Sámi girkoeallima strategalaš plána

Plána dohkkehuvvui Girkočoahkkimis jagis 2011

NORGGA GIRKU
Sámi girkoráđđi

Sámi girkoeallima strategalaš plána

NORGGA GIRKU - DEN NORSKE KIRKE
Samisk kirkeråd - Sáme girkkoráde
Saemien gærhkoeraerie - Sámi girkoráđđi

Sámi girkoeallima strategalaš plána evttohus

ISBN 978-82-7545-095-9

© Sámi girkoráđđi, Norgga girku

Diŋgon čujuhus:
Kirkerådets materiellekspedisjon
(materiálkataloga gávnnat dáppe: www.kirken.no)
E-poasta: materiell@kirken.no

Girkoráđđi
Poastaboksa 799 Sentrum
0106 Oslo
Tlf 23 08 12 00 Faks 23 08 12 01

Deaddiluvvon lohku: 70
Plána gávnnat maid neahttabáikkis www.kirken.no

Buvttadeapmi: Kirkerådets kommunikasjonsavdeling

Ovdasátni

Sámi girkoeallima strategalaš plánain lea Norgga girku vuosttaš geardde ožžon ollislaš sámi girkoeallinplána. Plána dohkkehuvvui Girkočoahkkimis jagis 2011 ja dat válddahallá buot doaibmasurggiid Norgga girkus ja das lea čuovvovaš višuvdna sámi girkoeallima ektui:

> Bistevaš ja ovttaárvosaš – sámi girkoeallin Norgga girkus.

Bistevaš ja ovttaárvosaš sámi girkoeallimis lea sáhka sámiid ja sámi álbmoga oasálastima birra girkus. Jus dan oasálastima galgá dahkat duohtan, de eaktuda dat ahte sámiide addojuvvo vejolašvuohta oasálastit girkus iežaset ieš lági mielde, ja ahte sámiide čáhkkehuvvo sadji hábmet sin iežaset girkoeallima Norgga girku siskkobealde. Bistevaš ja ovttaárvosaš sámi girkoeallimis lea maid seammás sáhka Norgga girku ollislaš searvevuođa birra – min oktasaš návcca birra doaibmat máŋggakultuvrralaš searvevuođas mas fátmmastit sámi girkoeallima ovttaárvosaš ja lunddolaš oassin.

Bistevaš ja ovttaárvosaš sámi girkoeallima višuvdna muitala čiekŋalepmosit Norgga girku ieš áddejumi birra girkun. Norgga girku ii sáhte doaibmat álbmotgirkun Norggas almmá bistevaš ja ovttaárvosaš sámi girkoeallima haga.

Jesus Kristusa girku lea oppamáilmmálaš, máŋggakultuvrralaš ja máŋggačearddalaš searvevuohta. Sátni ”kristtalaš” čuožžilii dalle go evangelium joavddai Jerusalema juvddálačča id kristtalaš searvegottis máŋggakultuvrralaš Antiokiai (Apd 11,26). Girku lea máŋggakultuvrralaš ja dat čájehuvvo, Vuoiŋŋa dagu bokte, vuosttaš hellodatbeaivvi rájes juo: Olbmot ”buot álbmogiin” geat ledje Jerusalemii boahtán, jerre ovddošemiin: Mii dat lea?” ”Mii gullat juohkehaš iežamet eatnigiela” (Apd 2,5-12).

Guottut sámegiela ja kultuvrra ektui leat historjjá čađa rievddadan sihke girkus ja stuoraservodagas. Norgga girku dovddasta ahte menddo dávjá ledje dat heajos guottut. Danne dovddastii Girkočoahkkin jagis 1997 ahte girku lea leamaš mielde dáruiduhttimis, ja dáhtui bargat dan ovdii ahte hehttet joatkimis šat dan boasttuvuođa (GČ 13/97).

Sámi girkoeallima strategalaš plána mearrádus mearkkaša ahte Norgga girku dovddasta čielgaseappot go goassege ovdal dan ahte sámit leat Norgga álgoálbmot ja maiddái diehttelas oassi Norgga girkus. Strategiijaplána loahpas lea vuolggaheaddji doaibmaplána 2012-2016 áigodahkii.

Strategiijaplána vuođđun lea ahte sámi girkoeallin ellojuvvo ovddemustá báikkálačča t. Seammás dárbbaša maid báikkálaš girku doarjaga buot dásiin girkus jus sámi girkoeallin galgá oažžut buriid eallineavttuid. Dakkár geahčča nguovllus sávvat mii ahte *Sámi girkoeallima strategalaš plána* sáhttá šaddat buorrin reaidun nannet ja ovdánahttit sámi girkoeallima bistevaš ja ovttaárvosaš oassin Norgga girkus.

Oslo, miessemánnu 2011
Jens-Petter Johnsen
Girkoráđi direktevra

Sisdoallu

1. Álgu …… 7
1.1. Višuvdna ……..…… 7
1.2. Plána duogáš ja huksehus …….…... 7

2. Čoahkkáigeassu ……..…... 8
2.1. Åeniedimmie (sammendrag på sørsamisk) 8
2.2. Tjoahkkájgæsos (sammendrag på lulesamisk) 15
2.3. Čoahkkáigeassu (sammendrag på nordsamisk) 22
2.4. Sammendrag (på norsk) …….…… 29

3. Duogáš – sámi álbmot ja sámi girkoeallin …… 36
3.1. Sápmi, sámi álbmot ja sámi servodateallin……..… 36
3.2. Sámi čearddalašvuohta. Gii lea sápmelaš?…….. 37
3.3. Sámegiella ja sámi giellajoavkkut Norggas ……..…... 37
3.4. Girkohistorjjálaš govdodat …….……. 39
3.5. Sámi girkoeallin Norgga girkus …….….. 43
3.5.1. Maid oaivvildit sámi girkoeallimiin? ……..…….. 43
3.5.2. Iešguđetláganvuođat sámi girkoeallimis ……...…..… 43
3.5.3. Davvisámi girkoeallin …….…. 45
3.5.4. Julevsámi girkoeallin (ja bihtámsámi) …….…… 46
3.5.5. Lullisámi girkoeallin ……. 47
3.5.6. Sámi girkoeallin Lulli-Norggas ……..…… 48
3.5.7. Sámi girkoeallin riikkarájiid rastá …….……. 49
3.5.8. Álgoálbmotbargu …….…… 50
3.5.9. Sámi kristtalašvuođaipmárdus ja teologiija……..…… 50

4. Prinsihpalaš oassi …… 52
4.1 Girkočoahkkima prinsihpalaš mearrádusat …….. 52
4.2 Lutherlaš Máilmmilihtu ja Girkuid Máilmmiráđi čanasteamit……..…..…. 52
4.3 Norga láhka ja álbmotriekti ……..……... 53
4.3.1 Našovnnalaš lágat …….…… 53
4.3.2 Álbmotrievttálaš mearrádusat ……. 56
4.4 Ráđđehusa sámepolitihka čanastagat …….. 56
4.5 Fátmmasteapmi unnitlogupolitihkalaš vuođđoprinsihppan …..…….. 57
4.6 Soabahus vuođđogeahččanguovlun ……..…….. 57
4.7 Teologalaš geahččanguovllut …… 58

5 **Doaibmaoassi** …… 62
5.1 Báikkálaš girku vuolggasadjin …….. 62
5.2 Sámegiela- ja kultuvragelbbolašvuođa dárbbut ……...…… 63
5.3 Sámegiela fuolaheapmi - mihttomearit …… 64
5.3.1 1. dássi: Sámegiela fuolaheapmi našovnnalaš vuođđodásis …….……. 65
5.3.2 2. dássi: Sámegiela fuolaheapmi sámegiela hálddašanguovllus …….…… 65
5.3.3 Sámegiela geavaheami reguleren sisgirkolaččat …….……. 67
5.4 Ovddasvástádus ja resursadárbu iešguđet dásiin Norgga girkus …… 68
5.4.1 Báikkálaš girku…….……. 69
5.4.2 Proavvásiid ovddasvástádus…….…..... 70

5.4.3 Bismmaid ovddasvástádus……..... 70
5.4.4 Bismagodderáđđi – ovddasvástádus ja resursadárbbut……..... 71
5.4.5 Sámi girkoráđđi – ovddasvástádus ja resursadárbbut ……. 72
5.5 Sámi biibbaljorgaleapmi 74
5.6 Sálbma- ja liturgiijabargu (ipmilbálvalusođastus) …….. 75
5.6.1 Sálmmat …… 75
5.6.2 Liturgiijat …… 77
5.7 Oskkuoahpahus/oskkuoahpahusođastus …….. 79
5.8 Nuoraidbargu …….. 83
5.9 Diakoniija …… 85
5.10 Soabadan- ja ságastallanbarggut …….. 87
5.11 Girkolaš kultuvrabarggut: girkomusihkka ja girkodáidda …… 89
5.12 Rekrutteren ……... 90
5.13 Girkofágalaš gelbbolašvuođahuksen: girko-/mišuvdnahistorjá ja sámi teologiija 95
5.14 Sámi-girkolaš ovttasbargu rájiid badjel ……..... 97
5.15 Álgoálbmotbargu ……. 98
5.15.1 Doarjja álgoálbmotvuoigatvuođaide …….. 99
5.15.2 Riikkaidgaskasaš /ekumenalaš álgoálbmotbargu ……..... 99
5.15.3 Riikkaidgaskasaš diakoniija ja mišuvdna (doarjja)……..…… 100
5.16 Stáhta-girku ođastus …… 101
5.16.1 Girkočoahkkima čanastagat boahttevaš girkoláhkii ja girkoortnegii……...… 102
5.16.2 Stáhta ovddasvástádus fievrredit aktiivvalaš doarju sámi oskku- ja eallinoaidnopolitihka ……..... 102
5.16.3 Sámelága giellanjuolggadusat ……..... 103
5.17 Sámi girkodemokratiija (demokratiijaođastus) …… …. 103
5.18 Vuordámušat bargiid- ja bargoaddiidorganisašuvnnaide …….. 106
5.19 Ovttasbargu leastadiánalaš čoakkalmasaiguin ja kristtalaš organisašuvnnaiguin 107

6 Doaibmaplána …….. 108

Mielddus 1: Sámegiella Norgga girkus:
Áigeguovdilis giellamearrádusaid dulkon ……. 110

1. ÁLGU

1.1. Višuvdna

Norgga girku višuvdna sámi girkoeallimiin lea:

Bistevaš ja ovttaárvosaš – sámi girkoeallin Norgga girkus.

1.2. Plána duogáš ja huksehus

Girkočoahkkin bivddii GČ 7/06 áššis ráhkadit plána movt ovdánahttit sámi girkoeallima mas davvisámegiella, julevsámegiella ja lullisámegiella, ja sámi kultuvrra girjáivuohta vuhtiiváldojuvvo. Mearrádusas bivde earret eará ahte plána galgá deattuhit sámi giella- ja kultuvragelbbolašvuođa bismagottiin, rekrutterema, sámiide guoskevaš fáttáid áigeguovdilis oahpuin, biibbaljorgalanbargguid, sálmmaid ja liturgiijaid, ságastallan- ja soabadanbargguid, ávkkálaš organiserema sámi girkoeallimii ja oktavuođaide Norgga girku ođastusbargguide minddár.

Girkočoahkkima mearrádus mearkkaša ahte Norgga girku bargguid galgá govdadit geahčadit sámi girkoeallima hárrái. Dát plána lea danne strategalaš plána Norgga girku oppalaš bargguin sámi girkoeallimis.

Sámi girkoeallimis lea ovddemusat sáhka sápmelaččaid ja sámi álbmoga oasálastimis girkus. Duohta oasálastin lea dattege dan duohken ahte addojuvvo go sápmelaččaide vejolašvuohta oasálastit girkus iežaset ieš lágiin, ja čáhkkehuvvo go sápmelaččaide sadji hábmet iežaset girkoeallima. Sámi girkoeallin ii nappo guoskka danne dušše sápmelaččaide, muhto maiddái dasa guđeláđje Norgga girku, nugo ásahussan, áimmahušš á ja čáhkkeha sámivuhtii saji.

Sámi girkoeallima strategalaš plána váldomihttu lea ásahit veahkkin bistevaš sámi girkoeallima Norgga girkus, mas sápmelaččaid oasálastin girkus lea ovttaárvosaš, ja sámi girkoeallin lea lunddolaš oassi Norgga girku oktasaš identitehtas. Dat mihttu gáibida vuos fuomášuhttit sápmelaččaid lahkavuođa Norgga girkus, ja vuđoleappot jurddašeami sámi girkoeallima prinsihpalaš vuođu birra, ja ulbmillaš barggu nannet rámmaeavttuid Norgga girku sámi girkoeallimii sihke vuogádagaid, girkolaš bálvalusaid ja ulbmillaš doaibmabijuid bokte girku iešguđetge bargosurggiin. Dát plána galgá veahkehit dan dahkat.

Sámi girkoeallima strategalaš plánas leat 6 oasi.
1. kapihtal čilge plána duogáža ja huksehusa.
2. kapihtal čoahkkáigeassá plána lullisámegillii, julevsámegillii, davvisámegillii ja dárogillii.
3. kapihtal addá duogášdieđuid sámi álbmoga ja sámi girkoeallima birra.
4. kapihtal čilge sámi girkoeallima bargguid prinsihpalaš vuođu.
5. kapihtal meannuda girkolaš doaibmasurggiid ovttaid ovttaid ja giehtadallá erenoamáš hástalusaid doaimmaid láidestemiid ja doaibmabijuid ektui.
6. kapihtal čoahkkáigeassá ođđa vuoruhuvvon virggiid ja doaibmabidjoguovlluid 5. kapihttala rájes ja bidjá daid dihto áigemeriide 5-jagi doaibmaplánii

2. ČOAHKKÁIGEASSU

(lullisámegiella, julevsámegiella, davvisámegiella ja dárogiella)

2.1. Åeniedimmie

(čoahkkáigeassu lullisámegillii)

Kapihtele 1 saemien gærhkoejielemen visjovnem åehpiedahta Nøørjen gærhkosne, jïh buerkeste soejkesjen fåantoem jïh guktie soejkesjem bigkeme.

Nøørjen gærhkoen visjovne saemien gærhkoejieliemasse lea: *Jielije jïh seammavyørtegs – saemien gærhkoejieleme Nøørjen gærhkosne.* Soejkesjen våarome lea Gærhkoetjåanghkoen nænnoestimmie aamhtesisne KM 7/06, mij gihtji akten soejkesjen mietie edtja saemien gærhkoejielemem evtiedidh, gusnie edtja noerhtesaemien, julevsaemien jïh åarjelsaemien, jïh aaj dam gellielaaketje saemien kultuvrem gorredidh.- Dïhte åejvievuepsie dan 'Strategisk plan for samisk kirkeliv' lea viehkiehtidh guktie akte jielije saemien gærhkoejieleme Dennie nøørjen gærhkosne sjædta, gusnie saemieh leah meatan seammavyørtegsvoetine gærhkosne, jïh saemien gærhkoejieleme lea akte buajhkoes bielie Nøørjen gærhkoen tjåenghkies identiteteste. Dïhte soejkesje edtja viehkiehtidh mierietsiehkide nænnoestidh dan saemien gærhkoejieliemasse, struktuvri, øørnedimmien jïh tjïelke darjomi bïjre, gærhkoen joekehts barkoesuerkine.

Kapithele 2 aktem åeniedimmiem vadta dehtie soejkesjistie åarjelsaemien, julevsaemien jïh noerhtesaemien gïelesne.

Kapihtele 3 maadthbïevnesh vadta dej saemiej bïjre jïh saemien gærhkoejielemen bïjre.

Aalkoelisnie rïektesebïevnesh vadta dej saemiej bïjre jïh saemien siebriedahken bïjre (3.1.1) Saemieh akte aalkoealmetje dejnie noerhtege dajvine Nøørjesne, Sveerjesne, Såevmesne jïh Kolanjaarkesne, Russlaantesne. Aervede medtie 50 000-65 000 saemieh Nøørjesne. Dej minngemes luhkiejaepiej dejtie saemiej reaktide jïh saemien institusjovnide naa tjarki nænnoestamme. Daesnie åenehkslaakan digkede mij saemien identitetem buakta (3.2) jïh aktem buerkiestimmiem saemien gïeledajvi jïh gïeletjierti bïjre Nøørjesne vadta (3.3). Noerhte-saemien, julevsaemien jïh åarjelsaemien leah dah byøgkeles saemien gïelh Nøørjesne. Gaajhkh golme gïelh lea UNESCON'n læstosne håvhtadihks gïelijste. Kapihtele aaj ånnetji gærhkoehistovrijen bïjre soptseste, dehtie tijjeste saemieh voestes aejkien kristelesvoetine åahpenin medtie 1000 jaepien gietjeste, jïh mijjen tijjese (3.4) Akten ussjedimmien mænngan dan sisvegen bïjre dïejvesisnie "saemien gærhkoejieleme" (3.5.1) jïh gellielaaketjen bïjre saemien gærhkoejielemen sisnjelen (3.5.2) dle åejvieaamhtesidie saemien gærhkoejieliemisnie buerkeste gïeledajvi mietie. (3.3.4-3.5.5).

Dennie regijovnal-gyrhkeles suerkesne, die Noerhte-Hålogalaanten, Åarjel-Hålogalaanten jïh Nidarosen bispedajvh aktem ellies gyrhkeles diedtem utnieh gyrhkeles faalenassem vedtedh dovne noerhtesaemien, julevsaemien jïh åarjelsaemien gïelesne. Åenehkslaakan buerkeste man gellie barkeminie dej saemiengyrhkeles barkoejgujmie, diedten jïh vierhtiej bïjre, regijovnales jïh lïhkes, fïereguhtene dejstie 3 byøgkeles gïeledajvijste (3.3.3-3.3.4). Aaj åenehkslaakan dam gyrhkeles gaagkestimmiem buerkeste dejstie saemijste Oslosne jïh Bergenisnie (3.5.6), dam barkoem saemien gærhkoejielieminie laanteraasti rastah (3.5.7) jïh dam gaskenasjovnale gyrhkeles aalkoealmetjebarkoem (3.5.8). Minngemosth tjïerteste man

vihkeles orreme dejnie voerkelimmine jïh barkojne saemien teologijen jïh kristelesvoetegoerkesen bïjre, dej minngemes jaepiej (3.5.9).

Kapihtele 4 buerkeste dam prinsihpeles våaromem dan barkose saemien gærhkoejielieminie Nøørjen gærhkosne.

Aalkovisnie vuesehte dejtie jïjnjh nænnoestimmmide mejtie Gærhkoetjåanghkoe nænnoestamme, mah ektesne vuesiehtieh guktie Nøørjen gærhkoe ojhte ussjede saemien gærhkoejielemen bïjre (4.1). Edtja saemieh aalkoealmetjinie Nøørjesne jååhkesjidh, jïh dïhte tsiehkestahta edtja saemien gærhkoejielemem gorredidh goh akte daerpies jïh seammavyørtegs bielie Nøørjen gærhkoste, jïh gærhkoe byjhke dannasinie dah meatan orreme daaroestehtemisnie, dellie daerpies sjïdteme viehkiehtidh guktie daate ovreakta ij jåarhkh. Vuesehte aaj dejtie raeride Luthersk Verdenforbund'este jïh Kirkens Verdensråd'este dan barkoen bïjre aalkoealmetjigujmie jïh aalkoealmetje-gyhtjelassigujmie (4.2).

Vijriebasse soptseste daej laaki jïh almetjerïekteles moenemi bïjre, mah Nøørjen gærhkoem åeledieh dam saemien gærhkoejielemem gorredidh (4.3): Maadthlaake § 110a, saemielaake, almetjereaktalaake, gærhkoelaake, EN'en maanakonvensjovne, EN'en konvensjvone sivijle jïh politihkeles reaktaj bïjre, ILO-konvensjovne nr. 169 aalkoealmetji jïh tjïertealmetji bïjre jïjtjeraarehke staatine, jïh EN'en bæjhkoehtimmie aalkoealmetji reaktaj bïjre.

Nøørjen gærhkoe diedtem åtna raeriestimmide dåarjelidh staaten saemiepolitihkesne, guktie dah tjåadtjoeh *St. biev, nr. 28 (2007-2008) Saemiepolitihke* jïh *Dahkoesoejkesje saemien gïelide* (4.4).

Faarhmestimmie våaroemasse biejesåvva goh akte unnebelåhkoe-politihkeles prinsihpe dan Nøørjen gærhkoen barkose saemien gærhkoejielminie (4.5). Åenehkslaakan buerkeste guktie daan lahtesen sisvege lea. Vijrebe vuesehteminie Gærhkoetjåanghkoen "liktese-nænnoestæmman" (KM 13/97) jïh buerkesteminie ihke tjuara liktesem guarkedh goh akte maadth-vuajnoe dejtie jïjnjh råajvarimmide, mejtie raereste soejkesjisnie (4.6.).

Kapithele 5 dejtie sjïere gyrhkeles darjoesuerkide gietede, jïh sjïere haestemh digkede dejtie dahkoestuvrije bihkedimmide jïh darjomidie.
Gïetede dam voenges gærhkoem goh aalkove bieliekapihtelisnie 5.1. Daesnie tjuvtjede dan daerpiesvoetese akten saemien gærhkoestatstihken bïjre, jïh muvhth perspektijvh beaja faarhmestimmien bïjre saemien gærhkoejieliemistie dennie voenges gærhkosne. Åålmegeraerie jïh gærhkoen barkijh voengesisnie, gihtjelgieh aktem sjïere diedtem vaeltedh juktie saemien gærhkoejielemem gorredidh gyrhkesjimmine jïh jeatjah gyrhkeles darjosne, soejkesjen bïhkedassi mietie.

Dïhte daerpiesvoete saemien gïele-jïh kultuvremaahtojne, gietesåvva bieliekapihtelisnie 5.2. Tjïerteste lea daerpies nænnoestimmime dehtie saemien gïele-jïh kultuvremaahtoste, dovne aktene voengesgyrhkeles jïh aktene elliesgyrhkeles perspektijvesne.

Juktie nuekies saemien gïele-jh kultuvremaahtoem gorredidh, dle raereste dah golme noerhtemes bispedajvh edtjieh ihkuve øøhpehtimmiefaalenassh faalehtidh saemien gïelesne, hearride jïh jeatjah gyrhkeles barkijidie. Raereste øøhpehtimmiefaalenassh tseegkedh saemien gærhkoetoelhkestæjjide. Tjuvtjede dan daerpiesvoete akten unnemes daajroen bïjre saemien gïele- jïh kultuvredaajroste, sjyøhtehke øøhpehtimmine, jïh juktie saemien gïelemaahtoe

leavloem åådtje gosse edtja barkijh jaahkoe-øøhpehtimmesne seehtedh, jïh kateketh jïh diakonh gïelereeremedajvesne. Birrie aaj stuerebe sjïehteladtemem vuarjasjidh guktie maahta jeatjahlaakan katekete-, diakone- jïh hearradïenesjasse båetedh, dejtie mah saemiestieh.

Ulmieh juktie saemien gïelh gorredidh gietesuvvieh bieliekapihtelisnie 5.3. Daesnie raereste gøøkte daltesh tseegkedh juktie saemien gïelh gorredidh.

Dïhte voestes akte nasjovnale maadthdaltese / unnemesdaltese, maam nov amma maahta gorredidh gaajhkem lehkiem Nøørjen gærhkosne. Tjïelkeste maam dïhte ojhte sæjhta jiehtedh faalenasside jïh darjomidie (mierie 5.3.1) Dïhte mubpie daltese lea krøøhkemen bïjre dejstie saemielaaken gïelenjoelkedassijste saemien gïelen reeremedajvesne (mierie 5.3.2). Tjïerteste maam dah ovmessie laakemoenemh sïjhtieh jiehtedh gærhkose dennie lïhkes, regijovnale jïh voernges gyrhkeles daltesisnie, jïh gårrede naan åejviehaestemh daase.

Gærhkoe daarpesje aktem voerkes saemien gïelepolitihkem evtiedidh, g.j bihkedimmieh vedtedh guktie edtja saemien nåhtadidh gyrhkesjimmine jïh gyrhkeles dahkojne (mierie 5.3.3).

Daate lea ektine dejtie njoelkedasside mah tseegkesuvvieh gyrhkesjimmie-jarkelimmien sisnjelen, jïh dejtie bihkedasside dennie soejkesjisnie jaahkoeøøhpehtæmman, diakonijese jïh gærhkomusihkese.

Diedte jïh vierhtiedaerpiesvoete dejnie joekehts daltesinie Dennie nøørjen gærhkosne, gietesuvvieh bieliekapihtelisnie 5.4. Raereste daejtie orre barkojde tseegkedh voengesisnie (5.4.1): 1 julevsaemien gïelebarkije (100 %), 1 åarjelsaemien gïelebarkije (100 %), 2 noerhtesaemien gærhkoe-toelhkestæjjabarkoeh (2 x 25 %), 1 saemien hearrabarkoe Åarjel-Nøørjese (100 %), 1 diakonijebarkoe julevsaemien dajvese (100 %), 1 diakonijebarkoe akten åålmegasse Sisnjelds-Finnmarhken prosti'sne (100 %).

Vuesehte prosten diedtese dejnie 5 prosti'ine mah såaknem utnieh reeremedajvesne saemien gïelide (5.4.2). Veanhtede dah daajroem veedtjieh dej gyrhkeles åeliedimmiej bïjre mah saemielaake vadta, jïh voerkelimmiem utnieh dan saemiengïelen dïenesjen vøøste. Daah aaj sjïehteledtieh juktie saemien gyhtjelassh prosti'sne jïh prostitjåanghkosne digkiedieh, jïh dah edtjieh aarebi 1 jaepie vaaseme mænngan barkosne aalkeme, maehtedh aktem unnemes låhkoem liturgijen tjaalegijstie lohkedh, saemiengïelesne.

Dah bisph Noerhte-Hålogalaantesne, Åarjel-Hålogalaantesne jïh Nidarosesne aktem sjïere diedtem utnieh saemien gærhkoejielemen åvteste (5.4.3). Veanhtede dah aktem unnemes låhkoem liturgijen tjaalegijstie lïerehtieh saemiengïelesne aarebi akte 1 jaepie vaaseme mænngan barkosne aalkeme. Vijrebe vuartesje dan daerpiesvoete juktie ektiedimmiem vaaksjoemistie jïh diedteste nænnoestidh. Raereste aktem fierhten jaepien digkiedimmie- jïh ektiedimmietjåanghkoem dejtie golme bispide, jïh aktem laavenjostoem akten tjåenghkies fierhten jaepien tjåanghkoen bïjre dejtie saemien hearride. Haasta Noerhte-Hålogalaanten bispem aktem fierhten jaepien gærhkoetoelhkestæjja-tjåanghkoem høøltestidh. Vijriesåbpoe haasta bispetjåanghkoe diedtem vaalta såemies digkiedimmien jïh ektiedimmien bïjre daennie suerkesne. Raereste dam neebneme tjåanghkoem dejtie saemien hearride goh aktem nasjovnale faageråårestallemem saemien gærhkoejielemasse høøltestidh, mij aaj voenges gyrhkeles barkijh faarhmeste, jïh jïjtjevyljehke barkijh.

Noerhte-Hålogalaante, Åarjel-Hålogalaante jïh Nidarosen bispedajveraerie aktem elliesgyrhkeles diedtem åådtjeme juktie saemiengyrhkeles gagkestimmiem gorredidh, dovne noerhtesaemien, julevsaemien jïh åarjelsaemien gïeline, jïh maahtoem jïh barkoefaamoem daarpesjieh juktie saemien dïenesjh gorredidh gelline suerkine. Dam buerkeste mieresne 5.4.4. Soejkesjisnie prijoriterede voenges jïh sentralegyrhkeles gårreldihkie barkoeh, åvtelen orre raeriestæjjavierhtieh bispedajveraeride.

Sentralegyrhkeles daltesisnie dle Gærhkoeraerie gærhkoelaaken mietie, diedtem åtna vaarjelidh jïh eevtjedh saemien gærhkoejielemem. Saemien gærhkoejieleme edja eevtjedh, vaarjelidh jïh iktedidh saemien gærhkoejielemem, jïh skreejredh guktie saemien gærhkoejieleme gorresåvva goh akte daerpies jïh seammavyørtegs bielie Dehtie Nøørjen gærhkoste. Raerie diedtem åtna saemiengyrhkeles laavenjostoen åvteste laanteraasti rastah, jïh Dïhte nøørjen gærhkoen barkoe aalkoealmetjegyhtjelassigujmie, aktene laavenjostosne Mellomkirkelig råd'ine. Dennie mierien nuelesne, Saemien gærhkoeraerien diedten jïh vierhtiedaerpiesvoeten bïjre, desnie tjuvtjede raerien stoerre mandatesuarkan jïh raereste 1 raeriestæjjabarkoem tseegkedh noeride (100 %), jïh 1 raeriestæjjabarkoe diakonijese / kultuvrese /aalkoealmetjidie (100%), jïh læssanamme darjoebudsjedte. Tjïelkestahta aaj dan nænnoestimmien bïjre ihke Saemien gærhkoeraerien tjaelijesijjiem Romsen gåajkoe juhtedh, jïh mannasinie dam nænnoestamme. Tjuvtjede dan daerpiesvoetese ektiedamme saetniedehtemasse nænnoestimmeste.

Saemien bijbele-jarkoestimmie gietesåvva bieliekapihtelisnie 5.5. Daesnie buerkeste guktie tsiehkie lea, jih mij daerpies bijbelejarkoestimmiebarkosne, dovne noerhtesaemien, julevsaemien jïh åarjelsaemien gïelesne. Haasta Bibelselskapet dam juhtije barkoem tjåadtjoehtidh dan illehtimmien bïjre Bijbelistie, noerhtesaemien gïelesne, jïh vierhtieh nænnoestidh dan åarjelsaemien bijbelejarkoestimmieprosjektese, ihke ussjedeminie gaajhkide tjaalegidie jarkoestidh aktene orre teekstegærjesne Dan nøørjen gærhkosne. Haasta Svenska Bibelsällskapet aktem barkoem aelkedh juktie Dam båeries testamentem jarkoestidh julevsaemien gïelese, aktene laavenjostosne dejnie nøørjen Bibelselskap, uvtemes dejtie urremes tjaalegeraajrojde Dennie nøørjen gærhkosne jïh Sveerjen gærhkosne. Haasta Svenska Bibelsällskapet aaj julevsaemien bijbeletjaalegh nedtese bïejedh. Birrie gyrhkeles barkijh viehkiehtidh guktie skuvlh jïh gærhkoeh dejtie saemien bijbeletjaalegidie åtnose vaeltieh.

Saalme- jïh liturgijebarkoem (gyrhkesjimmiejarkelimmie) gietede bieliekapihtelisnie 5.6. Tjïelkeste man gåhkese båateme saalmebarkojne noerhtesaemien, julevsaemien jïh åarjelsaemien gïelesne (5.6.1). Mearan 2 saalmegærjah gååvnesieh noerhtesaemien gïelesne jïh 1 julevsaemien, ij leah naan saalmegærja, jïh ajve naan gille saalmh åarjelsaemien gïelesne. Noerhtesaemien sjïekenisnie, dle daerpies aktine koralegærjine dan Sálbmagirji I-II. Julevsaemien gïelesne lea vaajteles voejkenen laavlome-jïh saalmeteeksth tjøønghkedh mah leah våålese tjaalasovveme, jïh aaj orre teeksth jarkoestidh jïh tjaeledh, joekoen maanide jïh noeride. Åarjelsaemien saalmebarkoen sjiekenisnie, dellie raereste dam juhtije barkoem jåarhkedh saalmh åarjelsaemien gïelesne evtiedidh. Daerpies aktem orre heeftem saalmigujmie darjodh saemien gïeline dejtie Saemien gærhkoebiejjide jaepien 2013. Veanhtede joekoen jïjnjh saalmh dejnie golme saemien gïeline meatan vaaltasuvvieh aktene båetije saalmegærjesne dan Nøørjen gærhkose.

Vijriebasse tjïelkeste guktie gåarede dej haestemigujmie jïh daerpiesvoetigujmie ektiedamme liturgijebarkose noerhtesaemien, julevsaemien jïh åarjelsaemien gïelesne (5.6.2). Mannasinie lea daerpies Saemien Gærhkoeraerien tjaelijesijjiem nænnoestidh, lea dannasinie dle akte

haesteme liturgijebarkoem dåarjelidh golme saemien gïeline. Saemien gærhkoeraerie lea prijoriteradamme prosesside tjïrrehtidh dej 1977-liturgijen jarkoestimmiejgujmie, ihke dah sïjhtieh goh liturgijen alternatijvh årrodh mænngan gyrhkesjimmiejarkelimmiem sjïehtesjamme. Tsihkestahta dah jååhkesjamme noerhtesaemien liturgijh olkese luajhtasuvvieh jaepien 2011, jïh dah julevsaemien liturgijh jååhkesjæmman båetieh jïh olkese luajhtasuvvieh 2011. Barkeminie åarjelsaemien liturgijeprosjektine dejnie åssjaldahkine dam jååhkesjidh jaepien 2012, jïh olkese luejhtedh 2013.

Gyrhkesjimmiejarkelimmien maadthaarvoeh *stedegengjøring, involveringe* jïh *ferriedihksvoete* rihpestieh akten ahkedh sjïere liturgijebarkose aaj saemien gærhkoejieliemisnie. Byøroe gyrhkesjimmiejarkelimmien mierien sisnjelen akten vijriebasse barkose skreejrehtidh saemien liturgijigujmie, guktie saemien liturgijeaamhtesh gaavnoes sjïdtieh gyrhkesjimmiejarkelimmien vierhtiebaanghkesne, guktie sjïerelaakan dåarjohte dam evtiedimmiem saemien kultuvreste dejnie suerkine gærhkoetjeahpoe jïh gærhkoemusihke, jïh Liturgijen jarnge aktem råållem åådtje edtja saemien liturgijebarkoem dåarjelidh.

Jaahkoeøøhpehtimmiem gietede bieliekapihtelisnie 5.7. Aalkoevisnie buerkeste ånnetji man gellie barkijh gååvnesieh, jïh man jïjnjem olkese vadteme saemien jaahkoeøøhpehtimmien sisnjelen. Vijriebasse sopteste dej saemien prosjekti bïjre, jïh darjomi bïjre jaahkoeøøhpehtimmiejarkelimmien mierien sisnjelen. Byøroe dam fïerhten jaepien faageråårestallemem saemien jaahkoeøøhpehtæmman vijriebasse jåerhkedh, jïh barkedh guktie dïhte kuvsje 'Tro og livstolkning i Sápmi' jåarhka. Raereste dam barkoem jåarhkedh edtja nedtesijjiem saemien jaahkoeøøhpehtæmman giehteldidh jïh evtiedidh (www.osko.no), jïh aktem ihkuve barkoevierhtiem darjomasse vedtedh (m. 5.2.1) Byøroe aktem jïjtse noerhtesaemien, julevsaemien jïh åarjelsaemien 4-jaepiengærjam evtiedidh, sjïehteladteme saemien gærhkoejieliemasse.

Plan for samisk trosopplæring edtja gorredidh guktie saemien maanah jïh noerh dej bijjemes jaahkoeøøhpehtimmien mieriej sisnjeli *(Gud gir – Vi deler*), aktem jaahkoeøøhpehtimmiem åadtjoeh mij dej saemien maadtoem gorrede, dovne gosse mierietsiehkide jïh sisvegem krøøhkeste. Daerpies åålmegigujmie jïh bispedajvine barkedh juktie dejtie saemien vuajnojde sjïehteladtedh dennie *Gud gir – vi deler* jïh dennie *Plan for samisk trosopplæring.* Raereste nedtevierhtieh ektiedamme dan Plan for samisk trosopplæring, evtiesuvvieh jïh gaavnoes dorjesuvvieh daesnie www.osko.no.
Raereste aktem fïerhten jaepien nasjovnale saemien skyllijetjåanghkoem tseegkedh, juktie aktem minimumfaalenassem gorredidh dejtie saemien skyllijidie abpe laantesne.

Juvnehte aktem leejre-/gaavnesjimmieligke barkoem tseegkedh saemien noeride, iktedamme sentralegyrhkeles daltesisnie, jïh aktem saemien noeremoenehtsem tseegkedh Dan nøørjen gærhkose (daaroen: Sung) sentralegyrhkeles daltesisnie, juktie voenges jïh regijovnale saemien noerebarkoem dåarjelidh. Akte ihkuve saemien noereraeriestæjja-barkoe tseegkesåvva (SKR) mij diedtem åtna nasjovnale saemien noerebarkoen åvteste. Haasta dejtie golme noerhtemes bispedajveraeride aktem fokusem utnedh saemien noerebarkose, jïh haasta åålmegidie reermedajvesne saemien gïelese, saemien åålmegh åarjelsasemien dajvesne jïh Sisnjelds Finnamarhken prosti'sne, sjïerelaakan voerkelidh dam saemien noerebarkoem. Digkede mejtie lea nuepie aktem saemien noeredåehkiem tseegkedh, bene juvnehte ij dam saetniedehtedh dahkoesoejkesjeboelhken.

Diakonijem gietede bieliekapihtelisnie 5.6. Buerkeste man gellie barkijh jïh guktie aarebi barkeme saemien diakonijine. Sjyøhtehke gyhtjelassh saemien diakonijen bïjre leah dej

vuepsiej bïjre dennie *Plan for diakoni.* Daerpies aktine stuerebe fokusinie saemien diakonijese dej jaepiej åvtese, jïh dam suerkiem vielie vierhtiejgujmie nænnoestidh. Raereste aktem orre barkoevierhtiem tseegkedh Saemien gærhkoeraaran daennie suerkesne, jïh gøøkte orre diakonijebarkoeh voenges saemien gærhkoejieliemasse. Saemien diakonije byøroe teemine sjïdtedh aktene jïjtse faageråårestallemisnie, jïh byøroe vijriebasse barkedh dejnie *Plan for diakoni,* saemien gærhkoejielemen sisnjelen.

Liktese- jïh dialogebarkoem gietede bieliekapihtelisne 5.10. Vuesehte Gærhkoetjåanghkoen nænnoestæmman dennie, mij gohtjesåvva , "liktese-aamhtesisnie" (KM 13/97). Likteseprosjekte Noerhte-Saltenisnie (2005-2007) lea dam tjïelkemes dåarjelimmiem orreme dehtie nænnoestimmeste, jïh prosjekte joekoen nuhteligs dååjrehtimmieh buakteme. Raereste vuekieh gaavnedh juktie dååjrehtimmide vaarjelidh, jïh dejtie prosesside jåarhkedh mah leah ektiedamme daan prosjektese. Joekoen jïjnjh saemien reaktagyhtjelassh eah leah tjïelkesamme Nøørjesne annje, jïh iemie Nøørjen gærhkoe damta dah diedtem utnieh dejtie aamhtesidie dåarjelidh. Daerpies maahtoem utnedh dej aamhtesi bïjre, jïh akte goerkese mij raaktan lea Nøørjen gærhkoen diedte jïh råålle dagkarinie aamhtesinie.

Gyrhkeles kultuvrebarkoem gietede bieliekapihtelisnie 5.11. Vuesehte dan gyrhkeles kultuvrebïevnesasse *Kunsten å være kirke* (2005) mij lea dïhte våarome dan kultuvrebarkose Nøørjen gærhkosne jïh dan Plan for kirkemusikk. Kultuvrebïevnese aktem nænnoes boelhkem saemien kultuvrebarkoen bïjre åtna, Plan for kirkemusikk akte jïjtse bieliekapihtele gærhkoemusiehken bïjre åtna aktene saemien perspektijvesne. Raereste vierhtieh læjkodh saemien kultuvrebarkose aktine sjïere leavlojne saemien gærhkoetjeahpose / gærhkoeteekstilidie, jïh saemien gærhkoemusihkese. Raereste Saemien gærhkoeraerie aktem barkoevierhtiem åådtje daennie suerkesne. Vijriesåbpoe vuesehte dejtie kultuvreraeriestæjjide Noerhte-Hålogalaantesne, Åarjel-Hålogalaantesne jïh Nidarosen bispedajvine, jïh Gærhkoeraerien kultuvreraeriestæjja byøroe vihties diedth utnedh gyrhkeles kultuvrebarkoen sisnjelen, sjïehtedamme dan saemien gærhkoejieliemasse.

Dåårrehtimmiem almetjijstie gietede bieliekapihtelisnie 5.8. Vuesehte g.j dan vakanse- jïh dåårrehtimmietseahkan Sisnjelds Finnmarhken prosti'esne dan minngemes luhkiejaepien. Dah vakansh dennie hearrabielesne leah gaskem 20 jïh 60 % orreme, abpe boelhken, dan minngemes 4-jaepien boelhken dïhte gaskemedtie vakanse orreme ånnetji bijjelen 50 %. Dïhte tsiehkie barkijeveahkan bïjre seamma tijjen aktem elliesgyrhkeles haestemem vuesehte dan saemien gærhkoejieliemasse. Dannasinie daerpies sjïere darjomigujmie dåårrehtimmie-jïh gïeleøøhpehtimmien sisnjelen. Raereste vierhtieh læjkodh sjïere skreejrehtimmiedarjomidie. Vijriebassse raereste aktem dotkememaahtoem evtiedidh goh våarome dejtie dåårrehtimmiestrategijidie, mah sjïere vuepsiem utnieh. Minngemes raereste jïjnjh dåårrehtimmievuekieh jïh skreejrehtimmiedarjomh dejtie joekehts vuepsiedåehkide.

Gærhkoefaageles maahtoebigkemem gietede bieliekapihtelisnie 5.12. Dïhte saemien åålmege reaktoem åtna sov kultuvren, tradisjovnen jïh histovrijen bïjre øøhpehtimmiesystemesne lohkedh. Raereste aktem 3-jaepien maahtoebigkemeprosjektem tseegkedh, mij barkeminie nasjovnale unnemesstandardh nænnoestidh dejtie saemien aamhtesidie gyrhkeles profesjovne-lohkeminie. Byøroe aaj aktem maahtoelutnjemeprogrammem prosjektesne årrodh, mij edtja dam saemien øøhpehtimmiemaahtoen nænnoestidh nasjovnale gyrhkeles øøhpehtimmieinstitusjovnine. Raereste aktem saemien gærhkoehistovrijeprosjektem aelkedh edtja saemien gærhkoehistovrijem tjaeledh. Lissine raereste aktem 4-jaepien prosjektem saemien teologijen jïh kristelesvoetegoerkesen bïjre. Guhkiebasse raereste aktem Saemien-gyrhkeles pedagogeles

jarngem tseegkedh mij edtja evtiedimmiem jïh øøhpehtsem sjïehteles maahtoste gorredidh åålmegidie, v.g ektiedimmesne Gyrhkeles øøhpehtimmiejarngese Noerhtene (Kirkelig utdanningssenter i Nord (KUN).

Saemiengyrhkeles laavenjostoem laanteraasti rastah gietede bieliekapihtelisnie 5.14. Abpe Saemien dajvesne lea guhkies tradisjovnh ihke dïhte saemien gærhkoejieleme almetjh tjøønghkie laanteraasti rastah, lïhkes jïh regijovnales. Saemien gærhkoebiejjieh lea urrebe tijjen tseegkesovveme goh øøkumeneles gaajhkesaemien gærhkoebiejjieh, gaajhkide saemide dennie saemien dajvesne, jïh mubpien aejkien øørnesovvi giesien 2009. Dah minngebe gærhkoebiejjieh edtja åarjelsaemien dajvesne årrodh, Nøørjen bielesne, jaepien 2013. Raereste Saemien gærhkoebiejjieh goh guektienjaepien prosjektem tjïrrehtidh. Daerpies fïerhtenjaepien tjåenghkies digkiedimmietjåanghkoeh tjïrrehtidh, naemhtie dïhte latjkoe lea dej voernges saemiengyrhkeles åårgani gaskem Nøørjesne, Sveerjesne jïh Såevmesne. Raereste prosjektevierhtieh lækjkodh juktie saemien gærhkoejielemem nænnoestidh laanteraasti rastah, dennie lïhkes jïh regijovnale daltesisnie.

Aalkoealmetjebarkoem gietede bieliekapihtelisnie 5.15. Dåarjoehtimmie aalkoealmetji reaktide nasjovnale jïh gaskenasjovnale lea meatan gærhkoen aalkoealmetjebarkosne. Dannasinie lea meatan orreme gaskenasjovnale gyrhkeles aalkoealmetje-barkosne, dïhte vihkeles skraejrieh buakteme dan saemien gærhkoejieliemasse. Raereste guhkiedidh dam øørnegem mij muana saemieh edtjieh meatan årrodh Nøørjen gærhkoen delegasjovnine vihkeles gaskenasjovnale/ øøkumeneles sijjine.
Vijriebasse raereste bielieh Nøørjen gærhkoen fïerhten jaepien øøkonomeles dåarjoste Gærhkoen Vearteneraaran jïh Lutheren Vearteneseabran lækjkodh siebriej aalkoealmetje-barkose.

Daennie suerkesne gaskenasjovnale diakonije jïh misjovne (viehkie), dellie raereste Saemien gærhkoeraerie edtja dam laavenjostoem Kirkens Nødhjelp'ine vijriebasse evtiedidh, g.j aalkoealmetjedarjomidie dåarjelidh åarjel Afrihkesne jïh Noerhte- Russlaantesne. Byøroe vijriebasse digkiedidh tjåenghkies vuekieh aalkoealmetjebarkoen bïjre Kirkens Nødhjelp'en bïevnesebarkosne Nøørjen gærhkosne, vuesiehtimmien gaavhtan faastoeaksjovnesne. Kirkens Nødhjelp tjuerieh aktem tjïelke fokusem aalkoealmetidie tjåadtjoehtidh altese vijriebasse barkosne. Åålmegen jïh misjovnen laavenjostoeraerie jïh misjovneraeriestæjjah Hålogalaanten, Åarjel-Hålogalaanten jïh Nidarosen bispedajvine tjuerieh laavenjostosne Saemien gærhkoeraerine barkedh guktie vielie misjovnelatjkoeh sjædta dej aalkoealmetji bïjre, siejhme Nøørjen gærhkosne, jïh sjïere saemien gærhkoejieliemisnie.

Staate-gærhkoejarkelimmiem gietede bieliekapihtelisnie 5.16 våaroeminie dejnie mij gohtjeåvva staate-gærhkoeliktese Stoerredigkesne 2008, jïh dïhte prosesse dej jeatjahtahteme tsiehkiej bïjre, staaten jïh gærhkoen gaskem. Tjïerteste, dennie prinsihpen ussjedimmesne saemien gærhkoejielemen bïjre ektiedamme staatese, dle tjuara joekehtehtedh staate-gærhkoeektiedimmien gaskem jïh staate-saemieh-ektiedimmien gaskem.

Birrie gærhkoetjåanghkoen raeriestimmieh aamhtesisnie KM 8/07 dåarjelidh, saemien gærhkoejielemen vaarjelimmien bïjre, dennie vijriebasse barkosne dejnie orre gærhkoe-laakine jïh gærhkoeøørneginie. (5.16. 1) Buerkesteminie staaten prinsihpeles diedte juktie saemien gærhkoejielemem gorredidh, aaj jåarhka mænngan dah ektiedimmieh leah jarkelamme staaten jïh gærhkoen gaskem (5.16.2) Dam aaj tjåadtjohte desnie gusnie akte eadtjohke dåarjoen saemiepolitihke jïh akte eadtjohke dåarjoen jaahkoe-jïh jielemelearoepolitihke sinsitniem gaavnesjieh. Tjïerteste lea daerpies dejtie gyrhkeles

vuajnojde dej saemielaaken gïelenjoelkedassigujmie vuartasjidh, joekoenlaakan edtja vuejnedh guktie saemien nåhtede gærhkoen ektievoetedahkojne, jïh raereste dah åeliedimmieh ektiedamme saemielaaken gïelenjoelkedasside jåarhkesuvvieh gosse ektiedimmieh jarkelieh staaten jïh gærhkoen gaskem (5.16.3)

Saemien gærhkoedemokratijem (demokratijejarkelimmie) gietede bieliekapihtelisnie 5.17. Saemien gærhkoeraerien raeriestimmiej mietie, dle Gærhkoetjåanghkoe jaepien 2008 birri aktem barkoedåehkiem nammoehtidh, mij edtja raeriestimmiejgujmie båetedh akten orre øørnegasse veeljemen bïjre tjirkijijstie saemien gærhkoejieliemasse, bispedajveraeride jïh Gærhkoetjåanghkose, veeljemen 2011 åvtelen. (KM 11/08). Bieliekapihtele aktem prinsihpen ussjedimmiem vadta dan våaromen bïjre saemien-gyrhkeles demokratijese Dennie nøørjen gærhkosne, jïh buerkeste ånnetji guktie barkoedåehkie barkeme, jïh dan minngemosth raeriegietedimmien bïjre. Dan åvteste jueriedisnie orreme etnihkeligke veeljemelåhkoeh tseegkedh, dle Saemien gærhkoeraerie birreme salkehtidh mejtie nuepie aktem saemien gærhkoetjåanghkoem tseegkedh, vihties rållajgujmie ektiedamme veeljemasse saemien tjirkijijstie. (SKR 30/10).

Vuartoeh barkoevaeltije- ji barkoevedtijesiebride gietede bieliekapihtelisnie 5.18. Gyrhkeles barkoevaeltije- jïh barkoevedtijesiebrieh byøroeh dejtie saemiengyrhkeles maahtoedaerpiesvoetide gorredidh sijjen darjosne jïh dïenesjinie.

Laavenjostoem læstadijanen åålmegigujmie jïh kristeles siebriejgujmie gietede bieliekapihtelisnie 5.19. Lissine akten sïejhme haestemasse juktie sjyøhtehke kristeles siebriejgujmie laavenjostedh gosse saemien gærhkoejielemem evtede, dle dah læstadijanen åålmegh, Norges Samemisjon jïh Norges Søndagsskoleforbund neebnesuvvieh sjïerelaakan.

Kapihtele 6 tjåanghkan geasa dejtie orre prijoriteradamme barkoeh jïh råajvarimmiesuerkieh 5. kapihtelistie, jïh dejtie boelhkine beaja akten 5-jaepien dahkoesoejkesjasse (2012-2016) Dahkoesoejkesje ajve barkoeh jïh råajvarimmieh vååjnehte mah orre daerpiesvoeth buektieh. Buerkeste mannasinie såemies barkoeh jïh råajvarimmiesuerkieh prijoriteradamme jïh sjïehteladteme.

2.2. Tjoahkkájgæsos

(čoahkkáigeassu julevsámegillii)

Kapihtal 1 åvddånbuktá visjåvnåv sáme girkkoiellema gáktuj Vuona girkkon ja tjielggi plána duogátjav ja hámev.

Vuona girkko visjåvnnå sáme girkkoiellema gáktuj le: Ielle ja avtaárvvusasj – sáme girkkoiellem Vuona girkkon. Plána duogásj le Girkkotjåhkanime mærrádus ássjen KM 7/06 man sisadno lij sáme girkkoiellema plánav åttjudit gånnå nuortta- julev- ja oarjjelsámegiella aktan sáme kultuvrra moattevuodanis várajda váldeduvvá. *Sáme girkkoiellema strategalasj plána* oajvveulmme le ásadit ielle sáme girkkoiellemav Vuona girkkon gånnå sáme oassálasti avtaárvvusattjat girkkon, ja jut sáme girkkoiellem sjaddá ienep luondulasj oasse Vuona girkko aktisasj identitehtas. Plána baktu galggá sáme girkkoiellem nanniduvvat struktuvraj, organiserima ja mierredum dåjmaj gáktuj girkko barggosuorgijn.

Kapihtal 2 sisadná tjoahkkájgessusav plánas oarjje- julev ja nuorttasámegiellaj ja dárogiellaj.

Kapihtal 3 vaddá duogásjdiedojt sáme álmmuga ja sáme girkkoiellema birra.

Álgon buvteduvvi faktadiedo sáme álmmuga ja sáme sebrudakiellema birra (3.1.1). Sáme li álggoálmmuk Vuona, Svieriga ja Finlánda nuorttalamos guovlojn ja Guoládaknjárgajn Ruossjan. Árvustaláduvvá gávnnuji birrusij 50 000 – 65 000 sáme Vuonan. Sámij riektádille ja ásadusá li viehka nanniduvvam maŋemus låge jagij birán. Dágástaláduvvá mij konstitueri sáme tjerdalasjvuodav (3.2), ja sáme giellaguovlo ja –juohkusa Vuonan lagábut gåvviduvvi (3.3.). Nuorttasámegiella, julevsámegiella ja oarjjelijsámegiella le almulasj giela Vuonan. Divna gålmmå giela li UNESCO lista milta ájtedum giellan.

Girkkohiståvrrå le oanegattjat gåvvidum sámij vuostasj aktijvuoda rájes risstalasjvuodajn birrusij 1000 jage dássta åvddåla gitta ietjama ájggáj (3.4). Muhtem refleksjåvnå maññela mij ”same girkkoiellem” le (3.5.1.) ja variasjåvnåj birra sáme girkkoiellemin (3.5.2), gåvviduvvi sáme girkkoiellema dåbddomerka gielleguovloj milta (3.5.3-3.5.5).

Tjielggiduvvá oanegattjat girkkolasj dievnastusá birra Oslo ja Bierguna sámijda (3.5.6), sáme girkkoiellem bargo birra rijkkaráját rastá (3.5.7) ja rijkajgasskasasj girkkolasj álggoálmmukbargo birra (3.5.8). Låhpalattjat dættoduvvá maŋemus ájge mielosvuohta ja barggo sáme teologia ja risstalasjvuohtadádjadusá vuoksuj (3.5.9).

Kapihtal 4 tjielggi prinsihpalasj vuodov sáme girkkoiellemij Vuona girkkon.

Vuoseduvvá álgon muhtem Girkkotjåhkanime mærrádusájda ma aktan Vuona girkko prinsihpalasj vuojnov sáme girkkoiellema gáktuj li oanegattjat gærdoduvvam (4.1). Sáme dåhkkiduvvi Vuona álggoálmmugin, vuodon aneduvvá sáme girkkoiellem galggá bisodvvat ájnas ja avtaárvvusasj oassen Vuona girkkos. Girkko duodas dárojduhttema oassálasjvuoda diehti hæhttuji bærrájgæhttjat jut rievtesferdugahtesvuohta ij joarke. Lutheralasj Væråltlihto ja Girkkoj Væråltråde vuojno álggoálmmugij ja álggoálmmukássjij gáktuj aneduvvá åvddågåvvån (4.2).

Gávnnuji lága ja álmmukriektá mærrádusá maj baktu Vuona girkkon le vælggogisvuohta sáme girkkoiellemav huksat (4.3): Vuodolága § 110a, sámeláhka, álmmukriektákonvensjåvnnå, girkkoláhka, ÅN:a mánájriektákonvensjåvnnå, ÅN:a konvensjåvnnå sivijla ja politihkalasj njuolgadusáj gáktuj, ILO-konvensjåvnnå 169 álggoálmmugij ja máttoj gáktuj iesjrádálasj stáhtajn ja ÅN-tjielggidus álggoálmmugij rievtesvuodaj hárráj.

Vuona girkko le tjanádum stáhta sámepoltihkkaj navg gåktu åvddån boahtá *St.died. nr 28 (2007-2008) Sámepolitihkka* ja *Sámegiela doajmmapládna* (4.4).

Sebradahttem le unneplågoálmmulasj prinsihppa Vuona girkko bargon sáme girkkoiellema gáktuj (4.5). Dán dádjadusá sisadno oanegattjat tjielggiduvvá. Vuoseduvvá Girkkotjåhkanime ”såbadimmærrádussaj” (KM 13/97) ja dagástaláduvvá såbadibme galggá dádjduvvat vuodoperspektijvvan dåjmajda ma oajvvaduvvi plánan (4.6).

Låhpalattjat vatteduvvi muhtem teologalasj perspektijva ma li guoskavattja sáme girkkoiellema ja álggoálmmukgatjálvisájda Vuona girkkon (4.7). Muhtem tjanástagáj milta sáme girkkoiellemin, vatteduvvi teologalasj álggo muhtem moalgedimijs: sjivnnjedum Jubmela gåvån, inkarnasjåvnnå, rájadusgåhttjom, iednegiella ja gielalasj valjesvuohta,

álggogirkko kulturrijddo, såbadus, riektá ja rievtesferdukvuohta, ja almatjij aktisasjvuohta ietjá sjivnnjádusáj.

Kapihtal 5 giehtadallá ájnegis girkkolasj doajmmasuorgijt ja árvvaladdá sierralágásj hásstalusájt ma gulluji bargguj ja dåjmajda.

Bájkálasj girkko vuodon giehtadaláduvvá oassekapihttalin 5.1. Danna vuoseduvvá dárbbuj sáme girkkostatestihkkaj ja vatteduvvi aj muhtem perspektijva gåktu sáme girkkoiellemav dahkat oassen bájkálasj girkkon. Tjoaggulvisráde ja bájkálasj girkko virgálattja gåhtjoduvvi váldátjit sierra åvdåsvásstádusáv sáme girkkoiellemis jubmeldievnastusán ja ietjá girkko dåjmajn dan milta mij plánan boahtá åvddån.

Dárbbo sáme giella- ja kulturmáhtudagás giehtadaláduvvá oassekapihttalin 5.2. Tsuojggiduvvá sáme giella- ja kulturmáhtudagá nannidibme le dárbulasj sihki bájkálasj girkko ja ållesgirkkolasj perspektijvan.

Vaj nuoges sáme giella- ja kulturmáhtudagáv oajvvaduvvá da gålmmå nuorttalamos bisspavielde fálli stuoves sámegiel åhpadusfálaldagáv báhpajda ja ietjá girkko virgálattjajda. Oajvvaduvvá vaj åhpadusfálaldagá ásaduvvi sáme girkkodålkåjda. Nammaduvvá binnemus dárbbuj sáme giella- ja kulturmáhtos dajn åhpadusájn, ja aj vaj sáme giellamáhtudahka dættoduvvá gå virgádi jáhoåhpadimbarggijt, kateklehtajt ja diakåvnåjt giellaháldadimguovlon. Buorep alternatijva katekehta-, diakåvnå ja báhppadievnastusájda sámegielagijda bierri aj árvustaláduvvat.

Ulmme Sámegielav bisodit giehtadaláduvvá oassekapihttalin 5.3. Dánna oajvvaduvvá ásadit guokta dáse gåktu sámegielav bisodit. Vuostasj le nasjonála vuododásse/unnemusdásse mij galggá liehket juohkka sajen Vuona girkkon. Dåjma dán aktijvuodan li tjielggiduvvam (tjuogga 5.3.1). Nubbe dásse le sámelága giellanjuolgadusáj bærrájgæhttjam sáme giellaháldadimguovlojn (tjuogga 5.3.2). Dárkkelappot tjielggiduvvá ma iesjguhtik láhka sihta javllat girkkuj bájkálasj, guovlolasj ja guovdásjgirkkolasj dásen, ja makkir hásstalusá dán bargguj gulluji.

Tsuojggiduvvá girkko dárbaj diedulasj sáme giellapolitihkav åvddånahttet duola dagu njuolgadusáj baktu sámegiela ano hárráj jubmeldievnastusájn ja girkkolasj dagojn (tjuogga 5.3.3).

Dát guoskaduvvá njuolgadusájda ma vuododuvi jubmedievnasusådåsusá ráman, ja aj jáhkoåhpadusá, diakonija ja girkkomusihka plánan.

Åvdåsvásstádus ja ressursadárbo duon dán dásen Vuona girkkon giehtadaláduvvá oassekapihttalin 5.4. Oajvvaduvvá ásadit dájt ådå virgijt bájkálattjat (5.4.1): 1 julevsáme giellabargge (100 %), 1 oarjjelsáme giellabargge (100 %), 2 nuorttasáme girkkodålkkåvirge (2x25 %), 1 sáme báhppavirgge Oarjje-Vuodnaj (100%), 1 diakonvirgge julevsáme guovlluj (100%), 1 diakonivirgge muhtem tjoaggulvissaj Sis-Finnmárkon (100%).

Vuoseduvvá právståj åvdåsvásstádussaj dan vidán prostiajn gånnå li suogŋa sámegiela háldadimguovlon (5.4.2). Vuordedahtte le sidjij vaj oahpásmuvvi girkko vælggogivuodajda ma sámelágas båhti ja berusti sámegielak dievnastusájs. Vijdábut vaj ságastalli sáme guoskavasj ássjij birra prostijan ja prostijatjåhkanimijn, ja vaj jage duogen virgádime maŋŋela máhtti låhkåt binnemusát muhtem liturgialasj tevstav sámegiellaj.

Nuortta-Hålogálánda, Oarjje-Hålogálánda ja Nidarosa biskåhpajn le sierra bærrájgæhttjam åvdåsvásstádus sáme girkkoiellemis (5.4.3). Vuordeduvvá sijás le vaj galggi oahppat gåjt dal binnátjav liturgalasj tevstajs sámegiellaj jage duogen maŋŋela gå li virggáj álggám. Vuoseduvvá aj darbbuj aktidit bærrájgæhttjamav ja åvdåsvásstádusáv. Oajvvaduvvá jahkásasj ságastallam- ja aktidimtjåhkanibme dajda gålmå biskåhpajda, ja aj aktisasj jahkásasj tjåhkanibme sámebåhpajda. Nuortta-Hålogálánda biskoahppa hasoduvvá dålatjit jahkásasj tjåhkanimev girkkodålkåjda. Hasoduvá aj vaj bisspatjåhkanibme válldá åvdåsvásstádusáv ságastallamijs ja aktidimes dán suorgen. Dat nammadum tjåhkanibme sáme båhpajda oajvvaduvvá aneduvvat sáme girkkoiellema nasjonála fåhkakonferánsa rámmaj vuolen mij aj guosská bájkálasj virgálattjada ja luovojbarggijda.

Nuortta-Hålogálánda, Oarjje-Hålogálánda ja Nidarosa bisspavieldijn le ållesgirkkolasj åvdåsvásstádus ásadit sáme girkkolasj dievnstusáv nuorttasámegiellj, julevsámegiellaj ja oarjjelijsámegiellaj, ja siján le dárbbbo máhtudahkaj ja máhttelisvuohtaj dåmadit sáme guoskavasj dievnastusájt moatten suorgen. Dát tjielggiduvvá tsiekken 5.4.4. Plánan vuoroduvvá bájkálasj ja guovdásjgirkkolasj virge åvddål gå ådå rádevadderessursa bisspavielldeguovlojn.

Guovdásjgirkkolasj dásen le Girkkotjåhkanimen girkkolága milta åvdåsvásstádus suodjalt ja åvdedit sáme girkkoiellemav. Sáme girkkoráde galggá åvdedit, suodjalit ja aktidit sáme girkkoielemav ja arvusmahttet vaj sáme girkkoiellem bisoduvvá dárbulasj ja sæmmiárvvusasj oassen Vuona girkkos. Ráden le åvdåsvásstádus sáme girkkolasj aktisasjbargos rijkarájáj badjel ja Vuona girkko bargos mij guosská álggoálmmuk ássjijda aktan Girkkojgasskasasj rádij. Sáme girkkoráde åvdåsvásstádus ja ressurssadárbbo tsuojggiduvvá (5.4.5) tjuokká vuolen, ja vuoseduvvá ráde vijdes mándáhttaj ja oajvvaduvvá ásadit 1 rádevaddevirgev nuorajda (100%) ja 1 rádevaddevirgge diakoniaj/kultuvrraj/álggoálmmugij (100%), ja stuoráp jådedimbudsjæhtta. Mærrádus jådedit Sáme girkkoráde seketariáhtav Råmmsåj tjielgiduvvá aj, ja siváv dasi. Tsuojggiduvvá aj dárbojda ma li tjanádum dan mærrádussaj.

Sáme rámátjårggålibme giehtadaláduvvá oassekapihtalin 5.5. Dánna gåvviduvvá sáme rámátjårggålime barggo åvddånibme nuortta- julev- ja oarjjelsámegiellaj. Ávttjiduvvá sáme rámátjårggålime åvddån ja Rámát gárveduvvá ja prienntiduvvá nuorttasámegiellaj, ja ressursa lassáni oarjjelijsámegiel rámátjårggålim prosjæktaj vaj divna tevsta dan ådå tækstagirjen jårggåluvvi. Svieriga Rámátsiebrre ávttjiduvvá álgov dahkat bargguj jårggålit Oabme testamentav julevsámegiellaj aktan Vuona Rámátsiebrijn, vuostak ådåsamos tækstatjoahkkáldagájt Vuona girkkon ja Svieriga girkkon. Svieriga Rámátsiebrre ávttjiduvvá julevsáme rámáttevstajt vuojnnusij biedjat næhttaj. Girkko bargge bierriji válldet sáme rámáttevstajt ienebut adnuj skåvlån ja girkkon.

Sálmma- ja liturgijabarggo (jubmeldievnastusådåstus) giehtadaláduvvá oassekapihttalin 5.6. Stáhtus tjielggiduvvá nuorttasámegiela, julevsámegiela ja oarjjelijsámegiela sálmmabargo hárráj (5.6.1). Madi gávnnuji 2 sálmmagirje nuorttasámegiellaj ja 1 julevsámegiellaj de ij gávnnu sálmmagirjje ja dåssju muhtem gallegasj sálma oarjjelsámegiellaj. Nuorttasámegiela gáktuj le dárbbo korállagirjjáj Sálbmagirji I-II. Julevsámegiela gáktuj le sávadahtte tjoagget vuojŋŋalasj lávlla- ja sálmmatevstajt ma li tjáledum, ja aj jårggålit ja ådå tevstajt tjállet, ållågasj mánájda ja nuorajda. Oarjjelsámegiela sálmmabargo gáktuj oajvvaduvvá barggo mij juo le jådon oarjjelsámegiela sálmaj hárráj joarkeduvvá. Dárbbo le ådå girjátjav sáme sálmaj gárvedit Sáme girkkobiejvijda jagen 2013. Ájggomus fáron válldet moadda sálma dajda gålmå sámegielajda boahtte sálmmagirjjáj Vuona girkkon bærrájgåtseduvvá.

Udnásj dille, hásstalusá ja dárbo nuortta-, julev- ja oarjjelsáme liturgijabargo gáktuj tjielggiduvvá (5.6.2). Dættoduvvá Sáme girkkoráde sekretariáhta nannim galggá árvustaláduvvat dan hásstalusá vuosstij jut ålles gålmå sámegielaj gáktuj le liturgijabarggo jådon. Sáme girkkoráde le vuorodam ållit 1977-jårggålimijt danen gå dajt bæssá adnet ådå jubmeldievnastusådåstuhttema maŋŋela. Vuorddep dåhkkidum nuorttasámegiela liturgija almoduvvi jagen 2010 ja jut julevsáme liturgija ålliduvvi jagen ja almoduvvi jagen 2011. Oarjjelsáme liturgijaprosjekta galggá tjadáduvvat dajna ulmijn váj galggi dåhkkiduvvat jagen 2012 ja almoduvvat jagen 2013.

Jubmeldievnastusådåstusá vuodoárvo *bájkálasjvuohta, oassálasstem ja fleksibilitehtta* láhtji dilev joarkke ådåstahtte liturgiabargguj sáme girkkoiellemin aj. Oajvvaduvvá jubmeldievnastusådåstusá milta sáme liturgiaj barggo joarkeduvvá, sáme liturgia adnuj biejaduvvi jubmeldievnastusådåstusá ressurssabánkan, sáme girkkodájdda ja girkkomusihkka sierraláhkáj vuoroduvvi ja Liturgalasj guovdátja duogen sjaddá sáme liturgiabargov tjuovvot.

Jáhkkoåhpadibme giehtadaláduvvá oassekapihttalin 5.7. Álgon oanegattjat gåvviduvvá galla virge li ja galla almodime li sáme jáhkkoåhpadimen. Joarkkan sámegullevasj prosjevta ja dåjma jáhkkoåhpadimådåstusán tjielggiduvvi. Oajvvaduvvá jahkásasj sáme jáhkkoåhpadusá fáhkakonferánssa joarkeduvvá ja jut kurssa *Jáhkko ja iellemdádjadus Sámen* joarkká. Sáme jáhkkoåhpadime næhttabájke (www.osko.no) doajmma ja åvddånahttem galgaluluj joarkket aktan stuoves virgijn (5.2.1 milta). Bierri dagáduvvat sierra Girjje 4-jagágijda nuortta-, julev- ja oarjjelsámegiellaj hiebaduvvam sáme girkkoiellemij.

Sáme jáhkkoåhpadime pládna galggá bærrájgæhttjat jut sáme máná ja nuora ålleslasj jáhkkoåhpadime plána milta *Gud gir - Vi deler*, oadtju jáhkkoåhpadimev mij sijá sáme gullevasjvuodav bisot ævtov ja sisano gáktuj. Dárbbo le tjoaggulvisáj ja bisspaguovloj vuoksjuj barggat sáme åsijt fáron vålldet *Gud gir – vi deler* ja *Sáme jáhkkoåhpadime* plánajda. Oajvvaduvvá næhttaressursa tjánádum *Sáme jáhkkoåhpadime pládnaj* dagáduvvi ja almoduvvi næhttabielen (www.osko.no). Jahkásasj násjonála konfirmánntagávnadime oajvváduvvi váj sáme konfirmánta lándav miehtáj oadtju edesik muhtem fálaldagáv.

Nuorajbarggo giehtadaláduvvá oassekapihttalin 5.8. Gå jurra de vil mige uddni dagáduvvá de dættoduvvá sáme nuorajbarggo Vuona girkkon. Bajep ulmme le sáme nuoraj identitehtta, giella ja risstalasj gávnadibme nanniduvvá, nuoraj oassálasstem ja guojmmeåvdåsvásstádus sáme girkkoiellema åvdås vijdábut åvddånahteduvvá, ja jut ienebuv gå åvddåla sajev vaddá nuoraj kultuvrraåvddånbuktemijda sáme girkkoiellemin.

Oajvvaduvvá ásadit åroj-/tjåhkanim bargov sáme nuorajda koordineridum guovdásjgirkkolasj dáses, ja duodden ásadit sáme nuorajnammadusáv Vuona girkkon (Sung) guovdásjgirkkolasj dásen mij bájkálasj ja guovlolasj sáme nuorajbargov doarjju. Ásaduvvá stuoves sáme nuorajrádevirgge (SKR) åvdåsvásstádusájn nasjonála sáme nuorajbargos. Da gålmmå nuorttalamos bisspavielderåde ávttjiduvvi tjalmostit sáme nuorajbargov, ja tjoaggulvisájt sámegiela håldadimguovlojn, sáme tjoaggulvis oarjjelisámeguovlon ja Sis-Finnmárko prostija ávttjiduvvá sierralágásj berustibme sáme nuorajbargguj. Máhttelisvuohta ásadit sáme nuorajjuohkusav ságastaláduvvá, valla ij oajvvaduvá realiseriduvvat doajmmapládnagávdan.

Diakonija giehtadaláduvvá oassekapihttalin 5.9. Virgij ja åvdep sáme diakonijabarggo rájddiduvvá. Hiebalgis oasse sáme diakonijabargos tjanáduvvi ulmijda ma li tjielggidum *Plan for diakoni*. Tsuojggiduvvá dárbbo le sáme diakonijav vuorodit boahtteájggáj aj rudáj.

Oajvvaduvvá ásadit ådå virggeressursav Sáme girkkorádáj, ja duodden guokta ådå diakonijavirge bájkálasj sáme girkkoiellemij. Sáme diakonija bierri sierra fáhkakonferánssaj tjoahkkiduvvat ja sáme girkkoiellemin bierri joarkket *Plan for diakoni* bargujn.

Såbadim- ja guládallambarggo giehtadaláduvvá oassekapihttalin 5.10. Vuoseduvvá Girkkotjåhkanime mærrádussaj nav gåhtjodum "såbadimássjen" (KM 13/97). Nuortta-Sálto såbadimprosjækta (2005-2007) le læhkám ienemus konkrehta tjuovos mærrádusás, ja árvulasj åtsådallama li prosjevtas boahtám. Oajvvaduvvá gávnná vuogev gåktu dán prosjevta åtsådallamijt bisodit ja prosessajt joarkket dán prosjekta hárráj. Vijdábut gåvviduvvá ájnas sáme riektáássje Vuonan ælla ájn tjoavdedum, ja luondulasj le Vuona girkkon le åvdåsvásstádus dájt ássjijt lagábut tjuovvot. Galggá de máhtudahka ássjen ja mielulasjvuohta mij le girkko åvdåsvásstádus ja rolla dákkir ássjijn.

Girkko kultuvrrabarggo giehtadaláduvvá oassekapihttalin 5.11. Vuoseduvvá girkko kultuvrradiedádussaj *Kunsten å være kirke* (2005) mij le Vuona girkko kultuvrravuorodime vuodo, duodden *Girkkomusihka pládnaj*. Kulturdiedádusán le állo sáme sisadno, *Girkkomusihka pládnn* le sierra oassekapihtal girkkomusihka hárraj sáme perspektijvan. Oajvvaduvvá ressursa biejaduvvi sáme kultuvrraj ja de sierraláhká sáme girkkodájddaj / girkkotekstijlajda ja sáme girkkomusihkkaj. Oajvvaduvvá Sáme girkkoráde oadtju ådå virggeressursav. Vijdábut javladuvvá kultuvrrarádevadde Nuortta-Hålogalánda, Oarjje-Hålogalánda ja Nidaros bisspaguovlojn, ja girkkoráde kulturrádevadde bierriji vålldet åvdåsvásstádusáv sáme girkkoiellema kultuvrrabargo åvdås.

Virggájbiedjam giehtadaláduvvá oassekapihttalin 5.12. Vuoseduvvá duola dagu barggevánesvuohtaj Sis-Finmárko pråvsttåguovlon maŋemus låge jagen. Girkkohærrájs li vájllum gaskal 20 og 60 % ålles ájggegávda tjadá, maŋemus 4 jage badjelasj 50 % rabás virge. Dát vuoset dát le stuorra hásstalus sáme girkkoiellemij. Danen hæhttup sierralágásj virggájbiedjam- ja giellaåhpadimdåjmajt jåhtuj biedjat. Sierralágásj stimulerimdåjmajda oajvvaduvvá rudájt juollodit. Vijdábut galgalulujma ietjama máhtudagáv låggŋit váj ådå barggijt oadtjop. Virggájbiedjamdåjma ulmmejuohkusij vuoksjuj oajvvaduvvi.

Girkkofágalasj máhtudaklåpptim giehtadaláduvvá oassekapihttalin 5.13. Dættoduvvá sáme álmmugin le riektá åhpadimsystebma galggá kultuvrav, árbbedábev ja histåvråv tjielggiduvvam åhpadimsysteman. Oajvvaduvvá 3-jahkásasj máhttolåpptimprosjekta galggá ásaduvvat man ulmme le nasjonála unnemusmierijt mierredit mij guosská sámeguoskavasj åsijda girkkolasj profesjåvnnååhpajn. Prosjevtan galgaluluj máhttolåpptimprográmma mij sámeguoskavasj åhpadusmáhtudagáv låggŋi nasjonála girkkolasj åhpadimásadusájn. Sáme girkkohiståvrråprosjekta bierri jåhtuj boahtet váj sáme girkkohiståvrrå tjáleduvvá. Duodden 3-jahkásasj prosjekta sáme teologia ja risstalasjvuodadádjadusá gáktuj. Ájge nalluj oajvvaduvvá Sáme-girkkolasj pedagogalasj guovdásj mij huksá åvddånahttet ja åvddånbuktet hiebalgis máhtudagáv tjoaggulvisájda, duola dagu tjanádum Kirkelig utdanningssenter i Nord (KUN) organisasjåvnnåj.

Sámegirkkolasj aktisasjbarggo rijkkarájáj rastá giehtadaláduvvá oassekapihttalin 5.14. Tsuojggiduvvá Sámev miehtáj li sáme girkkuj tjåhkanam rijkkarájáj rastá ájgij tjadá. Sáme girkkobiejve li ham áttjak ásaduvvam økumenalasj gájksábmelasj girkkobiejvven gájka sámijda ålles Sámen, nuppádis ásaduváj giesen 2009. Boahtte Sáme girkkobiejve ásaduvvi jagen 2013 oarjjelsáme guovlon vuona bielen. Oajvvaduvvá Sáme girkkobiejve 2013 guovtejahkásasj prosjektan ásaduvvá. Dárbbe le jahkásasj rádádallamtjåhkanimijda guovdásj sámegirkkolasj orgánaj gaskan Vuona, Svierigin ja Finlándan. Oajvvaduvvá prosjektarudájt

juollodit sáme girkkoiellemav nannitjit rijkkarájáj rastá bájkálasj ja guovlolasj dásen. Maŋŋutjissaj ávttjiduvvá Aktisasjbarggoráde risstalasjgirkkoj hárráj Barentsguovlon (SKKB) joarkátjit ietjas álggoálmmuk guoskavasj bargov Barentguovlon, sierra tjalmostimijn sámijda.

Álggoálmmukbarggo giehtadaláduvvá oassekapihttalin 5.15. Dættoduvvá álggoálmmugij riektájt doarjjot ietjama lándan ja ålggorijkan le oassen girkko álggoálmmukbargos. Vijdábut tsuojggiduvvá rijkajgasskasasj girkkolasj álggoálmmukbargo oassálasstem le ájnas impulsajt buktám sáme girkkoiellemij. Oajvvaduvvá sáme galggi boahtte ájggáj aj bessat oassálasstet gå Vuona girkko oassálasstá guovdásj rijkajgasskasasj æjvvalimsajijn/økumenalasj forajn. Vijdábut oajvvaduvvá jahkásasj ruhtadoarjja Girkkoj Væråltrádáj ja Lutheralasj Væråltrádáj mierreduvvá álggoálmmukbargguj dáj organisasjåvnåjn.

Rijkajgasskasasj diakonian ja misjåvnån (doarjjaviehkke) oajvvaduvvá Sáme girkkoráde joarkka aktisasjbargov Kirkens Nødhjelpajn duola dagu dakkir bargoj dagu álggoálmmukbarggo Afrika oarjemus åsijn ja Nuortta-Ruossjan. Vijdábut bierri aktan dagástallat aktisasj strategiajt mij gullu álggoálmmukvuorodibmáj Kirkens Nødhjelpa diehtobargon Vuona girkkon sisŋálattjat, duola dago fásstoaksjåvnå aktijvuodan. Kirkens Nødhjelp hasoduvvá joarkket tjielgga álggoálmmukvuorodimev boahtteájggáj. Aktisasjbarggoráde tjoaggulvisáj ja misjåvnå gaskan ja misjåvnnårádevadde Nuortta-Hålogalátte, Oarjje-Hålogalátte ja Nidaros bisspaguovlojn hasoduvvi aktan Sáme girkkorádijn lasedit álggoálmmukguoskavasj misjåvnnåsjiehtadusájt Vuona girkkon ållågattjat ja sáme girkkoiellemin sierraláhkáj.

Stáhtta-girkkoådåstus giehtadaláduvvá oassekapihttalin 5.16 gånnå le vuodon nav gåhtjodum stáhtta-girkko såbadussaj Stuorradikken jagen 2008 ja stáhta ja girkko sirádime prosessaj. Tsuojggiduvvá dan prinsihpalasj ájádallamin sáme girkkoiellema mij guosská stáhttaj, viertti sieradit “stáhta-girkko- relasjåvnåv” ja “stáhta-sámeálmmuk-relasjåvnåv”. Ávttjiduvvá Girkkotjåhkanime vuojno ássjen KM 8/07 mij guosská sáme girkkoiellema bærrájgæhttjamij tjuovoduvvi boahtte ájge bárgo gáktuj ådå girkkolágajn ja girkkoårnigijn (5.16.1). Javladuvvá stáhta prinsihpalasj åvdåsvásstádus várájda vålldet sáme girkkoiellemav joarkká aj maŋŋela rievdadum relasjåvnåj stáhta ja girkko gaskan (5.16.2). Dat vuojneduvvá gå aktijvalasj sámepolitihkka ja aktijvalasj doarjjo jáhko- ja iellemvuojnnopolitihkka guoskadallaba. Javladuvvá le dárbbo vaj girkkolasj aspekta sámelága giellanjuolgadusájn tjadáduvvá gå sierraláhkáj gullu adnet sámegielav girkko aktisasjvuoda dáhpádusájn, ja oajvvaduvvá vælggogisvuoda tjanádum sámelága giellanjoulgadusájda joarkeduvvá gå relasjåvnå stáhta ja girkko gaskan rievddi (5.16.3).

Sáme girkkodemokratija (demokratiådåstus) giehtadaláduvvá oassekapihttalin 5.17. Oajvvadusá milta Sáme girkkorádes, gåhtjoj Girkkotjåhkanibme jagen 2008 vuododit barggojuohkusav mij buktá oajvvadusáv ådå årdnigijda gåktu vålljit ájrrasijt sáme girkkoiellemis bisspaviellderádáj ja Girkkotjåhkanmibmáj åvddål välga 2011 (KM 11/08). Oassekapihtal vaddá prinsihpalasj refleksjåvnåjt mij le vuodon sáme-girkkolasj demokratijaj Vuona girkkon, ja tjielggi oanegattjat barggojuohkusa bargo birra, ja dan låhpadahtte rádegiehtadallama birra. Iehpetjielgasvuoda diehti vuododit tjerdalasj jienstimlågov, le Sáme girkkoráde gåhttjum jus máhttelis sáme girkkotjåhkanibme, muhtem rollaj tjanádum ájrrasij vålljimij, guoradaláduvvá (SKR 30/10).

Vuorddemusá bargge- ja barggovaddeorganisasjåvnåjda giehtadaláduvvi oassekapihttalin 5.18. Girkkolasj bargge- ja barggovaddeorganisasjåvnå ávttjiduvvi várajda vålldet sámegirkkolasj máhtudakdárbojt ietjasa dåjmaj ja dievnastusfálaldagáj.

Aktisasjbarggo læstadiánalasj tjoaggulvisáj ja risstalasj organisasjåvnåj giehtadaláduvvá oassekapihttalin 5.19. Duodden dábálasj ávttjimussaj aktisattjat barggat risstalasj osarganisasjåvnåj gånnå sáme girkkoiellem åvdeduvvá, nammaduvvá læastadiánalasj tjoaggulvisá, Vuona sámemisjåvnnå ja Vuona Ájllekskåvllålihtto sierraláhkáj.

Gudát kapihttal 6 tjoahkkájgæssá ådå vuoroduvvam virgijt ja doajmmaguovlojt 5. kapihttalis, ja ájggegávdajda juohká dajt oajvvadum dåjmajt 5-jahkásasj doajmmapládnaj (2012-2016). Doajmmaplánan båhti åvddån dåssju virge ja dåjma ma bukti ådå dárbojt. Vuorodibme ja jåhtuj biejadibme muhtem virgijs ja doajmmaguovlojs tjielggiduvvá.

2.3. Čoahkkáigeassu

(davvisámegillii)

1. kapihtal ovdanbuktá Norgga girku sámi girkoeallima ja čilge plána duogáža ja huksehusa.

Norgga girku sámi girkoeallima áigumuš lea: Eallinfámolaš ja ovttaárvosaš - sámi girkoeallin Norgga girkus. Plána duogáš lea Girkočoahkkima mearrádus áššis GČ 7/06 mas bivde ráhkadit plána ovdánahttit sámi girkoeallima ja vuhtiiváldit davvisámegiela, julevsámegiela ja lullisámegiela, ja sámi kultuvrra girjáivuođa. *Sámi girkoeallima strategalaš plána* váldomihttu lea váikkuhit dasa ahte Norgga girku oažžu eallinfámolaš sámi girkoeallima mas sápmelaččain lea vejolaš oasálastit ovttadássásaččat girkus, ja mas sámi girkoeallin doaibmá eanet lunddolaš oassin Norgga girku oktasaš identitehtas. Plána galgá váikkuhit dasa ahte bargojuvvo ulbmillaččat nannet sámi girkoeallimii rámmaeavttuid vuogádagaid, organiserema ja girku iešguđet bargosurggiid ulbmillaš doaibmabijuid hárrái.

2. kapihttalis lea čoahkkáigeassu plánas lullisámegillii, julevsámegillii, davvisámegillii ja dárogillii.

3. kapihttalis leat duogášdieđut sámi álbmoga ja sámi girkoeallima birra.
Álggos leat dieđut sámi álbmoga ja sámi servodateallima birra (3.1). Sápmelaččat leat álgoálbmot davviguovlluin Norggas, Ruotas, Suomas ja Guoládagas Ruoššas. Norggas leat sullii 50 000 – 65 000 sápmelačča. Dan maŋemus logijagi leat sámi vuoigatvuođat ja sámi ásahusat sakka nannejuvvon. Plánas lea oanehis digaštallan sámi etnisitehta vuođđudeami birra (3.2), ja dieđut sámi giellaguovlluid ja giellajoavkkuid birra Norggas (3.3). Davvisámegiella, julevsámegiella ja lullisámegiella leat almmolaš sámegielat Norggas. UNESCO listtus leat buot dán golbma giela luohkkádan áitojuvvon giellan.

Kapihtal addá viidáseappot girkohistorjjálaš gova sámiid vuosttaš deaivvademiin kristtalašvuođain sullii 1000 jagi dás ovdal ja gitta min áigái (3.4). Dasto lea smiehtadus "sámi girkoeallima" birra (3.5.1), sámi girkoeallima siskkáldas erohusat (3.5.2), ovdalgo sámi girkoeallima váldolinjáit čilgejuvvojit giellaguovlluid mielde (3.5.3-3.5.5). Dasto lea oanehis čilgehus girkolaš bálvalusaid birra sápmelaččaide Oslos ja Bergenis (3.3.6), ja sámi girkoeallima bargguid birra riikkarájiid rastá (3.5.7) ja riikkaidgaskasaš girkolaš álgoálbmotbargguid birra (3.5.8). Loahpas čujuhit man mávssolaš maŋemus jagiid fuomášuhttin ja bargu lea leamaš sámi teologiija ja kristtalašvuođaipmárdusa suorggis (3.5.9).

4. kapihtal čilge vuođđojurdaga sámi girkoeallima bargguin Norgga girkus.

Álggus čujuhit mearrádusaide maid Girkočoahkkin lea mearridan, ja maid bokte Norgga girku vuođđojurddašeami sámi girkoeallima birra ovdanboahtá (4.1).
Sápmelaččat leat dohkkehuvvon álgoálbmogin Norggas, sámi girkoeallima eaktudit vuhtiiváldit dárbbašlaš ja ovttaárvosaš oassin Norgga girkus, ja girku dovddasta ahte dáruiduhttin, mas girku lea leamaš mielde, lea mielddisbuktán dárbbu bargat dan ovdii ahte hehttet joatkimis šat dan boasttuvuođa. Čujuhit maid daidda čanastagaide maid Lutherlaš Máilmmilihttu ja Girkuid Máilmmiráđđi leat addán álgoálbmogiid ja álgoálbmotgažaldagaid hárrái (4.2).

Viidáseappot čielggadit dás čuovvovaš lágaid ja álbmotrievttálaš mearrádusaid mat geatnegahttet Norgga girku atnit fuola sámi girkoeallimis (4.3): Vuođđolága § 110a, sámeláhka, olmmošvuoigatvuođaláhka, girkoláhka, ON konvenšuvdna máná vuoigatvuođaid birra, ON konvenšuvdna siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid birra, ILO konvenšuvdna nr. 169 eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái iešmearrideaddji riikkain ja ON julggaštus álgoálbmotvuoigatvuođaid birra.

Kapihttalis čujuhit Norgga geatnegasvuhtii čuovvut ráđđehusa sámepolitihka čanastagaid nugo dat ovdanbohtet *St.dieđ.nr 28 (2007-2008) Sámepolitihkka ja Sámegielaid doaibmaplánas* (4.4).

Fátmmasteapmi lea unnitlogupolitihkalaš prinsihpa vuođđu Norgga girku sámi girkoeallin bargguin (4.5). Lea oanehis čilgehus doahpaga sisdoalu birra. Viidáseappot čujuhit Girkočoahkkima ”soabadanmearrádussii” (GČ 13/97) mas ákkastallet ahte soabadeami galgá ipmirdit oassegeahččanguovlun daid eará doaibmabijuid bálddas maid plána evttoha (4.6). Loahpas leat muhtin teologalaš geahččanguovllut mat vuordimis leat áššáiguoskivačča t Norgga girku sámi girkoeallima ja álgoálbmot bargguin (4.7).
Sámi girkoeallimii, girkooahpalaš vuođđudusa mielde, addojuvvo teologalaš álgga dáiguin čoavddasániiguin: sivdniduvvon Ipmila gova mielde, inkarnašuvdna, vuolggahusgohčču n, eatnigiella ja gielalaš girjáivuohta, álgogirku kultuvrariiddut, soabahus, riekti ja vuoiggalašvuohta, ja olbmo gullevašvuohta sivdnádussii muđui.

5. kapihtal gieđahallá ovttagaslaš girkolaš doaibmasurggiid, ja das leat oaivádallamat dakkár áššiid birra mat leat earenoamáš hástaleaddjit go jurddaša movt árvalit čanastagaid mat dolvot daguide ja doaibmabijuide.

Báikkálaš girku vuolggasadjin lea sisdoallu 5.1 oassekapihttalis. Das čujuhit ahte lea dárbu ráhkadit sámi girkostatistihka ja addit muhtin geahččanguovlluid dasa movt báikkálaš girkus sáhttá fátmmastit sámi girkoeallima. Plána čanastagaid mielde bivdet báikkálaš searvegottiid ja báikkálaš girkolaš bargiid váldit sierra ovddasvástádusa fuolahit sámi girkoeallima ipmilbálvuseallimis ja eará girkolaš doaimmain.

Sámegiel- ja kultuvragelbbolašvuođa dárbbu meannudit 5.2 oassekapihttalis. Das čujuhit dárbbu nannet gelbbolašvuođa sámegielas ja kultuvrras sihke báikkálaš girkus ja girkolaš geahččanguovllus ollislaččat.

Go galgá sihkkarastit doarvái sámegiel- ja kultuvragelbbolašvuođa, de evttohit ahte golbma davimus bismagotti fállet fásta sámegieloahppofálaldaga báhpaide ja eará girkolaš bargiide. Evttohit maid ásahit oahppofálaldaga sámi girkodulkkaide. Das čujuhit dan unnimus dárbui sámegiel- ja kultuvragelbbolašvuođas maid áigeguovdilis oahpahusat dárbbašit, ja dárbui bidjat sámegillii liige deattu go oskkuoahpahusbargit, katekehtat ja diakonat virgáduvvojit

giellahálddašanguovllus. Plánas bivdet maid árvvoštallat ásahit sámegielagiidda eará vejolašvuođaid beassat katekehta-, diakoniija- ja báhppabálvalusaide.

Sámegiela fuolaheami mihttomeriid meannudit oassekapihttalis 5.3. Sámegiela fuolaheapmái evttohit ásahit guokte dási: Vuosttaš lea našovnnalaš vuođđodássi /unnimusmearri maid prinsihpalaččat sáhttet miehtá Norgga girkus fuolahit. Das leat konkretiseren maid dat mearkkaša fálaldagaid ja doaibmabijuid ektui geavadis (čuokkis 5.3.1). Nubbe dássi lea sámelága giellanjuolggadusaid doahttaleapmi sámegiela hálddašanguovllus (čuokkis 5.3.2). Das leat čielggadan dan maid iešguđetlágan láhkamearrádusat mearkkašit girkui báikkálaččat, guovllus ja guovddášgirkolaš dásis, ja dasa leat muhtin váldohástalusaid čatnan. Čujuhit ahte girku dárbbaša ovdánahttit dihtomielalaš sámi giellapolitihka, earret eará ráhkadit njuolggadusaid sámegiela geavaheapmái ipmilbálvalusaid ja girkomeanuid oktavuođas (čuokkis 5.3.3). Dat lea guoskevaš njuolggadusčállosii mii galgá ásahuvvot ipmilbálvalusođastusa rámma siskkobealde, ja čanastagaide mat leat oskkuoahpahusplánas, diakoniijaplánas ja girkomusihkkaplánas.

Ovddasvástádusa ja resursadárbbu iešguđet dásiin Norgga girkus meannudit oassekapihttalis 5.4. Leat evttohan čuovvovaš ođđa báikkálaš virggiid (5.4.1):
1 julevsámi giellabargi (100 %), 1 lullisámi giellabargi (100 %), 2 davvisámi girkodulkavirggi (2 x 25 %), 1 sámebáhppavirgi Lulli-Norgii (100 %), 1 diakoniijavirgi julevsámi guvlui (100 %), 1 diakoniija virgi ovtta searvegoddái Sis-Finnmárkku proavássuohkanis (100 %).

Leat čujuhan proavvásiid ovddasvástádussii dan 5 proavássuohkanis main leat báhppasuohkanat sámegiela hálddašanguovllu siskkobealde (5.4.2). Vuordámuš sidjiide lea ahte sii ohppet dovdat daid girkolaš geatnegasvuođaid mat čuvvot sámelága ja bearráigehččet sámegielat bálvalusaid. Ja láhčit dili ságastallamiidda sámiide guoskevaš gažaldagaid birra proavássuohkanis ja proavássuohkančoahkkimiin, ja ahte sii 1 jagi maŋŋil álgima leat muhtin muddui oahppan lohkat liturgalaš teavsttaid sámegillii.

Bismmain Davvi-Hálogalánddas, Lulli-Hálogalánddas ja Nidarosas lea sierra ovddasvástádus bearráigeahččat sámi girkoeallima (5.4.3). Vuordámuš sidjiide lea ahte
sii 1 jagi maŋŋil álgima leat oahppan muhtin muddui lohkat liturgalaš teavsttaid sámegillii.
Čujuhit maid dárbui ovttastuhttit bearráigeahču ja ovddasvástádusa buorebut. Plánas evttohit ahte dat golbma bismma dollet jahkásaš ságastallan- ja oktiiheivehančoahkkima, ja ovttasbarget doallat oktasaš jahkásaš sámebáhppačoahkkima.
Davvi-Hálogalándda bismma ávžžuhit doallat girkodulkačoahkkima okte jagis.
Viidáseappot ávžžuhit bismačoahkkima váldit ovddasvástádusa dán suorggi birra ságastallat ja oktiiheivehit muhtin muddui. Namuhuvvon sámebáhppačoahkkima evttohit doallat sámi girkoeallima našovnnalaš fágakonferánssa olis mii maid fátmmasta báikkálaš girkolaš bargiid ja eaktodáhtolaš bargiid.

Davvi-Hálogalándda, Lulli-Hálogalándda ja Nidarosa bismagottit leat ožžon oppalaš girkolaš ovddasvástádusa vuhtiiváldit sámigirkolaš bálvalusaid davvisámegillii, julevsámegillii ja lullisámegillii, ja dárbbašit ollu surggiin gelbbolašvuođa ja bargonávccaid fuolahit sámi bálvalusaid. Dan birra leat 5.4.4 čuoggás čielggadan. Plánas vuoruhit báikkálaš ja guovddášgirkolaš vuođđuduvvon virggiid ovdalii ođđa ráđđeaddivirggiid bismagodderáđiide.

Guovddášgirkolaš dásis lea girkolága mielde Girkočoahkkin mii ovddasvástida sámi girkoeallima ovddideami ja suodjaleami. Sámi girkoráđđi galgá ovddidit, suodjalit ja ovttastuhttit sámi girkoeallima ja váikkuhit dasa ahte sámi girkoeallin fuolahuvvo dárbbašlaš

ja ovttaárvosaš oassin Norgga girkus. Ráđi ovddasvástádussii gullet sámi girkolaš ovttasbarggut riikkarájiid badjel ja bargat álgoálbmotgažaldagaiguin Norgga girku ovddas ráđđálagaid Girkuidgaskasaš ráđiin. Čuokkis (5.4.5) čujuha Sámi girkoráđi ovddasvástádussii ja resursadárbui ráđi govda mandáhta ektui ja evttohit ásahit 1 nuoraidráđđeaddivirggi (100 %) ja 1 diakoniija/kultuvra/álgoálbmot ráđđeaddevirggi (100 %), ja lasihit doaibmabušeahta. Das čielggadit maid mearrádusa Sámi girkoráđi čállingotti fárreheami birra Romsii, ja vuođuštusa dasa. Das čujuhit dárbbuide mat gusket mearrádusa ollašuhttimii.

Sámi biibbaljorgaleami leat meannudan oassekapihttalis 5.5. Das čielggadit davvisámi, julevsámi ja lullisámi biibbaljorgalanbargguid stáhtusa ja dárbbuid. Ávžžuhit Biibbalsearvvi gárvvistit Biibbala davvisámegillii dálá progrešuvnnain, ja bargat nannet resurssaid lullisámi biibbaljorgalanbargui dainna mihtuin ahte jorgalit buot teavsttaid Norgga girku ođđa teakstagirjái. Ruoţa biibbalsearvvi ávžžuhit álgit Boares testamentta jorgalit julevsámegillii ovttas Norgga Biibbalservviin, vuostemužžan daid ođđa teakstaráidduid Norgga girkus ja Ruoţa girkus. Ruoţa Biibbalsearvvi ávžžuhit maid almmuhit julevsámi biibbalteavsttaid neahtas. Ja bivdet girkolaš bargiid váldit atnui sámi biibbalteavsttaid skuvllain ja girkuin.

Sálbma- ja liturgiijabarggu (ipmilbálvalusođastus) meannudit oassekapihttalis 5.6. Das čilgejit sálbmabarggu stáhtusa davvisámegillii, julevsámegillii ja lullisámegillii (5.6.1). Davvisámegillii leat olggosaddán 2 sálbmagirjji, julevsámegillii 1, ja lullisámegillii ii oba leat ge sálbmagirji, dušše muhtin sálmma. Davvisámi bealis lea dárbu oažžut korálagirjji sálbmagirjjiide Sálbmagirji ja Sálbmagirji II. Julevsámis háliidit čohkket čállojuvvon vuoiŋŋalaš lávlla- ja sálbmateavsttaid, ja jorgalit ja čállit dasalassin ođđa teavsttaid, erenoamážit mánáide ja nuoraide. Lullisámis evttohit joatkit ráhkadit sálmmaid lullisámegillii. Lea dárbu ráhkadit ođđa sálbmagihppaga Sámi girkobeivviide jagis 2013. Dat áigumuš ahte fátmmastit buori logu sálmmaid golmma sámegillii Norgga girku sálbmagirjái boahtteáiggis, lea juoga maid vurdet ahte čuovvoluvvo.

Viidáseappot leat čilgen stáhtusa, hástalusaid ja dárbbuid mat gusket liturgiijabargguide davvisámegillii, julevsámegillii ja lullisámegillii (5.6.2). Das deattuhit ahte Sámi girkoráđi čállingotti nannema galgá geahččat dan čuovggas maid dárbbaša go galgá čuovvolit liturgiijabargguid olles golmma sámegillii. Čujuhit ahte Sámi girkoráđđi lea vuoruhan ollašuhttit jorgalit 1977-liturgiijaid davvisámegillii danne go dat leat nubbin vejolašvuohtan maŋŋil go ipmilbálvalusođastusa leat sisafievrredan. Dohkkehuvvon davvisámi liturgiijaid olggosaddin dáhpáhuvvá vuordimis jagis 2011 ja ahte julevsámi liturgiijat gárvvistuvvojit dohkkeheapmái ja olggosaddimii jagis 2011. Lullisámi liturgiijaprošeavtta čađahit dainna ulbmiliin ahte daid dohkkehit jagis 2012 ja olggosaddit jagis 2013.

Ipmilbálvalusođasteami váldoárvvut *báikkálaš heivehus, fátmmasteapmi ja fleksibalašvuohta* rahpá jotkkolaš ođasteaddji liturgiijabarggu maiddái sámi girkoeallimis. Dás evttohit movttiidahttit ipmilbálvalusođastusa rámmaid siskkobealde bargat viidáseappot sámi liturgiijaiguin ja ahte sámi liturgiijat leat gávdnamis ja oažžumis ipmilbálvalusođastusa resursabáŋkkus, ja ahte sámi kultuvraovdanbuktimiid sáhttá sierraládje vuoruhit girkodáidagis ja girkomusihkas ja ahte Liturgalaš guovddáš (Liturgisk senter) oažžu rolla sámi liturgiijabargguid čuovvoleamis.

Oskkuoahpahusa meannudit 5.7 oassekapihttalis. Álggos čielggadit oanehaččat sámi oskkuoahpahusa virggiid ja oahpponeavvuid almmuheami. Dasto ges sámiide guoskevaš bargguid ja doaibmabijuid oskkuoahpahusođastusa rámma siskkobealde. Evttohus lea joatkit dálá jahkásaš sámi oskkuoahpahusa fágakonferánssain ja bargat fievrredit viidáseappot *Osku*

ja eallindulkon Sámis kurssa. Evttohit joatkit bargguin jođihit ja ovdánahttit sámi oskkuoahpahusa neahttabáikki (www.osko.no), ja lasihit dasa fásta virggi (gč. 5.2.1). Davvisámegillii, julevsámegilli ja lullisámegillii berre ovdánahttit sierra 4-jahkásaččaid girjji mii sámi girkoeallimii leat heivehuvvon.

Sámi oskkuoahpahusplána galgá sihkkarastit sámi mánáide ja nuoraide oskkuoahpahusa mii vuhtiiváldá sin sámi gullevašvuođa sihke rámmaeavttuid ja sisdoalu dáfus, ja dat galgá dahkkot bajitdási oskkuoahpahusplána *Ipmil addá – mii juogadit* rámmaid siskkobealde. Plánas čujuhit dárbbu bargat searvegottiid ja bismagottiid ektui sisafievrredit sámi geahččanguovlluid *Ipmil addá - mii juogadit* plánas ja *Sámi oskkuoahpahusplánas*. Árvalit heivehit ja lágidit *Sámi oskkuoahpahusplána* neahttaresurssaid nu ahte daid lea vejolaš oažžut neahttasiiddus www.osko.no. Plánas evttohit ásahit jahkásaš našovnnalaš sámi konfirmántadeaivvademiid, vai sámi konfirmánttaide miehtá riikka sáhttá sihkkarastit juobe unnimus fálaldaga ge.

Nuoraidbarggu meannudit 5.8 oassekapihttalis. Dán suorggis ii leat báljo bargu jođus, ja danne deattuhit dárbbu nannet sámi nuoraidbarggu Norgga girkus. Bajimus mihttu lea nannet identitehta, giela ja kristtalaš searvevuođa sámi nuoraid gaskkas, ja ovdánahttit nuoraid oasálastima ja mieldeovddasvástádusa sámi girkoeallimis, ja čahkkehit eanet saji nuoraid kultuvraovdanbuktimiidda sámi girkoeallimis.

Plánas evttohit ásahit bargguid sámi nuoraide deaivvademiid ja čoahkkanemiid bokte maid guovddášgirkolaš dásis oktiiheivehit, ja ásahit sámi nuoraidlávdegotti guovddášgirkolaš dásis Norgga girkui (Sung) mii sáhttá doarjut sámi nuoraidbargguid báikkálačča t ja guovlluin. Ásahit fásta sámi nuoraidráđđeaddivirggi (SGR) mas lea ovddasvástádus našovnnalaš sámi nuoraidbargguin. Ávžžuhus golmma davimus bismagodderáđiide lea čalmmustuhttit sámi nuoraidbargguid, ja ahte searvegottit sámegiela hálddašanguovllus, sámi searvegoddi lullisámi guovllus ja Sis-Finnmárkku proavássuohkan atnet sierra beroštusa nuoraidbargguin. Plánas ságastallojuvvo vejolašvuođa birra ásahit sámi nuoraidteam, muhto dan eai ávžžut doaibmaáigodagas ollašuhttit.

Diakoniija meannudit 5.9 oassekapihttalis. Das čielggadit sámi diakoniija virggiid ja ovddeš bargguid das. Áigeguovdilis gažaldagat sámi diakoniijas gullet *Diakoniijaplána* mihtuide. Čujuhit ahte lea dárbu eanet čalmmustahttit sámi diakoniija boahtte jagiin ja nannet dan suorggi eanet resurssaiguin. Evttohit ásahit guokte ođđa diakoniijavirggi báikkálaš girkoeallimii. Ávžžuhus lea loktet Sámi diakoniija fáddán sierra fágakonferánssas ja bargat *Diakoniijaplánain* viidáseappot sámi girkoeallimis.

Soabadan- ja gulahallanbargguid meannudit 5.10 oassekapihttalis. Čujuhit Girkočoahkkima nugohčoduvvon “soabadanášši” (GČ 13/97) mearrádussii.
Soabadanprošeakta Davvi-Sálttus (2005-2007) lea leamaš dán mearrádusa eanemus konkrehta čuovvoleapmi, ja prošeakta lea addán mávssolaš vásihusaid.
Árvalit gávnnahit vugiid bisuhit dáid vásihusaid ja fievrredit viidáseappot dan prošeavtta bargguid. Dasto čujuhit ahte Norggas leat ain ollu sámi vuoigatvuođagažaldagat maid eai leat vel čielggadan, ja dan dihte lea lunddolaš ahte Norgga girku dovdá ovddasvástádusa čuovvut mielde dain. Dat gáibida gelbbolašvuođa suorggis ja vuđoleappot jurddašeami Norgga girku iežas ovddasvástádusas ja rollas dakkár áššiin.

Girkolaš kultuvrabargguid meannudit 5.11 oassekapihttalis. Das čujuhit girkolaš kultuvradieđáhussii *Kunsten å være kirke* (2005) mii lea vuođđun Norgga girku

kultuvravuoruheamis, ja *Girkomusihkkaplánii*. Dieđáhusas lea stuora oassi sámi kultuvrabargguid birra, *Girkomusihkkaplánas* lea sierra oassekapihtal girkomusihka birra sámi geahččanguovllus. Evttohus lea várret resurssaid sámi kulturvuoruheapmái ja erenoamážit sámi girkodáidagii /girkotekstiillaide ja sámi girkomusihkkii. Sámi girkoráđđái leat evttohan ásahit virggi dán suorggis. Čujuhit ahte kulturráđđeaddit Davvi-Hålogalándda, Lulli-Hålogalándda ja Nidarosa bismagottiin, ja Girkoráđi kultuvraráđđeaddi berrejit geatnegahttojuvvot fuolahit dihto girkolaš kultuvrabargguid sámi girkoeallima ektui.

Rekrutterema meannudit 5.12 oassekapihttalis. Das čujuhit earret eará guoros virggiid- ja rekrutterendilláis Sis-Finnmárkku proavássuohkanis dan maŋemus logi jagi. Guoros báhppavirggiid proseantasturrodat lea leamaš čađat gaskal 20 – 60 %, ja dan maŋemus 4- jagi gaskamearálaččat 50 %. Bargoveahkadilli dás čájeha seammás ollisgirkolaš hástalusa sámi girkoeallimis. Dat buktá dárbbu sierra rekrutteren- ja giellaoahpahusdoaibmabijuide. Evttohus lea várret ruđaid sierralágan movttiidahttendoaibmabijuide. Ja dasalassin ovdánahttit dutkojuvvon dieđuid maid sáhttá atnit vuođđun rekruttenestrategiijaide main leat dihto mihtut. Dás leat válddahan moanat rekrutterenstrategiijaid ja movttiidahttindoaibmabijuid iešguđetge ulbmiljoavkkuid ektui, ja evttohan ásahit prošeavtta mii erenoamážit bargá dáinna.

Girkofágalaš gelbbolašvuođahuksema meannudit oassekapihttalis 5.13.
Das deattuhit sámi álbmoga rievtti oažžut iežas kultuvrra, árbevieruid ja historjjá oassin oahpahusvuogádahkii. Evttohit ásahit 3-jagi gelbbolašvuođahuksenprošeavtta mii bargá girkolaš fágaoahpuide mearridit našovnnalaš vuolimus standárda sámiide guoskevaš fáttáin. Prošeakta berre maid sisttisdoallat prográmma mii alida gelbbolašvuođa go galgá sámiide gullevaš oahpahusgelbbolašvuođa nannet našovnnalaš girkolaš oahpahusásahusain. Evttohus lea maid álggahit sámi girkohistorjjálaš prošeavtta sámi girkohistorjjá čállimis. Dasalassin evttohit 3-jagi prošeavtta sámi teologiija ja kristtalašvuođaipmárdusa suorggis. Guhkit áiggi vuollái evttohit ásahit Sámi-girkolaš pedagogalaš guovddáža mii ovdánahttá ja gaskkusta áššáiguoskivaš gelbbolašvuođa searvegottiide, Girkolaš oahpahusguovddáš Davvin (GOD) lea ásahus masa omd. sáhttá dakkár doaimma čatnat.

Sámigirkolaš ovttasbarggu riikkarájiid badjel meannudit 5.14 oassekapihttalis.
Das čujuhit ahte sámi girkoeallimis miehtá Sámi lea guhkes árbevierru čoahkkanit riikkarájiid badjel báikkálaččat ja guovlluin. Sámi girkobeivviid leat dál ođđa áiggis ásahan ekumenalaš buotsámi girkobeaivin sápmelaččaide Sámis, ja daid lágidedje nuppes geasset jagis 2009. Boahtte girkobeivviid dollet lullisámiguovllus norgga bealde jagis 2013. Evttohus lea čađahit Sámi girkobeivviid 2013 guovtti jagi prošeaktan. Lea dárbu čađahit jahkásaš ságastallančoahkkimiid dan šiehtadusa mielde mii lea daid guovddáš sámigirkolaš orgánaid gaskkas Norggas, Ruotas ja Suomas. Plánas evttohit bidjat guovddáš dásis prošeaktaruđaid nannet sámi girkoeallima riikkarájiid badjel báikkálaččat ja guovlluin. Loahpas ávžžuhit Barentsguovllu kristtalaš girkuid ovttasbargoráđi (Samarbeidsrådet for kristne kirker i Barentsregionen) joatkit iežaset álgoálbmot bargguid Barentsguovllus, erenoamážit sámiid hárrái.

Álgoálbmotbargguid meannudit 5.15 oassekapihttalis. Das čujuhit ahte doarjja álgoálbmogiid vuoigatvuođaide našovnnalaččat ja riikkaidgaskasaččat lea okta oassi girku álgoálbmotbarggus. Čujuhit maid ahte oasálastin riikkaidgaskasaš girkolaš álgoálbmotbargguin lea buktán mávssolaš duvdosiid sámi girkoeallimii. Evttohit joatkit dan geavada mii lea leamaš sihkkarastit sápmelaš ovddasteami Norgga girku sáttatgottiin guovddáš riikkaidgaskasaš/ekumenalaš forain. Viidáseappot evttohit Norgga girku jahkásaš

ruhtadoarjagis Girkuid Máilmmiráđđái ja Lutherlaš Máilmmisearvái bidjat sierra ruhtaoasi daid organisašuvnnaid álgoálbmotbargguide.

Riikkaidgaskasaš diakoniija ja mišuvdna (doarjja) suorggis evttohit Sámi girkoráđi ovdánahttit viidáseappot ovttasbarggu Girku Heahtevehkiin ja earret eará deattuhit álgoálbmotdoaibmabijuid čuovvoleami Áfrihká lulágeahčen ja Davvi-Ruoššas. Lea dárbu ságastallat oktasaš strategiijaid Girku Heahteveahki álgoálbmotčalmmustahttimis diehtojuohkinbargguin Norgga girkus siskkáldasat, omd. fástoákšuvnnaid oktavuođas. Plánas ávžžuhit Girku Heahteveahki doalahit čielga čalmmustahttima álgoálbmogiid ektui iežaset bargguin viidáseappot. Ávžžuhit maid searvegottiid ja mišuvnna ovttasbargoráđi (Samarbeidsrådet for menighet og misjon) ja mišuvnna ráđđeaddiid Davvi-Hálogalándda, Lulli-Hálogalándda ja Nidarosa bismagottiin ovttasbargat Sámi girkoráđiin lasihit álgoálbmotgullevaš mišuvdnašiehtadusaid Norgga girkus oppalaččat ja sámi girkoeallimis erenoamážit.

Stáhta-girkoođastusa meannudit oassekapihttalis 5.16 ja dan vuolggasadji lea nugohčoduvvon stáhta-girku soahpamuš Stuoradikkis jagis 2008 ja dan bargui mas bohtet oktavuođat rievdat gaskal stáhta ja girku. Das deattuhit ahte vuođđojurddašeamis sámi girkoeallima birra stáhta ektui ferte earuhit gaskal ”stáhta-girku-oktavuođa” ja ”stáhta-sámiálbmot-oktavuođa”. Plánas bivdet vuhtiiváldit sámi girkoeallima Girkočoahkkima čanastagaid GČ áššis 8/07 ja čuovvolit dan viidáseappot ođđa girkolága ja girkoortnega bargguin (5.16.1). Das ákkastallet dan ovdii ahte stáhta galgá joatkit prinsihpalaš ovddasvástádusas fuolahit sámi girkoeallima maiddái maŋŋil go stáhta ja Norgga girku oktavuođat leat rievdan (5.16.2). Dan sáhttá doalahit gaskal aktiivvalaš doarju sámepolitihkain ja aktiivvalaš doarju oskku- ja eallinoaidnopolitihkain. Das čujuhit dárbui geahčadit girkolaš beliid sámelága giellanjuolggadusain, erenoamážit dasa mii guoská sámegiela geavaheapmái girku oktasaš meanuid oktavuođas, ja evttohus lea fievrredit viidáseappot daid geatnegasvuođaid mat čuvvot sámelága giellanjuolggadusaid go oktavuođat gaskal stáhta ja girku rivdet (5.16.3).

Sámi girkodemokratiija (demokratiija ođastus) leat meannudan oassekapihttalis 5.17. Sámi girkoráđi mearkkašumi vuođul bivddii Girkoráđđi jagis 2008 álggahit bargojoavkku buktit evttohusaid ođđa ortnegiidda áirasiid välljemis sámi girkoeallimii bismagodderáđđái ja Girkočoahkkimii ovdal 2011 válgga (GČ 11/08). Oassekapihtal sisttisdoallá vuođđojurdaga sámi-girkolaš demokratiija vuođu birra Norgga girkus, ja čilge oanehaččat bargojoavkku barggu ja dan loahpalaš meannudeami birra ráđis. Sámi girkoráđđi lea eahpesihkar galgá go jienastuslogu ásahit čearddalaš duogáža vuođul, ja lea bivdán čielggadit vejolašvuođa lágidit sámi girkočoahkkima, mas leat dihto rollat sámi áirasiid välljemis (SGR 30/10).

Vuordámušat bargiid- ja bargoaddiorganisašuvnnaide lea 5.15 oassekapihttala sisdoallu. Das bivdet girkolaš bargiid- ja bargoaddiorganisašuvnnaid vuhtiiváldit sámigirkolaš gelbbolašvuođadárbbu iežaset doaimmain ja bálvalusaddimis.

Ovttasbargu leastadiánalaš čoakkalmasaiguin ja kristtalaš organisašuvnnaiguin meannuduvvo 5.19 oassekapihttalis. Das lea oppalaš ávžžuhus ovdánahttit sámi girkoeallima ovttasbargguin áigeguovdilis kristtalaš organisašuvnnaiguin, ja leat erenoamážit namuhan leastadiánalaš čoakkalmasaid, Norgga Sámemišuvnna ja Norgga Sotnabeaiskuvlalihtu.

6. kapihtal čoahkkáigeassá ođđa virggiid ja doaibmabidjoguovlluid 5. kapihttala rájes ja bidjá daid dihto áigemeriide 5-jagi doaibmaplánii (2012-2016). Doaibmaplána oainnusmahttá dušše

virggiid ja doaibmabijuid mat čuovuhit ođđa dárbbuid. Virggiid ja doaibmabidjosurggiid vuoruheami ja daid álggaheami áigemeriid leat vuođuštan.

2.4. Sammendrag (čoahkkáigeassu dárogillii)

Kapittel 1 presenterer visjonen for samisk kirkeliv i Den norske kirke og redegjør for bakgrunnen for og oppbygningen av planen.

Den norske kirkes visjon for samisk kirkeliv er: Livskraftig og likeverdig – samisk kirkeliv i Den norske kirke. Bakgrunnen for planen er Kirkemøtets vedtak i sak KM 7/06 som ba om en plan for utviklingen av samisk kirkeliv hvor nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk språk, samt samisk kultur i sitt mangfold blir ivaretatt.. Hovedmålsettingen til *Strategiplan for samisk kirkeliv* er å bidra til et livskraftig samisk kirkeliv i Den norske kirke, der samer deltar med likeverdighet i kirken, og samisk kirkeliv utgjør en mer selvfølgelig del av Den norske kirkes felles identitet. Planen skal bidra til et målrettet arbeid med å styrke rammebetingelsene for samisk kirkeliv med hensyn til strukturer, organisering og målrettede tiltak på kirkens ulike arbeidsfelt.

Kapittel 2 gir et sammendrag av planen på sørsamisk, lulesamisk, nordsamisk og norsk (bokmål).

Kapittel 3 gir bakgrunnsinformasjon om det samiske folket og samisk kirkeliv.

Innledningsvis gis faktaopplysninger om det samiske folket og om samisk samfunnsliv (3.1). Samene er et urfolk i de nordlige områdene av Norge, Sverige, Finland og Kolahalvøya i Russland. Det anslås å være mellom 50 000- 65 000 samer i Norge. Det har skjedd en betydelig styrking av samenes rettsstilling og samiske institusjoner de siste tiårene. Det drøftes kort hva som konstituerer samisk etnisitet (3.2), og gis en orientering om de samiske språkområdene og språkgruppene i Norge (3.3). Nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk er de offisielle samiske språkene i Norge. Alle tre språk står på UNESCO's liste over truede språk.

Kapittelet gir videre et kirkehistorisk riss fra samenes første kontakt med kristendommen for omkring 1000 år siden fram til vår egen tid (3.4). Etter en refleksjon over innholdet i begrepet "samisk kirkeliv" (3.5.1) og variasjoner innad samisk kirkeliv (3.5.2), beskrives hovedtrekk i samisk kirkeliv inndelt etter språkområder (3.5.3-3.5.5). Det redegjøres også kort for den kirkelige betjeningen av samer i Oslo og Bergen (3.5.6), for arbeidet med samisk kirkeliv på tvers av landegrensene (3.5.7) og for internasjonalt kirkelig urfolksarbeid (3.5.8). Til slutt pekes det på betydningen av de senere års bevisstgjøring og arbeid på feltet samisk teologi og kristendomsforståelse (3.5.9).

Kapittel 4 redegjør for det prinsipielle grunnlaget for arbeidet med samisk kirkeliv i Den norske kirke.

Det henvises innledningsvis til en rekke vedtak fattet av Kirkemøtet, som samlet gir uttrykk Den norske kirkes prinsipielle tenkning om samisk kirkeliv (4.1). Samene anerkjennes som urfolk i Norge, det forutsettes at samisk kirkeliv skal ivaretas som en nødvendig og likeverdig del av Den norske kirke, og kirken erkjenner at medvirkningen i fornorskningen har skapt et behov for å bidra til at uretten ikke fortsetter. Det vises

også til føringer fra Det Lutherske Verdensforbund og Kirkenes Verdensråd med hensyn til arbeid med urfolk og urfolksspørsmål (4.2).

Det gjøres videre rede for følgende lover og folkerettslige bestemmelser som forplikter Den norske kirke med hensyn til ivaretakelse av samisk kirkeliv (4.3): Grunnloven § 110a, sameloven, menneskerettighetsloven, kirkeloven, FNs barnekonvensjon, FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater og FN-erklæringen om urfolks rettigheter.

Det pekes på at Den norske kirke er forpliktet av føringene i statens samepolitikk slik disse kommer til uttrykk i *St.meld. nr 28 (2007-2008) Samepolitikken* og *Handlingsplan for samiske språk* (4.4).

Inkludering legges til grunn som minoritetspolitisk prinsipp for Den norske kirkes arbeid med samisk kirkeliv (4.5). Det redegjøres kort for innholdet i dette begrepet. Det henvises videre til Kirkemøtets "forsoningsvedtak" (KM 13/97) og argumenteres for at forsoning må forstås som et grunnperspektiv for bredden av tiltak som foreslås i planen (4.6).

Avslutningsvis gis noen teologiske perspektiver som antas relevante for arbeidet med samisk kirkeliv og urfolksspørsmål i Den norske kirke (4.7). Etter en ekklesiologisk forankring av samisk kirkeliv, gis teologiske ansatser ut fra stikkordene: skapt i Guds bilde, inkarnasjonen, misjonsbefalingen, morsmål og språklig mangfold, urkirkens kulturkonflikt, forsoningen, rett og rettferdighet, og menneskets samhørighet med resten av skaperverket.

kapittel 5 behandler de enkelte kirkelige virksomhetsområdene og drøfter særlige utfordringer med henblikk på handlingsorienterte føringer og tiltak.

Lokalkirken som utgangspunkt behandles i delkapittel 5.1. Her pekes det på behovet for samisk kirkestatistikk og gis noen perspektiver på inkludering av samisk kirkeliv i lokalkirken. Menighetsråd og kirkelig tilsatte lokalt bes om å ta et særskilt ansvar for å ivareta samisk kirkeliv i gudstjenesteliv og annen kirkelig virksomhet i henhold til føringene i planen.

Behov for samisk språk- og kulturkompetanse behandles i delkapittel 5.2. Det påpekes at styrking av samisk språk- og kulturkompetanse er nødvendig både i et lokalkirkelig og et helhetskirkelig perspektiv.

For å sikre tilstrekkelig samisk språk- og kultur kompetanse foreslås det at de tre nordligste bispedømmene tilbyr faste samiskopplæringstilbud for prester og andre kirkelig tilsatte. Det foreslås etablert opplæringstilbud for samiske kirketolker. Det pekes på behovet for et minimum av samisk språk- og kulturkunnskap i aktuelle utdanninger, og for at samisk språkkompetanse tillegges vekt ved ansettelser av trosopplæringsmedarbeidere, kateketer og diakoner i språkforvaltningsområdet. Større tilretteleggelse av alternative veier til kateket-, diakon- og prestetjeneste for samisktalende, bes også vurdert.

Målsettinger for ivaretakelse av samisk språk behandles i delkapittel 5.3. Her foreslås etablering av to nivåer for ivaretakelse av samisk språk: Det første er et nasjonalt grunnivå / minimumsnivå som i prinsippet kan ivaretas overalt i Den norske kirke. Det konkretiseres hva dette i praksis innebærer med hensyn til tilbud og tiltak (pkt 5.3.1). Det andre nivået handler om etterlevelsen av samelovens språkregler i tilknytning til forvaltningsområdet for samisk

språk (pkt 5.3.2). Det spesifiseres hva etterlevelse av de ulike lovbestemmelsene innebærer for kirken på lokalt, regionalt og sentralkirkelig nivå, og det knyttes noen hovedutfordringer til dette. Det påpekes at kirken har behov for å utvikle en bevisst samisk språkpolitikk bl.a. med hensyn til å gi retningslinjer for bruk av samisk i gudstjenester og kirkelige handlinger (pkt 5.3.3). Dette relateres til regelverket som etableres i rammen av gudstjenestereformen, samt til føringene i plan for trosopplæring, diakoni og kirkemusikk

Ansvar og ressursbehov på ulike nivåer i Den norske kirke behandles i delkapittel 5.4. Det foreslås opprettet følgende nye stillinger lokalt (5.4.1): 1 lulesamisk språkmedarbeider (100 %), 1 sørsamisk språkmedarbeider (100 %), 2 nordsamiske kirketolkstillinger (2 x 25 %), 1 samisk prestestilling for Sør-Norge (100 %), 1 diakonistilling for lulesamisk område (100 %), 1 diakonistilling til en menighet i Indre Finnmark prosti (100 %),

Det pekes på prostenes ansvar i de 5 prostiene som har sokn i forvaltningsområdet for samisk språk (5.4.2). Det forventes at de setter seg inn i de kirkelige forpliktelsene som følger av sameloven og har oppmerksomhet vendt mot den samiskspråklige tjenesten. Videre at de legger til rette for drøfting av samiskrelaterte spørsmål i prostiet og prostisamlinger, og at de innen 1 år etter tiltredelse kan lese et minimum av liturgiske tekster på samisk.

Biskopene i Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland og Nidaros har et særskilt tilsynsansvar overfor samisk kirkeliv (5.4.3). Det signaliseres en forventning til disse med hensyn til å lære et minimum av liturgiske tekster på samisk innen 1 år etter tiltredelse. Det pekes videre på behovet for styrket samordning av tilsyn og ansvar. Det foreslås et årlig drøftings- og samordningsmøte for de tre biskopene, samt et samarbeid om et felles årlig sameprestmøte. Nord-Hålogaland biskop oppfordres til å avholde et årlig kirketolkmøte. Det oppfordres videre til at bispemøtet tar ansvar for en viss drøfting og samordning på området. Det nevnte sameprestmøtet foreslås avholdt i rammen av en nasjonal fagkonferanse for samisk kirkeliv som også favner lokalt kirkelig tilsatte og frivillige.

Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland og Nidaros bispedømmeråd er tildelt et helhetskirkelig ansvar for ivaretakelse av samiskkirkelig betjening på henholdsvis nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk språk, og har behov for kompetanse og kapasitet til å ivareta samiskrelaterte tjenester på en rekke felter. Det gjøres rede for dette i pkt 5.4.4. I planen prioriteres lokalt og sentralkirkelig forankrede stillinger foran nye rådgiverressurser til bispedømmerådene.

På sentralkirkelig nivå har Kirkemøtet etter kirkeloven ansvar for å verne og fremme samisk kirkeliv. Samisk kirkeråd skal fremme, verne og samordne samisk kirkeliv og stimulere til at samisk kirkeliv blir ivaretatt som en nødvendig og likeverdig del av Den norske kirke. Rådet har ansvar for samiskkirkelig samarbeid over landegrensene og for Den norske kirkes arbeid med urfolksspørsmål i samarbeid med Mellomkirkelig råd. Under punktet om Samisk kirkeråds ansvar og ressursbehov (5.4.5) pekes det på rådets brede mandatområde og foreslås opprettet 1 rådgiverstilling for ungdom (100 %) og 1 rådgiverstilling for diakoni / kultur / urfolk (100 %), samt økt driftsbudsjett. Det redegjøres også for vedtak om flytting av Samisk kirkeråds sekretariat til Tromsø, og om begrunnelsen for dette. Det pekes på behov knyttet til realisering av vedtaket.

Samisk bibeloversettelse behandles i delkapittel 5.5. Her gjøres det rede for status og behov knyttet til bibeloversettelsesarbeidet til henholdsvis nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk språk. Bibelselskapet oppfordres til å opprettholde progresjonen med hensyn til ferdigstillingen av Bibelen på nordsamisk, og til å arbeide for styrkede ressurser til det

sørsamisk bibeloversettelsesprosjektet med henblikk på oversettelse av alle tekstene i ny tekstbok for Den norske kirke. Svenska Bibelsällskapet oppfordres til å initiere et arbeid med oversettelse av Det gamle testamente til lulesamisk i samarbeid med Det norske Bibelselskap, i første omgang i henhold de de nyeste tekstrekkene i Den norske kirke og Svenska kyrkan. Svenska Bibelsällskapet oppfordres også til å tilgjengeliggjøre lulesamiske bibeltekster på nett. Kirkelige medarbeidere bes bidra til at de samiske bibeltekstene tas i bruk i skole og kirke.

Salme- og liturgiarbeid (gudstjenestereformen) behandles i delkapittel 5.6. Det redegjøres for status for salmearbeidet på nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk språk (5.6.1). Mens det foreligger 2 salmebøker på nordsamisk og 1 på lulesamisk foreligger ingen salmebok og kun et fåtall salmer på sørsamisk. Med hensyn til nordsamisk er det behov for koralbok til Sálbmagirji I-II. På lulesamisk er det ønskelig å samle inn åndelige sang- og salmetekster som finnes nedskrevet, samt å få oversatt og skrevet nye tekster, spesielt for barn og ungdom. Med hensyn til sørsamisk salmearbeid foreslås det at det pågående arbeidet med utvikling av salmer på sørsamisk videreføres. Det pekes på at det er behov for å lage et nytt hefte med salmer på samiske språk til Samiske kirkedager i 2013. Intensjonen om å innlemme et betydelig antall salmer på de tre samiske språk i fremtidig salmebokløsning for Den norske kirke forutsettes fulgt opp.

Det redegjøres videre for status, utfordringer og behov knyttet til liturgiarbeidet på nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk språk (5.6.2). Det understrekes at styrkingen av Samisk kirkeråds sekretariat må sees i lys av utfordringen med å følge opp liturgiarbeid på hele tre samiske språk. Det pekes på at Samisk kirkeråd har prioritert å fullføre prosessene med oversettelse av 1977-liturgiene da disse vil stå som liturgiske alternativer etter innføringen av gudstjenestereformen. Det forutsettes at de godkjente nordsamiske liturgiene utgis i 2011 og at de lulesamiske liturgiene ferdigstilles for godkjenning og utgivelse i 2011. Det sørsamiske liturgiprosjektet gjennomføres med sikte på godkjenning i 2012 og utgivelse 2013.

Gudstjenestereformens kjerneverdier *stedegengjøring, involvering og fleksibilitet* åpner for et kontinuerlig nyskapende liturgiarbeid også i samisk kirkeliv. Det foreslås at det i rammen av gudstjenestereformen stimuleres til videre arbeid med samiske liturgier, at samisk liturgistoff gjøres tilgjengelig på gudstjenestereformens ressursbank, at utvikling av samiske kulturuttrykk på feltene kirkekunst og kirkemusikk blir gjenstand for særskilt satsning og at Liturgisk senter gis en rolle med hensyn til oppfølging av samisk liturgiarbeid.

Trosopplæring behandles i delkapittel 5.7. Innledningsvis redegjøres det kort for antall stillinger og utgivelser innenfor samisk trosopplæring. Videre gjøres det rede for samiskrelaterte prosjekter og tiltak i rammen av trosopplæringsreformen. Det foreslås at den årlige fagkonferansen for samisk trosopplæring videreføres og at det jobbes for at kurset *Tro og livsstolkning i Sápmi* videreføres. Arbeidet med drift og videreutvikling av nettstedet for samisk trosopplæring (www.osko.no) foreslås videreført, samt at tiltaket tilføres en fast stillingsressurs (jf 5.2.1). Det bør utvikles en egen 4-årsbok på nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk tilrettelagt for samisk kirkeliv.

Plan for samisk trosopplæring skal sikre at samiske barn og unge innenfor rammene av den overordnede trosopplæringsplanen *Gud gir - Vi deler*, gis en trosopplæring som ivaretar deres samiske tilhørighet både med hensyn til rammebetingelser og innhold. Behovet for å jobbe overfor menigheter og bispedømmer med hensyn til implementeringen av de samiske perspektivene i *Gud gir – vi deler* og *Plan for samisk trosopplæring* påpekes. Det foreslås at

nettressurser knyttet til *Plan for samisk trosopplæring* utarbeides og tilgjengeliggjøres på www.osko.no, Det foreslås etablering av en årlig nasjonal samisk konfirmantleirer for å sikre et minimumstilbud til samiske konfirmanter i hele landet.

Ungdomsarbeid behandles i delkapittel 5.8. Da det knapt finnes arbeid på feltet understrekes behovet for å styrke samisk ungdomsarbeid i Den norske kirke. Et overordnet mål er at identitet, språk og kristent fellesskap blant samisk ungdom styrkes, at unges deltakelse i og medansvar for samisk kirkeliv videreutvikles, og at det i større grad gis rom for unges kulturuttrykk i samisk kirkeliv.

Det anbefales etablert et leir-/samlingsbasert arbeid for samisk ungdom koordinert fra sentralkirkelig nivå, samt opprettet et samisk ungdomsutvalg for Den norske kirke (Sung) på sentralkirkelig nivå, for å støtte opp om lokalt og regionalt samisk ungdomsarbeid. Det opprettes en fast samisk ungdomsrådgiverstilling (SKR) med ansvar for nasjonalt samisk ungdomsarbeid. De tre nordligste bispedømmerådene oppfordres til å ha et fokus på samisk ungdomsarbeid, og menighetene i forvaltningsområdet for samisk språk, samisk menighet i sørsamisk område og Indre Finnmark prosti oppfordres til å ha særskilt oppmerksomhet rettet mot samisk ungdomsarbeid. Muligheten for etablering av et samisk ungdomsteam drøftes, men anbefales ikke realisert i handlingsplanperioden.

Diakoni behandles i delkapittel 5.9. Det redegjøres for stillinger og tidligere arbeid med samisk diakoni. Aktuelle problemstillinger for samisk diakoni relateres til målsettinger i *Plan for diakoni*. Det pekes på at det er behov for et økt fokus på samisk diakoni i årene som kommer og for å styrke feltet med økte ressurser. Det foreslås opprettet en ny stillingsressurs til Samisk kirkeråd på feltet, samt to nye diakonistillinger til lokalt samisk kirkeliv. Det anbefales at samisk diakoni tematiseres i en egen fagkonferanse og at det arbeides videre med *Plan for diakoni* innenfor samisk kirkeliv.

Forsonings- og dialogarbeid behandles i delkapittel 5.10. Det vises til Kirkemøtets vedtak i den såkalte ”forsoningssaken” (KM 13/97). Forsoningsprosjektet i Nord-Salten (2005-2007) har vært den mest konkrete oppfølgingen av vedtaket, og prosjektet har generert svært verdifull erfaring. Det foreslås at man finner måter for å ta vare på erfaringene og videreføre prosessene knyttet til dette prosjektet. Det påpekes videre at betydelige samiske rettighetsspørsmål fortsatt er uavklart i Norge, og at det er naturlig at Den norske kirke kjenner et ansvar for å følge med i disse. Det krever en kompetanse på området og en besinnelse på hva som er Den norske kirkes ansvar og rolle i slike saker.

Kirkelig kulturarbeid behandles i delkapittel 5.11. Det vises til den kirkelige kulturmeldingen *Kunsten å være kirke* (2005) som danner grunnlag for kultursatsningen i Den norske kirke, samt til *Plan for kirkemusikk*. Kulturmeldingen har et fyldig avsnitt om samisk kulturarbeid, *Plan for kirkemusikk* et eget delkapittel om kirkemusikk i et samisk perspektiv. Det foreslås at det settes av ressurser til samisk kultursatsning med særskilt vektlegging av samisk kirkekunst / kirketekstiler og samisk kirkemusikk. Det foreslås at Samisk kirkeråd tilføres en stillingsressurs på feltet. Videre pekes det på at kulturrådgiverne i Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland og Nidaros bispedømmer, samt Kirkerådets kulturrådgiver bør ha visse forpliktelser med hensyn til kirkelig kulturarbeid rettet mot samisk kirkeliv.

Rekruttering behandles i delkapittel 5.12. Det pekes bl.a. på vakanse- og rekrutteringssituasjonen i Indre Finnmark prosti det siste tiåret. Andelen vakanser på prestesiden har ligget konstant på mellom 20 og 60 % gjennom hele perioden, den siste 4-

årsperioden på et gjennomsnitt på litt over 50 % vakanse. Bemanningssituasjonen her synliggjør samtidig en helhetskirkelig utfordring for samisk kirkeliv. Dette nødvendiggjør særlige rekrutterings- og språkopplæringstiltak. Det foreslås avsatt midler til særskilte stimuleringstiltak. Videre foreslås utvikling av forskningsbasert kunnskap som grunnlag for målrettede rekrutteringsstrategier. Det skisseres en rekke rekrutteringsstrategier og stimuleringstiltak i forhold til ulike målgrupper, og det foreslås opprettet et prosjekt som arbeider spesielt med dette.

Kirkefaglig kompetansebygging behandles i delkapittel 5.13. Det understrekes at det samiske folket har rett til å få sin kultur, tradisjon og historie reflektert i utdanningssystemet. Det foreslås opprettet et 3-årig kompetansebyggingsprosjekt som jobber med fastsetting av nasjonale minstestandarder med hensyn til samiskrelaterte emner i kirkelige profesjonsstudier. Prosjektet bør også inneholde et kompetansehevingsprogram med hensyn til styrking av den samiskrelaterte undervisningskompetansen ved nasjonale kirkelige utdanningsinstitusjoner. Det foreslås igangsatt et samisk kirkehistorieprosjekt med henblikk på å få skrevet en samisk kirkehistorie. I tillegg foreslås et 3-årig prosjekt på feltet samisk teologi og kristendomsforståelse. På lenger sikt foreslås opprettet et Samisk-kirkelig pedagogisk senter som ivaretar utvikling og formidling av relevant kompetanse til menighetene, f.eks. i tilknytning til Kirkelig utdanningssenter i Nord (KUN).

Samiskkirkelig samarbeid over landegrensene behandles i delkapittel 5.14. Det pekes på at det over hele Sápmi er lange tradisjoner for at samisk kirkeliv samler på tvers av landegrensene lokalt og regionalt. Samiske kirkedager er i nyere tid etablert som økumeniske allsamiske kirkedager for alle samer i Sápmi, og arrangert for andre gang sommeren 2009. Neste samiske kirkedager holdes i 2013 i sørsamisk område på norsk side. Det foreslås at Samiske kirkedager 2013 gjennomføres som toårig prosjekt. Det er behov for å gjennomføre årlige samdrøftingsmøter i henhold til avtale mellom de sentrale samiskkirkelige organene i Norge, Sverige og Finland. Det foreslås satt av prosjektmidler sentralt til styrking av samisk kirkeliv over landegrensene på lokalt og regionalt nivå. Til sist oppfordres Samarbeidsrådet for kristne kirker i Barentsregionen (SKKB) å videreføre sitt urfolksrelaterte arbeid i Barentsregionen, med særskilt fokus på samene.

Urfolksarbeid behandles i delkapittel 5.15. Det pekes på at støtte til urfolks rettigheter nasjonalt og internasjonalt inngår i kirkens urfolksarbeid. Det vises videre til at deltakelsen i internasjonalt kirkelig urfolksarbeid har brakt viktige impulser til samisk kirkeliv. Praksisen med å sikre samisk representasjon i Den norske kirkes delegasjoner i sentrale internasjonale/økumeniske fora foreslås videreført. Videre foreslås deler av Den norske kirkes årlige økonomiske støtte til Kirkenes Verdensråd og Det Lutherske Verdensforbund øremerket til urfolksarbeidet i disse organisasjonene.

På feltet internasjonal diakoni og misjon (bistand) foreslås det at Samisk kirkeråd videreutvikler samarbeidet med Kirkens Nødhjelp bl.a. med vekt på oppfølging av urfolkstiltak i det sørlige Afrika og Nord-Russland. Det bør videre drøftes felles strategier med hensyn til urfolksprofileringen i Kirkens Nødhjelps informasjonsarbeid internt i Den norske kirke, for eksempel i forbindelse med fasteaksjonen. Kirkens Nødhjelp oppfordres til å opprettholde et tydelig fokus på urfolk i sitt videre arbeid. Samarbeidsrådet for menighet og misjon og misjonsrådgiverne i Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland og Nidaros bispedømmer oppfordres til i samarbeid med Samisk kirkeråd å arbeide for å øke andelen av urfolksrelaterte misjonsavtaler i Den norske kirke generelt og samisk kirkeliv spesielt.

Stat-kirkereformen behandles i delkapittel 5.16 med utgangspunkt i det såkalte stat-kirke forliket i Stortinget 2008 og prosessen mot endrede relasjoner mellom stat og kirke. Det understrekes at det i den prinsipielle tekningen om samisk kirkeliv i relasjon til staten, må skjelnes mellom ”stat-kirke-relasjonen” og ”stat-samefolk-relasjonen”.

Det bes om at Kirkemøtets føringer i sak KM 8/07 med hensyn til ivaretakelse av samisk kirkeliv følges opp i det videre arbeidet med ny kirkelov og kirkeordning (5.16.1). Det argumenteres for at statens prinsipielle ansvar for ivaretakelse av samisk kirkeliv fortsetter også etter endrede relasjoner mellom stat og kirke (5.16.2). Dette fastholdes i skjæringspunktet mellom en aktivt støttende samepolitikk og en aktivt støttende tros- og livssynspolitikk. Det påpekes at det er et behov for at de kirkelige aspektene ved samelovens språkregler gjennomgås med særlig henblikk på bruk av samisk i kirkens fellesskapshandlinger, og foreslås at forpliktelsene knyttet til samelovens språkregler videreføres ved endrede relasjoner mellom stat og kirke (5.16.3).

Samisk kirkedemokrati (demokratireformen) behandles i delkapittel 5.17. Etter innspill fra Samisk kirkeråd, ba Kirkemøtet i 2008 om at det nedsettes en arbeidsgruppe som legger fram forslag til nye ordninger for valg av representanter for samisk kirkeliv til bispedømmeråd og Kirkemøte før valget 2011 (KM 11/08). Delkapittelet gir en prinsipiell refleksjon om grunnlaget for samisk-kirkelig demokrati i Den norske kirke, og redegjør kort for arbeidsgruppas arbeid, samd for den avsluttende rådsbehandlingen. Pga. betenkeligheter med etablering av etnisk baserte valgmanntall, har Samisk kirkeråd bedt om at mulighetene for et samisk kirkemøte, med visse roller knyttet til valg av samiske representanter, utredes (SKR 30/10).

Forventninger til arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjoner behandles i delkapittel 5.18. Kirkelige arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjonene anmodes om å ivareta samiskkirkelige kompetansebehov i sin virksomhet og tjenesteyting.

Samarbeid med læstadianske forsamlinger og kristne organisasjoner behandles i delkapittel 5.19. I tillegg til en generell oppfordring om å samarbeide med aktuelle kristne organisasjoner i utviklingen av samisk kirkeliv, nevnes læstadianske forsamlinger, Norges Samemisjon og Norges Søndagsskoleforbund særskilt.

Kapittel 6 oppsummerer nye prioriterte stillinger og tiltaksområder fra kapittel 5 og periodiserer disse i en 5-årig handlingsplan (2012-2016). Handlingsplanen synliggjør kun stillinger og tiltak som utløser nye behov. Prioriteringen og innfasingen av enkelte stillinger og tiltaksområder begrunnes.

3. DUOGÁŠ

3.1. Sápmi, sámi álbmot ja sámi servodateallin

Sápmelaččat leat álgoálbmot davviguovlluin Norggas, Ruoŧas, Suomas ja Guoládagas (Ruoššas). Sápmelaččaid árbevirolaš guovllu gohčodit Sápmin (gč. kártta vuolábealde). Sámi guovllu lulimus rádji Norggas lea Elgå Hedmárkku fylkkas.

Almmolaš registreren sis geat leat sápmelaččat dahje geain lea sámi identitehta dahje duogáš, ii dahkkojuvvo. Davviriikkalaš sámekonvenšuvnnas (2005) ovdanboahtá ahte sápmelaččaid lohku lea sullii 80 000 – 100 000, ja ahte sullii 50 000 – 65 000 sis orrot Norggas.

Vaikko sápmelaččaid gaskkas lea kultuvrralaš ja gielalaš girjáivuohta, atnet sápmelaččat iežaset oktan álbmogin našovnnalaš rájiid badjel.

Sámi kollektiivvalaš identitehta lea čadnojuvvon oktasaš historjái ja kultuvrii, oktasaš sámi govastagaide, dan oktavuhtii mii sis lea lundui, luohtái, sámi musihkkii jnv. Dat lea maid čadnojuvvon dan álgoálbmotdillái mii sápmelaččain ja eará álgoálbmogiin máilmmis lea (”álgoálbmogat”, gč. sierra rámma).

”Álgoálbmot” – maid dainna oaivvildit?
”Álgoálbmot” lea sajáiduvvan doaba riikkaidgaskasaš álbmotrievttis (gč. ILO-konvenšuvnna 169, 1. artihkkala), ja dasa leat čatnan čuovvovaš dovdomearkkaid: (1) Álbmot galgá ássan riikkas dahje dan guovllus masa riika gullá, go guovlu váldojuvvui dahje koloniserejuvvui dahje dálá riikarájit ásahuvvojedje. (2) Álbmot galgá seailluhan ollásit dahje muhtin muddui iežaset sosiála, ekonomalaš, kultuvrralaš ja politihkalaš ásahusaid. Dat sisttisdoallá ahte álbmot lea šaddan unnitlohkui riikkas. Sápmelaččat leat almmolaččat dohkkehuvvon ”álgoálbmogin” álbmotrievtti ipmárdusas, ja dan leat dáčča eiseválddit máŋgga geardde deattuhan.

Norggas leat sápmelaččaid riektedili sakka nannen daid maŋemus logijagiid, earret eará sámelága dohkkehemiin (1987) ja lasáhusaiguin maŋŋil, Vuođđolága § 110a (1988) ja Finnmárkkulága (2004) bokte. 1980-logu rájes leat máŋga almmolaš čielggadeami ásahan vuođu ođđa ipmárdussii sápmelaččaid politihkalaš ja kultuvrralaš vuoigatvuođaide álgoálbmogin – oktan vuoigatvuođaiguin eatnamiidda ja čáziide, dan maid gohčodit sámi kultuvrra materiálalaš vuođđun.

Sámi servodaga ođđaáigásaš ovdáneapmi lea čalmmustuhttán sámegiela ja kultuvrra nannema ja ovddideami sámiid iežaset eavttuid vuođul. Sápmelaččaid našovnnalaš álbmotválljejuvvon ásahus, Sámediggi, ásahuvvui jagis 1989. Sámi mánáidgárddit ja skuvlafálaldagat leat mávssolaččat sámi identitehta nannemis, ja sámegiela ja kultuvrra buoret stáhtus lea lasihan diđolašvuođa iežaset ruohttasiid birra. Eanas sámi ásahusat leat ásahuvvon davvisámi guovlluide Sis-Finnmárkkus, muhto dain leat maid ollu ossodagat eará giellaguovlluin. Dasalassin leat julevsámi ja lullisámi guovlluin ásahan iežaset ásahusaid.

Dálá sámepolitihkas leat Norgga eiseválddit bidjan vuođđun dan ahte sámiid vuoigatvuohta ovdánahttit iežaset giela, kultuvrra ja servodateallima ii leat priváhta ášši, muhto almmolaš ovddasvástádus, maid galgá váldit mielde plánaide ja lágaide, ja maid almmolaš ásahusaid bálvalusaddimis galget fuolahit (Sd.dieđ. nr 28 (2007-2008) Sámepolitihkka).

3.2. Sámi čearddalašvuohta? Gii lea sápmelaš?

Čearddalašvuođa sáhttá čilget kollektiivvalaš identitehtan maid čatná kultuvrralaš searvevuhtii mas jáhku mielde lea oktasaš máddu. Čearddalaš identitehtahuksen dáhpáhuvvá das movt juohke olmmos ipmirda ieš iežas (iežas logahallan) ja movt earát ipmirdit su (earáid logahallan).

Lea oalle álki atnit sámi álbmoga kollektiivvalaš sturrodahkan, muhto sáhttá leat váddáseabbo vástidit gii sápmelaš lea eaŋkilolbmodásis. Okta sivva dasa lea ahte sápmelaččat eai leat, assimilerema deattu dihte, álohii háliidan dovddahit iežaset čearddalaš gullevašvođa.

Ii leat čielga čilgehus dasa gii sápmelaš lea, muhto sámelágas leat eavttut dasa gii sáhttá čálihit iežas Sámedikki jienastuslohkui (ovddeš sámi jienastuslohku). Dan registreremii leat bidjan vuođđun sihke subjeaktiivvalaš ja objektiivvalaš eavttu. Olmmoš galgá vástidit positiivvalaččat dasa ahte (1) atná iežas sápmelažžan ja (2) ahte son ieš, dahje unnimus ovttas su váhnemiin, áhkus/ádjás dahje máttaráhkus/máttarádjás lea leamaš sámegiella ruovttugiellan (ruovttugiella adnojuvvo leat oalle sihkkaris mearkan dasa ahte gullá sápmelaš sohkii), dahje ahte okta du váhnemiin, áhkku/áddjá dahje máttaráhkku/máttaráddjá lea jienastuslohkui registreren. Eaktu sáhttit registreret iežas sápmelažžan lea nappo sohkii gullevašvuohta, ja dat movt olmmoš ieš ipmirda iežas.

3.3. Sámegiella ja sámi giellajoavkkut Norggas

Ii dárbbaš máhttit sámegiela go galgá dohkkehuvvot sápmelažžan, ja báikkálaš servodat ii dárbbaš leat sámegielat vaikko lea sámi kultuvrra ja sámi árbevieruid guoddi. Sámegiella lea dattege sámi kultuvrra ja identitehta hui guovddáš bealli, ja vaikko olmmoš ii máhtege giela, de lea kultuvrralaš ipmárdusas dábálaš atnit su gullevažžan muhtin sámi giellajovkui.

Sámegiella gullá suoma-ugralaš giellajovkui, ja sámi giellarájit rasttidit Norgga, Ruoŧa, Suoma ja Ruošša riikkarájiid (gč. kártta vuolábealde). Buot logi sámegiela leat UNESCO máilmmi áitojuvvon gielaid listtus (Áhkkilsámegiella maid leat atnán muhtin osiin gielddasámi guovllus Guoládagas, lea luohkkáduvvon jápma giellan). Davvisámegiella, julevsámegiella ja lullisámegiella leat almmolaš sámegielat Norggas. Nuortalaš sámegiella adno jápmagiellan Norggas (moadde čuođi giellageavaheaddji Suomas), ja bihtámsámegielas leat sullii 20 geavaheaddji Ruoŧas ja Norggas. Sámegiellajoavkkuid gaskkas lea stuora oassi massán iežas giela, muhto dat ii dárbbaš mearkkašit ahte sii leat massán iežaset sámi identitehta ja kultuvrralaš gullevašvuođa.

Norggas leat ásahan sámegiela *hálddašanguovllu*. Dat lea ráddjejuvvon 9 suohkanii davvisámi, julevsámi ja lullisámi guovlluin. Dan guovllus leat álggahan viidámus sámepolitihkalaš doaibmabijuid. Árbevirolaš sámi *ássanguovlu/giellaguovlu* leat sakka stuorát go sámegiela hálddašanguovlu, dan viidodat lea 40 % Norgga nannámis. Dál orrot sápmelaččat maid olggobealde sámi árbevirolaš ássanguovlluid.

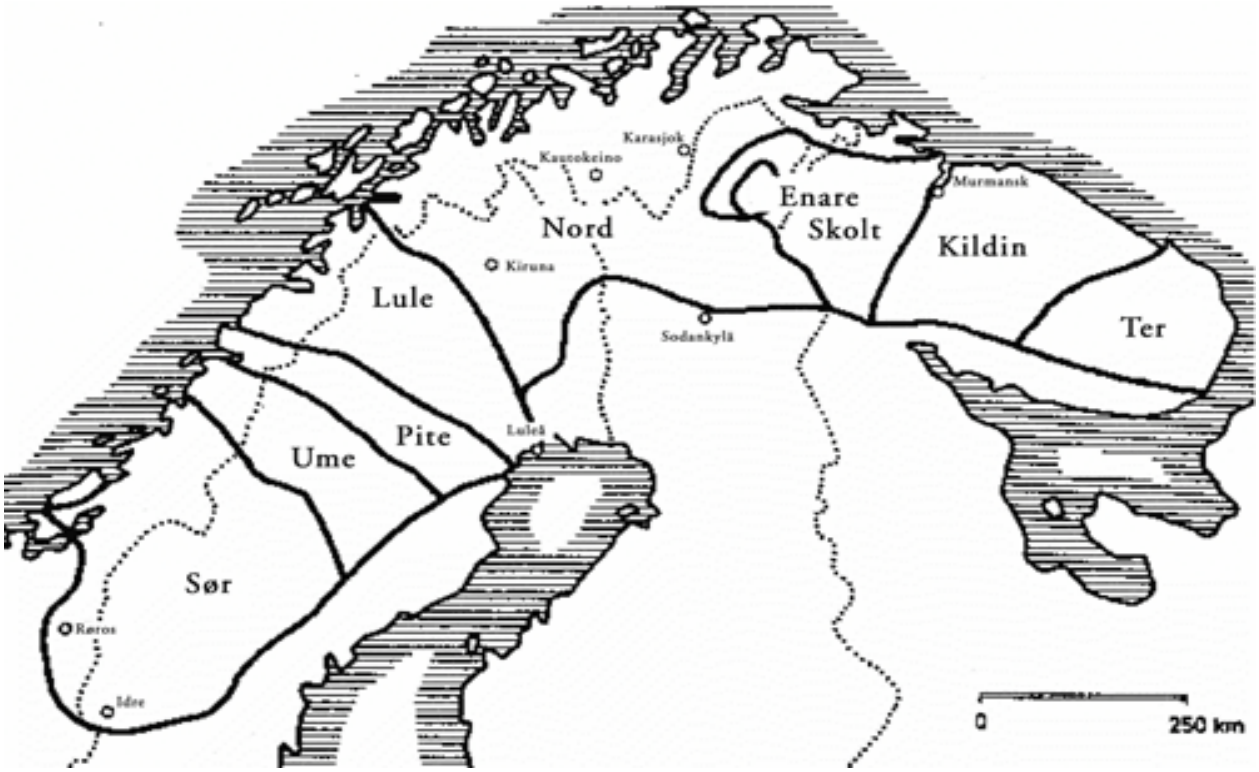

Figuvra: http://www.regjeringen.no

Lullisámit: Norggabeale lullisámi guovlu lea Sáltoduoddara rájes Nordlánddas gitta Engerdalii Hedmárkkus, ja dan lagas guovllut Ruota bealde. Lullisámiin lea guhkes árbevierru doallat oktavuođaid riikkarájiid badjel, ja sis leat lagas fuolkkit ja láhčamat goabbát bealde ráji. Boazodoallu ja duodji leat dehálaččat lullisámiid identitehtii. Dat ealáhusat leat guokte deataleamos kultuvraguoddit giela ja kultuvrra bisuheamis. Norggas ja Ruotas hupmet oktiibuot sullii 500 olbmo lullisámegiela, ja UNESCO lea luohkkádan lullisámegiela bahát áitojuvvon giellan. Snoasa suohkan lea jagi 2008 rájes leamaš sámegiela hálddašanguovllu lahttu.

Julevsámit: Julevsámi guovlu Norggas lea Davvi-Sálttus Nordlánddas, ja erenoamážit Divttasvuona suohkan. Davvi-Sálttu sámit leat bargan lotnolasealáhusain, nugo guollebivddus, smávvadállodoalus, vuovdedoalus, boazodoalus ja meahcásteamis. Lea guhkes árbevierru doallat oktavuođaid badjel rájiid. Norggabealde ráji orrot sullii 2000-3000 julevsápmelačča ja sullii 400 sis hupmet sámegiela. Ruotas ja Norggas leat oktiibuot sullii 2000 julevsámegielaga. UNESCO lea luohkkádan julevsámegiela bahát áitojuvvon giellan, seammaládje go lullisámegiela. Jagi 2006 rájes lea Divttasvuotna leamaš lahttun sámegiela hálddašanguovllus.

Davvisámit: Davvisámi guovlu lea Bállaga rájes Nordlánddas gitta Girkonjárgii Finnmárkkus. Davvisámit gullet stuorámus sámi jovkui ja leat sihke Ruotas, Suomas ja Norggas. Sullii 30 000 olbmo hupmet davvisámegiela, ja árvvus bealli dain orrot Norggas. UNESCO lea luohkkádan davvisámegiela ”čielgasit áitojuvvon giellan” dan sadjái go lulli- ja julevsámegielaid maid leat luohkkádan ”bahát áitojuvvon giellan”. Muhtin báikkiin – erenoamážit Sis-Finnmárkkus – lea sámegiella ja kultuvra dábálaš, eará sajiin lea dat fas dáruiduhttinpolitihka geažil áibbas jávkan almmolaš sajiin. Jagi 1991 rájes leat čuovvovaš suohkanat leamaš lahttun sámegiela hálddašanguovllus: Gáivuotna, Guovdageaidnu, Kárášjohka, Porsáŋgu, Deatnu ja Unjárga. Loabát suohkan Lulli-Romssas bođii sámegiela hálddašanguovlui mielde golggotmánu 1. beaivvi rájes 2009.

Davvisámi guovlu lea rikkis kultuvrralaš girjáivuođa ja suopmaniid dáfus. Suopmanerohusat gal čuvvot geográfalaš rájiid, muhto kultuvrralaš erohusaid sáhttá čatnat iešguđetlágan árbevirolaš ealáhusaide (muhtomin maid báikkálaš servodagaid siskkobealde). Ovdamearkkat dasa leat mearrasámi, boazodoalu, márkasámi ja johkasámi árbevierut. Ovddeš áiggi lei mearrasámi suopmanguovlu mearraguovlluin Romssas ja Finnmárkkus, ja buorre oassi davvisámi álbmogis gulai mearrasámi kultuvrii. Dáruiduhttin lei garraseabbo riddoguovlluin, ja dušše muhtin moatti báikkis leat bisuhan mearrasámegielsuopmaniid. Siseatnamis lea sámi kultuvra čadnojuvvon sihke boazodollui ja dáloniid ealáhusaide (smávvadálolaš ja meahcástan lotnolasealáhusat). Márkasámi kultuvra Lulli-Romssas ja davvi Nordlánddas sulástahttá dan maŋiba. Márkasámi guovlluin hupmet čohkkerassámegiela, mii gullá davvisámi suopmanii, muhto earrána oalle olu dain suopmaniin mat leat dan davvelis. Finnmárkkusámegielas manná čielga suopmanrádji gaskal nuorttabeali (Kárášjohka ja das nuorttas) ja oarjjabeale suopmaniid (Guovdageaidnu ja das oarjjás).

Bihtámsámit: Bihtámsámi guovlu lea Nordlándda fylkkas, namalassii Báidáris, Sáláhis, Meløyas ja Gildeskálas, ja muhtin oasit Bådåddjå ja Fuoisku suohkaniin. UNESCO loguid mielde hupmet sullii 20 olbmo bihtámsámegiela Ruotas ja Norggas, ja dan leat luohkkádan jábmejassii áitojuvvon giellan. Maŋemus logijagi leat eaŋkilolbmot bargan ođđasisealáskahttit bihtámsámi árbevieruid, ja leat doallan giella- ja kultuvrakurssaid ovttas bihtámsámiiguin Ruotas.

Golttasámit/nuortalaččat: Nuortalaččaid guovlu Norggas lea odne Njávdámis Mátta-Várjjat gielddas. UNESCO logut čájehit ahte Suomas hupmet sullii 300 olbmo nuortalašgiela, giella lea measta jávkan Ruoššas ja Norggas lea dat luohkkáduvvon jápma giellan. Nuortalaččaid osku lea 1500 logu rájes leamaš ruošša-ortodoksa osku, ja ortodoksa kristtalašvuohta lea guovddážis nuortalaččaid identitehtas. 1500-logus huksejuvvui kapealla Njávdámii, ja dat gullá Beahcáma kloastarii. Kapealla lea ain anus ja dan doaimmaha dál ortodoksa girku. Jagis 2009 ásahuvvui nuortasámi dávvirvuorká Njávdámii ja dat lea dehálaš giela ja kultuvrra ovdáneamis.

3.4. Girkohistorjjálaš govdadat

Sámiin lea guhká leamaš oktavuohta kristtalašvuođain, ja jearaldat goas sáhttá dadjat ahte sámit šadde kristtalažžan lea juoga man birra dál digaštallojuvvo. Arkeologalaid gávdnosat muitalit ahte muhtun guovlluin lea oktavuohta kristtalašvuođain leamaš juo 1000 jagi dás ovdal. Olu gaskaáiggi gáldut muitalit ahte sámit ledje kristtalaččat, muhto maŋŋil-reformašuvnna gáldut fas eai daga dan. Lea dattege riekta dadjat ahte katolalaš árbevierru – davvinuortta ortodoksa árbevierru – lea váikkuhan sámi oskku hui guhkes áiggi.

1500 ja 1600-logus huksejedje iešguđetge riikkat girkuid ja našovnnalaš girkoásahusaid sámiide oassin iežaset bargguin koloniseret sámi guovlluid. Mišuvnna áŋgireamos áigodat Norggas lei sullii 1720-logus, ja das lei Thomas von Westen guovddážis. Su mišuvdna deattuhii sihke sámegiela geavaheami ja dan ahte addit sámiide oahpahusa ja skuvlafálaldagaid. Seammás demoniserejuvvui ja doarrádallojuvvui sámiid dološ osku ja oskkoldat geavat sakka dan áiggi, sihke sámi goavdáid duogušteami ja sámi bassi báikkiid billisteami bokte. Maŋŋil von Westena áiggi lea almmolaš girku miellaguoddu sámegiela hárrái čuvvon daid ideologalaš jurdagiid mat ain guđege áigges leat leamaš.

Gaskkamuttos 1800-logu šattai dáruiduhttinpolitihkka ulbmillaš, stáhta kultuvrapolitihkka sámiid ja kveanaid ektui Norggas. Dat bisttii gitta 1960-lohkui. Girku, mii lea stáhta oskkoldatásahus, šattai buoremuddui dáruiduhttima ovddideaddji. Muhtin davvisámi guovllu báhppasuohkanat doalahedje dattege sámegiela ipmilbálvalusgiellan (gč. rámma gonagaslaš resolušuvnna birra, guovvamánu 24. beaivvi 1848). Girku dain guovlluin šattai dan bokte dáruiduhttináiggi deháleamos almmolaš giellaarenan sámegillii. Sámi girkoeallin bisui vuorukeahttá Norgga girkus eanas 1900-logu, dan atne Davvi-Hálogalándda bismma guovllulaš áššin, ja juogan mii gulai davvisámi girkoeallimii.

Gonagaslaš. res. guovvamánu 24. beaivvi 1848

Gng.res. guovvamánu 24. beaivvi 1848 oktan rievdadusaiguin maŋŋil ja dasa gullevaš čállosiin jagis 1872 lea ásahan guhkes girkolaš dábi fuolahit sámegiela ipmilbálvalusaid ja girkolaš meanuid oktavuođas. Gng.res. guovvamánu 24. beaivvi 1848 bokte mearriduvvui ahte ođđa báhpaid virgádeamis báhppasuohkaniidda dálá Davvi-Hálogalánddas, Lulli-Hálogalánddas ja Nidarosas galggai gáibidit ahte sii galget čađahit geahččaleami sámegielas (álggus manai rádji lulás gitta Kråangke rádjái). Jagi 1859 rájes gáržžiduvvui mearrádus Finnmárku ja Ivgu báhppasuohkaniidda Romssa proavássuohkanis, ja mearrádus ii fátmmastan šat julev- ja lullisámi giellaguovlluid. Gng.res bisuhii guhká ortnega mas departemeanta attii ođđa virgáduvvon báhpaide bálkká oahppat sámegiela. 1980-logu loahpas gulle 6 báhppasuohkana Finnmárkkus dan ortnega vuollái. Mearrádus ii leat formálalaččat loahpahuvvon. Kultur- ja girkodepartemeanta dajai reivvestis 10.03.2009 ahte dál lea Norgga girku iežas orgánaid duohken guđeládje dan mearrádusa atnet.

Leastadiánalaš lihkahus lea várra dat mii sámi girkoeallimii lea buot eanemus mearkkašan. Leastadiánalaš lihkahusa álgu bođii ruoţa-sámi báhpa Lars Levi Læstadiusa (1800-1861) bokte Gárasavvonis Ruoţas jagis 1845. Dat vuosttaldii girku báhpaid ”jápma oskku” ja jugešvuođa olbmuid gaskkas oppalaččat. Lihkahus čuovui johttisápmelaččaid mielde Norgii, geat johte rájiid badjel iežaset dálve- ja geasseorohagaide, ja dat leavai jođánit miehtá Davvikalohta. Leastadiánalaš lihkahus šattai vuoiŋŋalaš ruoktun eanas davvi- ja julevsámi álbmogiidda. Suoma-/kveanagiella ja sámegiella ledje lihkahusa váldogielat, ja leastadianisma doaimmai kultuvrralaš suodjin sámiide ja kveanaide miehtá dáruiduhttináiggi. Leastadiánarat leat searvan girku sakramenttaid juogadeapmái, muhto leat moaitán girku sárdnideami. Sárdnideami ja vuoiŋŋalaš eallima leat eanas hálddašan iežaset čoakkalmasain. Searvegottiin gos institusjonaliserejuvvon girku aktiivvalaččat guhká lea vuostálastán leastadiánariid ja sámivuođa, leat ovdamearkkat dasa ahte leastadiánariid čoakkalmasat leat doaibmagoahtán measta báikkálaš ”sámi álbmotgirkun”. Norggas lea várra Divttasvuotna čielgaseamos ovdamearka dasa. Leastadiánalaš lihkahusas, mii dál lea juohkásan iešguđet surggiide, lea ain mávssolaš fápmu ja lea identitehtaguoddi davvisámi ja julevsámi girkoeallimis (geahča sierra rámma leastadiánalaš surggiid birra).

Leastadiánalaš moriidus ii ožžon coavcci lullisámi guovllus. Lullisámi guovllus ožžo baicce baptisttat, hellodatustibat ja adventisttat eanet saji. Eanas lullisámit leat gullan Norgga girkui. Sámemišuvdna lágidii čoakkalmasaid, guossástalai olbmuid ja jođihii ovtta skuvlla ovdalgo stáhta válddii dan badjelasas jođihit. Norgga girku ii leat čalmmustuhttán lullisámi álbmoga erenoamážit ovdal 1990-logu rájes.

Norgga Sámemišuvdna (álggos Norsk Finnemisjon) ásahuvvui jagis 1888 vuostedeaddun girku almmolaš dáruiduhttimii. Váldobargu lei evangelialaš doaibma Norggabeale sámiid gaskkas, ja jagis 1895 doarjjui organisašuvdna Biibbala deaddileami ja olggosaddima davvisámegillii. Lassin evangelialaš bargguide, jođihii organisašuvdna máŋgalot jagi dearvvašvuođaásahusaid olu báikkiin Davvi-Norggas. Sámi nuoraidskuvla (maŋŋil álbmotallaskuvla) Kárášjogas (1936-86, 1992-2000) lei guhká áidna skuvla riikkas gos sámi

nuorat ožžo oahpu sámegielas ja sámi kultuvrras. Skuvla lei mávssolaš ovttasbargoásahus Sámi girkoráđis 1990-logus. Organisašuvdna lea, histojjá čađa, digaštallan iežas oainnu ja oktavuođa leastadiánariidda, ja oktavuohta Sámemišuvnna ja leastadiánariid gaskkas rievddada guovllus guvlui. Sis-Finnmárkkus lea oppalaččat ovttasbargu ja luohttámuš, muhto leastadiánariin ovdamearkkadihte Davvi-Romssas ja Divttasvuonas orro unnit luohttámuš Sámemišuvdnii. 1970- ja 80-logus lei politihkkalaš ja kultuvrralaš morráneapmi, erenoamážit sámi nuorragearddi gaskkas. Dat gárttai hástaleaddjin Sámemišuvdnii, ja organisašuvdna šattai riiddovuložin muhtin sámi servodagain. Seammás atne fas eará birrasat sin evangelialaš bargguid árvvus, ábaide vuorraset geardi Sis-Finnmárkkus. Dál leat organisašuvnna deháleamos evangelialaš doaimmat sin evangelialaš, sosiála ja diakonála barggut Guoládagas (1995-), ja guovttegielat kristtalaš lagasradio Radio DSF Kárášjogas (1990-). Sámemišuvdna lea dasalassin bálkáhan lullisámi diakoniijabargi jagi 2001 rájes.

Álttá-Guovdageainnu eanu dulvadeami riidu (1979 ja 1981) loktii duođas sámi vuoigatvuođagažaldagaid dáčča servodaga almmolašvuhtii. Dat ášši vuolggahii daid čielggadan- ja rievdadanmannolagaid mat čuvvo sámegiela, kultuvrra ja servodateallima stáhtusa Norgga stáhtasearvevuođas. Dat váikkuhii maid dasa ahte sámi girkoeallin bođii oalle fargga Girkočoahkkimis ovdan maŋŋil Girkočoahkkima ásaheami jagis 1984.

Jagis 1986 mearridii Girkočoahkkin bidjat ”lávdegotti čielggadit prinsihpalaš ja geavatlaš gažaldagaid Norgga girku bargguin sámi álbmoga ektui”. Bargojoavku ovddidii Girkočoahkkimii 1990 álgoevttohusa sámi girkoeallima doaibmaprográmmii Norgga girkus. (*Samisk kirkeliv i Den norske kirke:Utkast til handlingsprogram. Fra en arbeidsgruppe nedsatt av Kirkerådet*).

Girkočoahkkima meannudeapmi áššis GČ 15/90 *Sámi girkoeallima doaibmaprográmma* rievdadii Norgga girku barggu sámi girkoeallimiin. Dan rádjái ledje Norgga girku sámi girkoeallima atnán guhká guovllulaš bargun Davvi-Hálogalánddas, ja assosieren dan dušše davvisámi gielain. Muhto GČ ášši 15/90 buvttii ođđa prinsihpalaš jurddašeami.
Dan bohciidahtii sámi girkoeallima ovttaárvosašvuođa jurdaga, ja ahte Norgga girkus lea sierra ovddasvástádus dan suorggis ja dan áigumuša ahte ásahit sámiide mielde- ja iešmearrideami iežaset girkoeallimis. Dasalassin definerejuvvui sámi girkoeallin dan rájes 3 almmolaš sámi čállingielaid ektui Norggas – davvisámegiela, julevsámegiela ja lullisámegiela – iige dušše davvisámegiela. GČ ášši 15/90 ásahii dasalassin ollisgirkolaš organiserema sámi girkoeallimii Norgga girkus: Das mearridedje ásahit sierra guovddášgirkolaš orgána sámi girkoeallimii (Sámi girkoráđđi ásahuvvui loahpalaččat Girkočoahkkimis jagis 1992). Dasto bivde golbma davimus bismagotti váldit oppalaš ovddasvástádusa buot girkolaš bálvalusain davvisámegillii, julevsámegillii ja lullisámegillii, ja ásahit sierra sámi lávdegottiid iežaset bismagottiin. Dat dagai vuođu organiseret sámi girkoeallima nugo dat lea Norgga girkus dál.

Leastadiánalaš suorggit Norggas

Norgga golbma leastadiánalaš váldosuorggi leat vuosttašriegádeaddjit, Álttá-suorgi ja Ivgu-suorgi. Buohkat deattuhit oskku boahtit das go Ipmila sátni sárdniduvvo njálmmálaččat. Lága sárdnideapmi boktá oamedovddu, ja evangelium addá roahkkavuođa váldit vuostá suttuid ándagassii addojumi ja árpmu Kristusis. Sii deattuhit ovttaoaivilvuođa prinsihpa jođihangottis. Sii eai registrere mieldelahtuid, ja eanas sis geat fásta johtet čoakkalmasain leat Norgga girku mieldelahtut. Čoakkalmasat deattuhit dattege ahte dihto oahppagažaldagain eai leat sii ovttaoaivilis Norgga girkuin.

Vuosttašriegádeaddji čoakkalmasat: "Vuosttašriegádeddjiid" duogáš leat leastadiánalaš birrasat Davvi-Ruotas. Álgoálggus ledje Čohkkirasa guovllu johttisámit geat 1850-logu loahpas válde mielde leastadiánalaš kristtalašvuođa go bohte iežaset geasseorohagaide Lulli-Romssas ja Ufuohtas. Lihkahusa bargguid ovddasvástádus gullá ovtta čoakkalmassii. Dat iešguđetge čoakkalmasat gullet praktihkalaččat searvevuhtii maid čoakkalmasat Davvi-Ruotas jođihit. Siskkáldasat namahus dan servvolašvuođas lea Moderforsamlingen (Eamičoakkalmas).

Vuosttašriegádeddjiid váldoguovllut Norggas leat Ufuohta, Narviiika-guovlu ja Lufuohtta ja Divttasvuona-guovlu. Ufuohta ja Lufuohta searvevuođat doibmet njunnožin Norgga beale čoakkalmasain. Leat maid ásahuvvon čoakkalmasat muhtin báikkiin Finnmárkkus, Romssas, Bådåddjås, Muoffies, Malmas (Davvi-Trøndelága), Troanddimis, Bergenis, Porsgrunnas ja Oslos. Guovtte geardde jagis johtet sárdneolbmát daidda báikkiide, ja muhtomin maid eará báikkiide riikkas. Earret Norgga, de gávdnojit maid čoakkalmasat Ruotas, Suomas, Danmárkkus, Duiskkas, Englánddas, Nederlánddas, Belgias, Ruoššas, USA:s ja Canadas. Amerihkás leat vuosttašriegádeaddjit ásahan iežaset girkoservodaga, The Old Apostolic Lutheran Church.

Čoakkalmasain lohket Leastadiusa sártniid. Ja sii atnet Landstad divoduvvon sálbmagirjji almmá čuojanasaid haga. Sárdni deattuha apostolalaš-lutherlaš kristtalašvuođa oahpa. Lihkahus adnojuvvo árpmu mearkan. Sii ávžžuhit doalahit olbmuid iežaset eret suttolaš eallimis ja deattuhit seammás Kristusa árpmu.

Čoakkalmasain oahpahit ahte mánná lea Ipmila mánná ovdalgo dat lea gásttašuvvon ge. Ja ahte gásta lea vuosttaš rávkojupmi mii čalmmustahttá ahte mánná lea Kristusa čoakkalmasa lahttu. Norgga girku maŋemus ovdáneami dihte leat čoakkalmasat ieža álgán gásttašit, doallat eahkedismállásiid ja konfirmeret. Sii dollet oskkuoahpahusa sierra ja dan dahket dan bokte ahte dollet ieža árgabeaiskuvlla mánáide ja konfirmántaoahpahusa.

Álttá-suorgi: Norgii leat ásahan sierra čoakkalmasa man váldočoakkalmas lea Álttás. Muhtin fágagáldut oaivvildit ahte dat lea ásahuvvon álggugeahčen 1930-jagiid, eará guovddáš gáldut Álttá-čoakkalmasas oaivvildit fas ahte dan leat álggahan 1800-logus. Dát čoakkalmasat gávdnojit maid Durdnosis Ruotas ja Suomas. Sárdneolbmát johtet Lulli-Romsii ja Nuorta-Finnmárkui. Juohke geasi leat stuoračoakkánat Joganjálmmi girkus Álttás. Nissonat leat maid mielde plánenbargguin.

Dutkit gohčodit dán suorggi smávvavuosttašriegádeaddjit. Sierra searvegotti ásaheapmi bođii earret eará das go Amerihká leastadiánalaš čoakkalmasaid organiseremis šattai riidu. Leastadiánalaš čoakkalmasaid gaskkas gullá Álttá-suorgi nuorta-leastadiánalaččaide. Petter Posti (j. 1918) lei vuosttaš jođiheaddji. Álttá-suorggis lea iežaset bláđđi, Sions blad, ja iežaset lávllagirji, Aandelig Sangbok. Teologalaččat lea Álttá-suorggis seamma kristtalašvuođa oaidnu go "vuosttašriegádeddjiin", muhto sii eai doarjjo dan ahte jođihangotti ja dan autoritehta galgá sajustuvvot guđege sadjái. Sin mielas galgá juohke searvegoddi doaibmat ieŠheanalasat, muhto sáhttá oasálastit guhtetguimmiid čoakkalmasain. Álttá-suorgi biehttala Ivgu-leastadiánariid gástaoainnu. Sin mielas lea juohke searvegoddi ieŠheanalaš, muhto ahte sáhttet oasálastit guhtetguimmiid čoakkalmasain.

Ivgu-suorgi: Jahkečuođimolsuma (1900) birrasiid čuožžilii soahpameahttunvuohta Erik Johnsena, Ivgu, ja vuosttašriegádeddjiid sárdneolbmáid gaskkas geain ledje ruotilaš jođiheaddjit. Ivgu-suorgi ii deattut nu sakka leastadiánalaš oahppaárbevieru, muhto baicce sin čanastaga lutherlaš teologiijai. Suorggi iežas namma lea danne leamaš "Luther-leastadiánalaš searvegoddi" ja luhterlaš dovddastusčállosiin lea leamaš liige mearkkašupmi dán árbevierus. Ivgu-suorgi lea sierralágan dáru suorgi mas lea báikkálaš jođihangoddi. Váldoguovllut leat mearrasámi guovllut Ivgus, Davvi-Romssas ja oarjjás Romsii. Sárdneolbmát johtet earret eará Guovdageidnui ja Čáhcesullui. Dán suorggi erenoamášvuohta lea sin gástaoaidnu bestojumi ektui. Luthera čállosat leat deháleappot go Leastadiusa čállosat. Ivgu-suorggi oahpa vuođus lea Konkordiegirji mávssolaš. Dat girji sisttisdoallá deháleamos oahppadokumenttaid reforbmaáiggis. Čoakkalmasain atnet Boares Landstad (urevidert) sálbmagirjji. Dasalassin leat sii olggosaddán lávllagirjji, Vekter-ropet mas leat vuoiŋŋalaš lávlagat maid davvinorgga, suoma ja ruota leastadiánarat leat čállán. Sis lea maid čoakkáldat sártniin maid guovddáš sárdneolbmát leat doallan ja geain lea leamaš sierralágan posišuvdna Ivgu-suorggis. Álggugeahčen 1990-logus sierranii Ivgu-suorgi guovtti sadjái, "konservatiiva" ja "liberála" beallái. Sii dollet dál čoakkalmasaid sierra. Dat sierraneapmi guoskkai sivdnádusa muitalussii, earráneapmái, ođđasis náitáleapmái ja autoritehta ja jođihangotti oidnui. "Liberála" bealis lea dál iežaset mánáid- ja nuoraidbargu Romssa-guovllus.

Gáldu: Kristiansen, Roald: http://www.love.is/roald/lestad01.htm Læstadianismen: fremvekst og utbredelse.

3.5. Sámi girkoeallin Norgga girkus

3.5.1 Maid oaivvildit sámi girkoeallimiin?

Norgga girku sámi girkoeallin boahtá ovddemustá ovdan doppe gos sámit leat mielde báikkálaš searvegottiin ja čoakkalmasain, ja oskkuoahpahusas ruovttus. Seammaládje dahká dat dalle go sámit deaivvadit girkolaš searvevuođain badjel searvegodderájiid, bismagodderájiid ja riikkarájiid.

Sámi girkoeallima lahkavuohta eaktuda sámi kollektiivva girkus. Dat ii mearkkaš ahte sámi girkoeallin ovdanboahtá dušše doppe gos sámit leat eanetlogus. Dat addá ovdamearkkadihte oaivila dadjat ahte sámi girkoeallin maid lea das go sámegiella gullo sámi máná gásttašettiin, vaikko minddár leage dáru searvegoddi čearddalaččat. Dat oainnusmahttá gástabearraša háliidusa oasálastit sápmelažžan girkus.

Sámi girkoeallima ovdanbuktin ii leat nappo sirret dan eret das mii dáhpáhuvvá girkus muđui, muhto ahte dat gávdno doppe gos sámit oasálastet Ipmila universiella girkus iežaset vástádusain evangeliumii.

Sámiid ”iežaset vástádusain evangeliumii” lea sámi girkoeallima kultuvrralaš ja báikkálaš heivehusa bealli. Dat boahtá ovdan giela, iežaset girkolaš árbevieruid bokte jnv. Vaikko evangelium lea buohkaide dat seamma, de lea kristtalašvuohta álo báidnojuvvon das movt olbmuid vástádus evangeliumii rievddada báikkis báikái ja áiggis áigái. Ii oktage galgga dárbbašit vástidit evangeliumii earáid jienain, ja sámit galget beassat vástidit iežaset jienain. Ii álo, muhto soames háve, gullo dat vástádus čielga iešlágiin. Luhterlaš girkoipmárdus addá saji dakkár kultuvrralaš viidodahkii: ”Muhto eai buot báikkiin dárbbaš ovttalágan olmmošlaš árbevierut dahje dábit dahje meanut maid olbmot leat mearridan” (CA VII). Go dan galgá ipmirdit sámiid *vástádussan* evangeliumii, de sáhttá maid čielgaseappot hupmat ´sámi kristtalašvuođaipmárdusa´ ja ´sámi teologiija´ birra (gč. 3.4.9 čuoggá).

Sámi girkoeallimis leat maid siskkáldas erohusat mat dahke váttisin čilget sámi girkoeallima dakkár vugiin mii addá ollislaš gova buot surggiin ja árbevieruin. Vuolábealde čujuhit muhtin sierralágan beliide mat gávdnojit máŋgga guovllus.

Sámis lea nanu árbevierru bidjat mánáide olu ristváhnemiid. Julevsámi guovllus lea dábálaš gásttašit mánáid čoakkalmasain, ja olu guovlluin davvisámis lea fas vierru gásttašit mánáid ruovttus. Lassin dasa ahte lea dehálaš oažžut máná gásttašuvvot nu jođánit go vejolaš, de duođašta ruovttugástaárbevierru maid ruovttu ipmilbálvalus báikin. Risttašeapmi girkus gullá ruovttugástta árbevirrui. Olu báikkiin lea nanu árbevierru atnit gávtti girkus, ja muhtin sajiin sámi girkoeallimis eai váldán ovdamearkkadihte goassege atnui dan árbevieru ahte atnit vilges kappaid konfirmašuvnnas. Máŋgga sajis leat maid sierra dábit náitaleami oktavuođas. Ja dat árbevierru ahte bivdit ráfi viesuin gos lea ráfehisvuohta, lea maid guhká leamaš. Áhčče min-rohkosis lea nanu sadji sámi kristtalašvuođaárbevierus. Dahkat iešguđet daguid ”Áhči, Bártni ja Bassi Vuoiŋŋa nammii”/”Jesus nammii” lea máŋgga guovllus árgabeaivválaš rohkadallanvuohki.

3.5.2 Iešguđetláganvuođat sámi girkoeallimis

Seammaládje go Norgga girkus oppalaččat ja norgga servodagas muđui ge, de leat sámi girkoeallimis ja sámi servodateallimis nai iešguđetláganvuođat ja iešguđetlágan oainnut. Lea

relevánta geažuhit muhtumiid dain go jurddaša hástalusaid ja vuordámušaid mat dán plánas ovdanbohtet.

Nugo leat namuhan, de leat leastadiánarat árbevirolaččat moaitán girku ja dan sárdnideami ja teologiija. Maŋemus moaddelotjagi lea homofiliija digaštallan dahkan stuorát gaskka Norgga girkui. Dat guoská maid Norgga Sámemišuvnna joðihangoddái. Davvi-Hålogalándda leastadiánariidda lea maid leamaš mávssolaš beassat boares liturgiija (1920) geavahit, ja dat lea ain hui mávssolaš. Dan riiddus maid 1977-liturgiija sisafievrredeapmi dagai leat ain báhcán hávit, ja ipmilbálvalusoðastus dahká dan áššii fas áigeguovdilin.

Dat soahpameahttunvuoðat mat gusket Norgga girku rievdadanmannolagaide eai dárbbaš dattege gullat teologalaš konservatismii, muhto baicce dan guovtti kultuvrra goabbatlágan oidnui dasa man hoahppu lea rievdadit ja goabbatlágan dovdduide dasa man dárbu lea rievdadit. Stuoraservodagas orro oppalaččat stuorát dárbu dahkat joðánis ja dárbbašlaš rievdademiid go dat mii sámi servodagas lea. Dat govvida man hástaleaddji muhtomin sáhttá leat oktanaga rievdadit.

Máŋgga davvisámi ja julevsámi guovlluin lea ain nanu gullevašvuohta leastadiánalaš árbevirrui, maiddái nuorragearddi gaskkas. Dat govva ii leat dattege áibbas čielggas. Olbmot doalahit iežaset iešguðetládje leastadiánalaš árbevieruide, maiddái siskkáldasat sámi báikkálaš servodagain ja guovllus guvlui. Muhtimiin lea kultuvrralaš gullevašvuohta leastadianismii vaikko eai identifisere iežaset čoakkalmasaiguin. Eará guovlluin lea leastadianisma ráhkadan referánsarámmaid kristtalaš oskui, vaikko ii šat leat čielga leastadiánalaš girkoeallin.

Lullisámit eai gula leastadiánalaš árbevirrui, ja dat earuha lullisámi girkolaš árbevieru julev-/davvisámi guovlluid ektui. Dat lea árvideamis dehálaš ágga dasa go lullisámi guovllus leat, sakka eanet go davvin, háliidan čatnat oktavuoðaid árbevirolaš sámi govastagaide ja kultuvrralaš ovdanbuktimiidda. Juoigan lea ovdamearkkadihte adnojuvvon suddun dahje máilmmálažžan leastadiánalaš birrasiin, muhto lullisámi árbevierus lea eanet positiivvalaš oaidnu juoiganárbevirrui. Maŋemus jagiid leat aktiivvalaš geahččaladdamiid bokte atnán juoigama ovdanbuktinvuohkin ipmilbálvalusain ja liturgiijas. Dat čuovuha olu iešguðetlágan oainnuid oskku ja kultuvrra oktavuoða ipmárdusas siskkáldasat sámi girkoeallimis. Maiddái davvisámi oktavuoðain dorjot muhtimat dakkár lahkoneami. Dát čájeha ahte ii leat álki addit dakkár čilgehusa sámi girkoeallimis maid buot sámit dohkkehit ja mainna sáhttet iežaset identifiseret. Muhtomin sáhttá ovtta joavkku ”sámi girkoeallima” čilgehus dovdot eará jovkui fas eret norddasteapmin.

Dat dilli ahte sámiálbmogis leat olbmot geat máhttet sámegiela ja olbmot geat eai máhte sámegiela, sáhttá maid dovdot hástaleaddjin siskkáldasat sámi servodagas. Sámit geat eai máhte sámegiela, bohtet dávjá dakkár guovlluin gos lea leamaš garra dáruiduhttin, sáhttet dovdat ahte sii eai dohkkehuvvo sápmelažžan (stuoraservodagas ja siskkáldasat). Sámegielat sápmelaččat sámi guovddášguovlluin dovdet fas nuppi bealis ahte earát eai ipmir man hearkkes dilis sin giella- ja kultuvradilli lea. Dán plána mihttu lea fuolahit goabbatge joavkkuid dárbbuid, ja iige bidjat daid vuostálagaid.

Muhtin guovlluin leat báikkálaš servodagaid čearddalaš iešguðetláganvuoðat čadnojuvvon sámivuhtii. Dan sáhttá ovdamearkkadihte vuohttit go lea vuosteháhku geavahit sámegiela girkolaš oktavuoðain. Daid oaidná dávjá čielgasepmosit dakkár guovlluin mat leat oalle lahka sámi guovddášguovlluid, muhto dattege daid ravddas. Ja dat lea guovllut gos ovddešáiggiin

lea leamaš garra dáruiduhttin. Dain guovlluin lea dárbu gávdnat buriid strategiijaid go galgá sámi girkoeallima fátmmastit báikkálaš girkoeallimii.

3.5.3 Davvisámi girkoeallin

Olles Davvi-Hålogalándda bismagoddi, ja davimus oasi Lulli-Hålogalánddas gullet davvisámi ássanguvlui, ja sámi girkoeallin lea báikkálaš girkui áššáiguoskivaš buot dán guovllus.

Davvi-Hålogalánddas leat máŋga báikkálaš searvegotti gos čađaládje lea leamaš árbevierru atnit sámegiela ipmilbálvalus- ja searvegoddeeallimis (gč gng. res. guovvamánu 24. b. 1848). Eanas searvegottit davvisámegiela hálddašanguovllus gullet muhtin muddui dan kategoriija searvegottiide (gč teakstabihtá vuolábealde). Maiddái olggobeale hálddašanguovllu lea soames guovlluin ain ealli sámegielbiras, dat leat juogo báikki sámi álbmogat, dahje olbmot geat leat davvisámi guovddášguovlluin dohko fárren. Aŋkke lea nu ahte eanasoassi dan sámi álbmogis ii leat dáruiduhttima dihte oahppan sámegiela. Vehá sámegiella girkus sáhttá dattege doaibmat positiivvalaš symbolan maiddái sámiide nai geat eai máhte sámegiela. Lea liikká dárbbašlaš fuolahit sámivuođa maiddái eará vugiiguin go dušše giela bokte.

Searvegottit sámegiela hálddašanguovllus:
Kárášjohka, Guovdageaidnu, Porsáŋgu, Buolbmát, Deatnu ja Unjárga (dahket oktii Sis-Finnmárku proavassuohkana) ja Gáivuotna (Davvi-Romssa proavássuohkan), lahttoduvvojedje sámegiela hálddašanguvlui jagis 1991. Dain searvegottiin leat bálvalusat mat addojuvvojit *sámegillii* sámigirkolaš bálvalusat. Dattege sáhttet maiddái dat bálvalusat leat váilevačča t. Loabát (Sis-Romssa proavássuohkan), lahttoduvvui hálddašanguvlui golggotmánu 1. b. 2009 ráje s. Dan guovllus eai lean sámi girkoeallima dan rádjái fuolahan nu viidát. Buot dáin searvegottiin lea báikkálaš girkus sierra ovddasvástádus fuolahit davvisámegiela sámelága giellanjuolggadusaid mielde, earret eará dan bokte ahte báhpain, geat leat fásta virggiin, lea geatnegasvuohta háhkat sámegielgelbbolašvuođa.

Sis-Finnmárkku proavássuohkan:
Sis-Finnmárkku proavássuohkan ásahuvvui jagis 1991 ja vuođuštussan dasa lei nannet sámi girkoeallima. Ovdal dan gulle dat searvegottit 3 iešguđet proavássuohkaniidda, ja dan ođđa proavássuohkanii šadde de dat suohkanat Finnmárkkus mat sámelága giellanjuolggadusaid mielde gulle *sámegiela hálddašanguvlui*. Sámi girkoeallima sierra dárbbut ledje vuođuštussan ásahit Sis-Finnmárkui katekehta Kárášjohkii (1990), diakona Kárášjohki (1998), katekehta Detnui ja Unjárgii (2003). Proavássuohkan oačču i dasalassin sierra oskkuoahpahusprošeavtta jagis 2004 mas galggai čalmmustahttit sámi kristtalaš kultuvraárbbi ja sámegiela.

Proavássuohkana vuosttaš 7 jagi ledje doarvái báhpat, muhto 1999-2009 jagiin váilo báhppavirggiin báhpat (gč. kap. 5.12). Dat lea čielgaseamos sivva dasa go dat unnán nagodedje deavdit daid vuordámušaid mat ledje proavássuohkanii doaibmat Norgga girku sámi girkoeallima ovdagovvan.

Danne lea lunddolaš geahčča t oktavuođaid dan čielga rievdamis báhpaid hárrái 1998-1999 jagiin, ja dan ráfehisvuođa maid”bismavihaheapmi” Guovdageainnus (1998) dagai ja dasto Lyngmo riekteášši (1999 ja 2001). Vaikko dat ii váikkuhan stoandadit searvegoddeeallimii proavássuohkanis, de jáhkkimis čadnojuvvui dat maid Sis-Finnmárkui, ja dagai Sis-Finnmárkku proavássuohkana ságavuložin mii nannii heajos ovdagáttuid leastadianisma ja sámi girkoeallima birra.

Borgemánus jagis 2001 oaččui Sis-Finnmárkku proavássuohkan buot virggiide báhpaid.

Davvi-Hálogalándda bismagoddi:
Davvi-Hálogalándda bisma lea 1970-logu rájes leamaš sierra báhppavirgi mii galggai gokčat bálvalusaid nugohčoduvvon bieđgguid orru sámiide. Dat virgi lea 1980-logu rájes leamaš sámi stiftskapellánavirgi. Dat virgi lea guhkit áiggiid leamaš guoros. Vásihusat sihke daid áiggiid go virggis lea leamaš olmmoš ja daid áiggiid go dat lea leamaš guoros, leat ahte dat čuohcá bargguide mat gullet sámi girkoeallin lávdegoddái, ja bismagodderáđi sámi girkoeallin bargguid čuovvoleapmái oppalaččat go dan virggis ii leat olmmoš. 2007-2009 áigodagas lei dasa virgáduvvon olmmoš. Sámi girkoeallin lávdegoddi doaimmai 1991-2006 áigodagas ja ásahuvvui ođđasis jagis 2008. Dalle viiddidedje lávdegotti nu ahte 6 bismagotti ”sámi regiuvnnain” lei guđesge iežas mieldelahttu. Dasalassin oaččui lávdegoddi dan áigodagas sierra válddi bismagotti barggus sámi girkoeallin plánain. Dat ledje goappešagat ávkkálaččat lávdegotti bargguide.

Lea leamaš dábálaš ahte Davvi-Hálogalándda bisma máhttá sámegiela. Dálá bisma máhttá sihke hupmat ja čállit davvisámegillii.

3.5.4 Julevsámi girkoeallin (ja bihtámsámi)

Julevsámi giellaguovlu gahčai eret doaibmaguovllus jagis 1859 juo, ja dat lei ovdal dan namuhuvvon gonagaslaš resolušuvnna mii attii vuoigatvuođa geavahit sámegiela girkoeallimis. Jagis 1994 mearridii Lulli-Hálogalándda bisma njuolggadusaid julevsámegiela geavaheapmái ipmilbálvaluseallimis Divttasvuonas. Dat bovttii báikkálaš vuostehágu, muhto lei almmatge dehálaš julevsámegiela ođđasishukset ipmilbálvalusgiellan Norgga girkus.

Julevsámi giellaguovllus lea vuosttažettiin báikkálaš girku Divttasvuonas, ja muhtin muddui Hápmiris gos leat ásahan girkolaš bálvalusfálaldagaid fuolahit julevsámi girkoeallima. Divttasvuotna gullá sámegiela hálddašanguvlui, ja danne lea Divttasvuona báikkálaš girkus sierra geatnegasvuohta julevsámi girkoeallima hárrái. Lea lunddolaš atnit báikkálaš Divttasvuona girku sierra sturrodahkan julevsámi girkoeallimis. Julevsámi guovllus lea dušše 1 báhppa gii máhttá julevsámegiela. Son šaddá penšonista moatti jagi geahčen.

Ájluokta/Ájládde báhppasuohkan, Gásluovtta báhppasuohkan ja Hierenjárgga báhppasuohkan (Divttasvuona suohkan):
Divttasvuona suohkan lahttuduvvui julevsámegiela hálddašanguvlui jagis 2005. Dalle ožžo *Ájluovtta/Ájládde, Gásluovtta ja Hierenjárgga searvegottit*, ja daid *báhppabálvalusat*, sierra geatnegasvuođa julevsámegiela fuolaheamis sámelága njuolggadusaid mielde. Julevsámegiella lea áitojuvvon giella. Sámeláhka gáibida ahte fásta virgáduvvon suohkanbáhppa Divttasvuonas galgá máhttit sámegiela. Divttasvutnii ásahedje katekehtavirggi jagis 1997 ja vuođuštedje dan daid erenoamáš dárbbuiguin mat julevsámi girkoeallimis leat (gč SGR 36/96).

Ságastallan- ja soabadanprošeakta Davvi-Sálttus:
Ságastallan- ja soabadanprošeakta Davvi-Sálttus (2005-2007) lea Norgga girku áidna čielga soabadanprošeakta maŋŋil ”soabadanmearrádusa” Girkočoahkkimis 1997. Dat lea maid čalmmustuhttán julevsámi girkoeallima Hápmira searvegottis (gč. čuoggá 5.8).

Lulli-Hålogalándda bismagoddi:
Bismagottis ii leat bismagoddekantuvrras virgi fuolahit sámi girkoeallima, muhto okta kantuvrra ráđđeaddiin ovddasvástida čuovvolit dan oassin iežas virggis. Bismagottis lea leamaš sierra sámi bargojoavku 2004 rájes. Jagis 2008 čujuhii Lulli-Hålogalándda bismagodderáđđi departementii dárbbu oažžut bismagoddekantuvrii ođđa virggi mii sáhttá fuolahit gelbbolašvuođa ja gažaldagaid mat gusket sámi girkoeallimii. Lassin julevsámi álbmogii, de leat Lulli-Hålogalánddas maid lullisámit, davvisámit ja bihtámsámit. Nidaros ja Davvi-Hålogalándda bismagottiin lea ollisgirkolaš ovddasvástádus dan guovtti vuosttaš namuhuvvon joavkkuin, ja danin fertege dan guokte bismagodderáđi oktiiordnet.

Bihtámsámi girkoeallin:
Bihtánsámi guovlu lea Lulli-Hålogalándda bismagottis, ja bismagoddi lea daid maŋemus jagiid ásahan dihto oktavuođaid bihtámsámi birrasiiguin.

3.5.5 Lullisámi girkoeallin

Seammaládje go julevsámi guovlluin dáhpáhuvai, šadde muhtin guovllut lullisámis nai mat gulle gng. res. jagis 1848 vuollái (Kråangkes davásguvlui), olggobeallái doaibmaguovllu dainna mearrádusain mii bođii jagis 1859. Easka loahpageahčen 1980-logus álge lullisámegiela ođđasisealáskahttet Norgga girku ipmilbálvalusgiellan.

Dál leat guokte báikkálaš girku orgána main lea erenoamáš geatnegasvuohta lullisámegiela ektui: Saemien Åålmegeraerie lullisámi giellaguovllus (SÅR) ja Snoase searvegoddi. Daid birra meannudit sierra dás vuollelis. Galgágo girkolaš bálvalusaid lullisámiide viiddidit eanet searvegottiide lullisámi guovllus, lea maid áigeguovdilis gažaldat.

Sámi searvegoddi lullisámi giellaguovllus:
Åarjelhsaemien Gærhkoejielemen Moenehtse – Lullisámi girkoeallin (ÅGM) lávdegotti jearaldaga vuođul evttohii Nidarosa bismagodderáđđi ásahit sierra lullisámi kategoriijála searvegotti. Kultur- ja girkodepartemeanta ásahii *Saemien Åålmege* (SÅ) lullisámi giellaguvlui gng.res. bokte miessemánu 15. b. 2008. Dat lea geahččalanortnet 2009-2012 áigodahkii. Searvegoddi lea sámi kategoriijálasearvegoddi man ulbmil lea ovddidit lullisámi girkoeallima. Lullisámegiella lea áitojuvvon, ja lullisámiid lohku lea unni, sii orrot bieđgguid ja sii leat unnitlogus buot báikkálaš searvegottiin iežaset orrunbáikkiin. Áigumuš searvegottiin lea ráhkadit čielga sámi searvegoddearena mas sáhttá lullisámi girkolaš searvevuođa ja identitehta nannet ja ovddidit. Dat lea erenoamáš mávssolaš geahččalanprošeakta Norgga girku sámi girkoeallimis.

Searvegoddi lea Nidarosa bisma bajilgeahču vuolde, muhto dan doaibmaguovlu leat viidát go dat. Lullisámiid báhppa doaimmaha sierra girkolaš bálvalusaid lullisámiide lullisámi giellaguovllus ja dan olggobealde, ja son jođiha maid báhppabálvalusa ja fuolaha dárbbašlaš ovttastuhttima searvegodderáđi doaimmaid, lullisámi diakona ja vejolaš eará stáhta virggiid gaskkas geain leat barggut lullisámi girkoeallimis. Searvegotti beaivválaš jođiheaddji (50 % virgi) virgáduvvui jagis 2009, ja 2009 čavčča čađahuvvui sierra searvegodderáđi válga. Leat dieđihan ahte SÅR lea ožžon unnán doaibmaruđaid.

Searvegoddi Snoases:
Snoase suohkan lahttuduvvui lullisámegiela hálddašanguvlui jagis 2008. Dainna oaččui Snoase searvegoddi ja báhppasuohkana báhppabálvalus sámelága bokte sierra geatnegasvuođaid lullisámegiela fuolaheamis.

Eará báikkálaš searvegottit lullisámi guovllus:
Lullisámi guovllu searvegottit čalmmustuhttet oppalaččat unnán lullisámiid, muhto soames gávdno. Lullisámi oskkuaohpahusprošeakta Davvi-Rana searvegottis lea báikkálaš bargiid gaskkas boktán stuora beroštumi lullisámi girkoeallima ovddas. Lullisámi searvegotti ásaheapmi ii váldde báikkálaš searvegottiin eret sin ovddasvástádusa fátmmastit lullisámi girkoeallima. Sámit geat dieđihit iežaset kategoriijálasearvegoddái leat ain mieldelahtut iežaset ruovttusearvegottiin, ja lullisámi girkoeallimii sáhttá leat ávkkálaš ásahit buriid ovttasbarggu gaskal sámi kategoriijálasearvegotti ja báikkálaš searvegottiid.

Nidarosa bismagoddi/ bismagoddekantuvra:
Lullisámi guovlu ollá gitta Lulli-Hálogalándda ja Hamara bismagottiide, muhto lullisámi girkoeallima ollisgirkolaš ovddasvástádus gullá oppalaččat Nidarosa bismagoddái. *ÅGM/Lullisámi girkoeallinlávdegotti* ásahedje jagis 1991, ja dat gullá Nidarosa bismagodderáđi vuollái.

Bismagottis ii leat virgi fuolahit sámi girkoeallima bismagoddekantuvrras, muhto ovttas kantuvrra ráđđeaddiin lea ovddasvástádus čuovvolit dan oassin iežas virggis. Bismagoddi ásahii *lullisámi báhppa* virggi jagis 1998, ja das lea leamaš virgáduvvon olmmoš dan rájes. Dat báhppa, gii ieš lea lullisápmelaš ja hupmá lullisámegiela, lei mielde lávdegotti bargguin 1990-logu álggu rájes juo. Báhppavirggi bokte, maid ásahedje lullisámi girkoeallima váste, lea *ÅGM/Lullisámi girkoeallin lávdegoddi* lihkostuvvan buorrin doaibmabidjun guovllulaš dásis Nidarosas. Lullisámi báhppa ja ÅGM leat bismma ja bismagodderáđi doarjagiin nagodan loktet lullisámi girkoeallinbargguid. Jagis 2003 ásahii Nidarosa bismagoddi sierra diakoniijavirggi (100 %) lullisámi girkoeallimii. Ođđa lullisámi kategoriijálasearvegotti ásaheami oktavuođas jagis 2009, lea bismagoddi heaittihan ÅGM lávdegotti bismagoddedásis.

Lullisámi báhpa bargguide gullet báhppadoaimmat girku báikkálaš dásis, dat ii leat bismagoddekantuvrra ráđđeaddivirgi. Dat lea šaddan vel čielgaseabbon maŋŋil go sámi searvegotti ásahedje lullisámi guvlui. Dat searvegoddi dárbbaša nugo buot eará searvegottit ge, guovllulaš orgána veahkkin, ja Nidarosa bismagodderáđi dárbu eanet sámi gelbbolašvuhtii ja bargonákcii bismagoddekantuvrras, bisuhuvvo.

3.5.6 Sámi girkoeallin Lulli-Norggas

Sámit orrot dán áiggi miehtá riikka, ja Lulli-Norggas olggobealde sámi ássanguovlluid leat erenoamážit stuorát gávpogiin olu sámit. Dat guoská olu gávpogiidda, ja erenoamážit Osloi.

St.dieđ. nr 28 (2008-2008) Sámepolitihkka lea sierra čuokkis gávpotsámiid birra, ja Oslo namuhuvvo erenoamážit Lulli-Norgga gávpogiid gaskkas. Dieđáhusas dadjet maid ahte ”eamiálbmogin Norggas lea sápmelaččain vuoigatvuohta ja gáibádus beassat ovdánahttit kultuvrraset ja gielaset. Dát vuoigatvuohta ja gáibádus guoská daid sápmelaččaidege guđet ásset gávpogiin”. Stuoradiggedieđáhus deattuha dán oktavuođas ahte ”ráđđehusas lea stuorra beroštupmi heivehit buriid ja oadjebas bajášša ddan- ja oahppodiliid mánáide ja nuoraide, ja sihkkarastit buot ássiide Norggas buriid ja dásseárvosaš čálgofálaldagaid.” Das čujuhit maid

man dehálaš lea ahte ”[…] gielddat, ovttas sámi organisašuvnnaiguin ja Sámedikkiin, ovdanáhttet earret eará mánáidgárdefálaldagaid, sámegieloahpahusa skuvllas, dearvvasvuođa- ja sosiálabálvalusaid ja boarrásiidfuola ja arenaid gos sáhttet geavahit sámi giela ja kultuvrra”. Dakkár ákkastallama sáhttá álkit fievrredit girkolaš suorgái, gos maid leat dárbbut. Dan leat sámit čájehan go ieža leat bargan oaččuhit sámi ipmilbálvalusaid Oslos ja Bergenis.

Oslos leat sámi ipmilbálvalusaid doallan 1980-logu álggu rájes. Ledje sámit Oslos ieža geat álggahedje, ja dan oktiiheiveheapmi lei guhká eaŋkilolbmuid duohken. Jagis 1998 ásahii Oslo bismagodderáđđi sámi resursalávdegotti. Lávdegotti váldobargu lei lágidit 4 sámi ipmilbálvalusa jagis (3 davvisámegillii ja 1 lullisámegillii).

Dábálaš sámi ipmilbálvalusaide Oslos leat boahtán sullii 15 - 40 olbmo, muhto buoret organiseremiin sáhttet jáhkkimis mihá eanet olbmot boahtit. Jahkásaš Sámi álbmotbeaivvi čalmmustuhttemiin leat leamaš olu eanet olbmot, ja ovtta ipmilbálvalusa oktavuođas deaividii fáhkka jápmin dan birrasis, ja dalle bohte 120 – 130 olbmo dan ipmilbálvalussii ja eanas sis manne rihpain. Sámi resursalávdegoddi lea máŋgga geardde ovddidan Oslo bismagodderáđđái dieđu daid diakonála dárbbuid birra mat Oslo sámi birrasis leat. Oslo bismagodderáđđi lea maid oktii ožžon jearaldaga buhcciidruovttus gos okta sámegielat olmmoš ii šat máhttán hupmat dárogillii.

Oslo bismagodderáđđi lea máŋga jagi bargan ásahit sierra sámi báhppavirggi Osloi mii ovddasvástida girkolaš bálvalusaid sámiide Lulli-Norggas. Jurdda lea leamaš ahte dat maid galgá gokčá dárbbuid eará guovlluin Lulli-Norggas.

Bergenis leat leamaš 1- 2 sámi ipmilbálvalusa jagis gaskkamuttos 1990-logu rájes. Maiddái doppe ledje sámit ieža geat dan barggu álggahedje. Daid maŋemus jagiid lea sierra lávdegoddi dan fuolahan.

Goluid dáfus leat Oslo ja Bjørgvin bismagottit gokčan buot goluid ipmilbálvalusaid oktavuođas, earret báhpa bálvalusa (ja girkodulkka) maid Davvi-Hálogalándda bismagoddi lea máksán go leat davvisámi ipmilbálvalusat ja Nidaros bismagoddi fas go leat lullisámi ipmilbálvalusat. Dán rádjái eai leat vel leamaš julevsámi ipmilbálvalusat Lulli-Norggas.

3.5.7 Sámi girkoeallin riikkarájiid rastá

Sámi guovllus mannet našovnnalaš rájit rastá giella- ja kultuvrarájiid. Danne lea Sámis guhkes árbevierru čoahkkanit rájiid badjel báikkálaččat ja guovlluin. Norgga bealde guoská dat buot giellajoavkkuide. Davvi- ja julevsámi guovlluin lea leastadiánalaš lihkahus leamaš nanu arena sámigirkolaš searvevuođas riikkarájiid badjel. Lullisámi guovllus lea árbevierru doallat sámi girkobasiid mii čohkke lullisámiid riikkarájiid badjel. Ortodoksa nuortalaččain Njávdámis lea lagas searvevuohta nuortalaččaiguin Čeavetjávrris suoma bealde ráji, geat maid leat greikaortodoksat.

Sámi girkobeaivvit leat ođđaáigásaš ekumenalaš buotsámi girkobeaivvit buot sámiide Sámis. Girkobeaivvit leat dollojuvvon guovtte geardde, jagis 2004 Johkamohkis ruoţa bealde ja jagis 2009 Anáris suoma bealde. Lágidemiide čoahkkanedje gaskal 500 ja 1000 oasálasti.

3.5.8 Álgoálbmotbargu

Nugo eará sámi servodatsurggiinge, de lea sámi girkoeallimii nai leamaš mávssolaš doallat oktavuođaid eará álgoálbmogiiguin. Jagis 1995 ásahii Girkuid Máilmmiráđđi (GM) sierra álgoálbmotprográmma ja álgoálbmotráđđeaddi Genèvii. Álgoálbmotprográmma lea dan rájes leamaš deháleamos ovttasbargoarena Sámi girkoráđi riikkaidgaskasaš girkolaš álgoálbmotbargguin. Maŋŋil go dat ii lean leamaš doaimmas muhtin jagiid, ásahuvvui GM álgoálbmotprográmma fas ođđasis jagis 2008, ja dasa váikkuhii earret eará Norgga girku. Girkolaš fierpmádathuksen, doarjja álgoálbmogiid vuoigatvuođaide, ja álgoálbmot teologiija ja vuoiŋŋalašvuohta leat váldocakkit GČ barggus. Luhterlaš Máilmmilihttu (LML) lea maid mearridan bargat álgoálbmot áššiiguin LML generálčoahkkimiin jagiin 2003 ja 2010. SGR lea maid doallan dihto oktavuođaid álgoálbmogiiguin eaŋkilprošeavttaid bokte, muhtumat dain leat leamaš ovttas Girku Heahtevehkiin. Muhtin searvegottit sámi girkoeallimis leat, dahje leat leamaš oktavuođas eará álgoálbmogiiguin eará riikkaiguin mišuvdnaprošeavttaid ja lonohallamiid oktavuođas.

3.5.9 Sámi kristtalašvuođaipmárdus ja teologiija

Maŋemus jagiid leat sámi girkoeallimis leamaš mávssolaš identitehta- ja diđolažžan dahkan mannolagat. Sámi girkoráđđi čalmmustahtii árrat juo dárbbu bargat sámi kristtalašvuođaipmárdusain ja teologiijain. *Theology of Life* (1994-1996), Norgga girku evangelium ja kultuvra mannolaga (1995-1996), ja sámi teologiija ja kristtalašvuođaipmárdusa resursajoavkku (1997-1999) bargguid bokte lassánii erenoamážit diđolašvuođa dan birra ahte sámiin lea alddiineaset sierra kristtalašvuođaipmárdus, ja ahte lea dárbbašlaš dahkat iežas historjjá, iežas árbevieruid ja iežas vásihusaid diđolažžan ja bidjat daid vuođđun teologiija ja kristtalaš oskku smiehtadusas.

Daiguin mannolagaiguin leat joatkán maŋemus logi jagi ja dat leat ovdanboahtán iešguđetlágan čállosiid bokte ja ođđa bargguid bokte ipmilbálvalusain, liturgiijas, oskkuoahpahusas ja teologiijas. Máŋggas iešguđet fágaduogážiin leat searvan daidda bargguide. Dál orro ”sámi teologiija” sajáiduvvamin kontekstuella teologalaš smiehtadusa ovdanbuktimin mas sámi kristtalašvuođa- ja duohtavuođaipmárdus ja áigeguovdilis fáttát sámi historjjás, kultuvrras ja servodateallimis leat vuođđun.

Norgga girkus leat oppalaččat eanet miehtagoahtán dasa ahte sámi girkoeallin addá girkui mávssolaš impulssaid ipmirdit oskku ja identitehta ja oktavuođa gaskal luonddu ja eallinoainnu.

Ovdamearkkat sámi duohtavuođa- ja kristtalašvuođaipmárdusas

Luondu dahje sivdnádus lea ja lea leamaš oskkoldahkii gáldun. Seammaládje go ovdamearkkadihte keltalaš vuoiŋŋalašvuođas ge, de lea luondu leamaš mávssolaš sámi álbmogii. Eanas oassi dain ovdamearkkain dás vuolábealde leat oahppásat eanas sámi birrasiidda, vaikko vierut sáhttet guovllus guvlui rievddadit.

Sámi vuoiŋŋalašvuohta dahje jurddašanvuohki lea sámi kultuvragelbbolašvuohta mii ovdanboahtá gorutgiela bokte ja mii ii leat gosage čállojuvvon. Dat fievrreduvvo viidáseappot daguid ja lihkastagaid bokte, almmá sániid haga, ja dan vuđolaš smiehtadusa sisdoallu lea čiekŋalit vuođđuduvvon sámi kultuvrii ja gillii. Dat lea hábmejuvvon das man duohken ovddeš buolvvat ledje dálkkiid ja eará diŋggaid dáfus maid badjel eai ráđđen iežaset beaivválaš bargguin boazodoalus, meahcásteamis, guolásteamis ja eanandoalus. Olbmuid ja elliid buozanvuođaiguin ja givssiiguin fertii ieš birget, dahje ohcat veahki earáin geain ledje attáldagat buoridit. Muhtin oassi dain árbevieruin leat ain eallimin, ja dasalassin maid eará vierut ja ipmárdusat mat leat sámi vuođđojurddašeamis vuolgán.

Rituálat mat gullet olbmoeallima mearkabeivviide nugo riegádeapmái, gásttašeapmái, risttašeapmái, konfirmašuvdnii, náitaleapmái ja hávdádeapmái, ja buozanvuhtii muitalit dávjá jurddašeami, árvvuid ja morála birra mii lea vuođđun dákkár sámi vuođđojurddašeamis. Muhtin dakkár vierut ja rituálat leat:

Ruovttugásttašeapmi/ristváhnemat: Lea dábálaš gásttašahttit máná ruovttus, ja dasto risttašahttit dan girkus muhtin áiggi maŋŋil. Mánás leat eanet ristváhnemat go dat mii dáčča oktavuođain lea dábálaš. Dás lea sáhka viiddiduvvon bearašvuogádagas mii lea dábálaš ja dehálaš sámi servodagain. Dan oaidnit maid das go sámi heajaide bovdejuvvojit olu headjaguossit.

Šiella: Njuoratmánáin lea dábálaš atnit šiela, omd. silboalu, dahje unna stálleniibbáža dohpa siste ja dat dahkkojuvvo várjalan dihte máná.

Buorádallan: Lea dábálaš buoridit dan bokte ahte bidjá gieđa ala, lohká dahje bossu. Dat attáldat hálddašuvvo jaskatvuođas vai dat ii galgga geahnohuvvat, nugo dat geahnohuvvá jus dan álgá dietnasa váras atnit. Dakkár buorádallan dáhpáhuvvá Ipmila nammii, ja lea ain olu anus.

Hávdádeapmi: Olmmoš galgá buohkaid buorástahttit, vaikko livččiige oaidnán ja buorástahttán nuppi seamma beaivvi/aiddoládje.

*Liikka geahčča*n: Go liikka galgá geahčča*t*, de galgá čalmmiiguin álgit dan guorrat julggiid geahčen ja das bajás gitta ámadadjui. Dat lea danne vai jápmán olbmo govva ii darván čalbmesutnii ja atte olbmui balu.

Sámi jáhkut ulddaid birra ja *diiddat* (ovdošat/eallinnjuolggadusat) ellet ja leat anus. Go girku galgá daid ipmirdit ja vuhtiiváldit dán báikkálaš sámi kultuvrra, de lea girkui deatalaš dovdat daid árvvuid ja dan morála mii lea vuođđun dan jurddašeamis.

Ruovttu buressivdnideapmi: Olu sajiin lea dábálaš bivdit báhpa dahje sárdneolbmá boahtit jus olbmot vásihit ráfehisvuođa viesus (dahje go fárrejit ođđa vissui). Dalle lea dábálaš lávlut sálmmaid, lohkat Ipmila sáni ja doallat rohkosbottoža. Ja rohkadallat vissui ráfi, russestit, rohkadallat Áhčče min-rohkosa ja lohkat buressivdnádusa. Dávjá vásihit ahte ráfehisvuohta váidu, ja olbmot ožžot ráfi viesus. Sámi girkoráđđi lea ráhkadan davvisámi liturgiija dan váste.

4. PRINSIHPALAŠ OASSI

Norgga girku barggut sámi girkoeallimiin leat prinsihpalaččat vuođuštuvvon máŋgga dásis. Barggus leat čanastagat girkolaš mearrádusaide, dat lea juridihkalaččat geatnegahttojuvvon norgga lága ja riikkaidgaskasaš álbmotrievtti bokte, ja lea politihkalaččat vuođđuduvvon stáhta sámepolitihkkii. Viidáseappot čujuhit dán kapihttalis fátmmasteami unnitlogu politihkalaš vuođđoprinsihppan, ja soabadeami áššáiguoskivaš vuolggasadjin. Loahpas leat hábmen muhtin teologalaš vuolggasajiid Norgga girku bargguin sámi girkoeallimiin ja álgoálbmotgažaldagaiguin. Oktiibuot dahket dat prinsihpalaš vuođu daidda čanastagaide ja doaibmabijuide maid 5. ja 6. kapihttalis evttohit.

4.1 Girkočoahkkima prinsihpalaš mearrádusat

Girkočoahkkin lea dan maŋemus guoktelot jagi mearridan olu mearrádusaid mat oktiibuot čájehit Norgga girku prinsihpalaš jurddašeami sámi girkoeallima hárrái. Vuolábealde namuhit muhtimiid dain ja čujuhit goas Girkočoahkkin anii daid sátnádemiid vuosttaš geardde. Eanas sátnádeamit leat gearddduhuvvon maŋit girkočoahkkimiin.

Norgga stáhta lea vuođđuduvvon guovtti álbmoga eatnamiidda, sápmelaččaid ja dáčča id, ja sámit leat Norgga álgoálbmot (GČ 11/03). Kristtalašvuođas lea badjel duhát jagi historjá min riikkas ja lea mielde sihke dáru ja sámi álbmogiid historjjáin. (GČ 6/07) Sámi girkoeallima galgá fuolahit dárbbašlaš ja ovttaárvosaš oassin Norgga girkus (GČ 12/92). Eanas Norgga sámiin gullet Norgga girkui, ja danne lea girkus ovddasvástádus láhčit dili sámi álbmoga oskkueallimii. (GČ 15/90). Dili galgá láhčit dainna lágiin ahte sámit ieža sáhttet váldit ovddasvástádusa ja hábmet sámi girkoeallima (GČ 15/90). Norgga girkus lea sierra ovddasvástádus lullisámegiela, julevsámegiela ja davvisámegiela ovddas, mat leat almmolaš gielat Norggas (GČ 2/92). Norgga girku lea dovddastan ahte dat lea searvan dáruiduhttit sámiid ja áigu bargat veahkkin vai dat boasttuvuohta ii šat joatkašuva (KM 13/07). Sámi álbmogis leat kultuvrralaš vuoigatvuođat mat maid sisttisdollet vuoigatvuođaid sámi kultuvrra luondduvuđđosii (GČ 11/03).

4.2 Lutherlaš Máilmmilihtu ja Girkuid Máilmmiráđi čanastagat

Girkuid Máilmmiráđđi (GM) lea guhkit áiggi bargan álgoálbmotgažaldagaiguin ja daid maŋemus jagiid lea maid Lutherlaš Máilmmilihttu dan dahkan (LM) (gč vuolábealde 5.12. čuoggá). Sihke GM ja LM leat dán oktavuođas dahkan mearrádusaid mat leat addán čanastagaid GM ja LM iežaset doaimmaide ja bargan dan ovdii ahte mieldelahttogirkut galget iežaset bargguin fátmmastit álgoálbmogiid ja álgoálbmogiid vuoigatvuođaid.

LM generálčoahkkimis Winnipegas jagis 2003 namuhuvvojedje álgoálbmogat olu sajiin generálčoahkkima ”Message” oktavuođas, ja sierra álgoálbmotresolušuvdna mearriduvvui. LM lei mielde ásaheamin sierra álgoálbmotprográmma, ja resolušuvnnas lei oppalaš ávžžuhus LM mieldelahttogirkuide:

> The LWF and its member churches are also asked to support a process at the national, regional and international levels of protecting human rights of Indigenous peoples, including land rights.

LM generálčoahkkin Stuttgartas jagis 2010 doalahii dan geatnegasvuođa mii čuovui mearrádusaid maid Winnipeg 2003 generálčoahkkin lei mearridan álgoálbmogiid ektui.

GM čoahkkimis Porto Alegres jagis 2006 mearridii generálčoahkkin čuovvovaš resolušuvnna maid GM Policy Reference Committee (PRC) evttohii:

> 16. The PRC affirmed the recent actions of the Central Committee on human rights, Indigenous Peoples and language loss. The Assembly *recommends* to strengthen the participation and visibility of Indigenous Peoples within the WCC. The Assembly *considers* this an essential step for deepening the relationships among WCC member churches. The Assembly in particular *urges* the WCC to address the main areas which are problematic for Indigenous churches in its policy directions. The Assembly *considers* strengthening relationships with Indigenous Peoples an opportunity for the fellowship to gain new insights on the importance of place, land, language and theology of creation, as well as creative perspectives on grace and transformation.

4.3 Norgga láhka ja álbmotriekti

Daid maŋemus logijagiid leat sámiid riektevuođu sakka nannen našovnnalaš lágaid ja riikkaidgaskasaš álbmotrievtti bokte. Girku bealis berre dan rievttálaš bealis ipmirdit girku oskku- ja árvovuođu konkretiseremin. Vuolábealde namuhit našovnnalaš lágaid ja álbmotrievttálaš mearrádusaid mat geatnegahttet Norgga girku barggu sámi girkoeallimiin ja álgoálbmotgažaldagaiguin.

4.3.1 Našovnnalaš lágat

Vuođđolága § 110a cealká ahte ”Stáhtas eiseváldin lea geatnegasvuohta láhčit dilálašvuođaid nu ahte sámi álbmot sáhttá sihkkarastit ja ovdánahttit gielas, kultuvrras ja servodateallimis.” Mearrádus geatnegahttá norgga eiseválddiid rievttálaččat, politihkalaččat ja morálalaččat láhčit diliid nu ahte sámit ožžot ieža vejolašvuođa sihkkarastit ja váikkuhit sámi servodaga ovdáneami. Dan mearrádusas lea čiekŋalis guoskivašvuohta Norgga girkui stáhtagirkun, ja dat joatká bissut ain nu maŋŋil stáhta ja girku oktavuođaid rievdama (gč 5.16 čuoggá).

Sámeláhka oainnusmahttá dan maid Vuođđolága § 110a prinsihpaid sisdoallu ásaha. Láhka lea Sámedikki, sámegiela ja sámi leavgga birra. *Sámelága giellanjuolggadusat* leat erenoamáš deatalaččat Norgga girkui. § 1-5 cealká ahte sámegiella ja dárogiella lea ovttaárvosaš gielat, ja ahte dat galget leat dásseárvosaččat lága 3. kapihttala njuolggadusaid mielde. 3. kapihtal addá gielalaš vuoigatvuođaid iešguđetge almmolaš ásahusaid oktavuođa váldimiin, daid gaskkas maid Norgga girkuin. Sámeláhka adnojuvvo unnimusmeariláhkan, ja giellanjuolggadusat unnimusmearigáibádussan.

Sámelágas lea máŋgga mearrádusas čanastat *sámegiela hálddašanguvlui* mas dál leat dát suohkanat; Kárášjohka, Guovdageaidnu, Porsáŋgu, Unjárga ja Deatnu, Finnmárkkus; Gáivuotna ja Loabát Romssas, Divttasvuotna Nordlánddas ja Snoase Davvi-Trøndelágas. Njuolggadusat fátmmastit sihke lullisámegiela, julevsámegiela ja davvisámegiela. Norgga girkus leat dál 10 searvegotti ja 3 bismagotti maidda dát láhka guoská njuolgut. Hálddašanguovllu leat viiddidan golmmain suohkaniin dan rájes go mearridedje giellanjuolggadusaid, ja jáhkkimis váldojit dasa mielde vel muhtin suohkanat.

Sámelága giellanjuolggadusaid mielde čuvvot dihto oppalaš geatnegasvuođat buot hálddašanguovllu almmolaš ásahusaide dasa mii guoská vuoigatvuhtii oažžut vástádusa sámegillii hálddahusain báikkálaččat ja guovllus. Golmma davimus bismagottiid guovllu dásis galgá olmmoš gii lea váldán čálalaččat oktavuođa, oažžut čálalaš vástádusa sámegillii, muhto hálddašanguovllu báikkálaš dásis gal galget olbmot geat leat njálmmálaččat ja čálalaččat váldán oktavuođa, oažžut vástádusa sámegillii njálmmálaččat ja čálalaččat (§ 3-3). Dihto lágat, dieđáhusat ja skovit galget dasalassin gávdnot sámegillii lagat mearrádusaid mielde (§ 3-2).

Sámelágas leat sierra njuolggadusat sámegiela geavaheapmái riekteásahusain (§ 3-4), dearvvašvuođa- ja sosiálasuorggis (§ 3-5) ja vuođđoskuvllas ja joatkkaoahpahusas (§ 3-8), ja das lea maid sierra mearrádus vuoigatvuođa birra oažžut oktagaslaš girkobálvalusaid Norgga girku searvegottiin hálddašanguovllus (§ 3-6). Lága ovdabargguid mielde addá dat vuoigatvuođa oažžut girkolaš bálvalusaid sámegillii indiviida dásis dušše eaŋkilbálvalusaid oktavuođas (sieluovddasmoraš, gásta, eahkedismállásat, vihaheapmi) dalle go girkolanjas eai leat searvegotti oktasašmeanut.

Mearrádus oahppovirgelobi birra (§ 3-7) guoská maid Norgga girkui. Das cealká láhka ahte bargiin hálddašanguovllu báikkálaš dahje guovllu almmolaš ásahusain lea vuoigatvuohta oažžut bálkáhuvvon virgelobi háhkat alcceseaset sámegielmáhtu go ásahus dárbbaša dakkár máhtu.

Dat konkrehta geatnegasvuođat mat čuvvot sámelága giellanjuolggadusaid Norgga girku sierranas doaibmasurggiin, čájehuvvojit sierra mildosis (mielddus 1).

Láhka olmmošvuoigatvuođaid birra addá ON konvenšuvdnii siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid birra ja ON mánáidkonvenšuvdnii seamma stáhtusa go norgga lágain lea (eanet daid birra čuoggás 4.4.2). Dain lea mearkkašupmi Norgga girku bargguiguin sámi girkoeallimiin ja álgoálbmotgažaldagaiguin.

Girkolágas leat mearrádusat mat sierraládje gusket sámi girkoeallimii. Láhka cealká ahte ”Kirkemøtet skal verne og fremme samisk kirkeliv” (§24), og at det skal være en samisk representant i hver av de tre nordligste bispedømmerådene (§ 23).

Gonagaslaš resolušuvdna guovvamánu 24. beaivvi 1848
Gonagaslaš guovvamánu 24. beaivvi 1848 resolušuvdna oktan maŋŋil mearriduvvon rievdadusaiguin geatnegahttá báhpaid oahppat sámegiela sierra mearriduvvon báhppasuohkaniin. Dasa gullevaš reive departemeanttas Davvi-Hålogalándda bismii, beaiváduvvon čakčamánu 16. b. 1872, addá eanet mearrádusaid sámegiela geavaheapmái ipmilbálvalusain ja girkolaš meanuin dain báhppasuohkaniin. Maŋŋil maŋemus rievdadeami gáržžiduvvui mearrádusaid doaibmaguovlu guoskat dáidda báhppasuohkaniidda: Guovdageaidnu, Kárášjohka, Porsáŋgu, Davvesiida, Deatnu ja Unjárga.

Gonagaslaš guovvamánu 24. beaivvi 1848 resolušuvdna ii leat heaittihuvvon, ja dat geavat maid dan mearrádusa bokte leat ásahan lea oassi Norgga girku geatnegasvuođas dasa mii guoská sámegiela fuolaheapmái. Departemeanta orro eaktudeamin ahte dan geavada maid daid mearrádusaid bokte leat ásahan, galgá joatkit viidáseappot. Ja go bargoaddiovddasvástádusa dál leat sirdán bismagodderáđiide, de lea departemeanta signaliseren ahte ovddasvástádus fievrredit dan viidáseappot gullá dál Norgga girku iežas orgánaide.

4.3.2 Álbmotrievttálaš mearrádusat

Álgoálbmotriekti lea kollektiivvalaš olmmošvuoigatvuođaid birra, ja čuovvu álbmotrievttálaš mearrádusaid mat leat erenoamáš guoskivačča t Norgga girku bargguin sámi girkoeallima ja álgoálbmotgažaldagaid oktavuođas.

Mánáidkonvenšuvnnas, maid olmmošvuoigatvuohtalága bokte leat ovttastahttán Norgga láhkii, lea sámiide mearkkašupmi dasgo dat dadjá ahte mánáin geat gullet unnitlohkui dahje álgoálbmogiidda ii galgga biehttalit rievtti beassat searválaga eará mieldelahtuiguin iežas joavkkus ”eallit iežaset kultuvrra mielde, dovddastit iežaset oskkoldaga ja eallit dan mielde, dahje atnit iežaset giela” (artihkkal 30).

ON konvenšuvdna siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaid birra (SP) dadjá ahte stáhtain gos leat čearddalaš, oskkoldat dahje politihkalaš unnitlogut, ii galgga sis geat gullet dakkár joavkkuide, váldit eret vuoigatvuođa beassat iežas joavkku mieldelahtuiguin eallit iežas kultuvrra vieruid mielde, dahje dovddastit ja eallit iežas oskku mielde, dahje atnit iežaset giela (artihkkal 27). Álgoálbmot stáhtusa olis lea sámiid ektui dábálaš dulkot ahte mearrádus maid fátmmasta materiálalaš eavttuid sámiid oppalaš kultuvrabargguin, maiddái nugohčoduvvon sámi kultuvrra luondduvuođus. Stáhtaid geatnegasvuohta lea sihkkarastit unniloguid olggobeale billistemiid vuostá, ahte ovdamearkkadihte eará almmolaš ásahusat ja priváhta beroštumit eai daga dan. SP artihkkal 1 bokte lea buot álbmogiin ieš mearridanvuoigatvuohta. Maŋemus jagiid leat ON-orgánat deattuhan ahte dat vuoigatvuohta maid gullá álgoálbmogiidda. SP lea olmmošvuoigatvuođalága bokte ovttastahttojuvvon norgga láhkii ja vuostálasvuođaid oktavuođas lea dan lága mielde konvenšuvnnas eanet deaddu go eará norgga láhkamearrádusain.

ILO-konvenšuvdna nr 169 álgoálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái ieš mearrideaddji riikkain ásaha unnimusmeari dásiid álgoálbmogiid vuoigatvuođaid suodjalusas ja Norga lea dan dohkkehan (1989). Konvenšuvnna váldojurdda lea álgoálbmogiid riekti gáhttet ja ovdánahttit viidáseappot iežas kultuvrra, ja eiseválddiid geatnegasvuohta lea mearridit doaibmabijuid doarjjan dan bargui. Konvenšuvnnas leat mearrádusat álgoálbmogiid rievtti birra beassat mearridit iežaset ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdáneami, oahppat iežaset giela geavahit ja ásahit alcceseaset ásahusaid maid bokte sáhttet ovddastit iežaset eiseválddiid ektui. Konvenšuvdna dohkkeha álgoálbmogiid háliidusa ásahit ja viidáseappot ovdánahttit iežaset identitehta, giela ja oskkoldaga, daid stáhtaid rámmaid siskkobealde gos orrot. Konvenšuvnnas leat maid mearrádusat eananvuoigatvuođaid, barggahusa ja bargoeallima, oahpahusa, oajuid ja dearvvašvuođa birra.

ON-julggaštus álgoálbmotvuoigatvuođaid birra maid ON generálčoahkkin mearridii jagis 2007, mearrida álgoálbmotvuoigatvuođaid universiella unnimusmeari dásiid. Álgoálbmogiid

iešmearridanvuoigatvuohta lea guovddážis, ja julggaštusa sisdoalus leat mearrádusat mat gusket eatnamiidda, cáziide ja resurssaide, kultuvrii, oskkoldahkii, oahpahussii, dearvvašvuhtii, iežaset ásahusaide jnv. Prinsihpalaččat eai ásahuvvo ođđa vuoigatvuođat ovddeš ON-konvenšuvnnaid ektui, muhto julggaštus dadjá čielgasit movt dakkár vuoigatvuođaid galgá čađahit *álgoálbmogiid ektui* ja vuhtiiváldit sin sierranas dili. Álgoálbmotjulggaštus ovddasta dáinna dan maŋemus álbmotrievttálaš ovdáneami álgoálbmogiid vuoigatvuođaid suodjaleamis, ja lea riikkaidgaskasaš álgoálbmotrievtti eanemus čohkkejeaddji ovdanbuktin. Julggaštus dadjá earret eará:

> Indigenous peoples and individuals are free and equal to all other peoples and individuals and have the right to be free from any kind of discrimination, in exercise of their rights, in particular that based on their indigenous origin. (2. artihkkal)

ON álgoálbmotjulggaštusas ii leat juridihkalaš čadni fápmu, muhto geatnegahttá stáhtaid politihkalaččat ja morálalaččat.

4.4 Ráđđehusa sámepolitihka čanastagat

St.d.dieđ. nr 28 (2007-2008) Sámepolitihkka, oaččui nanu doarjaga Stuoradikkis, ja ráđđehus attii oppalaš čanastemiid buot almmolaš ásahusaide fuolahit sámegiela ja kultuvrra, ja eanet sierra čanastagaid iešguđetge servodatsurggiide. Stuoradiggedieđáhusas lea sierra kapihtal sámi kultuvrra birra Norgga girkus. Das čujuhit Norgga girku sierranas ovddasvástádussii sámi girkoeallima ovddas, ja ahte ”et overordnet hensyn i varetakelsen av samisk kirkeliv i Den norske kirke er at det må utvikles i pakt med samisk selvforståelse og samiske tradisjoner” (s 178).

Stuoradiggedieđáhus bidjá vuođđun dan ahte sámiid riekti ovdánahttit iežaset giela, iežaset kultuvrra ja iežaset servodateallima ii leat priváhta áššshould, dannego dat gullá *almmolašvuhtii* (s. 69).

> Det hviler […] et stort ansvar på offentlige virksomheter på alle nivåer når det gjelder å ivareta samiske hensyn i sin virksomhet. Det innebærer at det må tas hensyn til samiskspråklige brukere av tjenestene, og det innebærer at virksomheten må ha tilstrekkelig samisk kulturkompetanse til å vite hvordan eget tjenestetilbud skal innrettes for å ivareta samiske brukere av ulike tjenester og tilbud på en god og likeverdig måte.
>
> Alle offentlige organ har ansvar for å ivareta samepolitiske hensyn i utøvelsen av sin virksomhet. Omfanget av dette ansvaret vil variere fra virksomhet til virksomhet, men alle må ha et bevisst forhold til at disse hensyn skal ivaretas. Det krever systematisk og planmessig tilnærming som må bygge på et kunnskapsgrunnlag om samiske forhold av betydning for egen virksomhet (s 70).

Ráđđehusa Stuoradiggedieđáhusa čanastagat vástidit Norgga girku iežas áigumušaide dán suorggis. *Sámi girkoeallima strategalaš plána* sáhttá danne ipmirdit Norgga girku bargun čuovvolit daid čanastagaid stuoradiggedieđáhusas.

Ráđđehus čuovvolii stuoradiggedieđáhusa ja ovddidii jagis 2009 *Sámegielaid doaibmaplána*. Dat čájeha ahte ráđđehusa váldovuoruhansuorgi lea guhkesáigásaš bargu sihkkarastit ealli sámegielaid (lullisámegiella, julevsámegiella ja davvisámegiella). Doaibmaplána

váldosurggiid leat čatnan čuovvovaš čoavddasániide: (1) ”Oahppat”: ulbmillaš sámegielaoahpahus, ”Geavahit”: eanedit sámegiela geavaheami nu olu almmolaš arenain go vejolaš, ja (3) ”Oaidnit”: Oainnusmahttit sámegiela geavaheami almmolaččat báikkiin. *Sámi girkoeallima strategalaš plána* sáhttá relateret buot golbma váldosurggiide *Sámegielaid doaibmaplánas.*

4.5 Fátmmasteapmi unnitlogupolitihkalaš vuođđoprinsihppan

Dát plána bidjá fátmmasteami vuođđun unnitlogupolitihkalaš prinsihppan Norgga girku sámi girkoeallima bargguin.

Segregeren ja integreren leat historjjálaččat leamaš guokte unnitlogupolitihkalaš váldolahkoneami. Segregeren mearkkaša ahte unnitlogu galgá sirret ja doalahit dan eret eanetloguservodagas, ja integreren fas nuppeguvlui, namalassii ahte geahččalit unnitlogu searvvahit eanetloguservodahkii. Vaikko segregeren ja integreren ovddastitge áibbas guovttelágan unnitlogupolitihkalaš strategiijaid, de lea dain oktasaš ideologalaš vuolggasadji. Goappešat lahkonemiid servodatnorbma lea *homogenitehta* dahje *ovttaláhkásašvuohta*, ja seamma unnán gierdilvuohta earáláganvuhtii ja girjáivuhtii. Segregeren dáhpáhuvvá go muhtimat orrot spiehkasteamin ovttaláhkásašvuođa norpmas, ja geaid danne geahččalit sirret eret servodagas. Integreren dáhpáhuvvá go muhtimat orrot spiehkasteamin das mii lea servodatnorbma. Das galgá dattege”apmasiid” assimileret eanetloguservodahkii, ja dahkat sin eanetlogu lágážin. Dáruiduhttinpolitihkka lei nappo integrerenpolitihka lágaš.

Goalmmát vejolašvuohta, mii vuhtiiváldá álgoálbmotrievttálaš jurddašeami, lea inkluderen dahje *fátmmasteapmi*. Fátmmasteami vuolggasadji lea áibbas nuppelágan go dat mii segregeremis ja integreremis lea, dannego dat mieđiha ahte girjáivuohta gávdno, ja eaktuda *earáláganvuođa* dahje *girjáivuođa* servodatnorbman. Dat diktá nappo olbmuid oasálastit servodaga oktasaš eallimis almmá sihtamis sin čiehkat iežaset ieš̆lági ja earáláganvuođa.

Norgga girkui lea dat diehttelaš vuolggasadji ahte Norgga stáhta lea vuođđuduvvon guovtti álbmoga eatnamiidda, sápmelaččåid ja dáččåid, ja sámit leat Norgga álgoálbmot. Danne eaktuda *Sámi girkoeallima strategalaš plána* ahte fátmmasteapmi lea vuođđoprinsihppa sámiid oasálastimis Norgga girkus. Sámiide lea, sámiid álgoálbmot stáhusa olis, riekti čáhkket saji ja duohta vejolašvuođa oasálastit Norgga girkus iežaset ieš̆lágiin. Sámi girkoeallima ii galgga segregeret Norgga girkus, ja gáržžidit dan muhtin sámi-girkolaš enklavan girkus. Sámi girkoeallima ii galgga integreret ge, ja hábmet ja dahkat dan eanetlogugirku ”váldonorbman”. Sámi girkoeallima galgá baicce *fátmmastit*, čáhkkehit dasa saji oasálastit iežas earáláganvuođain dárbbašlaš ja ovttaárvosaš oassin Norgga girkus.

Dan maŋemusa ii galgga ipmirdit dan beale ákkastallamin ahte Norgga girkus ii leat maid dárbu ásahit sierra sámi arenaid. Jus unnitlohkui galgá sihkkarastit duohta oasálastima, de lea maid muhtomin dárbu ásahit iežas arenaid. Dakkár arenaid ulbmil ii dattege leat ovddidit segregerema, muhto fátmmasteami, namalassii duohta oasálastima girkus iežas ieš̆lágiin.

4.6 Soabahus vuođđogeahččanguovlun

GČ áššis 13/97 ásahii Girkočoahkkin soabadangeahččanguovllu Norgga girku barggus sámi girkoeallimiin ja sámi álbmogiin. Dat ahte girku lei leamaš mielde dáruiduhttinpolitihkas ja

dáhttu álggahit ođđa boahtteáiggi lei guovddážis Girkočoahkkima mearrádusas: ”Girkočoahkkin dovddasta ahte eiseválddiid dáruiduhttinpolitihkka ja Norgga girku rolla dan oktavuođas lea mielddisbuktán badjelduolbmama sámi álbmoga vuostá. Girkočoahkkin áigu bargat dan ovdii ahte dat boasttuvuohta ii galgga šat jotkkojuvvot.” Girkočoahkkin lea dan rájes deattuhan soabahangeahččanguovllu olu áššiin mat gusket sámiide, earret eará finnmárkkulága meannudeamis (GČ ášši 11/03).

Norgga girku ságastallan- ja soabadanbargguid ii galgga unnidit dušše eaŋkildoaibmabijuide, muhto daid galgá geahččat ollislaš geahččanguovllu mas ságastallan- ja soabadeapmi relaterejuvvo buot beliide Norgga girku bargguin sámiide guoskivaš áššiin. Dallego GČ áššis 7/06 bivddii ráhkadit plána ovddidit sámi girkoeallima, de bijai komitea dákkár jurddašeami vuođđun:

> Komitea deattuha ahte vuoiggalašvuođa- ja soabadanbarggut girkus gáibidit dáhtu vuoruhit resurssaid, dárbbu mielde velá guhkitáigge ge. Girku ferte vuoruhit sámi girkoeallima vai boasttuvuohta sámiálbmoga vuostá ii jotkojuvvo. Dat lea maid girku ollisvuhtii buoremus.

Sámi girkoeallima strategiijaplána bidjá danne vuođđun *struktuvrralaš geahččanguovllu* girku ságastallan- ja soabadanbargui ja deháleamos das galgá leat ráhkadit rámmaid, oktavuođaid ja struktuvrraid mat doibmet soabadussan ja ovddidit ovttaárvosaš oasálastima. Dáruiduhttin lea struktuvrralačča dahkan sámi álbmoga oaidnemeahttumin ja dat eallá viidáseappot jus dan ii dihtomielalačča rievdat. Dat lea hástalus mii eaktuda historjjálaš diđolažžan dahkama buot beliin, ja čielga dáhtu ásahit ođđa struktuvrraid maid bokte lea vejolaš dahket ođđa boahtteáiggi. Norgga girku lea lávken dehálaš lávkkiid dan guvlui, ja dan mannolat jotkojuvvo vuordimis viidáseappot.

Sámi girkoeallima strategalaš plána eaktuda soabadandimenšuvnna rastideaddji oassegeahččanguovlun dan doaibmabijuid govdodagas maid dán plánas evttohit. Unnit soabadan- ja ságastallanprošeavttaid meannudit sierra kapihttalis (5.10).

4.7 Teologalaš geahččanguovllut

Norgga girku evangelialaš lutherlaš oahppa lea diehttelas vuolggasadji ja eaktu sámi girkoeallima bargguin Norgga girkus. Vuolábealde leat hábmen muhtin teologalaš geahččanguovlluid mat jáhkkimis leat áššáiguoskivačča Norgga girku bargguin sámi girkoeallimiin ja álgoálbmotgažaldagaiguin.

Plána čuoggás 3.5.1 lea juo álgu muhtin teologalaš mearrádusaide sámi girkoeallimis. Dat vuolggasadji lea *Sámi girkoeallima strategalaš plána* vuođđu čuovvovaš sámi girkoeallima ekklesiologalaš mearrádussii (ekklesiologiija = girkoipmárdus):

> *Norgga girku sámi girkoeallin ovdanboahtá doppe gos sámit Norgga girku rámmaid siskkobealde, oassin sámi álbmogis ja nanusmahttojuvvon Sánis ja sakramenttain, oasálastet Ipmila máilmmiviidosaš girkus iežaset vástádusain evangeliumii.*

Dat sátnádeapmi dávista Augsburgalaš dovddastussii (CA) artihkkalis VII Girku birra, mii dadjá ahte (1) girku lea okta ja máilmmiviidosaš, ahte (2) girku ásahuvvo evangeliuma ja

sakramenttaid bokte, ja (3) addá saji iešguđetlágan olmmošlaš árbevieruide, dábiide ja meanuide.

> Seammaládje oahpahit sii ahte girku bissu álo oktan bassi girkun. Muhto girku lea bassiolbmuid searvevuohta, doppe gos evangelium oahpahuvvo buhttásit ja sakramenttat adnojit riekta. Duohta oktavuohta girkus lea go das lea ovttaoaivilvuohta evangeliuma oahpa ja sakramenttaid rievttuid atnima birra. Muhto ii buot báikkiin leat dárbbašlaš atnit ovttalágan olmmošlaš mearriduvvon árbevieruid dahje dábiid dahje meanuid. Bávlos cealká: ”Okta osku, okta gásta, okta Ipmil ja buohkaid Áhčči jnv.” (CA VII Girku birra)

Maŋŋil dán sámi girkoeallima ekklesiologalaš mearrádusa, geažuhit dasto vel muhtin geahččanguovlluid mat vuođuštit girkoeallimis *sámivuođa* fuolaheami, ja álgoálbmotgažaldagaid, viidát ipmárdusas.

Buot olbmot leat sivdniduvvon *Ipmila govas* (1 Mos 1,27). Sivdnádusteologalaš geahččanbealis vuođušta dat ahte buot olbmuin lea nohkameahttun árvu. Olbmuid árvvu ja dohkálašvuođa vásiheamit leat dattege lahka čadnojuvvon konkrehta searvevuhtii. Go olbmuide ii leat vejolaš dovdat iežaset árvvusin sin giela, kultuvrárbevieru ja čearddalaš searvevuođa dihte, dalle dulbmojuvvo olmmošárvu. Álgoálbmogat leat álo leamaš dakkár dilis. Dat sáhka ahte olmmoš lea Ipmila govas sivdniduvvon, galggašii danne fuolahit dan dárbbu mii olbmuin lea adnojuvvot árvvusin iežas giela, iežas kultuvrra ja iežas historjjá rámma siskkobealde.

Inkarnašuvdna, dat ahte Ipmil šattai olmmožin (oažžin/biergun, lat *inkarnatio)* ja ássagođii min luhtte (Joh 1,14), duođašta sivdnádusa vuđolaš árbbi. Ahte Ipmil šaddá olmmožin, čájeha oktanaga sivdnádusa bestojumi dárbbu, ja dan návcca ahte sáhttit Ipmila lagasvuođain devdojuvvot. Inkarnašuvdna dahká dáinna šaldi vuosttaš ja nuppi oskkuartihkkala gaskii. Inkarnašuvdna čájeha midjiide ahte Ipmil ii deaivvat minguin min duohtavuođa olggobealde, muhto ”ássagoahtá” das. `Báikkálaš heivehus`, dat ahte kristtalašvuohta gávdná iešguđetlágan kultuvrralaš ovdanbuktimiid báikkis báikái, kultuvrras kultuvrii, lea danne lunddolaš inkarnašuvdnaoskku mielde.

Mišuvdnagohččosa sátnádeapmi”Vulget dan dihtii ja dahket buot álbmogiid máhttájeaddjin” (Matt 28, 19) muitala ahte evangelium lea addojuvvon buot álbmogiidda, ja ahte buot álbmogiin lea dan dihte vuoigatlaš sadji girkus. Ođđa testamenttas lea eatnigielas ja gielalaš eatnatvuođas mávssolaš árvu ja dat čatná dan Bassi Vuigŋii ja girku identitehtii, gč. lohkosa *hellodatoavddu* birra (Apd 2). Hellodatoavddu teavsttas báhcá dávjá dajakeahttá dat oassi mii čájeha ahte gielalaš eatnatvuohta lea álggu rájes juo leamaš oassi girku identitehtas.

Teaksta hellodatoavddu birra lea ”vuostemuitalus” Babela moivvi tekstii (1 Mos 11). Go geahččá Babela moivvi hellodatoavddu ektui, de ii leat hellodatoavddu boađus dat ahte olbmot fas ipmirdišgohtet dan seamma giela. Lea baicce nuppeládje: ”buot álbmogat” ovddošit go dál besse gullat Ipmila stuora daguid birra iežaset gillii. Hellodatoavdu duođašta danne ahte Vuoiŋŋa eatnigiela nannen lea vuđolaš.

Biibbala maŋemus girjjis, Johanasa almmustusas, gullet gielat almmálaš máidnunlávlumii Ipmila truvnno ovddas. Dat muitala joavkku birra maid ii oktage sáhttán lohkat, buot álbmogiin ja čearddain, sogain ja gielain (Alm 7,9). Nappo muitala Biibbal ahte buot gielat ja álbmogat gullet dan *almmálaš liturgiijai*.

Lea maid áššáiguoskivaš namuhit ahte Biibbala, sálmmaid ja liturgiijaid jorgaleapmi álbmoga iežas gillii lea mávssolaš lutherlaš árbi.

Ođđa testamenttas gullat daid kultuvrralaš válljejumiid birra mat čuožžiledje go girku rievddai juvddálaš lihkadusas ja maiddái fátmmastii olbmuid geain lei eará čearddalaš, kultuvrralaš ja oskkoldat duogáš (gč. omd. Apd 10). Dat leat sullii seammalágan áššit go dat maid mišuvdna lea daid maŋemus čuđiid jagiid dahkan go leat evangeliuma ovdanbuktán dego dakkárin maid sáhttá oamastit dušše oarjemáilmmi kultuvraovdanbuktimiid ja árvvuid bokte.

Guovddáš gažaldat *álgogirku kultuvračuolbmačilgehusain* lei ahte galge go sii geat eai lean juvddálačča̓t čuovvut juvddálaš lága ja geavada jus galge eallit kristtalažžan, ovdamearkkadihte birračuhppojuvvot ja čuovvut juvddálaš buhtisvuođanjuolggadusaid (gč. omd. Apd 15). Bávlosa oaidnu lei ahte báhkinat (Ođđa testameanttas sátni “báhkin” mearkkaša olmmoš gii ii leat juvddálaš) geat ledje dahkan jorgalusa eai dárbbašan čuovvut daid juvddálaš vieruid dákko. Son vuođušta dan dainna ahte oskkus Kristusii leat mii buohkat dássálaga (1 Kor 12,13; Gal 3,28; Kol 3,11). Osku Kristusii addá nappo friddjavuođa eallit kristtalažžan iežas kultuvrras. Das ii leat sáhka dohkkeheamis buotlágan kultuvrralaš ovdanbuktimiid almmá moaittikeahttá, muhto friddjavuohta atnit buot mii su kultuvrras lea buorre ja árvvolaš (Fil 4,8).

Ođđa testamentta guovddáš sáhka lea *soabadus*. Dat lea ovddemustá dan dárbbašlaš soabadusa birra mii lea Ipmila ja olbmuid gaskkas, ja maid Kristusa bokte lea vejolaš dahkat (2 Kor 15, 18-19; Rom 5,10). Kristusa soabahusas lea maid mearkkašupmi čearddalaš ja kultuvrralaš rájiid hárrái olbmuid gaskkas. Go Bávlos čállá “son [Kristus] dagai goappašagaid [báhkiniid ja juvddálačča̓id] oktan ja gaikkodii vašálašvuođa muvrra mii earuhii sin” (Ef 2, 14), de geažuha “muvra mii earuhii” jáhkkimis dan muvrra birra mii lei Jerusalema tempela ovdašilju ja Bassivuođa gaskkas. Dat muvra earuhii báhkiniid ja juvddálačča̓id. Ledje dušše juvddálaš olmmáiolbmot geat besse mannat dan sisa mii lei Bassi. Bálvos orro oaivvildeamin ahte dat muvra lea govastat olbmuidgaskasaš ”vašis”. Dat muvra gaikkoduvvo dál vuoiŋŋalaš ipmárdusas dan ođđa vuoiŋŋalaš tempelis (Ef 2,21 ja čuovvovaš) mii Kristusis huksejuvvo: ”Ovtta rupmašis son soabahii dan guoktá Ipmiliin go son jámii ruossa alde ja nu gottii vašálašvuođa (Ef 2,16).

Soabahus maid Jesus buktá, dovddiidahttá maid boasttuvuođaid mat leat dahkkojuvvon, ja dáhtu ohcat olbmuidgaskasaš soabahusa ja vuoiggálašvuođa ođđa daguid bokte (Luk 19,8-9). Soabadusmannolat girku ja sámiid gaskkas maid leat 4.6 čuoggás namuhan, sáhttá ipmirdit dakkár olbmuidgaskasaš soabahusdahkun.

Rávkojupmi atnit *rievtti ja vuoiggálašvuođa* olbmuidgaskasaččat lea mávssolaš biibballaš jurdda. Dan geahčča̓nguovllu oaidnit čielgasit boarestestamenttalaš profehtaid árbevierus (gč. Jes 58,6-8; Am 5,12), ja dat joatká evangeliuma duođaštusain Jesusa birra (Luk 1,47-55; 4,18-19). Biibbal govvida Ipmila dakkárin gii atná liige ovddasmorraša sordojuvvon olbmuin ja sis geat leat rašit servodagas. Dat boktá girku bargat sosiálalaš gažaldagaiguin.

Biibbal muitala ahte olmmoš lea eatnama muolddas hábmejuvvon nugo buot eará sivdnádusat ge (1 Mos 2,7.19), ja ahte Ipmil lea dahkan lihtu buot dainna maid lea sivdnidan (1 Mos 9,9-11). Biibbalis lea buot *sivdnádus* Ipmila hálddus, dat mii gullá sivdnideapmái ja bestojupmái. Kristusa soabahus fátmmasta buot sivdnádusa (Kol 1,20.23), buot sivdnádus áibbaša

lonástusa beaivái (Rom 8,19-22), ja juohke sivdnádus lea searvan dan kosmalaš máidnunlávlumii Lábbái (Alm 5,13). Dakkár motiivvat dávistit álgoálbmogiid vuoiŋŋalaš árbevieruide, maiddái sámi kristtalašvuođa árbevieruide.

5. DOAIBMAOASSI

5.1. Báikkálaš girku vuolggasadjin

Sámi girkoeallima oaidnit vuosttažettiin báikkálaččat. Bajábealde leat čujuhan ”oasálastiide” geat leat eanemus guovddážis sámi girkoeallima báikkálaš dásis (gč. čuoggáid 3.3.3-3.3.6). Sámi girkoeallin lea maid áigeguovdilis hástalus searvegottiide miehtá sámi ássanguovllu mii fátmmasta olu eanet searvegottiid Norgga girkus. Sámi girkoeallin lea prinsihpalaččat maid juohke sajis Norgga girkus gos sámit oasálastet girkoeallimis. Báikkálaš girkus leage danne stuora ovddasvástádus fátmmastit sámi girkoeallima.

Dárbu sámi girkostatistihkkii
Dán rádjái eai leat vel ráhkadan statistihka sámi girkoeallimis. Sámi girkoráđđi ja Girkoráđđi leat hálddahuslaččat geahččalan ovddidit sámi gažaldagaid girkolaš jahkestatistihka skovvái, muhto dainna eai leat lihkostuvvan. Departemeantta 2011juolludanreivves bismagodderáđiide leat bivdán bismagodderáđiid Davvi-Hålogalánddas, Lulli-Hålogalánddas ja Nidarosas čállit sierra sámi girkoeallima birra iežaset jahkeraporttain, ja lasihit dasa áššáiguoskevaš statistihka. Sámi girkoráđđi lea ášši birra ovddidan jearaldaga stiftadirektevrraide namuhuvvon bismagottiin, vai lea vejolaš ovttastuhttit statistihka bismagottiid rájiid rastá, dan ollislaš dárbbus mii Norgga girkus lea sámi girkoeallima stivrendieđuide. Dieđuidindikáhtoraid mearridedje 2010 loahpageahčen, ja dieđuid čohkken álgá ođđajagimánu 1. beaivvi 2011.

- Norgga girkui lea dehálaš oažžut stivrendieđuid go galgá bargat sámi girkoeallimiin, ja dat eaktuda čuovvolit barggu ráhkadit relevánta statistihka Norgga girku sámi girkoeallimis.

Soames geahččanguovllut sámi báikkálaš girkoeallimis
Báikkálaččat eallá sámi girkoeallin máŋgga sajis ain dan dilis ahte leago dat dohkkehuvvon vai ii, oidnoma ja oaidnemeahttunvuođa gaskkas. Girkolanjas leat dievva govastagat, ja dat mii dan lanjas oainnusmahttojuvvo addá árvvu báikkálaš servodahkii. Dan dihte lea báikkálaš girkus ovddasvástádus das guđeládje dat latnja hálddašuvvo. Báikkálaš girkus lea buorit vejolašvuođat dohkkehit sámi gullevašvuođa, muhto maiddái seamma vejolašvuođat dan dahkat oaidnemeahttumin ja doalahit dan olggobealde.

Sámi eanetloguguovlluid searvegottiin Sis-Finnmárkkus lea sámegiella, sámi gáktevierru ja sámi sálbmalávlun árbevierru. Danne lea báikkálaš girku oallugiidda diehttelas sámi arena. Báikkálaš girku lea sin ”iežaset girku” ja searvegoddi lea ”sámi searvegoddi”. Dat mearkkaša maid ahte olbmuin leat vuordámušat sámivuođa fuolaheamis girkolanjas.

Sámi unnitloguguovlluin (davvin lulás) lea dat dovdu dávjá hui earálágan. Sii leat dovdan girku dáru arenan, maid báikkálaš servodaga dáru eanetlohku lea mearridan ja maid dáru eiseválddit hálddašit. Dat lea dávjá dahkan *sámi oaidnemeahttunvuođa* girkus. Dáruiduhttima stigmatiserema dihte leat dasalassin máŋga buolvva sámit “válljen” doalahit iežaset oaidnemeahttumin dakkár guovlluin vai birgejit.

Maŋemus logi jagi sámi kultuvrra ja identitehta ealáskahttin, ja sámivuođa morraneapmi dáhpáhuvvá dál guovlluin gos dat ovdal lea leamaš čihkosis. Dat oidno dávjá das go

eaŋkilolbmot cogget gávtti, háliidit oahppat giela jnv. Eará háviid dáhpáhuvvet sámi identifikašuvdna- ja identitehtamannolagat almmá dakkár oinnolaš vugiiguin, nugo ovdamearkkadihte gáktegeavaheapmi. Danne ferte leat várrogas konkluderet ahte báikkálaš álbmogis ii leat sámi gullevašvuohta vaikko dat ii leatge nu oidnosis. Muhtin guovlluin sáhttet ovdamearkkadihte leastadiánalaš čoakkalmasat leat sámi gullevašvuođa arenat.

Girku lea almmolaš arena gos sáhttá sámi gullevašvuođa atnit árvvus ja dan oainnusmahttit. Oallut nuoraide lea ovdamearkkadihte konfirmašuvdna dehálaš vuogasvuohta čájehit iežas sámi identitehta. Eará vejolašvuođat gos sáhttá olbmuid sámi gullevašvuođa fátmmastit ja mas sáhttá leat stuora mearkkašupmi, lea gástta, vihaheami, hávdádeami dahje Sámi álbmotbeaivvi oktavuođas. Oallugat leat juste dakkár oktavuođain vuosttaš geardde coggan gávtti. Eará dehálaš arenat gos báikkálaš girku sáhttá fátmmastit sámivuođa lea oskkuoahpahusas, skuvlaipmilbálvalusain, ruovttuin galledeamis, eahkedaččain ja rohkosboddufálaldagain boarrásiidsiiddain. Sámi girkoeallima fátmmasteapmi lea relevánta buot dáin oktavuođain sihke giela, musihkkaovdanbuktima, kultuvrralaš govastagaid ja báikkálaččat heivehuvvon árbevieruid bokte.

Báikkálaš girku dárbbaša dahkat diđolažžan dan movt dainna galgá dahkat. Doaibmá go girkolatnja ja dat iešguđet doaibmasuorggit (ipmilbálvaluseallin, oskkuoahpahus, diakoniija ja girkomusihkka) arenan oainnusmahttit sámivuođa báikkálaš servodagas, vai dahket go dat dan oaidnemeahttumin? Sámi guovlluin, ja Norgga girkus oppalaččat, ferte leat mihttu oainnusmahttit sámivuođa lunddolaččat báikkálaš girkoeallimis, ja ásahit oadjebas saji sámi oasálastimii girkus sámi iešlági mielde.

- Searvegodderáđđi ja girkolaš bargit bivdojuvvojit váldit sierra ovddasvástádusa fátmmastit sámi girkoeallima ipmilbálvaluseallimis ja eará girkolaš doaimmain daid čanastagaiguin maid plána addá girku iešguđetge doaibmasurggiin.

5.2. Sámegiela- ja kultuvragelbbolašvuođa dárbbut

Okta hástaleaddji bealli sámi girkoeallima bargguin Norgga girkus lea man doarvái lihkostuvvá sihkkarastit sámi giella- ja kultuvragelbbolašvuođa girkolaš bargiid gaskkas. Dás lea áššáiguoskivaš čujuhit *St.dieđ.nr 28 (2007-2008 Sámepolitihkka*: ”I tillegg til kirkefaglig kompetanse, er behovet for kompetanse i samisk språk og kultur nødvendig for de fleste kirkelige stillinger i samiske områder. Dette gjelder alle nivåer i kirken […]. (s 181)

Lassin báikkálaš geahččanguovllu čielga dárbbuide (gč 5.1), de lea dehálaš atnit diđolažžan dan ahte báikkálaš bargit geain lea sámi giella- ja kultuvragelbbolašvuohta (oktan báhpaiguin) barget maiddái ovdánahttinbargguid našovnnalaš dásis biibbaljorgalemiin, sálbma- ja liturgiijabargguiguin, dahje materiála- ja fágaovdánemiin. Dat ii leat erenoamáš sámi girkoeallimis, erohus lea ahte das leat arvat unnit resursaolbmot geat sáhttet dakkár bargguid bargat. Guovddášgirkolaš ovdánahttinbarggut leat danne sorjevaččat das ahte gávdnojitgo báikkálaš dásis gelbbolaš bargit. Danne ferte girku sámegiela- ja kultuvragelbbolašvuođa nannema girkolaš bargiid gaskkas geahččat sihke *báikkálaš girku* ja *ollisgirkolaš* geahččanguovlluin ja bidjat buot girku dárbbuid vuođđun.

Lea dehálaš mihttu rekrutteret eanet olbmuid geain lea giella- ja/dahje kultuvragelbbolašvuohta girkolaš oahpahussii ja bálvalussii. Dan barggu ferte dahkat guhkitáiggi rekrutterengeahččanguovllus (geahča sierra oassekapihttala rekrutterema birra).

Jus Norgga girku galgá daid lagamus logi jagiid sihkkarastit doarvái girkolaš bálvalusaid sámegillii, de šaddá goitge dehálaš váldit duohtan dan dárbbu mii lea ulbmillaš doaibmabijuide go galgá hukset giella- ja kultuvragelbbolašvuođa girkolaš bargiid gaskkas.

- *Fásta heivehuvvon oahpahusfálaldagat sámegielas ja sámi kultuvragelbbolašvuođas báhpaide ja eará girkolaš bargiide.* Vurdojuvvo ahte Davvi-Hálogalándda, Lulli-Hálogalándda ja Nidarosa bismagodderáđit láhčet oahpahusa davvisámegillii, julevsámegillii ja lullisámegillii ovttas eará áigeguovdilis oahpahusásahusaiguin. Dakkár kurssat berrejit maid sisttisdoallat heivvolaš kultuvragelbbolašvuođa ja máhtu relevánta sámigirkolaš árbevieruin. Sámegiela hálddašanguovllu áiddovirgáduvvon báhpain lea geatnegasvuohta váldit giellakurssa muhtin áiggi maŋŋil virgádeami. Oktasašráđit berrejit láhčit dan seamma diakonaide, katekehtaide ja girkomusihkkáriidda. Maiddái girkolaš bargit olggobealde sámegiela hálddašanguovllu berrejit oažžut vejolašvuođa oasálastit dakkár kurssain dalle go lea vejolaš. Bismagottiid sámegieloahpahusa liigegolut gullet dan ovddasvástádussii mii našonálagirkolaš dásis lea lullisámi, julevsámi ja davvisámi gielaid ovddas, ja danne lea lunddolaš ohcat čovdosiid ráđđálagaid departemeanttain.

- *Ovdánahttit ja fállat álgokurssaid sámi girkoeallima birra mas čalmmustahttet guoskivaš osiid kultuvrras ja árbevierus.*

- *Sámi girkodulkkaide berre ásahit oahpahusfálaldaga* mii sáhttá rekrutteret ja nannet girkodulkabálvalusa sihke fágalaččat ja dan stáhtusa. Dan berre álggos ovdánahttit daid dárbbuid mielde mat leat davvisámi guovllus.

- Girkolaš profešuvdnaoahpuin berre leat unnimusmearri sámi gielas ja kultuvramáhtus.

- Hálddašanguovllu oskkuoahpahusbargiid, katekehtaid ja diakonaid virgáibidjamii lea dárbu ráhkadit dakkár plánejuvvon vuogi mii deattuha sámegiela ja kultuvrra go galgá vihkkedallat sámegiela- ja kultuvragelbbolašvuođa ja sierranas fágamáhtuid gaskkas, ja mii addá vejolašvuođaid váldit lasseoahpu maŋŋil virgádeami.

- Lea dárbu árvvoštallat galgá go sámegielagiidda láhčit molssaeaktu oahpu katekehta-, diakona- ja báhppabálvalussii (gč. 5.9 čuoggá).

5.3. Sámegiela fuolaheapmi - mihttomearit

Vaikko buot sámit eai humage sámegiela, de lea sámegiela fuolaheapmi dat mii guoddá sámi girkoeallima ja juoga maid Norgga girku áigu sakka vuoruhit. Dás lea sáhka golmma almmolaš sámi gielain – lullisámegiella, julevsámegiella ja davvisámegiella – ja dat lea hástaleaddji sihke gelbbolašvuođa, resurssaid ja organiserema dáfus.

Sámelága giellanjuolggadusat geatnegahttet Norgga girku ja dat lea Norgga girku juridihkalaš rámma sámegiela fuolaheamis. Láhka lea dattege unnimusmeari láhka, ja Norgga girkus lea ovddasvástádus fuolahit sámegiela eanet go dan mii das boahtá ovdan. *Sámi girkoeallima strategalaš plánas* ii leat sámeláhka primeara vuolggasadji girku sámegiela fuolaheamis. Dat lea danne vai čalmmustahttin ii gáržžiduvvo ja vai ii eastat váldimis ovddasvástádusa stuorámus oasis sámi álbmogis.

Plána árvala Norgga girkui sámi giellapolitihka mas leat guokte dási:

(1) Vuođđodássi /unnimusmeari dássi fuolahit sámegiela maid prinsihpalaččat sáhttá fuolahit miehtá Norgga girku ja mii galgá gustot sorjakeahttá sámelágas. (2) Okta dássi mii guoská sámelága giellanjuolggadusaid geatnegasvuođaid doahttaleapmái, ja mii erenoamážit guoská sámegiela hálddašanguvlui.

5.3.1. 1. dássi: Sámegiela fuolaheapmi našovnnalaš vuođđodásis

Našovnnalaš unnimusmeari dási sámegiela fuolaheamis sáhttá evttohit čuovvovaš doaibmabijuid ektui:

- Váldit jahkásaččat atnui sámi sálmmaid/liturgiijalađđasiid (nugo dávjá dahket eará gielain) oktii dahje máŋgga geardde.
- Čalmmustahttit Sámeálbmot beaivvi (guovvamánu 6. beaivi) juogaládje ipmilbálvalusa oktavuođas.
- Addit fálaldaga sámi 4-jahkásaččaid girjji juohkit.
- Addit fálaldaga juohkit Biibbala/Ođđa testamentta/biibbalosiid sámegillii.
- Addit fálaldaga lávlut sálmma dahje lohkat liturgiijalađđasiid sámegillii doppe gos sámi bearaš lea mielde gásttas, konfirmašuvnnas, vihaheamis dahje hávdádeamis.
- Addit fálaldaga oahppat dihto sámi osiid konfirmašunáiggis.

Dáid galgá leat vejolaš čađahit álkis doaibmabijuiguin:

- Sámegiel sálmmat ja liturgiijaoasit leat gávdnamis sálbmagirjjiin ja liturgiijain miehtá Norgga girku. (dáhpáhuvvá Ipmilbálvalusođastusa rámmas)
- Ásahit neahttaresurssa gos áigeguovdilis sálmmaid ja liturgiijalađđasiid sáhttá gávdnat teaksta- ja jietnafiilan.
- Ásahit báikkálaš rutiinnaid jearrat leago háliidus geavahit sámegiela namuhuvvon oktavuođain (ahte dat ovdamearkkadihte lea mielde fásta skovis)
- Diehtojuohkin sámi ipmilbálvalusaid, girkolaš meanuid, ja eará doaibmabijuid birra sáhttá viežžat jahkásaš statistihkaid bokte.

Dat mii šaddá divraseamos go galgá dákkár vuođđodási ásahit sámegiela fuolaheapmái Norgga girkus, leat várra neahttaresurssat. Muđui gávdnojit juo buot, dahje leat bargamin oažžut sadjái beroškeahttá das ahte ásahuvvo go dakkár vuođđodássi vai ii.

5.3.2. 2. dássi: Sámegiela fuolaheapmi sámegiela hálddašanguovllus

Sámelága giellamearrádusain leat sierra unnimusmeari njuolggadusat atnit sámegiela hálddahusas, ja oktagaslaš báhppalaš bálvalusaid oktavuođas. Mearrádusaid leat gáržžidan báikkálaš ja guovllulaš dássái *sámegiela hálddašanguovllus*. Dat bálvalusat mat geatnegahttet Norgga girku báikkálaččat ja guovllus, bidjet čanastagaid daidda bargguide maid Norgga girku fuolaha guovddášgirkolaš dásis, ovdamearkkadihte liturgiijaid ja sálbmagirjjiid oktavuođas. Sámegiela hálddašanguovllu maŋemus viiddidemiiguin fátmmasta láhka dál sihke davvisámegiela, julevsámegiela ja lullisámegiela.

Čuovvovaš váldohástalusaid sáhttá čatnat sámelága giellanjuolggadusaid doahttaleapmái:

- Dieđut lága ja daid geatnegasvuođaid birra mat dan čuvvot buot dásiin girkus. (gč. mielddus 1)
- Lága doahttaleapmi, ja rutiinnat dasa.

- Sámegielbargit geain lea gelbbolašvuohta.
- Dárbbašlaš veahkkeneavvut sámegillii.

Mielddus 1, *Sámegiella Norgga girkus: Áigeguovdilis giellamearrádusaid dulkon,* čilge dárkilit sámelága giellanjuolggadusaid mearkkašumi Norgga girku iešguđet dásiin ja bargosurggiin. Vuolábealde čájehit guđeládje sámeláhka váikkuha Norgga girku bargguide.

- Sámegiela hálddašanguovllus eaktudit searvegodderáđiid, oktasašráđiid ja girkolaš bargiid, proavvásiid, bismmaid ja bismagodderáđiid guorahallat áigeguovdilis giellanjuolggadusaid ja daid geavaheami, nugo daid leat čilgen mielddus 1:žis.

Oassi sámelágas	**Báikkálaš dássi**	**Guovllu dássi**	**Guovddáš dássi**
§ 3-2. Láhkaásahusaid jorgaleapmi. Dieđáhusat ja skovit. *Lágat ja láhkaásahusat* maidda oppa dahje oasis sámi álbmogis lea erenoamáš beroštupmi, galget jorgaluvvot sámegillii. *Dieđáhusat* almmolaš orgánain mat galget olles dahje osiide álbmogis hálddašanguovllus, galget leat sihke sámegillii ja dárogillii. *Skoviid* maid galgá atnit báikkálaš dahje guovllu almmolaš orgánaide hálddašanguovllus galget leat sihke sámegillii ja dárogillii.	SR/OR fuolaha ahte áigeguovdilis lágat ja láhkaásahusat leat jorgaluvvon sámegillii. SR/OR ja báhpaid dieđáhusat olles dahje osiide álbmogis hálddašanguovllus SR/OR ja báhppabálvalus ráhkadit skoviid almmolaš atnui.	BGR, bismma ja proavvása ovddasvástádus lea fuolahit ahte áigeguovdilis lágat ja láhkaásahusat jorgaluvvojit sámegillii. BGR, bismma ja proavvása dieđáhusat olles/osiide álbmogis hálddašanguovllus. BGR/bisma/proavás fuolahit ahte skovit leat olamuttus.	SGR kárte makkár lágat ja láhkaásahusat mearrádussii gusket, ja ávžžuha daid jorgalit. OHG ruhtada jorgalemiid. Sihke GR ja SGR fuolahit iežaset dieđáhusaid mat galget sámi girkoeallimii galget jorgaluvvot sámegillii. SGR kárte girkolaš skoviid maid galgá jorgalit. GR ruhtada jorgalemiid.
§ 3-3. Vuoigatvuohta oažžut vástádusa sámegillii Sus gii sámegillii váldá oktavuođa báikkálaš almmolaš orgánain mii lea hálddašanguovllus, lea vuoigatvuohta oažžut vástádusa sámegillii. Dát ii dattetge gusto go njálmmálaččat váldojuvvo oktavuohta virgeolbmuin guhte lea doaibmamin eará sajis go orgána kantovrras. Sus gii čálalaččat váldá oktavuođa guovllu almmolaš orgánain mii lea hálddašanguovllus, lea vuoigatvuohta oažžut vástádusa čálalaččat sámegillii.	- Reive sámegillii vástiduvvo sámegillii. - Njálmmálaš oktavuođa váldin sámegillii kantovrras, vástiduvvo sámegillii. - Láhčit vejolašvuođa geavahit sámegiela SG čoahkkimiin ja searvegodde-čoahkkimiin. - OR galgá oainnusmahttit dárbbu guovttegielalaš-ruđaide bušeahtta-ságastallamiin suohkaniin.	Reive/ čálalaš oktavuođa váldin sámegillii vástiduvvo sámegillii.	Reive/ čálalaš oktavuođa váldin sámegillii vástiduvvo sámegillii.

§ 3-6. *Ovttaskas olbmui girkobálvalusa* Juohkehaččas lea vuoigatvuohta sámegillii oažžut oktagaslaš girkobálvalusaid Norgga girku searvegottiin hálddašanguovllus.	Fásta virgáduvvon báhpat leat geatnegahtton fállat oktagaslaš girkolaš bálvalusa sámegillii jus muhtin dan háliida sieluovddas-morraša, gástta, eahkedismállásiid ja eahkedaččaid oktavuođas. Dat guoská maid fásta virgáduvvon diakonaide sielu-ovddasmorraša ja eahkedaččaid oktavuođas. Báhppabálvalusa lága deavdimis sihkkararastet sámi girkodulkkat doarvái giellagelbbolaš-vuođa.	BGR lea geatnegahtton: - gáibidit sámegielmáhtu/sámegiel-oahpahusa almmuhemiid oktavuođas. - bargat dan ovdii ahte lea dohkálaš sámegieloahpahus báhpaide, ja ahte girkodulkkat ožžot oahpahusfálaldaga - čuovvolit sámegielat báhppabálvalusa ja girkodulkabálvalusa fágalaččat - bidjat bušeahtaide ja plánaide doaibmabijuid mat doahttalit sámelága giellanjuolggadusaid - Bismma geatnegasvuohta lea doallat bajilgeahču sámegielat báhppabálvalusas ja girkodulkabálvalusas.	- Lea OHG ovddasvástus addit ekonomalaš rámmaid báhpaid sámegiel-oahpahussii ja girkodulkkaid oahpahus-fálaldahkii. GR čuovvola dan ráđđálagaid OHG:in. - Girkolaš bálvalusat sámegillii eaktudit ahte liturgiijat, sálmmat ja biibbalteavsttat leat sámegillii. SGR lea sálbma- ja liturgiijabargguid ovddas-vástideaddji. - OHG addá juolludemiid sámi biibbaljorgalan-bargui, ja Biibbalsearvi čuovvola barggu.
§ 3-7. *Vuoigatvuohta oahppovirgelohpái* Sis guđet barget báikkálaš dahje guovllu almmolaš orgánas mii lea hálddašan-guovllus, lea vuoigatvuohta oažžut bálkáhuvvon virgelobi háhkan dihtii alcceseaset sámegielmáhtu go orgána dárbbaša dakkár máhtu. Lea vejolaš mearridit ahte vuoigatvuohta geatnegahttá bargi joatkit orgánas bargat dihto áiggi maŋŋá oahpu.	OR lea bargoaddin geatnegahttojuvvon addit bargiide bálkáhuvvon virgelobi háhkat alcceseaset sámegielmáhtu go orgána dárbbaša dakkár máhtu. OR sáhttá geatnegahttit bargi bargat orgánas dihto áiggi maŋŋá oahpu.	BGR:s lea bargoaddin geatnegahtton addit bálkáhuvvon virgelobi bargiide háhkan dihtii alcceseaset sámegielmáhtu go orgána dárbbaša dakkár máhtu. BGR sáhttá geatnegahttit bargi bargat orgánas dihto áiggi maŋŋá oahpu.	GR:s lea bargoaddin geatnegahtton addit bálkáhuvvon virgelobi bargiide háhkan dihtii alcceseaset sámegielmáhtu go orgána dárbbaša dakkár máhtu. GR sáhttá geatnegahttit bargi bargat orgánas dihto áiggi maŋŋá oahpu.

5.3.3. Sámegiela geavaheami mudden sisgirkolaččat

Norgga girku lea guhká vásihan ahte dihto rámmamearrádusat leat deatalaččat sámegiela geavaheamis Norgga girkus go galgá dahkat sámegiela geavaheami lobálažžan girkoeallimis. Sámegiela geavaheapmi ipmilbálvalusas sáhttá máŋgga guovllus ain boktit digaštallamiid, vel sámegiela hálddašanguovllus ge. Norgga girku ferte danne iešguđetlágan girkolaš mearrádusaid bokte ásahit sámegiela geavaheapmái iežas plánejuvvon vuogi.

Ipmilbálvalusođastusas leat vuhtiiváldán dan. *Báikkálaš vuođđoortnegis*, mii ásaha geatnegahtti rámmaid ipmilbálvalusealimis báikkálaččat, čujuhuvvo ahte ”Sámegiela hálddašanguovllu searvegottiin lea geatnegasvuohta fuolahit sámegiela iežaset ipmilbálvalusain. Dan galgá heivehit Báikkálaš vuođđoortnegii.” (GČ 07/11 Ipmilbálvalusođastus – dábálaš mearrádusat, čuokkis C.3)

Dan lea dehálaš geahčča t oktilasat ipmilbálvalusealima *jahkeplána* mearrádusain, mii maid galgá Báikkálaš vuođđoortnegii, ja mii earret eará oainnusmahttá man dávjá iešguđetlágan vuogát váldoipmilbálvalusaid leat mearridan doallat (GČ 08/10) Ipmilbálvalusođastus – dábálaš mearrádusat, čuokkis C4). Sámegielat ipmilbálvalusat berrejit das leat mielde.

Namuhuvvon mearrádusat dahket báikkálaš searvegottiid ovddasvástideaddjin, ja addet bismii vejolašvuođa gozihit ahte sámegiela fuolaheapmi duođaid lea lágalaččat searvegotti plánain. Davvi-Hålogalándda, Lulli-Hålogalándda ja Nidarosa bismmat berreše dasalassin árvvoštallat addit báhpaide oppalaš njuolggadusaid sámegiela geavaheapmái *girkolaš doaimmaid* oktavuođas.

Mearriduvvon plánat *oskkuoahpahussii, diakoniijai ja girkomusihkkii* addet čanastagaid sámegiela fuolaheapmái. Norgga girku ođđa oskkuoahpahusplána, *Ipmil addá – mii juogadit. Norgga girku oskkuoahpahusplána*, dadjá ahte sámi mánáin ja nuorain lea vuoigatvuohta oažžut oahpahusa ja veahkkeneavvuid iežaset gillii, beroškeahttá gos riikkas sii orrot. Searvegotti girkomusihkkabargguin lea giella hui guovddážis, juoga mii ovdanboahtá liturgiijaid, sálbmalávluma, koarabargguid ja dakkáriid bokte. Diakoniijabálvalus gullá sámelága giellanjuolggadusaid § 3-6 vuollái sieluovddasmorraša ja eahkedaččaid oktavuođas hálddašanguovllus (gč mielddus 1).

- Sámegiela fuolaheami bajábeale namuhuvvon surggiin eaktudit bidjat sámegiela hálddašanguovllu *báikkálaš plánaide*, ja movttidahttit maid sámi guovlluid olggobealde hálddašanguovllu dahkat dan seamma. Davvi-Hålogalándda, Lulli-Hålogalándda ja Nidaros bismmat berrejit mearridit makkár searvegottit galget dan guvlui gullat.

5.4. Ovddasvástádus ja resursadárbu iešguđet dásiin Norgga girkus

Nugo Norgga girkus minddár ge, de eaktudit sámi girkoeallin barggut ovttasdoaibmama báikkálaš-, guovllu- ja guovddášgirkolaš dásiid gaskkas ja ahte báikkálaš girkoeallin oažžu doarjaga girku guovllu ja guovddáš vuogádagain. Go báikkálaš hástalusain álgá, de sáhttá dan čalmmustahttima joatkit ja fievrredit dan Norgga girku guovllu ja guovddášgirkolaš dási rollaide. Makkár ovddasvástádusat iešguđet orgánain berre leat, ja makkár ovttasdoaibmama daid gaskkas sáhttá vuordit.

5.4.1. Báikkálašgirku

Čujuhit bajábeale čielggadeapmái guovddáš oasálastiid birra sámi girkoeallimis báikkálaš dásis (čuokkis 3.5) ja dan ovddasvástádusa mii báikkálašgirkui gullá sámi girkoeallima suorggis (čuokkis 5.1-5.3). Dan vuođul ovddidit doaibmaplána 2012-2016 rámmas čuovvovaš resursadárbbu báikkálašgirkolaš dásis:

Sámi giellamieldebargi-/girkodulkavirggit maid leat vuolábealde evttohan, leat dárbbašlaččat jus báikkálašgirku galgá nagodit deavdit iežas geatnegasvuođaid sámelága giellanjuolggadusaid ektui. Lea erenoamáš dehálaš oažžut giellabargivirggiid julevsámegillii ja lullisámegillii, danne go dakkár giellavirggit eai leat dál Norgga girkus guđege dásis.

Sámi báhppavirgi Osloi/Lulli-Norgii lea dárbu maid máŋga jagi leat čujuhan Oslo bismagoddái. Sámiid logu ektui oaivegávpogis, ja Lulli-Norggas minddár, lea dat dakkár doaibmabidju maid ferte vuoruhit.

Lagamus jagiid bargu lea vuoruhit ásahit ođđa diakonavirggiid Norgga girkui oppalaččat. Dan oktavuođas lea lunddolaš ahte sámi girkoeallin oažžu ođđa virggiid.

Saemien Åålmege – Sámi searvegoddi lullisámi guovllus (SÅ) lea geahččalanortnet mii bistá 2009-2012 áigodaga. Dan geahččalanortnega bokte vurdet oažžut vásihusaid mat sáhttet leat mávssolaččat sámi girkoeallimii miehtá riikka. Lea dehálaš čuovvut mielde SÅ ovdáneami, maiddái maŋŋil geahččalanáiggi. Dieđihuvvo ahte departementa lea juolludan nu unnán ruđa ahte dat ii báljo govčča doaibmagoluid.

Resursadárbu

- *Ásahit 1 ođđa julevsámi girkodulka/girkolaš giellamieldebargi virggi (100 %).* Virggis ferte várra doaimmahit sihke árbevirolaš girkodulkabargguid ja eará giellaovdánahttinbargguid mat gullet julevsámi girkoeallimii. Virgi vuođđuduvvo Divttasvutnii, muhto dat galgá maid gokčat bálvalusaid Lulli-Hálogalándda bismagottis ja guovddášgirkolaš lađđasis.

- *Ásahit 1ođđa lullisámi girkodulka/girkolaš giellamieldebargi virggi (100 %).* Virggis ferte várra doaimmahit sihke árbevirolaš girkodulkabargguid ja eará giellaovdánahttinbargguid mat gullet lullisámi girkoeallimii. Virgi vuođđuduvvo sámi searvegoddái lullisámi guovllus, muhto dat galgá maid gokčat bálvalusaid Snoasa searvegottis (ja vejolaš eará searvegottiin mat gullet lullisámegiela hálddašanguvlui), Nidaros bismagottis ja guovddášgirkolaš lađđasis.

- *Ásahit 1 ođđa davvisámi girkodulkavirggi (25 %) Porsáŋgui.* Lea stuora váili go Porsáŋggus ii sáhte girkolaš bálvalusaid doaimmahit sámegillii danne go ii leat girkodulkavirgi. Davvi-Hálogalándda bismagodderáđđi lea ovdal čujuhan departementii ahte lea dárbu ásahit dakkár virggi, muhto dakkár virgi ii leat ásahuvvon.

- *Ásahit 1 ođđa davvisámi girkodulkavirggi (25 %) Loabágii.* Loabát suohkan lahttuduvvui sámegiela hálddašanguvlui golggotmánu 1. beaivvi rájes 2009.

- *Ásahit 1ođđa báhppavirggi (100 %) fuolahit sámi girkoeallima Lulli-Norggas* mas lea sierra ovddasvástádus Oslos. Virggi sáhttá maid jurddašit ásahit diakonavirgin. Dakkár virggi lea vejolaš ovttastuhttit girkolaš bargguiguin maid leat ásahan Bergenis, ja vejolaččat maid fuolahit dárbbuid eará stuora gávpogiin, ovdamearkkadihte Fredrikstadas ja Stavangeris. Lassin daid oskkuoahpahusbargguide, de lea lunddolaš ahte virggis lea diakonála oassi. Jus lea váttis rekrutteret dan virgái, de sáhttá nubbin vejolašvuohtan jurddašit dan diakonavirgin.

- *Ásahit 1 ođđa 100 % diakonavirggi julevsámi guvlui,* mas Divttasvuotna ja Hápmir leat váldobargoguovlun. Diakonavirggi olis sáhttá maid áimmahuššat dihto bargguid Bådåddjå-guovllus.

- *Ásahit 1 ođđa 100 % diakonavirggi Sis-Finnmárkku proavássuohkanii (Porsáŋgu/Guovdageaidnu)*

- *Nannet Saemien Åålmegeraerie – Sámi searvegodderáđi doaimma lullisámi guovllus (SÅR) dan bokte ahte viiddidit beaivválaš jođiheaddjevirggi 50 proseanttas 100 prosentii.*

5.4.2. Proavvásiid ovddasvástádus

Proaváslađđasii eai árvaluvvo sierra resursadárbbut, muhto vuolábealde leat dihto vuordámušat proavvásiidda sámi girkoeallima fuolaheamis.

Proavás lea formálalaččat oassi guovllu orgánain. Proavás veahkeha bismma su bajilgeahčus ja doaimmaha jođiheaddje- ja bargoaddidoaimmaid báhpaid ektui (ja vejolaš girkodulkkaid). Proavvásiin dan 5 proavássuohkaniin maidda sámelága giellanjuolggadusat dál gusket, leat dihto geatnegasvuođat sámelága giellanjuolggadusaid ektui. Dan vuođul árvalit čuovvovačča:

Proavvásat proavássuohkaniin main leat okta dahje eanet searvegottit sámegiela hálddašanguovllus:

- berrejit 1 jagi maŋŋil álgima ožžon unnimusmeari oahpahusa lohkat liturgalaš teavsttaid sámegillii, (omd. ”Áhči ja Bártni ja Bassi Vuoiŋŋa nammii”, Áhčče min-rohkosa, eahkedismálissániid, buressivdnádusa). Berre maid addit álgooahpu báikkálaš girkolaš árbevieruin.
- galget diehtit sámelága giellanjuolggadusaid sisdoalu, ja daid geatnegasvuođaid mat gullet báikkálašgirku ja guovllugirkolaš orgánaide.

- berrejit atnit beroštusa hálddašanguovllu sámegielat girkolaš bálvalusain,

- berrejit atnit proavásčoahkkimiid arenan ságastallat sámiideguoskivaš gažaldagaid birra proavássuohkanis.

- lea ovttas sin iešguđetge bismmain, ovddasvástádus ásahit sierra arenaid / deaivvadanbáikkiid gos báhpat ja searvegodderáđit sáhttet searvegoddeeallima sámegiela ja kultuvrra fuolaheami birra ságastit.

5.4.3. Bismmaid ovddasvástádus

Bismmaide eai árvaluvvo sierra resursadárbbut, muhto bismmaide leat dihto vuordámušat sámi girkoeallima fuolaheamis.

Bismmat Davvi-Hálogalándda, Lulli-Hálogalándda ja Nidarosa bismagodderáđiin lea liige ovddasvástádus bearráigeahčča sámi girkoeallima iežaset bismagottiin (gč 5.4.4) ja sii berrejit:

- 1 jagi maŋŋil álgima ožžon unnimusmeari oahpahusa lohkat liturgalaš teavsttaid dan sámegillii mas sis lea sierra ovddasvástádus, (omd. ”Áhči ja Bártni ja Bassi Vuoiŋŋa nammii”, Áhčče min-rohkosa, eahkedismálissániid, buressivdnádusa). Berre maid addit álgooahpu báikkálaš girkolaš árbevieruin.

Girkočoahkkin lea bivdán iešguđege dan golbma davimus bismagotti váldit oppalaš ovddasvástádusa girkolaš bálvalusain iešguđege almmolaš sámegillii Norggas. Dat juohku ovddasvástádusas lea heivvolaš, muhto seammás hástaleaddji dannego sámi giellarájit eai čuovo bismagodderájiid. Dákko dárbbaša nannet bearráigeahču ja ovddasvástádusa Davvi-Hálogalándda bismma, Lulli-Hálogalándda bismma ja Nidarosa bismma gaskkas. Dan berre dahkat ráđđálagaid iešguđetge bismagodderáđiiguin.

- Evttohus lea ahte *Nidarosa, Lull-Hálogalándda ja Davvi-Hálogalándda bismmat* dollet *jahkásaččat ságastallan- ja ovttastuhttinčoahkkimiid* sámegiel girkolaš bálvalusaid birra.
- Girkolaš bálvalusat sámiide gullet maid bismmaide Hamaris, Oslos ja Bjørgvinas, ja danne berre maid *bismačoahkkin* váldit ovddasvástádusa doallat dihto meari ságastallamiid ja ovttastuhttima dán suorggis.
- Berre maid árvvoštallat ásahit *oktasaš sámebáhppačoahkkima jahkásaččat Nidarosa, Lulli-Hálogalándda ja Davvi-Hálogalándda bismmaide.*
- *Davvi-Hálogalándda bisma* berre doallat jahkásaš *girkodulkačoahkkima* vai sáhttá fuolahit sámi girkodulkkaid bearráigeahču ja fágalaš čuovvoleami.
- Namuhuvvon sámebáhppačoahkkima galgá árvvoštallat doallat *sámi girkoeallima našovnnalaš fágakonferánssa* rámma siskkobealde mii fátmmasta báikkálaš girkolaš bálkábargiid ja eaktodáhtolaš bargiid. Sámi girkoráđđi ja bismagodderáđit berrejit ovttastuhttit dakkár lágideami.

5.4.4. Bismagodderáđđi – ovddasvástádus ja resursadárbbut

Davvi-Hálogalándda, Lulli-Hálogalándda ja Nidarosa bismagodderáđiin leat sierra geatnegasvuođat sámi girkoeallima ektui, sihke girkočoahkkinmearrádusaid ja sámelága giellanjuolggadusaid ektui. Dat bidjet maid čanastagaid daidda bálvalusaide maid bismagodderáđđi galgá bismagoddekantuvrra bargiid bokte addit fága- ja serviceorgánan erenoamážit báhppabálvalussii ja searvegottiide oppalaččat. Dat eaktuda olbmuid bismagodderáđis geain lea *gelbbolašvuohta* ja *nákca* dan fuolahit. Dat lea ovdamearkkadihte bagadallan sámi liturgiijaid ja sálbmagirjjiid birra, dieđuid addin sámi girkoeallima birra bismagottis, sámegieloahpahus, áigeguovdilis lágat, departementta čanastagat ja girkolaš mearrádusat dan suorggis, bargu sámi lávdegottiiguin ja fágačoahkkimat, sámiideguoskivaš oskkuoahpahusdoaibmabijut, gelbbolašvuođa lasiheami doaibmabijut, jnv.

Lassin golbma davimus bismagodderáđiide, de lea maid lunddolaš ahte Hamara bismagoddi, ráđđálagaid Nidarosain, atnet beroštusa lullisámi álbmogis iežaset bismagottis. Olu sámit orrot maid stuora gávpogiin, nugo Oslos ja Bergenis. Lea lunddolaš ahte Oslo bismagodderáđđi váldá sierra ovddasvástádusa sámi girkoeallimis.

Sámiideguoskivaš bargguid dárbbašlaš oktiiheiveheami ferte fuolahit dan bokte ahte ásaha fásta ságastallančoahkkimiid golbma davimus bismagodderáđiid gaskkas, ja bismagodderáđiid ja Sámi girkoráđi čállingottiid gaskkas.

Bargguid ja ovddasvástádusaid maid Norgga girku bismagoddelađas minddár fuolaha, sáhttet duvdásit guovddášgirkolaš lađđasii go lea sáhka sámi girkoeallima birra. Sámi girkoráđđi ii

leat dan sturrodahkii huksejuvvon, ja dakkár ovddasvástádusa duvdáseapmi ii leat sámi girkoeallimii ge ávkkálaš. Dan lea dehálaš doalahit dál go bismagodderáđit ožžot dađistaga eanet bargguid oskkuoahpahusa, ipmilbálvalusođastusa, movt nákcet leat girku (kunsten å være kirke) bokte jnv.

Norgga girku sámi girkoeallin – álgoevttohus doaibmaprográmmii, mii lei Girkočoahkkima meannudeami vuolggasadji jagis 1990, evttohii ásahit sierra sámi stiftakapellánavirggiid buot golbma davimus bismagottiide vai ”sihkkarastet ahte juohke bismagottis lea gelbbolašvuohta ja nákca fuolahit sámi girkoeallima”. Dan eai leat čuovvolan.

Davvi-Hålogalándda bismagottis lea sámi stiftakapellána fuolahan dan, daid áiggiid go das lea leamaš olmmoš virggis. Dat lea almmatge muhtin muddui čuohcán dan sámi báhppabálvalusa searvválaš bargui man váras virggi leat ásahan. Lulli-Hålogalándda ja Nidarosa bismagottiin lea okta kantuvrra ráđđeaddiin čuovvolan dan oassin iežas virggis, muhto dan resurssas leat mearit. Lulli-Hålogalándda bismagodderáđđi lea čujuhan ahte sis lea sámi girkoeallinsuorggis dárbu sierra ráđđeaddiresursii bismagodderáđis.

Resursadárbu

- Golbma davimus bismagoddekantuvrra dárbbašit ráđđeaddiresurssaid mat hálddašit gelbbolašvuođa sámi girkoeallimis iežaset bismagottis.

Báikkálaš ja guovddášgirkolaš vuođđuduvvon virggiid vuoruhit dán plánas ovdalii ráđđeaddivirggiid bismagodderáđiide. Evttohuvvon giellamieldebargivirggit lullisámi ja julevsámi guovlluin berrejit doaimmahit dihto bálvalusaid Nidarosas ja Lulli-Hålogalándda bismagodderáđiin.

5.4.5. Sámi girkoráđđi – ovddasvástádus ja resursadárbbut

Girkočoahkkimis lea norgga lága mielde (girkoláhka) ovddasvástádus ”suodjalit ja ovddidit sámi girkoeallima”. Dasa lea Girkočoahkkin ásahan sierra orgána. Sámi girkoráđđi fuolaha Girkočoahkkima ovddas bargguid mat gusket sámi girkoeallimii. Vaikko Sámi girkoráđis leage das sierra ovddasvástádus, de lea Girkoráđis ja Girkuidgaskasaš ráđis maid iežaset surggiid siskkobealde mieldeovddasvástádus fuolahit dárbbuid ja áššiid mat gusket sámi girkoeallimii.

Sámi girkoráđi njuolggadusaid mielde lea Sámi girkoráđi váldobargu ovddidit, suodjalit ja ovttastahttit sámi girkoeallima Norgga girkus, ja maiddái váikkuhit dasa ahte sámi girkoeallin fuolahuvvo dárbbašlaš ja ovttaárvosaš oassin Norgga girkus. Njuolggadusat dadjet viidáseappot ahte Sámi girkoráđđi galgá atnit beroštusa buot áigeguovdilis fáttáin sámi kultuvrras, historjjás ja servodateallimis, fuolahit oktavuođaid girkuiguin Ruotas, Suomas ja Ruoššas gos leat sámi searvegottit, ja fuolahit Norgga girku bargguid álgoálbmotgažaldag-aiguin ráđđálaga Girkuidgaskasaš ráđiin.

Sámi girkoráđis lea nappo hui viiddis mandáhtta. Lassin oppalaš girkofágalaš gelbbolašvuhtii ja buori dieđus Norgga girku organisašuvnna, doaimma ja čađáigge mannolagaid birra, de lea orgánas njuolggadusaid mielde dárbu oažžut gelbbolašvuođa mii guoská sámi girko- ja servodateallimii, sámi kultuvrii, árbevieruide ja historjái, gelbbolašvuohta golmma sámegielas, gelbbolašvuohta liturgiijabargguin ja sálmmain, ja ovdánahttit oskkuoahpahussii veahkkeneavvuid buot golmma gillii, diehtu sámi girkoeallima birra Davviriikkain ja

Ruoššas, diehtu álgoálbmogiid vuoigatvuođaid ja girkolaš álgoálbmotbargguid birra, ja dárbu máhttit engelasgiela dan oktavuođas. Unna čállingottážii lea gáibideaddji fuolahit nu máŋga gelbbolašvuođa- ja doaibmasurggiid.

Sámi girkoráđi čállingottis leat dál 4 virggi: váldočálli (100 %), čálli (100 %), oskkuoahpahusráđđeaddi (100 %) ja davvisámi giellakonsuleanta (80 %). Dat lea ilá unnán ráđi mandáhta ja daid vuordámušaid ektui mat ráđđái leat.

Earret sámi oskkuoahpahusa, mii lea ožžon buriid bušeahttarámmaid oskkuoahpahusođastusa rámma olis, de lea Sámi girkoráđis dál gáržžes doaibmabušeahtta. Jagis 2010 dahke Sámi girkoráđi doaibmaruđat sullii 10 % oppalaš bušeahttarámmas (su kr 205.000,-) ja dain manná 75 % (kr 165.000,-) ossodaga mátkegoluide.

Sámi girkorádđi doaibma dárbbaša julevsámi ja lullisámi giellagelbbolašvuođa jus galgá fuolahit daid bargguid mat ráđđái gullet. Go galgá leat vejolaš ásahit olles virggiid main lea lagasvuohta julevsámi ja lullisámi giellabirrasiidda, de evttohit daid čatnat daid virggiid ektui maid báikkálašgirku dásis ásahit (gč čuoggá 5.4.1).

Resursadárbu:

- 1 100 % nuoraid ráđđeaddi (gč. čuoggá 5.8)
- 1 100 % diakoniija/kultuvra/álgoálbmot ráđđeaddi (gč. čuoggá 5.8, 5.9 og 5.15)
- Lassi doaibmabušeahtta

Sámi girkoráđi fárreheapmi
Sámi girkoráđi evttohusa vuođul mearridii Girkorádđi jagis 2008 fárrehit Sámi girkoráđi čállingotti Romsii jagis 2010. Sámi girkoráđi vuođuštus lei ahte háliidit stuorát geográfalaš lagasvuođa releványta gelbbolašvuođabirrasiidda sámi girkoeallima dáfus ja lagasvuođa sámi ássanguovlluide oppalaččat. Girkorádđi lea departemeanttas ohcan ruđaid fárremii, muhto dasa eai várren ruđaid stáhtabušeahtas jagis 2010 eaige jagis 2011. Jagi 2011 stáhtabušeahtas čállá departemeanta ahte Sámi girkoráđi fárrema ferte árvvoštallat Girkočoahkkima Sámi girkoeallima strategalaš plána meannudeami oktavuođas jagis 2011.

Sámi girkorádđi mieđiha ahte čállingoddái lea dehálaš leat fárus guovddášgirkolaš mannolagain, muhto dan sáhttá almmatge fuolahit vaikko kanturbáiki leage Romssas. Rekrutteren ja sámigirkolaš gelbbolašvuođahuksen leat sámi girkoeallima váldohástalusat, ja Romssas leat stuorámus sámiide guoskivaš oahppofálaldagat ja studeantabiras Norggas. Lassin Girkolaš oahpahusguovddážii Davvin (GOD), de leat čuovvovaš áššáiguoskivaš gelbbolašvuođabirrasat Romssa Universitehtas: Institutt for historie og religionsvitenskap (fállá ollislaš teologalaš oahpu), Sámi dutkamiid guovddáš, sámegieloahpahus ja master álgoálbmotoahpuin.

Girkorádđi ja Sámi girkorádđi leat juo vehá ráhkkanan hálddahuslaččat ja bargiid dáfus. Leat bargan oččodit kanturlanjaid Romssas seamma sajis go GOD:as. GOD addá geavatlaš girkolaš oahpu báhpaide, katekehtaide, diakonaide ja girkomusihkkáriidda, ja dan ásaheami vuođuštus lei fuolahit davvinorgga ja sámi geahččanguovlluid. Sihke GOD ja Sámi girkorádđi oaivvildit ahte goappešat ásahusaide lea buorrin oažžut kanturlanjaid seamma sadjái.

- Sámi girkoráđi čállingotti fárreheapmi, dan ásaheapmi ja doaibman Romssas dárbbaša ruđa.

5.5. Sámi biibbaljorgaleapmi

Vuođđoeaktu davvisámi, julevsámi ja lullisámi gielaid fuolaheamis ipmilbálvaluseallimis ja girkolaš bálvalusain lea ahte gávdnojit biibbalteavsttat daid gielaide. Biibbaljorgaleapmi Norggas lea Norgga Biibbalsearvvi ovddasvástádus ja departemeanta ruhtada eanas oasi dan barggus. Sámi biibbaljorgaleapmi gáibida ovttasbarggu rájiid rastá. Norgga Biibbalsearvvis lea dál ovddasvástádus oktiiordnet davvisámi ja lullisámi biibbaljorgaelami, ja Ruota biibbalsearvi lea oktiiheivehan julevsámi biibbaljorgaleami.

Girkočoahkkin ávžžuhii jagis 2006 intensiveret biibbaljorgalanbarggu vai olles Biibbal jorgaluvvo buot golmma sámi gielaide (GČ 7/06). Norgga girku ođđa teakstagirjji mearrideami oktavuođas lea Girkočoahkkin sádden Sámi girkoráđđái ávžžuhusa ja bivdán vuoruhit jorgalit teakstagirjji teavsttaid buot golmma sámi gielaide (GČ 7/10, čuokkis 9).

Davvisámegiella:
Biibbal olggosaddojuvvui davvisámegillii jagis 1895 dan áigásaš Hætta/Friis-čállinvugiin. Ođđa davvisámegiel čállinvuohki bođii jagis 1978 ja 1987 rájes lea okta joavku bargan jorgalit Biibbala davvisámegillii. Ođđa testamenta olggosaddojuvvui ođđa čállinvugiin jagis 1998, ja dál leat Boares testamentta divodemiin/jorgalemiin bargamin. Ođđa testamentta ja divoduvvon/jorgaluvvon boarestestamenttalaš girjjiid leat bidjan Biibbalsearvvi neahttasiidduide; www.bibel.no. Norgga Biibbalsearvi jođiha ja oktiiheiveha barggu, mii lea ovttasbargu biibbalservviiguin Suomas ja Ruotas.

Mihttu lea leamaš gárvvistit Boares testamentta jagis 2015. Biibbalsearvi lea almmatge dadjan ahte dan veadjá fertet veahá rievdadit. Davvisámi biibbaljorgalanprošeavtta hástalus lea earret eará dat ahte iešguđetge eanetlogugielat leat (sin iešguđetge biibbaljorgalemiiguin) báidnán davvisámegiela Suomas ja Norggas/Ruotas, ja go ii leat oktasaš standárda das mii lea buorre čálalaš davvisámi syntáksa. Biibbaljorgalanprošeakta lea áidna stuorát geahččaleapmi gávdnat dohkálaš davvisámegiel čállinvuogi maid lea álki ipmirdit davvisámegielagiidda buot 3 riikkas.

Julevsámegiella:
Ođđa testamenta julevsámegillii olggosaddojuvvui jagis 2000. Prošeavtta jođihii Ruota biibbalsearvi ovttas Norgga Biibbalservviin ja das ledje mielde norgga- ja ruotabeale resursaolbmot julevsámi guovllus. Muhtin oassi Boares testamentta teavsttain leat jorgaluvvon ja prentejuvvon sálbmagirjái Julevsámi sálmmagirjje maid olggosadde jagis 2005. Jagi 2009 loahpageahčen eai lean makkárge konkrehta plánat jorgalit Boares testamentta julevsámegillii, muhto Ruota biibbalsearvi geažuhii dalle ahte livččii miellagiddevaš diehtit man stuora beroštupmi julevsámi giellaguovllus lea álggahit jorgalit (osiid) Boares testamenttas julevsámegillii. *Sámi girkoeallima strategalaš plána* oktavuođas leat máŋga gulaskuddanásahusa julevsámiguovllus deattuhan ahte lea dehálaš álgit Boares testamentta jorgalit julevsámegillii. Biibbalsearvi lea reivves 11.11.2010 bivdán Ruota biibbalsearvvi ovddidit ášši, ja jorgalit álggos vuos buot girkojagi Boares testamentta teavsttaid mat adnojit ipmilbálvalusas, sihke dáru ođđaseamos teakstaráidduid ja teakstaráidduid ruotas.

Lullisámegiella:

Markusevangelium olggosaddjuvvui lullisámegillii jagis 1993. Ja jagis 2003 álggahedje ođđa prošeavtta man mihttu lei jorgalit teavsttaid skuvlla ja girku atnui. Dat lea ovttasbargu Norgga Biibbalsearvvi, Ruoţa biibbalsearvvi, Nidarosa bismma ja Ruoţa girku gaskkas. Prošeavttas ii leat fásta bargi. Dain biibbalosiin lea stuora mearkkašupmi gáhttet lullisámegiela maid easka dál leat normaliseren ja váldán atnui čállingiellan. Lullisámi biibbaljorgalanbarggut leat nappo vuođđobarggut lullisámegiela gielladikšumis. Jorgaluvvon lullisámi biibbaloasit leat neahttabáikkis www.bibel.no.

Biibbalsearvvi dieđuid mielde galget Norgga girku ođđa teakstaráiddut ja skuvlla dárbbut ráddjet loahpalaš teakstačoakkaldaga. Dál lea lunddolaš bidjat Norgga girku ođđa teakstagirjji teavsttaid vuođđun (GČ 7/10).

Lullisámi biibbaljorgalanprošeavttas leat dieđihan dárbbu nannet lullisámi biibbaljorgalanbargguid lassi resurssaiguin. Biibbalsearvi lea dan dieđihan departementii, muhto vástádus lei ahte sii eai lasit ruhtadoarjaga ja ahte dan ruhtadeami ferte gokčat sámi biibbaljorgalanbargguid oppalaš rámmadoarjagiin. Dat mearkkaša ahte lullisámi prošeavtta nannemii fertejit váldit ruđaid davvisámi biibbaljorgalanprošeavttas. Dat ii leat Biibbalsearvvi mielas heivvolaš. Eaktu berre leat ahte ođđa sámi biibbaljorgalanprošeavttaid mielde čuvvot ođđa ruđat, eaige váldojuvvot dain prošeavttain mat leat doaimmas.

Evttohit čuovvovaš doaibmabijuid sámi biibbaljorgaleapmái (davvisámi, julevsámi ja lullisámi gielaide):

- Ávžžuhit Norgga biibbalsearvvi doalahit progrešuvnna Boares testamentta jorgaleamis/Biibbala gárvvisteamis davvisámegillii.
- Ávžžuhit Norgga biibbalsearvvi nannet resurssaid lullisámi biibbaljorgalanbargguide vai lea vejolaš jorgalit buot Norgga girku ođđa teakstagirjji girkojagi teavsttaid.
- Ávžžuhit Ruoţa biibbalsearvvi álggahit barggu jorgalit Boares testamentta julevsámegillii ovttas Norgga biibbalserviin. Álgovuorus berrejit jorgalit buot girkojagi teavsttaid norgga ja ruoţa teakstaráidduin. Ávžžuhit maid ahte Ruoţa biibbalsearvvi bidjá julevsámi biibbalteavsttaid nehttii.
- Ávžžuhit departementta nannet sámi biibbaljorgaleami dárbbašlaš resurssaiguin.
- Bivdit Norgga girku girkolaš mieldebargiid veahkkin váldit biibbalteavsttaid atnui skuvllas ja girkus.

5.6. Sálbma- ja liturgiijabargu (ipmilbálvalusođastus)

5.6.1. Sálmmat

Davvi- ja julevsámi guovlluin lea guhkes árbevierru lávlut sálmmaid ruovttuin ja čoakkalmasain, davvisámi guovlluin maid girkus. Maŋemus jagiid leat jorgalan ja muhtin muddui ráhkadan ođđa sálmmaid lullisámegillii, ja daid geavahit jeavddalaččat lullisámi girko- ja ipmilbálvaluseallimis. Sámi girkoráđđi lea ožžon guovddášgirkolaš ovddasvástádusa bargat sámegiel sálmmaiguin.

Davvisámegiella:
Davvisámegielat searvegottiin lea guhkes árbevierru lávlut sálmmaid sámegillii girkus- ja čoakkalmasain. Leat muhtin vuoiŋŋalaš sálbmagirjjit maid geavahit čoakkalmasaid oktavuođas. Dat gávdnojit dušše boares čállinvugiin. Girjjit maid maŋemus buolvvat leat

eanemusat atnán leat Sálbmagirji (1928) ja Gir'kosál'bmagir'ji (1957). Sálbmagirji (360 sálmma) olggosaddojuvvui ođđasit jagis 1996 dálá čállinvugiin, ja lassisálbmagirji Sálbmagirji II (441 sálmma) maid Sámi girkoráđđi olggosattii jagis 2005. Korálagirji sálbmagirjjiide Sálbmagirji ja Sálmgirji II:i váilu, ja Davvi-Hålogalándda bismagodderáđđi lea reivves 03.06.2010 dan ohcalan. Lassisálbmagirjjis Salmer 1997 leat 8 sálmma davvisámegillii.

- Lea dárbu ráhkadit korálagirjji sálbmagirjjiide Sálbmagirji ja Sálbmagirji II.

Julevsámegiella:
Julevsámi sálbmagirji Julevsáme sálmmagirjje (232 sálmma) bođii olggos jagis 2005. Dat bođii sálbmagirjji sadjái mii almmuhuvvui jagis 1895 (ruota bealde). Bargu ođđa sálbmagirjjiin jođihuvvui Ruotas ja das ledje mielde resursaolbmot julevsámi guovllus sihke norgga ja ruota bealde. Sálbmagirjjis leat fuolahan sihke ruota- ja norggabeale julevsámi guovllu sálbmaárbevieruid. Lassisálbmagirjjis Salmer 1997 lea 7 sálmma julevsámegillii.

- Sávaldat: Čohkket čállojuvvon vuoiŋŋalaš lávlla- ja sálbmateavsttaid, ja jorgalit ja čállit ođđa teavsttaid, erenoamážit mánáide ja nuoraide.

Lullisámegiella:
Lullisámegillii leat jorgalan muhtin oasi sálmmaid. Salmer 1997 girjjis leat 7 sálmma lullisámegillii. Lullisámi sálmmaid eai leat olggosaddán sierra girjjis. Jagis 2008 álggahii Sámi girkoráđđi ja Lullisámi girkoeallin lávdegoddi (ÅGM) lullisámi sálbmabarggu. Dan barggu bokte leat olu ođđa sálmmaid ráhkadan lullisámegillii, ja Ung Kirkesang olggosattii gihppaga jagis 2010 mas ledje 4 ođđa sálmma lullisámegillii *Jupmele mov ryöjnesjæjja lea* gihppagis.

- Joatkit barggu ráhkadit ođđa sálmmaid lullisámegillii.

Oktasaš sámi sálbmagirjjit/-gihppagat:
Sámi girkobeivviid oktavuođas, gos olu sámegielat leat anus, leat ráhkadan sálbmagihppagiid main guovddáš sálmmat leat jorgaluvvon eanas sámegielaide. Sámi girkobeivviide jagis 2004 prentejuvvui sálbmagihpa mas ledje sálmmat davvisámegillii, julevsámegillii ja lullisámegillii. Gihppagis maid geavahedje jagis 2009:s ledje dasalassin sálmmat anársámegillii ja nuortalašsámegillii.

- Sámi girkobeivviide jagis 2013 lea dárbu ráhkadit ođđa gihppaga mas leat sálmmat sámegielaide.

Ipmilbálvalusođastus:
Ipmilbálvalusođastusa rámmas leat guhká bargan olggosaddit Norgga girkui ođđa sálbmagirjji guovtti gáhppálagas. Daidda galge váldit oktiibuot 60 sámi sálmma; 20 sálmma guđege golmma sámi čállingielaide. Jurdda lei gokčat dárbbu sámi sálmmaide gásttain, vihahemiin, hávdádemiin ja eaŋkilipmilbálvalusain miehtá riikka. Girkoráđđi lea dál mearridan ráhkadit 1 gáhppalat ođđa sálbmagirjji Norgga girkui, mas eai leat nu olu sálmmat go álgoárvalusas ledje. Leat dattege doalahan dan prinsihpa ahte das galget sálmmat buot golmma sámegielaide.

- Fuolahit ahte bajábealde namuhuvvon áigumušat sámi sálmmaiguin boahttevaš Norgga girku sálbmagirjjis čuovvoluvvojit.

5.6.2. Liturgiijat

Dalle go Sámi girkoráđđi jagis 1993 válddii badjelasas liturgiijabargguid sámegillii, de lei Norgga girkus oalle unnán vásihus jođihit sámi liturgiijamannolagaid. Dan suorggis bohte dađistaga iešguđetlágan hástalusat. Vuosttažettiin dagai "liturgiijabággu" 1977-liturgiijaid sisafievrredeamis hástaleaddji dili liturgiijaid ođasmahttima ektui olu searvegottiin davvisámis. Nubbin leat fágalaš resurssat sámegillii leamaš unnán dannego giela ođđasisealáskahttin lea dáhpáhuvvan bálddalaga eará servodatsurggiiguin. Liturgalaš fágačehpiid gaskkas lea hui moaddásis leamaš sámegiella eatnigiellan. Lea dahkkojuvvon dehálaš bargu ovdánahttit sierra sámi nuohttamateriála, muhto maiddái das leat leamaš unnán fágaolbmot. Dađistaga go sámi liturgiijabarggut leat viidánan ja fátmmastit 3 sámegiela, šaddá Sámi girkoráđi unnán hálddahuslaš nákcii vel unnit dilli jođihit prošeavttaid ovddosguvlui. Gelbbolašvuohta organiseret sámi liturgiijabargguid lea dattege arvat lassánan, ja dál diehtit eanet váddáset beliid birra dákkár mannolagain. Leat maid ožžon mihá buoret gova das makkár resurssaid sámi liturgiijabargu duohtavuođas gáibida.

- Sámi girkoráđi čállingotti nannema (gč. čuoggá 5.4.5) ferte earret eará geahččat dan resursadárbbu ektui mii lea liturgiijabargguid čuovvoleamis lullisámegillii, julevsámegillii ja davvisámegillii.

Davvisámegiella:
Norgga girku 1920 liturgiijat leat jorgaluvvon davvisámegillii, ja muhtin davvisámegielat searvegottit atnet daid ollásit dahje muhtin osiid das. Sámi girkoráđđi ásahii Davvisámi liturgiijalávdegotti jagis 1994 jorgalit Norgga girku 1977-liturgiijaid. Davvisámegillii lea 1977 allameassoliturgiija, Allameassu 1999, ožžon ođđa nuohta ja adnojuvvo muhtin searvegottiin. Sámi girkoráđđi dohkkehii jorgaleamiid jagis 2007 ja Girkoráđđi fas jagis 2008. Guovvamánus 2011 olggosaddojuvvui davvisámi liturgiijagirji mas ledje 18 liturgiija davvisámegillii. Dain leat 14 liturgiija jorgalan 1977-liturgiijain, 3 leat vihahan- ja hávdádanliturgiijat (2003 ja 2002), ja 2 leat ođđaráhkaduvvon (ruovttugásta ja ruovttu buressivdnideapmi). Liturgiijagirji ovddasta sakka ođasmahttima musihkalaččat go das leat 25 ođđa musihkalaš lađđasa main sámi nuohttadovddu leat deattuhan. Liturgiijat leat neahtas: : http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=127404

- Ođđa davvisámi liturgiijagirjái ferte ráhkadit organistagihppaga.

Julevsámegiella:
Dál lea jođus bargu gárvvistit ja dohkkehit julevsámi liturgiijaid Norgga girku atnui. Sámi girkoráđđi álggahii jagis 2008, ovttas Lulli-Hálogalándda bismmain, barggu dohkkehit 9 Norgga girku 1977-liturgiijain mat ledje julevsámegillii jorgaluvvon. Liturgiijat leat leamaš gulaskuddamis 2009 čavčča. Liturgiijaid loahpalaš dohkkeheapmi dahkkojuvvo vuordimis giđđat 2011. Geahča: http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=94232

- Bargu dohkkehit ja olggosaddit julevsámi liturgiijaid gárvvistuvvo jagis 2011.

Lullisámegiella:

Lullisámegillii leat jorgaluvvon 4 Norgga girku liturgiijain: allameassoliturgiija (1977) (dohkkehuvvon atnit Nidarosa bismagottis), gásta, vihaheapmi (2003) ja hávdádeapmi (2002). Vuosttaš namuhuvvon litugiijat leat interneahtas: http://www.kirken.no/nidaros/tekstsider.cfm?kid=20200&id=24025. Liturgiijaiguin ferte gielalaččat ja teologalaččat bargat ovdalgo daid sáhttá loahpalaččat dohkkehit. Sávaldat lea ráhkadit lullisámi liturgiijaid maid sáhttá atnit sihke norgga- ja ruoŧabealde ráji. Dat eaktuda heivehit liturgiijaid nu ahte daid sáhttá geavahit sihke Norgga girkus ja Ruoŧa girkus, ja ahte bargu gárvvistit dakkár liturgiijaid vuođđuduvvo goappešat girkuid orgánaide main lea ovddasvástádus lullisámi liturgiijain. Jagis 2011 lea mihttu ásahit bargojoavkku maid vuođđudit orgánaide mat leat ožžon goappáge girkus dasa válddi, ja ulbmil lea gárvvistit liturgiijaid dohkkeheapmái jagis 2012.

- Čađahit lullisámi liturgiijaprošeavtta ja mihttomearri lea dohkkehit daid jagis 2012 ja daid olggosaddit jagis 2013.

Ipmilbálvalusođastus ja sámi liturgiijabargu:
Sámi girkoeallin lea leamaš unnán mielde liturgiijaođastusbargguin mat gusket ipmilbálvalusođastussii. Sivvan dasa lea ahte dallego ođastusa mearridedje, lei Sámi girkoráđđi bargamin jorgalit (dahje gárvvistit) 1977-liturgiijaid davvisámegillii, julevsámegillii ja lullisámegillii. Dat liturgiijat galge leat molssaeaktu liturgiijan maiddái maŋŋil ođastusa sisafievrredeami, ja Sámi girkoráđđi válljii danne ollašuhttit dan barggu.

Ipmilbálvalusođastusa váldoárvvut *báikkálaš heivehus, fátmmasteapmi ja fleksibalašvuohta* leat áigeguovdilat maiddái sámi ipmilbálvaluseallimis, sihke ovddeš liturgiijaárbevieruid árvvusatnima ja ođđa liturgiijabargguid ektui. Ovdamearkan dan maŋemussii sáhttit čujuhit *Ripheldihkie jih ektiedimmie gyrhkesjimmie saemien jih daaroen gielesne - En åpen og inkluderende gudstjeneste på samisk og norsk,* mii lea resursagihpa hutkkás sámi ipmilbálvalusbargguin maid Sámi girkoráđđi olggosattii jagis 2006.

Sámi girkoráđđi álggahii sámi girkoeallin resursajoavkku mii galggai bargat ovdánahttit viidáseappot sámi ipmilbálvalusa. Loahpparaporttas (2007) dadjá resursajoavku earret eará čuovvovačča ipmilbálvalusođastusa birra:

> Norgga girku ipmilbálvalusođastus deattuha čuovvovaš váldoárvvuid: *báikkálaš heivehus, fátmmasteapmi ja fleksibalašvuohta*. *Fátmmasteami* oktavuođas berre atnit ovttadássásaš oasálastima čanastahkan. *Báikkálaš heivehus* berre čalmmustahttit inkarnašuvnna Kristusis, ahte Kristus lea boahtán olbmuid lusa doppe gos dat leat. Girku ferte váldit atnui olbmuid ovdanbuktimiid ja árvvuid. Lea deatalaš olbmuiguin gulahallat. *Fleksibalašvuohta* lea mávssolaš sámi ipmilbálvaluseallimis, go riikka iešguđet guovlluin leat iešguđetlágan árbevierut. Galgá leat sadji geavahit sihke 1920-liturgiija doppe gos dat lea dábálaš, ja maid ođđa geahččanlanliturgiijaid. Sápmi lea girjái, sihke giela, kultuvrra ja vuoiŋŋalaš árbevieruid dáfus. Danne ferte buot dásiin girkus atnit kontekstuála jurddašeami váldoprinsihppan go sámi girkoeallimii galgá lahkonit.
>
> Lea dehálaš deattuhit ahte sámi ipmilbálvalusbargguid mihttu ii leat ovddemustá dat ahte riggudit Norgga girku, muhto addit sámi álbmogii dássásaš ipmilbálvalusfálaldaga. Dássásaš fálaldat lea fálaldat mii lea heivehuvvon olbmuid dárbbuid mielde, ja iige dat ahte buohkat fertejit dan seamma fálaldaga oažžut.

Ipmilbálvalusođastusa ortnet mas lea fásta *ordo* ipmilbálvalusaide, ja báikkálaš heivehusa ja fleksibalašvuođa prinsihpat das movt ipmilbálvalusa sierra lađđasiid hábme, rahpá vejolašvuođa *čađat* ovdánahttit sámi liturgiijaid. Sámi girkoeallimii berre addit vejolašvuođa bargat viidáseappot sámi liturgiijaiguin daid rámmaid siskkobealde mat ipmilbálvalusođastusas leat. Liturgisk sentera mearkkašumi berre vuđoleappot guorahallat sámi liturgiijabargguid oktavuođas. Lullisámi guovllus leat háliidan ovttasbargat Liturgisk senteriin.

- Ipmilbálvalusođastusa oktavuođas berre movttiidahttit bargat viidáseappot sámi liturgiijaiguin sámegiela, kultuvrra ja duohtavuođaipmárdusa vuolgagis. Dan sáhttá áinnas dahkat riikkarájiid badjel geavaheami atnui.

- Sámi liturgiijaid davvisámegillii, julevsámegillii ja lullisámegillii galgá bidjat ipmilbálvalusođastusa resursabáŋkui.

- Sámi girkodáidaga ja girkomusihka kultuvraovdanbuktimiid ovdáneami berre sierraládje vuoruhit. Gč. čuoggá 5.11.

- Liturgisk senterii berre addit rolla sámi liturgiijabargguid čuovvoleamis.

5.7. Oskkuoahpahus/oskkuoahpahusođastus

Virggit:
5 fásta virggi ja 2 prošeaktavirggi sáhttá čatnat njuolga Norgga girku sámi oskkuoahpahussii. Gaskkalaččat sáhttá dasalassin 2 virggi (1 fásta ja 1 prošeakta) ásahit vásedin sámi oskkuoahpahussii.

Davvisámegiella:
- Fásta: Katekehta Kárášjogas, katekehta/searvegoddepedagoga Guovdageainnus, katekehta Deanus ja Unjárggas,
- Prošeakta: Prošeaktajođiheaddji, oskkuoahpahusprošeakta Sis-Finnmárkkus (oskkuoahp.ođastus)

Julevsámegiella:
- Fásta: katekehta Divttasvuonas ja katekehta Hápmiris (gaskkalaš)

Lullisámegiella:
- Prošeakta: Oskkuoahpahus mieldebargi lullisámi guovllus/Davvi-Rana (oskkuoahpahusođastus) ja oskkuoahpahus mieldebargi (ođastusprošeakta) Snoase (gaskkalaš)

Guovddáš dásis:
- Oskkuoahpahusráđđeaddi (SGR)

Dáin leat 7 virggi ásahan sámi oskkuoahpahusa fuolaheami vuođuštettiin, ja dan lea dehálaš bidjat vuođđun báikkálaš virgádemiin.

Deaddiluvvon oskkuoahpahusveahkkeneavvut sámegillii:
Čuovvovaš oskkuoahpahusveahkkeneavvut (earret biibbaloasit) leat davvisámi, julevsámi ja lullisámi gielaide.

Davvisámegiella: 8 smávva govvagihppaga (okta biibbalmuitalus juohke gihppagis), okta mánáidbiibbal, *Boahtteáiggeriika* (*Framtidslandet*, olggosaddán Kristus riegádeami 2000 jagi ávvudeami oktavuođas), Mu biibbalgirji, sámi konfirmántagirji, (nohkan vuorkkás, ođđasit deaddiluvvon jagis 2011).
Julevsámegiella: 5 smávva govvagihppaga (okta biibbalmuitalus juohke gihppagis).
Lullisámegiella: 1 mánáidbiibbal, 5 smávva govvagihppaga (okta biibbalmuitalus juohke gihppagis) ja 1 lullisámi juovlamuitalus.

Oskkuoahpahusođastus:
Oskkuoahpahusođastus mii mearriduvvui Stuoradikkis jagis 2003 lea várra dat ođastus Norgga girkus mii buoremusat lea fuolahan ja oainnusmahttán sámi áššiid. Dat guoská sihke geahččaleapmái, árvvoštallamii ja čađaheapmái. Okta dehálaš sivva lea árvideamis dat go dat lei politihkalaččat álggahuvvon ođastus mas Girko-, oahpahus- ja dutkankomitea evttohus Stuoradikki dieđ. S nr 200 (2002-2003) attii čielga čanastagaid fuolahit sámi oskkuoahpahusa ođastusas.

Okta davvisámi prošeakta Sis-Finnmárkku proavássuohkanis ja okta lullisámi prošeakta Davvi-Rana searvegottis /lullisámi giellaguovllus leat leamaš sierra sámi prošeavttat geahččalanáiggis. Dasalassin leat sámi geahččanguovllut leamaš oassin muhtin eaŋkil prošeavttain, ovdamearkkadihte oskkuoahpahusprošeavttas Hápmiris julevsámi guovllus.

Árvvoštallanraporta *Sámi oskkuoahpahus – Oasseraporta 6* jagis 2008 (http://www.etor.no/doc/Delrapport6_27_mai_SDM_OH.pdf) čilge ja árvvoštallá sámiide guoskevaš oskkuoahpahusprošeavttaid historjjálaš, kultuvrralaš ja girkolaš konteavstta vuođul. Raporta dadjá čielgasit ahte sámi oskkuoahpahusas lea sierra hástalusat fuolahit golbma sámegiela guovtti-/eanetgielat konteavsttas, ja dasalassin daid kontekstuála-teologalaš hástalusaid ektui mat čuožžilit sámi kultuvrra ja historjjá rámmas.

Jahkásaš *Sámi oskkuoahpahusa árvokonferánsa* maid Sámi girkoráđđi lea jagi 2005 rájes lágidan ovttas Girkolaš oahpahusguovddážiin davvin (GOD), lea addán vejolašvuođaid ságastallat dakkár áššiid birra. Vaikko váldoášši leage leamaš sámi oskkuoahpahus, de lea konferánsa maid ságastallan fáttáid birra main lea oppalaš guoskivašvuohta sámi girkoeallimii. Konferánsa lea šaddan mávssolaš arenan sámi oskkuoahpahusa ja sámi girkoeallima fágaovdáneamis ja fierpmádathuksemis. Daid maŋemus jagiid leat ožžon signálaid ahte sámi girkoeallin fágakonferánssain maid lea dárbu čalmmustahttit eará fáttáid go dušše daid mat gullet oskkuoahpahussii. Dál lea dušše sámi oskkuoahpahusa bušeahtta maid Sámi girkoráđđi sáhttá geavahit dákkár konferánssaid lágidit.

- Jahkásaš sámi oskkuoahpahus/sámi girkoeallin fágakonferánsa jotkkojuvvo doaibmabidjun.

Kursa *Osku ja eallindulkon Sámis* (oktiibuot 30 stp) ásahuvvui Sámi allaskuvllas Guovdageainnus jagis 2008 ja oassi das ruhtaduvvui oskkuoahpahusruđaiguin. Kursa addá veahki dahkat čiekŋalet smiehtadusa sámi girkoeallima birra sihke historjjálaš ja dálaáiggi ektui (oahppoplána leat Sámi girkoráđi prošeaktaruđaiguin ruhtadan). Maŋŋil čađaheami

oačču kursa buriid dieđuid ruovttoluotta čakčat 2008/giđđat 2009, ja Sámi girkoráđđi bargá joatkit viidáseappot kurssain (gč čuoggá 5.13).

- Bargat viidásefiervrredit kurssa *Osku ja eallindulkon Sámis*. Rekrutterema berre sihkkarastit dan bokte ahte Presteforeningen, KA-Kirkens Arbeidsgiverorganisasjon, bismagottiid REU-ruđaiguin jnv. váldet dán kurssa joatkka- ja lassioahppun.

Oskkuoahpahusođastusa guovddáš mihttu lea ahte mánát ja nuorat galget gávdnat giela ja govaid mat addet oaivila sin oskui ja eallimii. Sámi girkoráđđi lea oskkuoahpahusođastusa rámmas bidjan arvat resurssaid ásahit *neahttabáikki sámi oskkuoahpahussii* (www.osko.no) maid rahpe Sámi álbmotbeaivvi, guovvamánu 6. beaivvi 2009. Dat lea interaktiivvalaš neahttabáiki 4 gillii – davvisámegillii, julevsámegillii, lullisámegillii ja dárogillii – mii ovttastahttá sámi oskkuoahpahusa ja sámi kultuvragaskkusteami. Fálaldaga leat vuos heivehan 6-12 jahkásaččaide, muhto leat bargamin ásahit fálaldaga 12-15 jahkásaččaide jagis 2010. Leat unnán oskkuoahpahusveahkkeneavvut sámegillii, ja danne lea dát doaibmabidju stuora lávki ovddosguvlui, ja mihtu mielde galgá neahttabáiki šaddat resursan mánáide ja nuoraide dan dehálaš ságastallamis iežas eallima, iežas identitehta ja kristtalaš oskku gaskkas.

- Joatkit sámi oskkuoahpahus neahttabáikki jođihit ja ovddidit viidáseappot.

Lassin e-oskkuoahpahussii berrejit gávdnot vuođolaš oskkuoahpahusveahkkeneavvut sámegillii prentejuvvon hámis. Dat guoská sierraládje 4-jahkásaččaid girjái maid juhket buot searvegottiin. Dán rádjái lea 4-jahkásaččaid girji leamaš dušše davvisámegillii (Mu girkogirji), muhto loahpageahčen 2009 dieđihii IKO ahte rádju lea guorranan. Dan sadjái jorgaluvvui ”Mu Biibbalgirji” davvisámegillii ja dat bođii olggos jagis 2010, ja seamma girji prentejuvvo julevsámegillii vuordimis giđđat 2011. Dan girjjis eai leat meannudan fáttáid mat gullet girku allabasiide, girkui, gástii jnv., ja sámi girkoeallima báikkálaš heivehus boahtá unnán ovdan. Daid lagamus jagiid berre danne ráhkadit sámi girkoeallimii oktasaš girjji 4-jahkásaččaide, maid prente davvisámegillii, julevsámegillii ja lullisámegillii, ja mas lea sadji báikkálaš heivehuvvon ovdanbuktimiidda. Lullisámi girkoeallimis leat háliidan vuordit dakkára, dan sadjái go dušše jorgalit.

- Ráhkadit sámi girkoeallimii girjji 4-jahkásaččaide mii lea sihke davvisámegillii, julevsámegillii ja lullisámegillii.

Okta boađus oskkuoahpahusođastusas lea sisafievrredit sámi geahččanguovlluid čielgaseappot našovnnalaš oskkuoahpahus plánain. *Ipmil addá – Mii juogadit. Norgga girku oskkuoahpahusplána*, maid Girkočoahkkin 2009 mearridii čilge máŋgga sajis dan erenoamáš ovddasvástádusa mii lea sámi oskkuoahpahusa fuolaheamis. Seammás čujuha dat ahte diehtu sámi vuoiŋŋalašvuođa, girkoeallima ja árbevieru birra lea dehálaš oassi dain árbevieruin maid *buohkat* berrejit dovdat.

8. kapihttala bajilčállagis ”Sámi oskkuoahpahus” leat ovddasvástádusjuoguid birra dadjan čuovvovačča:

> Searvegottiin gos leat sámit lea liige ovddasvástádus ođastit maid dan suorggi mii guoská sámi oskkuoahpahussii. *Sámi oskkuoahpahusplána* leat sámi kultuvrra, árbevieru ja giela vuođul ráhkadan.
> Norgga stáhta lea vuođđuduvvon guovtti álbmoga eatnamiid ala, sápmelaččaid ja dáčča id. Vuođđolága § 110a cealká ahte stáhta eiseválddiin lea geatnegasvuohta

láhčit diliid nu ahte sámi álbmotjoavku sáhttá seailluhit ja ovddidit iežas giela, kultuvrra ja servodateallima. Sámi mánáin ja nuorain lea vuoigatvuohta oažžut oahpahusa ja materiálaid iežaset gillii, beroškeahttá gos riikkas sii orrot.

”Musihkka ja kultuvra” bajilčállaga vuolde dan kapihttalis mas lea sáhka oskkuoahpahusa iešguđetlágan dimenšuvnnaid birra, čujuhit ahte *Ipmil addá - mii juogadit* plánas galget oskkuoahpahusas válljet sálmmaid, lávlagiid ja ovdanbuktinvugiid mat čájehit girjáivuođa ja fuolahit árbevirolašgaskkusteami ja ođasmahttima. Dan oktavuođas lea áššáiguoskivaš namuhit ahte mánát ohppet dávjá jođánit amasgielat lávlagiid ja teavsttaid. Álkis mánáidlávlagat sámegillii berrejit oažžut viiddis geavaheami oskkoahpahusa bokte.

Sámi girkoráđđi mearridii *Sámi oskkuoahpahusplána* juovlamánus 2010 ja dat galgá prentejuvvot giđđat 2011. Plána leat ráhkadan deavddarámmaplánan plánii *Ipmil addá – mii juogadit. Norgga girkus oskkuoahpahusplána.* Ulbmil lea sihkkarastit sámi mánáide ja nuoraide, siskkobealde bajemus mihtu oskkuoahpahusplána rámmaid, oskkuoahpahusa mii fuolaha sin sámi gullevašvuođa sihke rámmaeavttuid ja sisdoalu hárrái. Plána lea reaidu deavdit oppalaš čanastagaid maid leat sámi oskkuoahpahusa *Ipmil addá – mii juogadit* oktavuođas addán.

- Lea dárbbašlaš bargat searvegottiid ja bismagottiid ektui go galgá *Ipmil addá - mii juogadit* ja *Oskkuoahpahusplánii* sisafievrredit sámi geahččanguovlluid.
- Ráhkadit sierra neahttaresurssaid veahkkin doahttalit *Sámi oskkuoahpahusplána* ja daid mihtuid mat leat plánas *Ipmil addá – mii juogadit*.

Fátmmastit mánáid ja nuoraid geain lea doaimmashehttejupmi lea dehálaš bargu sámi oskkuoahpahusas ja lea oassi *Sámi oskkuoahpahusplána* čanastemiin.

Našovnnalaš sámi konfirmántadeaivvadeapmi

Ruoŧa girku (Svenska kyrkan) lea doallan 3-vahkkosaš sámi konfirmántadeaivvadeami sámi konfirmánttaide miehtá riikka, ja sis leat buorit vásáhusat dainna. Dávjá leat eaŋkilolbmot norggabealde oasálastán (áinnas sámit geain leat fuolkkit ruoŧa bealde). Jagis 2009 dagai Ruoŧa girku norggabeale oasálastima áššin (gč.SGR 12/10). Lullisámi girkoeallimis leat daid maŋemus jagiid geahččalan doallat sierra lullisámi konfirmántadeaivvadeami.

Sámi girkoráđđi árvvoštallá ásahit našovnnalaš sámi konfirmántadeaivvadanfálaldaga Norgga girkus dainna málliin maid Ruoŧa girku lea dahkan (muhto dahkat dan oaneheabbun). Sámi girkoeallimis Sis-Finnmárkkus lea konfirmašuvnnas nanu árbevierru, ja danne leat árvideamis sámit geat báikkálaš servodagain leat unnitlogus dakkár deaivvadeami váldoulbmiljoavku. Dakkár deaivvdeapmi lea mávssolaš doaibmabidju sihkkarastit unnimusmeari fálaldaga sámi konfirmánttaide miehtá riikka. Ruoŧa girku Sámi girkoráđis leat buorit vásihusat oktasaš davvisámi, julevsámi ja lullisámi deaivvademiiguin, ja leat addán dan rávvaga ahte norggabealde eai galgga doallat sierra deaivvademiid dáidda joavkkuide.

Sámi našovnnalaš konfirmántadeaivvadeami berre geahččat dan dárbbu ektui mii sámi girkoeallimis lea nannet nuoraid vuoruheami, ja oktiiheivehit doaibmabijuid nuoraidsuorggis (gč boahtte čuoggá). Konfirmántadeaivvadeapmi sáhttá šaddat sihke dehálaš rekrutterenarena sámi nuoraidbargguide, ja arena gos sámi nuoraidjođiheaddjit sáhttet mieldedoaibmat.

- Go galgá sihkkarastit unnimusmeari fálaldaga sámi konfirmánttaide miehtá riikka, de berre sámi konfirmántadeaivvadeami lágidit jahkásaččat. Lea lunddolaš ahte Sámi girkoráđđi oktiiheiveha dan barggu ovttas golbma davimus bismagodderáđiiguin.

Seammasullásaš doaibmabijuid sáhttá árvvoštallat daid eará ahkodagaid ektui oskkuoahpahusas.

5.8. Nuoraidbargu

Lea erenoamáš dárbu ásahit sámi nuoraidarenaid Norgga girkus. Dakkár arenat eai báljo gávdno dál. Sámi girkoráđi nuoraidlávdegoddi (SGRN) ja Sámi girkoráđđi leat čuiggodan dan, ja Nuoraid girkočoahkkin (NGČ) lea máŋgga áššis deattuhan dárbbu nannet sámi nuoraidbarggu. Sámi nuoraidbarggu vuoruheami ferte maid geahččat Girkočoahkkima mearrádusa čuovggas mii lea ovddidit viidáseappot ja ođasmahttit Norgga girku barggu nuoraiguin geat leat gaskal 18-30 jagi (GČ 5/09).

Earret konfirmántabarggu, de lea sámi girkoeallimis unnán nuoraidbargu. Norgga girkus ii leat sámi nuoraidbargu guovllu dásis ge, muhto leat geahččalan rekrutteret sámi nuoraid Nuoraid girkodiggái (dárogillii: Ungdommens kirketing/ UKT) golbma davimus bismagottiin. Muhtin moadde sámi nuora leat leamaš ovddasteaddjin UKT:s Davvi-Hålogalánddas daid maŋemus jagiid, ja okta sámi nuorra lea dan bismagotti nuoraidráđis leamaš 2008-2010 áigodagas.

Sámi nuorat lea leamaš ovddasteaddjit Nuoraid girkočoahkkimis (NGČ) juohke jagi 2000-logu álggu rájes. Sámi girkoráđi nuoraidbargu lea rekrutteren eatnasiid dain. NGČ lea máŋgga geardde ovddidan áššiid mat gusket sámi nuoraidbargguide, ja jagis 2008 lei dat sierra áššin (NGČ 6/08).

2000-2004 áigodagas oaččui Sámi girkoráđđi buriid vásihusaid nuoraidbargoprošeavttas (Nuorra Sámis) mii čalmmustahtii sámi identitehta ja kristtalaš oskku. Ulbmil lei rekrutteret sámi nuoraid girkolaš oahpuide ja bálvalussii. Sullii moaddelogi lullisámi, julevsámi ja davvisámi nuora gaskal 15-30 jagi ledje das mielde. Máŋggas sis geat ledje dan prošeavttas leat ovddastan sámi girkoeallima iešguđetlágan vuogasvuođain, ja moattis leat maid váldán girkolaš oahpu.

Nuorra Sámi-prošeavtta loahpaheamis lei dáhttu joatkit bargguin viidáseappot, ja jagiin 2005-2007 geahččaledje dan fuolahit Sámi girkoráđi nuoraidlávdegotti (SGRN) bokte, mii lea ráđđeaddi orgána Sámi girkoráđis. SGRN loahpahuvvui jagis 2007, daningo Sámi girkoráđi virgeresurssa ii šat lean vejolaš ruhtadit prošeaktaruđaiguin. Das váillui maid heivvolaš struktuvrralaš čanastat girku guovllu ja našovnnalaš nuoraidbargguid struktuvrraide. Sámi girkoráđđi lea danne *Sámi girkoeallima strategalaš plána* oktavuođas bargan ásahit sámi nuoraidráđi ođđa vuogi mielde.

Primára vuođuštus ásahit sámi nuoraidbarggu Norgga girkus fertejit leat sámi nuoraid iežaset dárbbut. Sámi nuoraidbarggu vuoruheapmi lea dattege erenoamáš dehálaš maiddái stuorát rekrutterengeahččanguovllus. Norgga girku sámi nuoraidbarggu bajemus mihttu ferte leat identitehta, giela ja kristtalaš searvevuođa nannen sámi nuoraid gaskkas, ja nuoraid oasálastin ja mieldeovddasvástádus sámi girkoeallima viidáseappot ovddideamis, ja ahte sámi girkoeallimis čáhkkehuvvo eanet sadji nuoraid kultuvraovdanbuktimiidda. Sámi

geahččanguovllus lea dasalassin mávssolaš ahte nuoraidbarggut dáhpáhuvvet máŋggabuolvvatgeahččanbealis.

Sámi nuoraidbarggus berre báikkálaš girkoeallin leat vuolggasaji vuođđu, ja báikkálaš girkus lea vuoruhuvvon bargun addit sámi nuoraide saji, ja movttiidahttit sin oasálastit báikkálaš girkoeallimis iežaset eavttuid mielde. Báikkálaš barggut dárbbašit dattege doarjaga guovllus ja našovnnalaš dásis vai sáhttet lihkostuvvat. Máŋgga guovllus sáhttá oktiiheivehuvvon fálaldat guovllus dahje našovnnalaš dásis leat dat áidna sámi nuoraidfálaldat girkus main nuorain lea vejolaš oasálastit. Dat eaktuda vuoruhit sámi nuoraidbarggu girkus guovllu ja našovnnalaš dásis.

Bargu heivehuvvon deaivvademiid- ja čoahkkanemiid oktavuođas
Eanemus strategalaš doaibmabidju nannet sámi nuoraidbarggu lea jáhkkimis ásahit sámi nuoraide deaivvadanbáikkiid. Guhkes gaskkaid dihte ja danne go searvegottiin gos leat unnán sámi nuorat, lea strategalaččat buoremus vuoruhit guovllu ja našovnnalaš deaivvademiid (gč. Nuorra Sámis-prošeavtta). Das ferte čalmmustahttit searvevuođa, identitehtahuksema ja vuoiŋŋalaš ahtanuššama, iige bargat áššebáhpiriiguin dahje ásahit lávdegottiid (NGČ 07/10). Hárjehallat jođiheaddjin lea juoga mii berre leat strategiijan dakkár čoahkkanemiin vai dat lokte beroštumi, sáhttá rekrutteret ja sihkkarastit kontinuitehta viidáseappot. Dakkár sámi nuoraidbargguid čoahkkaneamit sáhttet áiggi vuollái duddjot vuođu rekruttereret sámi nuoraidorgána Norgga girkui.

Sámi nuoraidlávdegoddi – Sung
Go galgá nagodit sihkkarastit sámi nuoraide vejolašvuođa mieldemearridit girkus, de evttohit ásahit sámi nuoraidlávdegotti nuoraidgažaldagaide (dárogillii: Sung) guovddášgirkolaš dásis mii sáhttá doarjut báikkálaš ja guovllu sámi nuoraidbargguid.

Sung ásahuvvo našovnnalaš lávdegoddin seammaládje go Ufung lea Girkoráđis. Lea lunddolaš ahte Sung bargá sámi nuoraidgažaldagaiguin main lea oktasašgirkolaš sisdoallu, maiddái riikkarájiid rastá ovttasbargguin. Sung lea dakkár arena gos sámi nuoraid sáhttá ráhkkanahttit bálvalussii ja doaimmaide girkus. Eanetlohku Sung mieldelahtuin galget leat sápmelaččat (gč. eavttuid Sámedikki jienastuslohkui registreremis).

NGČ (07/10) lea dasa cealkán ahte Sung ii galgga doaibmat dušše teknihkalaš ovttastuvvon orgánan maid iešguđetlágan ráđit ja lávdegottit leat nammadan, ja oaivvildit ahte nuoraidbarggu vuoruheapmi sámi girkoeallimis galgá álggahit stuora nuoraidčoahkkimis gos válljejit muhtin Sung mieldelahtuid. NGČ evttoha Sung čuovvut seamma málle go dan maid Girkoráđi Utvalg for ungdomsspørsmål lea dahkan, ja mas nuoraiddeaivvadeapmi vállje beali, ja Sámi girkoráđđi dievasmahttá dan iežas nammademiiguin. Dainna lágiin sáhttá buohkaid fuolahit, nugo ovdamearkkadihte mieldelahtuid dan golmma sámi giellaguovlluin, sohkabeali, agi jnv.

- Ásahit fásta sámi nuoraidráđđeaddivirggi (SGR) mas lea ovddasvástádus našovnnalaš sámi nuoraidbargguin (gč. evttohuvvon virggi čuoggás 5.4.5). Váldobarggut leat oktiiheivehit sámi nuoraidbarggu Norgga girkus deaivvademiid bokte, ja ásahit sámi nuoraidlávdegotti Norgga girkui (Sung). Dakkár bargui eaktuduvvojit sierra doaibmaruđat.

Sámi nuoraidbarggu dárbbaša seammás maid čalmmustahttit guovllus ja báikkálaččat.

- Ávžžuhit golbma davimus bismagodderáđi čalmmustahttit sámi nuoraidbarggu.
- Lea dárbu juolludit prošeaktaruđaid nannet báikkálaš sámi nuoraidbarggu.
- Ávžžuhit searvegottiid sámegiela hálddašanguovllus, sámi searvegotti lullisámi guovllus, ja Sis-Finnmárkku proavássuohkana atnit sierraládje beroštusa sámi nuoraidbarggus.

Nuoraidteam
Departemeanttas lea ortnet maid gohčodit ”Sámi ofelaččat”. Dan ortnega prinsihppa lea ”Nuorat deaivvadit nuoraiguin” ja das leat 3 sámi nuora, geat ožžot bagadallama Sámi allaskuvllas Guovdageainnus, ja juhket dieđuid sámiid ja sámi nuoraid birra skuvllain miehtá Norgga. Sáhtášii jurddašit dan sullásaš 1-jagi ortnega sámi girkoeallimii mas 3 sámi nuora leat okta team, ja maŋŋil go leat ožžon álgooahpu ja dohkálaš fágalaš bagadallama, de sáhttet sii galledit iešguđetlágan nuoraidarenaid Norgga girkus. Dan sisdoallu sáhtášii leat diehtojuohkinbargu sámiid birra oppalaččat ja sámi girkoeallima birra iešguđet guovlluin riikkas, ja doaibmat mieldeváikkuheaddjin sámi nuoraidleairrain, sámi konfirmašundahkosiin jnv.

Dan doaibmabiju eai ávžžut *Sámi girkoeallima strategalaš plána* doaibmaplánaáigodagas álggahit. Doaibmabidju eaktuda vuos ahte lea ásahuvvon girkolaš sámi nuoraidbargu mii doaibmá rekrutterenpoolan nuoraidteamii, ja dat gártá máksit olu. Guhkit áiggi vuollái sáhttá almmatge dakkár doaibmabiju árvvoštallat. Sámi nuoraidteama sáhtášii veahkkin nannet sámi nuoraidbarggu, ja doaimmašii arenan rekrutteret viidáseappot girkolaš bálvalussii.

5.9. Diakoniija

Virggit:
Oppalaččat sáhttá 3 virggi Norgga girkus čatnat njuolga sámi diakoniijai.

Davvisámis: Diakona Kárášjogas, diakona Deanus ja Unjárggas.
Julevsámis: Ii oktage.
Lullisámis: Lullisámi diakona

Dasalassin lea Norgga sámemišuvnnas 1 lullisámi diakonamieldebargivirgi. Son lea aiddo mannan ealáhahkii, muhto sus lea šiehtadus bargat vel 1 jagi. Dan maŋŋil lea dan virggi dilli eahpesihkar.

Loahpageahčen 1990-logu dahke smiehtadusbarggu sámi diakoniijas, ja Sámi girkoráđis lei bargojoavku mii ráhkadii dokumentta *Sámi diakoniija vuođđojurddašeapmi* (1999). Dokumeantta deattuha čađat dan man dehálaš lea doarjut positiivvalaččat sámi identitehta ja sámi arenahuksema. Váldoáššiid sáhttá buori muddui relateret *Diakoniijaplána* (GČ 6/97) vuođđogeahččanbeliide.

Kultuvrralaš girjáivuohta ja álgoálbmogiid vuoigatvuođat leat rastideaddji geahččanguovllut *Diakoniijaplánas*, ja plánas lea govda diakoniijaipmárdus mii guoskkaha sámivuođa máŋgga sajis. Plána čilge diakoniija dego ”[…] girku ovddasmorašbálvalus. Dat lea evangelium daguid bokte ja ovdanbuktojuvvo ráhkisvuođa bokte lagamužžii, fátmmasteaddji searvevuođas, sivdnádusa gáhttemis ja vuoiggalašvuođa beali rahčamis.”

Buot 4 čoavddasáni – ráhkisvuohta lagamužžii, fátmmasteaddji searvevuohta, sivdnádusa gáhtten ja vuoiggalašvuođa beali rahčan – leat áššáiguoskivaččat sámi diakoniijas. Lea čielga

dárbu fuolahit sámi dimenšuvnna árbevirolaš ovddamorašdiakoniijas. Dat guoská dárbui beassat iežas giela geavahit go deaivvada ovddasmorašdiakoniijain, ja / dahje iežas kultuvrrain ja árbevieruin go olmmoš lea hearkkes dilis. Sieluovddasmoraš, eahkedaččat, morašbargu, bálvalusat boarrásiidsiiddain, doaimmashehttejuvvon olbmuid fátmmasteapmi, doaibmabijut iešsoardima vuostá, gárrenmirkofuolla, veahkaválddálašvuohta jnv. leat dakkár dilit. Dokumenta *Sámi diakoniija vuođđojurddašeapmi* čujuha maid ahte mánát geain lea sámegiella ruovttugiellan lea dakkár joavku mii dárbbaša beassat sámegiela geavahit ovddasmorašdiakoniija deaivvadettiin. Sohkabeali-, dásseárvvu- ja ovttaseallingeahččanguovlluid barggus dárbbašuvvo gelbbolašvuohta sámi bearaš- ja sohkastruktuvrrain ja eará beliin sámi konteavsttas. Diehtu sámi oskku ja duohtavuođaipmárdusa birra sáhttá leat mávssolaš vai olbmuid vásihusat eai dulkojuvvo boastut sieluovddasmorašbargguin ja psykiatriijas. Sámi diakoniija dárbbaša nappo gelbbolašvuođa sámi kultuvrras.

Go geahččá bajilčállagii fátmmasteaddji searvevuođa birra, de leat áigeguovdilis ovdamearkkat dasa oktavuođa- ja fierpmádathuksejeaddji barggut sámiid gaskkas geat orrot bieđgguid ja ellet unnitlogus iežaset báikkálaš servodagain. Báikkálaš fierpmádagaid nannemis ja ealáskahttimis (ristváhnenvuohta, fuolkkit, ránnjá- ja gilifierpmádagat) girkolaš doaimmaid oktavuođas lea diakonála dimenšuvdna. Fátmmastit ja láhčit vejolašvuođaid olbmuide geain leat sierranas dárbbut lea maiddái dehálaš deattuhit sámi diakoniijas. Lea maid lunddolaš čujuhit báhppabálvalusdárbbuide maid buohcciviesuin ja giddagasain eai govčča.

Sivdnádusa gáhttema čalmmustahttin čáhkkeha saji ođđasis ealáskahttit ja loktet ovdan sámi árbevirolaš árvvuid mat gusket lundui, ja bidjat daidda árvvu. Globála dálkkádatáitta lea dasalassin ođasmahttán relevánssa dáin geahččanguovlluin. Plánamannolaga sámi bealli mii buvttahii ođđa diakoniijaplána, lei mearrideaddjin oažžut sivdnádusa gáhttema dan ođđa diakoniijaipmárdussii. Sámi girkoeallimii lea hástalus fátmmastit maid dan geahččanguovllu báikkálaš diakonála bargguin.

Plána čuokkis 3.2 Diakoniija servodatoktavuođas bidjá diakoniija historjjálaš ja servodatlaš rámmii mii dahká soabadandimenšuvnna relevántan diakoniijaipmárdusas. Dat áiddostahttá ahte sámegiela, kultuvrra ja servodateallima fuolaheamis lea diakonála dimenšuvdna:

> Norga lea vuođđuduvvon guovtti álbmoga eatnamiid ala – sápmelaččaid ja dáčča id, gč. Vuođđolága § 110. Sámiid dáruiduhttin lea dahkan čiekŋalis háviid mat eai leat vel savvon. Dat historjá hástala girku ovddidit soabadanbarggu mii buktá sápmelaš girjáivuođa oidnosii, ja vuhtiiváldá dan. Sámiid vuoigavuohta iežaset gillii, historjái, kultuvrra ovdanbuktimii, ealáhusdoaimmaide ja mieldemearrideapmái galgá maid leat guovddáš oassi girkolaš diakonála bargguin.
>
> Diakoniijas lea mávssolaš rolla ásahit sámi identitehtii saji ja dan nannet dan bokte ahte váldá duohtan sápmelaččaid duohtavuođaipmárdusa ja eallima.

Dat geahččanguovlu addá maid čielga čujuhusaid diakoniijaplána maŋemus váldogeahččanguvlui, namalassii vuoiggalašvuođa beali rahčamii. Dan suorggis čujuha diakoniija čielgasit dan fáddái mii lea soabadan- ja gulahallanbargguid kapihttalis (gč čuoggá 5.10), ja erenoamážit álgoálbmotbargguid kapihttalis (čuokkis 5.13). Álgoálbmotbargu riikkaidgaskasaš geahččanguovllus lea diakonála geavat mii váldá globála vuoigatmeahttunvuođa duođalažžan.

Diakoniijaplána lea davvisámegillii jorgaluvvon ja dat lea jagi 2001 rájes leamaš neahtas. Maŋŋil go *Diakoniijaplána* sisafievrrededje leat leamaš unnán doaibmabijut ja arenat gos sáhttá digaštallat sámi diakoniija sisdoalu ja hástalusaid.

- Sámi diakoniija ferte oažžut eanet čalmmustuhttima boahttevaš jagiin, ja nannet suorggi lassi resurssaiguin. Sámi girkoráđđi oažžu ovtta virgeresurssa suorggis (gč evttohuvvon virggi čuoggás 5.4.5).
- Ávžžuhit bidjat sámi diakoniija fáddán sierra fágakonferánssas, ja bargat viidáseappot Diakoniijaplánain sámi girkoeallimis.

Ođđa virggiid bokte leat bargamin nannet diakoniija Norgga girkus daid lagamus jagiid. Dan oktavuođas lea lunddolaš ahte sámi girkoeallin nai oččošii ođđa resurssaid.

- Evttohit guokte ođđa diakonavirggi báikkálaš sámi girkoeallimii (gč čuoggá 5.4.1)

5.10. Soabadan- ja ságastallanbarggut

GČ áššis 13/97 celkkii Girkočoahkkin čuovvovačča: ”Girkočoahkkin dovddasta ahte eiseválddiid dáruiduhttinpolitihkka ja Norgga girku rolla dan oktavuođas lea mielddisbuktán veahkaválddálašvuođa sámi álbmoga vuostá. Girkočoahkkin áigu bargat dan ovdii ahte dat boasttuvuohta ii šat galgga jotkkojuvvot.” Girkočoahkkin ávžžuhii dan duogáža vuođul earret eará bargat viidáseappot soabadanipmilbálvalusaiguin, ja láhčit vejolašvuođaid bargat viidáseappot soabadangažaldagaiguin searvegottiin.

Go oaidná daid almmuhuvvon”soabadanipmilbálvalusaid”, de eai leat dakkáriid báljo doallan. Maŋŋil dan mearrádusa sáhtii muhtin sámi birrasiin vuohttit dan balu ahte dakkár ipmilbálvalusat sáhttet addit olgguldas ”soabadeami” ja addit dakkár vuordámušaid ahte sámit galge ovtta eaŋkil ipmilbálvalusain geargat bávčča ja váttis historjjáin. Buoret lahkoneami sáhttá jáhkkimis dahkat go doallá ipmilbálvalusaid mat *doibmet* soabadeaddjin, dan sadjái go almmuhit ipmilbálvalusaid ”soabadanipmilbálvalussan”. Dasa leat máŋga buori ovdamearkka.

Namuhuvvon girkočoahkkinmearrádusa eanemus konkrehta čuovvoleapmi soabadanbargguin lea dat soabadan- ja gulahallanprošeakta maid čađahedje julevsámi guovllus Davvi-Sálttus (Hápmir ja Divttasvuotna) jagiin 2005-2007. Dan prošeavtta bokte lea Norgga girku ožžon hui buriid vásihusaid maid lea vejolaš fievrredit báikkálaš ja guovllu sámi-dáru soabadanbargguide eará guovlluin riikkas.

Prošeavttas ásahedje háladan- ja ságastallanarenaid ollesolbmuide ja nuoraide, gos sámit ja dáčča t besse guldalit guđetguimmiideaset historjjáid ja gos ságastalle dan heajos historjjá birra ja dan maid dat čuovuhii. Prošeakta gaskkustii maid lonohallama gaskal Koi-álbmoga Lulli-Áfrihkás, čáhppesivnnát álgoálbmotjoavku mii lea unnán vuhtiiváldojuvvon sihke vilges ja čáhppes eanetloguin. Prošeakta oačču i ruđalaš doarjaga Girkuidgaskasaš ráđis ja Sámi girkoráđis.

Prošeaktaraporttas guovvamánus 2007 čoahkkáigeassá prošeaktajođiheaddji dehálaš bargguid maiguin ferte viidáseappot bargat dan soabadanbarggus:

1. Gulahallan- ja soabadanbarggu bokte Davvi-Sálttus lea girku leamaš vuoiŋŋalaš deaivvadanbáikin earáláhkái go ovdal. Dat lea diktán eaŋkilolbmuid muitalusaid váikkuhit iežas dakkár vugiin mii lea rievdadan girku, ja olbmuid gova das. *Daid vásihusaid maid das leat ožžon, ferte fievrredit viidáseappot* girkui maiddái eará guovlluin ja go deaivvada eará joavkkuiguin geaiguin girku lea riidalan, dahje dahká dan.

2. *Historjačállin.* Go sámiid birra lassána máhttu báikkálaččat ja erenoamážit girku rolla sámiid dáruiduhttimis, de sáhttit mii girkun ja báikkálaš servodahkan oažžut dan ipmárdusa mii dál váilu das movt dáruiduhttin lea gitta dán rádjái váikkuhan sámiide ja dáčča geat orrot Davvi-Sálttus. Nu guhkás go mun máhtán ipmirdit, de lea dat ilá stuora ja gáibideaddji bargu smávva ja resursageafes searvegottiide dainna iehčaneaset bargagohtit […]

3. *Láhčit sámegillii, dáidagii ja kultuvrii eanet saji searvegottiin gos leat sihke sámit ja dáčča.* Mu mielas berre ráhkadit dárkilis plána vai sihkkarastá ahte sámi servodat sáhttá girkus gávdnat dovdojumi girku dáidaga, kultuvrra ja giela bokte. Dál lea sámi dáidda, kultuvra ja giella measta áibbas jávkosis eanas girkuin julevsámi guovllus. Odne lea dušše okta báhppa dán guovllus gii máhttá julevsámegiela liturgalaš atnui. Dat dilli lea dohkketmeahttun ja áibbas boastut. […]

4. *Addit dárbbu mielde ekonomalaš ja vejolaš eará doarjaga, boahtteáiggi, friddja ságastallan- ja soabadandoibmii julevsámi guovllus.*

Čoahkkáigeasidettiin sáhttá dadjat ahte soabadan- ja ságastallanprošeakta Davvi-Sálttus bidjá ovttaládje soabadanbarggu oktavuhtii girku oppalaš bargguiguin nannet sámi girkoeallima (gč. čuoggá 4.6 bajábealde). Nuppe bealis lea prošeakta addán sierra vásihusaid gávdnat ávkkálaš vugiid báikkálaš ja guovllu soabadan- ja ságastallanbargguide. Dat leat áššáiguoskivačča stuorát osiide sámi girkoeallimis, main jáhkkimis lea árvu fievrredit maiddái eará surggiide girku bargguin. Prošeaktaraporta bivdá ásahit friddja gulahallan- ja soabadandoaimma man vuolgga lea julevsámi guovllus.

- Julevsámi soabadan- ja ságastallanprošeavtta vásihusaid berre viidásetovdánahttit ja juohkit daid vásihusaid viidáseappot.

Norgga girku Finnmárkkulága evttohusa meannudettiin (GČ 11/03) bidje soabadangeahččanguovllu vuođđogeahččanguovlun. Norgga girku mearrádus dan áššis lei juoga maid norgga almmolašvuohta mearkkašii ja dasa bidje deattu lága loahppameannudeamis. Ášši nannii olu sámiide dan dovddu ahte Norgga girku lea maid sámiid váras. Leat ain arvat sámi vuoigatvuohtagažaldagat mat eai leat čielgasat Norggas, ja maid stuoradiggi galgá meannudit stuoradiggeáigodagas 2009-2013. Dat gusket ovddemustá eatnamiidda ja čáziide sámi guovlluin lullelis Finnmárkku, namalassii Romssas lulásguvlui gitta Femundenii (Den nye sameretten), ja mearrasámiid vuotna- ja riddoguolástanvuoigatvuođat (Riddoguolástanlávdegotti árvalus). Girku bargu dan suorggis lea áššáiguoskivaš girkolaš álgoálbmotbargguin (gč. čuoggá 5.12).

- Norgga girkui lea lunddolaš dovdat ovddasvástádusa čuovvut mielde sámi vuoigatvuohtamannolagain. Dat gáibida gelbbolašvuođa dan suorggis ja áktejumi das mii Norgga girku ovddasvástádus ja rolla lea dákkár áššiin.

5.11. Girkolaš kultuvrabarggut: girkomusihkka ja girkodáidda

Girkolaš kultuvradieđáhus *Kunsten å være kirke* (2005) lea vuođđu dan kultuvravuoruheamis mii Norgga girkus dál dáhpáhuvvá. Das loktejit sámi girko- ja kultuvraeallima ovdan sierralágan geahččanguovlun, ja dan suorggis ovddidit čuovvovaš "váikkuhusaid ja ráđiid":

Norgga girku berre láhčit sámiide vejolašvuođaid hehttekeahttá sáhttit fuolahit ja ovddidit viidáseappot iežaset giela, iežaset govastagaid ja ovdanbuktinvugiid, ja addit buriid rámmaeavttuid oažžut ealli ja bistevaš sámi girko- ja kultuvraeallima.

Sámi álbmogis galgá leat vuoigatvuohta váldit atnui iežaset kultuvraovdanbuktimiid ja govastagaid girkus. Das lea vuođolaš mávssolašvuohta go galgá dovdat árvvu ja oadjebasvuođa álbmoga iešlági ektui. Sámi dáiddárat sáhttet čoahkkanit lonohallat vásihusaid, vugiid ja movttiidahttit guđetguimmiideaset ovddidit viidáseappot sámi kultuvraovdanbuktiimiid. Ipmilbálvalusaid ja čoakkalmasaid oktavuođas sáhttá lágidit álbmotčoahkkimiid gos lea vejolaš digaštallat makkár sámi govastagaid ja kultuvraovdanbuktimiid girkolanjas sáhttá atnit.

Girku hástaluvvo gávdnat govastagaid ja meanuid sámi árbevierus. Dat gáibida aktiivvalaš liturgalaš barggu ja vuođolaš máhtu sámi historjjás, oskkoldaga geavadis ja sámi kultuvraovdanbuktimiin. Sámi teologat hástaluvvojit joatkit dan dehálaš barggu, ja teologalaš oahpahusásahusat berrejit láhčit vejolašvuođaid dakkár máhtu gaskkustit.

Girku berre maid ráhkadit buolvvaidgaskasaš deaivvadanbáikkiid vai sáhttá sámi identitehta nannet. Dan sáhttá dahkat ipmilbálvalusaid dahje miehtá Sámi konfirmántadeaivvademiid bokte vai lea vejolaš nannet gullevašvuođa, sámi vuoiŋŋalašvuođa ja sámi árbevieruid ja lonohallat máhtuid. Girkostallamis lea maid sosiála dáhpáhus. Ipmilbálvalusa maŋŋil sáhttá bidjat áiggi vai lea vejolaš čatnat oktavuođaid buolvvaid gaskii, ja gullat ođđasiid fulkkiid ja ustibiid birra geat orrot guhkkin eret. Dakkár vuogasvuođat leat máŋggaládje ealli oahppobáikkit mánáide ja nuoraide. Ođđa diehtojuohkinteknologiija lea maid vejolaš váldit atnui. Interneahtta lea buorre ovttasdoaibmanreaidu buolvvaid gaskkas. Muitalusaid sáhttá lonohallat, ja rahpat vejolašvuođa gaskkustit máhtuid ja árbevieruid goabbatguvlui.

Sámi sálmmaid berre dávjjibut atnit ipmilbálvalusain vai dat lunddolaččat viidáset fievrreduvvojit. Vuoiŋŋalaš lávlagat leat erenoamáš dehálaččat hávdádemiin ja viessolohkamiin ja dat berrejit šaddat oassin ipmilbálvalusárbevieruin. Lea maid dárbu bidjat resurssaid fievrredit sámi sálbmalávlunmáhtu nuorat buolvvaide, vai sálbmadávvir fievrreduvvo viidáseappot. Lea maid dehálaš čáhkket saji juoigamii ja árbevirolaš musihkkavugiide dain guovlluin gos dat lea lunddolaš. Vuoruhit čállit ođđa sálmmaid sámegillii addá sálbmadávvirii lagasvuođa ja oahpisvuođa dovddu.

Norgga girkus lea ovddasvástádus gáhttet ja ovdánahttit sámegiela – maiddái bassi giellan. Danne berre čáhkkehit eanet saji doallat sártniid ja ipmilbálvalusaid gos dušše sámegiella geavahuvvo.

Dan sadjái go čujuhit sierra kultuvradoaibmabijuide, de signalisere nappo *Kunsten å være kirke* ahte kultuvrabargu girkus lea ovddemustá sihkkarastit sámi kultuvrra vuođđodimenšuvdnan sámi girkoeallima vuođđodoaimmain. Dan viiddis govdodaga doaibmabijuin maid *Sámi girkoeallima strategalaš plána* evttoha, sáhttá ipmirdit dan geahččanguovllus. Sámegiela nannen, virggiid ásaheapmi, sámi liturgiijabarggut, barggut sámi kristtalašvuođaipmárdusain ja teologiijain jnv. lea nappo maid sámi *kultuvravuoruheapmi* Norgga girkus.

Girkomusihkkaplánas leat čujuhusaid sámivuhtii, ja dasalassin lea sierra oassekapihtal girkomusihka birra sámi geahččanguovllus. Das deattuhit ahte Norgga girkus lea háliidus dahkat nanu diđolažžan dan ahte sámi kultuvra- ja musihkkaeallima girjáivuođa galgá girku siskkobealde beassat atnit ja ovdánahttit. Das lea sierra teakstabihttá sámi sálbmalávlunárbevieru birra, ja dan sámi nuohttadovddu ja árbevirolašmusihka birra maid dat siskkilda. Das čujuhit maid ahte máŋggakultuvrralaš servodat addá sihke movttiidahttima, ja bidjá deattu árbevirolaš árvvuide mat gávdnojit sámi báikkálašservodagain ja sámi girkoeallimis. Dan geahččanguovllus bargá sámi girku nannet iežas identitehta, vai sáhttá gáhttet ja ođasmahttit girkomusihka báikkálaš árbevieruid ja háliidusaid mielde. Plána čujuha ahte maiddái olggobealde sámi guovddášguovlluid berrejit searvegottit čáhkkehit saji sámi árbevirrui ja identitehtii girkomusihkalaš eallimis. *Girkomusihkkaplána* dadjá ahte okta mihttu lea oahpahit sámi musihkkaárbevieruid olbmuide geat daid eai dovdda dan bokte ahte váldit atnui sámi sálmmaid ja liturgiijaid mat leat sálbmagirjjiin, ja addit sámi musihkkii saji ja beroštusa ipmilbálvalusas.

Sámi girkoeallima strategalaš plána lokte ovdan guokte suorggi maid galget sierraládje vuoruhit sámi kultuvrabargguin girkus: (1) sámi girkodáidda/girkotekstiillat ja (2) sámi girkomusihkka. Sámi girkoeallima sáhttá daid surggiid vuoruhettiin dan eanet oainnusmahttit ja addit dasa eanet báikkálaš heivehusa. Dás lea relevánta čujuhit dasa maid leat dadjan teakstabihtás soabadan- ja gulahallanbargguid birra (čuokkis 5.10). Sámi girkodáidda lea dehálaš oassi identitehta huksemis ja dan dohkkeheamis.

Dán rádjái leat unnán bargan sámi girkodáidagiin ja girkotekstiillaiguin norgga bealde. Girkomusihka bealis leat ožžon mávssolaš vásihusaid sámi nuohtaiguin lullisámi ja davvisámi liturgiijaid bargguid oktavuođas.

- Sámi kultuvravuoruheapmái galget biddjojuvvot resurssat mat sierraládje deattuhit sámi girkodáidaga/girkotekstiillaid ja sámi girkomusihka. Sámi girkoráđđi galgá oažžut ovtta virgeresurssa dán suorggis (gč evttohuvvn virggi čuoggás 5.2.1).

Bismagottiid girkolaš kultuvraruđaid ohcamušain lea dušše Davvi-Hálogalándda bismagoddi váldán sámi kultuvrabargguid oassegeahččanguovlun iežaset kultuvravuoruheamis. Lea Girkoráđi ovddasvásádus gozihit ahte čanastagat dieđáhusas *Kunsten å være kirke* maid čuvvoluvvojit sámi girko- ja kultuvraeallima hárrái.

- Davvi-Hálogalándda, Lulli-Hálogalándda ja Nidarosa bismagottiid, ja Girkoráđi kultuvraráđđeaddiin berre leat geatnegasvuohta sámi girkoeallima girkolaš kultuvrabargguid ektui.

5.12. Rekrutteren

St.dieđ. nr 28 (2007-2008) Sámepolitihkka dadjá ahte buori fálaldaga kvalitehta eaktuda buriid bargiid geain lea gelbbolašvuohta sámegielas ja kultuvrras (s 71). Seammás mieđiha ráđđehus dakko leat stuora rekrutteren- ja gelbbolašvuođahástalusaid. Lea stuora gaska dan gelbbolašvuođas maid lágaid ja politihkalaš čanastemiid bokte leat eaktudan, ja dan gelbbolašvuođas mii duohtavuođas gávdno iešguđet etáhtain sámegiela ja kultuvrra ektui. Stuoradiggedieđáhus dadjá ná Norgga girku dili birra (s 181).

> Nugo maid eará surggiin ge lea (gč. kap. 5.2), de lea girkui nai hástalus gávdnat dohkálaš sámegielat bargiid. Sámi girkoráđis leat leamaš iešguđetlágan doaibmabijut vai sápmelaččat rekrutterejuvvoše girkolaš doaimmaide ja girkolaš oahpuide. Dál leat liikká dakkár báhpat, katekehtat ja diakonat geain ii leat sámi giella- ii ge kultuvraduogáš geat biddjojuvvojit girkolaš virggiide sámi guovlluin. Buoridan dihte dien dili, de lea Davvi-Hålogalända maŋimus jagi ásahan giellaoahpahusa báhpaide. Dien hástalusa ferte maid geahččat stuorát geahččanguovllus. Ovdamearkka dihte lea dárbu nannet rekrutterenbarggu sámi nuoraid ektui, maiddái girkolaš oahpuin.
>
> Rekrutterendili váikkuhus lea maid dat ahte maiddái sámegiela hálddašanguovlluin ožžot sápmelaččat eanas oasi bálvalusain dárogillii. Sámelága § 3 – 6 mielde lea juohkehaččas riekti oažžut individuála girkolaš bálvalusaid sámegillii Norgga girku searvegottiin sámegiela hálddašanguovllus, ja dat leat gávcci suohkana – Snoasa, Divttasvuotna, Gáivuotna, Guovdageaidnu, Kárášjohka, Porsáŋgu, Unjárga ja Deatnu. Loabát suohkan Romssas lea mearridan ahte suohkan áigu ohcat lahttuvuođa sámegiela hálddašanguvlui.
>
> Girku bargá sámegiela nannemiin maiddái olggobealde hálddašanguovllu.
>
> Lassin girkofágalaš gelbbolašvuhtii, de lea dárbu sámi giella- ja kultuvragelbbolašvuhtii eanas girkolaš virggiin sámi guovlluin. Diet guoská buot dásiide girkus, ja dás lea sáhka ovdamearkka dihte dulkonbálvalusas, IT-čovdosiin, bargiid kurssain, ja guovttegielat galbbaid geavaheamis. (St.dieđ. nr 28 (2007-2008) Sámepolitihkka, s 181)

Norgga girku dárbbaša bargat dihtomielalaččat ovdánahttit gelbbolašvuođa ja rekrutterema vai sihkkarastá sámi giella- ja kultuvragelbbolašvuođa girku bargiid gaskkas. Das lea ávkkálaš jearrat makkár ovdamearkkaiguin Norgga girku lea lihkostuvvan sámi giela ja kultuvrra fuolaheamis báikkálaččat. Čuovvovaš dábiide sáhttá čujuhit:

1. Báhppabálvalusas fuolahuvvo sámegiella eanas dain báhpain geat leat ožžon *sámegieloahpahusa maŋŋil virgádeami*.

2. *Sámi girkodulkkat geat leat báikkálaččat rekrutterejuvvon* (guoská dušše davvisámi guvlui) fuolahit dehálaš oasi báhppalaš bálvalusain sámegillii, ja eanas háviid ii leat báhppabálvalusas vejolaš deavdit buot sámelága gáibádusaid girkodulkabálvalusa haga.

3. Sámegiela geavaheapmi báikkálaš girkolaš bargiid gaskkas fuolahuvvo eanas *sámegielagiin geaid leat báikkálaččat rekrutteren.* Oskkuoahpahusa ja diakoniija suorggis lea dáhpi ahte mieldebargit álget vaikko eai deavdde ge máhttogáibádusaid, muhto ahte sii váldet lasseoahpu maŋŋil virgádeami.

4. Báikkiin gos leat rekrutteren *sámegielagiid* teologiijaohppui ja báhppabálvalussii, lea addán sakka váikkuhusaid sámi girkoeallimii.

Bargoveahkadilli Sis-Finnmárkku proavássuohkanis

Sis-Finnmárkku proavassuohkana ásaheapmi jagis 1991 bovttii vuordámušaid dahkat proavássuohkana gievran ovddidit sámi girkoeallima viidáseappot. Muhto olu návccat leat mannan dasa ahte oažžut doarvái báhpaid. Dat lea duogás dasa go Girkočoahkkima áššis 7/06 bivde erenoamážit geahčadit Sis-Finnmárkkku proavássuohkana rekrutterendili sámi girkoeallima plána oktavuođas.

Sis-Finnmárkku proavassuohkan ásahuvvui jagis 1991 ja dan ulbmil lei nannet sámi girkoeallima bargguid. Dan vuosttaš 7 jagi ledje proavássuohkanis doarvái báhpat, muhto jagis 1999 dáhpáhuvai mearkkašahtti rievdan (eanet reflekšuvnnat dan birra, gč. čuoggá 3.5.3). Jagi 1999 rájes ja 11 jagi das ovddosguvlui bisso *báhppavirggit čađat guorosin*. Dan áigodagas ii leat guoros virggiid lohku leamaš vuollelis 20 % ja eanemusat lei dat olles 60 %.

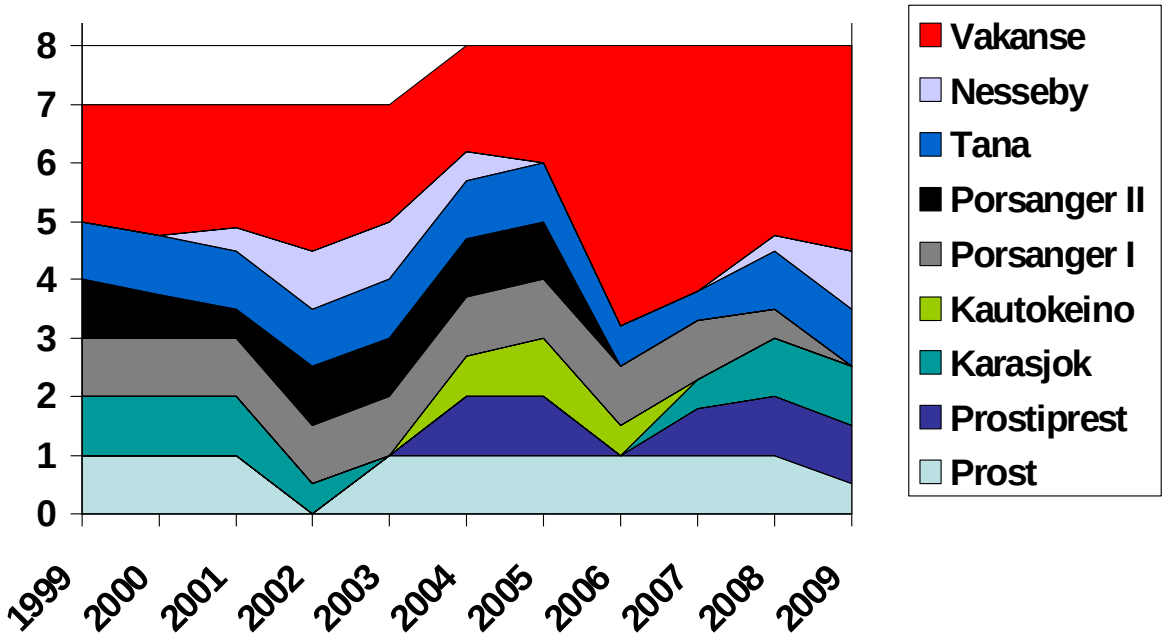

Bajábeale govus čájeha man guvlui proavássuohkana bargoveahkadili manai jagiin 1999-2009. Dat áigodat álggii 7:in virggiin ja lassánii 8 virgái jagis 2004. Guoros virggit leat merkejuvvon ruoksadin. Áigodaga álggus jagis 1999 ledje 30 % guoros virggi ja áigodaga loahpas jagis 2009 ledje 45 % guoros virggi. Áigodaga maŋemus 4 jagi leat gaskamearálaččat leamaš badjelaš 50 % guoros virggi.

Dat čuohcá proavássuohkana doibmii go virggiin eai leat olbmot, ja go dat dilli lea nu guhkes áiggi bistán. Báhpat leat atnán olu návccaid doaimmahit dárbbašlaš bargguid, ja girkodulkkat ja báikkálaš girkolaš bargit – geain lea báikkálaš (sámi) gelbbolašvuohta – váibet čađat bagadallat ođđa sadjásaččaid. Lea divrras sihke bargiide, searvegodderáđiide ja searvegoddái go galgá čađat almmuhit virggiid ja eaige boađe ohccit eaige dáhpáhuva virgádeamit.

Borgemánu 2010 rájes leat Sis-Finnmárkku proavássuohkanis leamaš báhpat buot virggiin. Guovttis dain leat báris ahkásačča, ja lea ain dárbu bargat dihtomielalačča rekrutteret báhpaid. Dakkár bargoveaga kártema eai leat dahkan báikkálaš girkolaš bargiid gaskkas dan seamma áigogadas, dannego dakko lea dilli leamaš buoret.

Oppalaš rekrutterenhástalusat sámi girkoeallimis

Vaikko govva ii leat seammalágan, de sáhttá jáhkkimis namuhuvvon dilli Sis-Finnmárkkus oainnusmahttit hástalusaid sámi girkoeallimis ollislačča. Sámi guovllut leat dat guovllut gosa lea váddáseamos oččodit báhpaid. Daid maŋemus jagiid lea leamaš heajos rekrutteren báhppabálvalussii Norgga girkus oppalačča, juoga mii árvideamis čuohcá vel eanet sámi girkoeallimii. Dat dilli šaddá vel hearkkit go stuora oassi báhpain geain dál lea sámegielagelbbolašvuohta, leat *báris ahkásačča* Norgga girkus. Dat gullá maid dan guovtti báhppii geain nubbi máhttá julevsámegiela ja nubbi fas lullisámegiela. Oktiibuot oainnusmahttá dat sámi girkoeallima *ollisgirkolaš hástalusa* Norgga girkus, ja dárbbu ovddidit sierra rekrutteren- ja giellaoahpahusdoaibmabijuid boahttevaš jagiin.

Dasa gullet maid hástalusat rekrutteret báikkálaš girkolaš bargiid geain lea heivvolaš sámi giella-/kultuvragelbbolašvuohta. Dat hástalus guoská erenoamážit surggiide mat gullet oskkuoahpahussii, diakoniijai ja girkomusihkkii.

- Berre bidjat ruđaid sierra movttiidahttindoaibmabijuide vai nagoda rekrutteret bargiid ja bisuhit stáđisvuođa sámi girkoeallimis dás ovddosguvlui. Sámegiela hálddašanguovllus ferte árvvoštallat álggahit sierra doaibmabijuid. Seammás berre rekrutterenbarggu heivehit sámi girkoeallimii ollislačča.

Dutkan

Sámi girkoeallima rekrutterenhástalusaid birra leat unnán dutkan. Girkolaš oahpahusguovddáš Davvin (GOD) ozai jagis 2009 dutkanruđaid prošektii ”REKISAM” – Rekruttering til kirkelige stillinger i Sápmi”. Prošeavtta vuolggasaji gažaldat lei: manne lea nu váttis rekrutteret girkolaš virggiide ja girkolaš oahpuide olbmuid geain lea sámi gullevašvuohta? Prošeaktačielggadeamis dadjet ahte prošeavtta mihttu lea gávdnat daid fáktoraid mat leat mearrideaddjin dasa go olbmot geain lea sámi gullevašvuohta leat válljen girkolaš bargguid Norgga girkus. Das galget dahkat kvalitatiiva čiekŋalis jearahallamiid miehtá sámi guovllu, ja háliidit iešguđetlágan árvvoštallamiid bokte geahččalit gávdnat sivaid váilevaš rekrutteremii: eai gávdno ovdagovat, hástalus bargat iežas báikki konteavsttas, eai gávdno heivehuvvon oahpahusat, vuostehágu guoddu akademiijai, dárbu soabadit. GOD ohcamuššii eai juolludan doarjaga, muhto sii ožžo positiivvalaš dieđuid ruovttoluotta prošeaktaohcamuša birra.

- Lea dárbu láhčit vejolašvuođaid dutkanprošeavttaide mat dutkosiid bokte addet máhtu rekrutterema birra sámi girkoeallimis. Dan vuođul sáhttá ráhkadit eanet mihttomearálaš rekrutterenstrategiijaid.

Rekrutterenstrategiijat

Lea dárbu jurddašit rekrutterenstrategiijaid virggiid govdodaga ektui Norgga girkus: Hálddahuslaš virggit guovddáš, guovllu dahje báikkálaš girkoeallimis, báhppa, girkodulka, diakona, katekehta/oskkuoahpahusmieldebargi, girkomusihkkár, sárdnedoalli/lávdeolmmoš ipmilbálvalusdoalli, virggit kultuvrasuorggis, ráđđeaddi jnv.. Rekrutterema áigumuš ferte leat ráhkadit sámi girkoeallima mii ovddida kristtalaš oskku, nanne sámiid kultuvrralaš ja gielalaš

identitehta girkus ja mii fágalaččat sáhttá vuođustit sámi kultuvrra árvvu girkolaš oktavuođain. Vuolábealde leat rekrutterenstrategiijat dan golmma kategoriija ektui:

Kategoriija 1: ***Olbmot geain lea teologalaš/girkofágalaš gelbbolašvuohta ja geat háliidit bargat sámi girkoeallimis*** (ovddemustá olbmot geat eai leat sámit)

Vuođuštus: Sámi guovlluin váilot ohccit báhppavirggiide, erenoamážit sámegiela hálddašanguovllus. Lea maid dárbu oččodit bargiid eará girkolaš virgekategoriijaide.

Ulbmiljoavku: Studeanttat/olbmot geain lea teologiija,- diakoniija,- katekehta,- ja girkomusihkkaoahppu ja oahpahusásahusat dakkár virgekategoriijain.

Vuohki: - Juohkit dieđuid sámi girkoeallima birra áigeguovdilis oahpposajiin.
- Ovddidit sámiide gullevaš kursamodulaid ámmátoahpuin ja joatkkaoahpahus báhpaide ja eará girkolaš bálvalusjoavkkuide.

Kategoriija 2: ***Olbmot geain lea sámegielgelbbolašvuohta/kultuvragelbbolašvuohta ja geain lea sierralágan fágagelbbolašvuohta*** (ovddemustá sámit)

Vuođuštus: Unnán fágaolbmot geain lea gelbbolašvuohta sámi gielas ja kultuvrras. Dat guoská sihke girkofágalaš ja hálddahuslaš virggiide guovddážis, guovllus ja báikkálaččat.

Ulbmiljoavku: Olbmot geain lea sámi giella-/kultuvragelbbolašvuohta ja geain lea fágaduogáš oahpahusas, buohccedikšumis, juornalistihkas, ekonomiijas, jođiheamis jnv., ja geain lea hállu čađahit earálágan oahpu ja bargat báhppan, sárdnideaddjin, diakonan, katekehtan, girkomusihkkárin jnv.

Vuohki: - Váldit oktavuođa/movttiidahttit eaŋkilolbmuid ja muitalit molssaeakto vejolašvuođaid birra girkolaš bálvalussii.
- Čielggadit molssaeavttuid girkolaš bálvalussii sámi girkoeallima sierra gelbbolašvuođa- ja rekrutteren dárbbuid čuovggas.

Kategoriija 3: ***Studeanttat ja skuvlaoahppit geain lea miella čađahit girkolaš oahpu*** (ovddemustá sámit)

Vuođuštus: Háliidit áinnas rekrutteret sámi nuoraid girkolaš bálvalussii

Ulbmiljoavku: Joatkkaskuvlla 3. luohká oahppit ja studeanttat

Vuohki: - Válljet joavkkuid, lágidit jođiheaddjekurssaid, dábuhit hárjehallansajiid searvegottiin gos dollet sámi ipmilbálvalusaid.
- Oasálastit fitnodatmeassuin ja fitnat válljejuvvon joatkkaskuvllain Trøndelágas, Nordlánddas ja Finnmárkkus.
- Dieđihit ámmátvejolašvuođaid birra sámi girkoeallimis omd. Nuoraid girkočoahkkimis, Norgga Sámiid Riikkasearvvi jahkečoahkkimiin ja válljejuvvon festiválain gos leat sámi nuorat.
- Fitnat áigeguovdilis studeantabirrasiin Trøndelágas, Bådåddjås, Romssas, Álttás ja Guovdageainnus

Bajábeale namuhuvvon rekrutterendoaibmabijut eaktudit sierra movttiidahttindoaibmabijuid. Áigeguovdilis movttiidahttindoaibmabijut sáhttet leat: stipeanddat nuoraide geat lohket teologiija ja máhttet sámegiela, ruovttusfitnanortnet báhpaide geat bálvalit searvegottiin

sámegiela hálddašanguovllus, hárjehallansajit válljejuvvon searvegottiin, mentorortnet studeanttaide geat leat sámi searvegottiin hárjehallamin, ekonomiija máksit searvama sámegiela/sámi fáttáid kurssaide, jnv.

- Álggahit rekrutterenprošeavtta sámi girkoeallimii mii bargá rekrutteren- ja movttiidahttindoaibmabijuiguin bajábeale namuhuvvon čanastagaid mielde. Ávžžuhit OHG bidjat dasa resurssaid.
- Sámi oskkuoahpahusa ja sámi nuoraidbarggu nannema ferte geahččat guhkitáiggi rekrutterengeahččanguovllus. (gč čuoggá 5.7. ja 5.8.).

5.13. Girkofágalaš gelbbolašvuođahuksen: girku/mišuvdnahistorjá ja sámi teologiija

Riikkaidgaskasaš álgoálbmotrievtti mielde lea sámiin vuoigatvuohta oažžut iežaset kultuvrra, árbevieruid ja historjjá oahpahusvuogádagaide.

> Indigenous peoples have the right to the dignity and diversity of their cultures, traditions, histories and aspirations which shall be appropriately reflected in education and public information. (ON julggaštus álgoálbmogiid vuoigatvuođaid birra, gč. artihkkal 15 čuokkis 1)

Lea lunddolaš ahte dat vuoigatvuohta maid bidjá čanastagaid girkolaš oahpahussii. Dat čuodjá Girkoráđi mearrádusa mielde dan áššis mas bivdet ráhkadit sámi girkoeallimii plána (GČ 7/06). Plánas bivdet deattuhit dan ahte áigeguovdilis oahpahusain galgá nannet máhtu girku mišuvdnahistorjjás sámi guovlluin, sámi oskkoldagas, kultuvrras ja servodateallimis.

Sámit leat álgoálbmot Norggas ja das lea 1000-jagi historjá girkuin. Sámiid lahkavuođa girkohistorjjás, girkoeallimis ja servodateallimis ii báljo gávdno girkolaš profešuvdnaoahpahusain ja girkolaš dutkamiin Norggas. Vaikko dat lea daid maŋemus jagiid ovdánan buoret guvlui, de lea oppalaš govva viehka muddui bisson rievdatkeahttá. Dat lea struktuvrralaš váttisvuohta mii čájeha ovddeš áiggiid árvvuid ja guottuid sámivuhtii. Geavatlaččat mearkkaša dat ahte girku eanetlohku profešuvdnaoahpahusain dahket sámiid saji oaidnemeahttumin našovnnalaš girku historjjás ja dálá áiggis.

Dat ii mearkkaš dušše dan ahte sámiid historjjá ja sin lahkavuođa birra leat heajos čielggadanbarggu dahkan, muhto maiddái dan ahte eanetloguálbmot ja girku dahká oasi iežas historjjás oaidnetmeahttumin. Girkolaš geahččanguovllus, mas eaktudit soabadeami vuolgit dovddastuvvon historjjás, šaddá dat morálalaš váttisvuohtan. Dasalassin ii oro dat leamen riikkaidgaskasaš álgoálbmotrievtti mielde.

Stáhtas, mii lea Norgga našovnnalaš oskkoldat-, oahpahus- ja sámepolitihka doaimmaheaddji, Norgga girkus, mii lea eanetlogu- ja stáhtagirku Norggas ja girkolaš oahpahusásahusain lea buohkain ovddasvástádus bargat dan ovdii ahte dat ii šat jotkkojuvvo. Dás lea lunddolaš čujuhit dasa movt stáhta eiseválddit daid maŋemus jagiid leat mearridan *našovnnalaš standárddaid fuolahit sámiide guoskivaš fáttaid* oahpahusain ohppiide buot agiin almmolaš skuvllain vuođđoskuvla- ja joatkkaskuvladásis. Stáhta eiseválddit, našovnnalaš fágaráđit ja áigeguovdilis ásahusat berrejit dál váikkuhit dasa ahte seamma dáhpáhuvvá girkolaš oahpahusaid ektui.

Girkolaš oahpuin ferte sámiide guoskivaš fáttáid fuolaheami atnit *našovnnalaš, ollisgirkolaš bargun* ja iige unnidit daid dušše guovlluid ovddasvástádussan. Dat mearkkaša ahte sámiideguoskivaš fáttáid berre fátmmastit buot girkolaš profešuvdnaoahpahusaide. Dakkár doaibmabidju veahkeha lasihit dihtomielalašvuođa sámi girkoeallima birra Norgga girkus oppalaččat, ja danne sáhttá šaddat álkit oččodit bargiid girkolaš bálvalusaide sámi girkoeallimis.

- *Gelbbolašvuođahuksenprošeakta*: 3-jagi stáhta ruhtaduvvon prošeakta 1:in prošeaktavirggiin (100 %). Prošeavtta ulbmil:
  - Mearridit buot girkolaš profešuvdnaoahpuide *našovnnalaš unnimusmeari* standárddaid sámiide guoskivaš fáttain.
  - Álggahit *gelbbolašvuođaloktenprográmma* nannet ja kvalitehtasihkkarastit girkolaš oahpahusásahusain oahpahusgelbbolašvuođa dan suorggis.

Lea lunddolaš ahte dihto ásahusain lea liige našovnnalaš ovddasvástádus fuolahit ovddidit girkolaš dutkama mii guoská sámiide. Romssa universitehta, Girkolaš oahpahusguovddáš Davvin ja Sámi allaskuvla leat muhtun ásahusat maid dan oktavuođas berre árvvoštallat.

Lassin gelbbolašvuođahuksejeaddji doaibmabijuide profešuvdnaoahpahusaid ektui, de lea dárbu ovddidit relevánta sámiide guoskivaš *joatkkaoahppo-/lasseoahppokurssaid. "Osku ja eallindulkon Sámis*" kursa (gč. čuoggá 5.7) sáhttá gokčat dakkár dárbbu eanet bálvalusjoavkkuid ektui.

Lea erenoamáš dárbu bargat *sámi girkohistorjjáin* fágalaččat. Čohkkejuvvon sámi girkohistorjá ii leat čállojuvvon, ja historjádutkamis eai leat čuvgen ja čilgen dehálaš surggiid sámi girkohistorjjás. Dat guoská maid dehálaš ovdánemiide lagas vássánáiggis. Gelbbolašvuođaloktema oahpahusásahusain ja girkus oppalaččat ferte danne láidestit sámi girkohistorjjá barggu vuoruheami bokte.

- Álggahit *sámi girkohistorjaprošeavtta* man ulbmil lea čállit sámi girkohistorjjá. Prošeavtta sáhttá organiseret máŋgga vuolleprošektii. Eaktu lea ahte sámi girkohistorjá meannuduvvo oppalaččat sámi oskkoldathistorjjá rámmas ja čalmmustuhttá erenoamážit girku rolla. Dakkár prošeavtta lea vejolaš čatnat Romssa universitehta Institutt for historie og religionsvitenskap, geain juo lea oalle olu dan suorggis iežaset strategalaš dutkanplánain.

Sámi teologiija ja kristtalašvuođaipmárdus lea nubbi eará dehálaš fágasuorgi sámi girkoeallimis. Studiemannolagat Sámi girkoráđi olis 1990-logus bohciidahtte mávssolaš identitehtamannolagaid sámi girkoeallimis ja leat ovddidan fágaovdáneami viidáseappot dán suorggis. Suorgi lea almmatge huksendási álggus, ja dan barggu lea dehálaš fievrredit viidáseappot ja nannet. Girkohistorjá fágasurggiin sáhttá akademiija bargat, muhto sámi teologiija ja kristtalašvuođaipmárdusa bargui háliidit oažžut čielga sámigirkolaš vuođu ja legitimitehta. Sávvamis lea maid ahte sámi teologiija ja kristtalašvuođaipmárdusa barggus fuolahit gulahallama gaskal fágateologaid ja lávdeolbmuid árvvoštallamiid.

- *Sámi teologiija ja kristtalašvuođaipmárdus*: 3-jagáš prošeakta. 1 virgi (100 %) maid Sámi girkoráđđi ja Girkolaš oahpahusguovddáš Davvin oktiiheivehit. Prošeavtta ulbmil:
  - Ásahit *sámi teologiija fierpmádaga* riikkarájiid badjel man ulbmil lea ráhkadit teologalaš/kristtalašvuođafága fierpmádaga ovdánahttit sámi teologiija ja

- 3-jagi oasseprošeakta *sámi teologiija nissoniid geahččanguovllus*. Ásahit prošeaktajoavkku mii čohkke nissoniid riikkarájiid badjel ságastallat áššiid birra mat sin mielas gusket sámi teologiijai ja kristtalašvuođaipmárdussii. Joavkkus berrejit leat olbmot geain lea teologalaš/kristtalašvuođa duogáš ja olbmot geain ii leat dakkár duogáš.
- Čađahit báikkálaš / guovllulaš prošeavttaid / semináraid.

Norgga girkus leat stuora hástalusat ovddidit gelbbolašvuođa ja veahkkeneavvuid mat gokčet sámi girkoeallima boahtteáiggi dárbbuid. Sámi girkoráđđái šaddá váttis fuolahit beare olu dakkár ovdánahttinbargguid iežas govda mandáhttaviidodaga ja unnán hálddahuslaš návccaid dihte, ja leat vuos unnán sámigirkolaš čanastagat akademalaš ásahusaide. Go galgá daid dárbbuid ja bargguid fuolahit maid olbmot jearahit, de dárbbašit dan nannet, ovdamearkkadihte GOD bokte. Guhkitáigge mihttun evttohit ásahit *Sámi-girkolaš pedagogalaš guovddáža* mii fuolaha ovddidit ja gaskkustit relevánta gelbbolašvuođa searvegottiide. Bajábeale prošeaktavirggiid lea jurdda fievrredit dan sámi-girkolaš pedagogalaš guovddážii maŋŋil prošeavtta loahpaheami, namalassii vuosttaš jagi maŋŋil doaibmaplánaáigodaga (2017).

5.14. Sámi-girkolaš ovttasbargu riikkarájiid badjel

Sámi girkoeallimis miehtá Sámi lea guhkes árbevierru čohkket olbmuid riikkarájiid badjel báikkálaččat ja guovlluin. Norggas guoská dat buot giellajoavkkuide. Davvi- ja julevsámi guovlluin lea leastadiánalaš lihkadus leamaš stáđis arena sámigirkolaš searvevuođas riikkarájiid badjel. Lullisámi guovlluin lea guhkes árbevierru doallat sámi girkobasiid mat čohkkejit lullisámiid rájiid badjel. Nuortalaččain Njavdámis lea lagas searvevuohta greikaortodoksa nuortalaččaiguin Čeavetjávrris suoma bealde ráji.

Ođđa áiggis leat *Sámi girkobeivviid* ásahan ekumenalaš buotsámi girkobeaivin buot sámiide Sámis. Girkobeaivvit leat dollojuvvon guovtte geardde, jagis 2004 Johkamohkis ruoŧabealde ja jagis 2009 Anáris suomabealde. Goappešat háviid čohkkejedje lágideamit lagabui 1000 oasseváldi.

Sámi girkobeivviid jurdda bođii Sámi girkoráđis Norggas ja dainna barge viidáseappot ovttas Ruoŧa girku Sámi girkoráđiin. Lágideami leat čatnan sámigirkolaš bajemus orgánaide Norggas, Ruoŧas ja Suomas: Sámi girkoráđđi (Norgga girku), Sámi girkoráđđi (Ruoŧa girku) ja Oulu stift (Lutherlaš evangelialaš girku Suomas) ja suoma Sámediggi. Barentsguovllu kristtalaš girkuid ovttasbargoráđđi (Samarbeidsrådet for kristne kirker i Barentsregionen (SKKB)) oasálastá ráhkkanit ja čađahit lágideami ja das lea sierra ovddasvástádus oktiiheivehit ruošša sámiid oasálastima lágideamis (eanet SKKB birra vuolábealde).

Guovddáš sámigirkolaš orgánat Norgga, Ruoŧas ja Suomas leat mearridan boahtte Sámi girkobeivviid rájes doallat dakkár lágidemiid juohke 4. jagi, ja ahte lágidit boahtte Sámi girkobeivviid jagis 2013 lullisámi guovllus norggabealde. Doallogirkun lea Norgga girku Sámi girkoráđis ovddasvástádus oktiiheivehit girkobeivviid plánenmannolaga ja dan čađaheami ovttas Sámi girkoráđiin, Oulu stiftain ja Sámedikkiin Suomas, ja SKKB:in. Dat lea viiddis bargu mii gáibida olmmošlaš návccaid guhkit áiggi, ja doarvái ruhtadeami.

- Čađahit Sámi girkobeivviid 2013 guovttijagi prošeaktan 2012-2013.

Ovttasbargu Sámi girkobeivviiguin lea nannen ovttasdoaibmama riikkarájiid badjel sámi girkoeallima suorggis. Dan ovttasbarggu oktavuođas vuolláičálle bajábale namuhuvvon sámigirkolaš orgánat Norggas, Ruotas ja Suomas nugohčoduvvon *Enarekonvensjonen* giđđat jagis 2009. Šiehtadus mudde Sámi girkobeivviid ovttasbarggu ja sisttisdoallá mearrádusa doallat jahkásaš ságastallamiid dan seamma golmma orgána gaskkas oktasaš sámi girkoeallin áššiid birra. Barggu oktiiheiveheapmi riikkarájiid badjel sáhttá leat áigeguovdil máŋgga suorggis, ovdamearkkadihte oktiiheivehit sámegieloahpahusa báhpaide, liturgiija- ja sálbmabarggut, konfirmántabarggut, oskkuoahpahusresurssat, sámi teologiijabarggut jnv.

- Čađahit jahkásaš ságastallančoahkkimiid guovddáš sámigirkolaš orgánaid gaskkas Norggas, Ruotas ja Suomas *Anárkonvenšuvnna (Enarekonvensjonen)* vuođul.

Sámi girkoeallimis lea máŋga ovdamearkka guovllugirkolaš ja báikkálašgirkolaš ovttasbargguin riikkarájiid badjel. Nidarosa lullisámi girkoeallinlávdegotti – ÅGM ja lullisámi bargojoavkku gaskkas Hïernesaand stiftas lea máŋga jagi leamaš lagas oktavuohta. Giđđat jagis 2008 lei ságastallančoahkkin Julevus gaskal Davvi-Hálogalándda, Lulli-Hálogalándda, Julevu ja Oulu bismagottiid /stifta sámi girkoeallima bargguid birra. Máŋgga sajis Sámis leat maid báikkálaš dásis sámigirkolaš ovttabarggut rájiid badjel. Dakkár ovttasbarggus sáhttá leat árvu giela nannemis maid dannego sámi gielat leat smávva gielat ja giellarájit mannet riikkarájiid badjel. Dasa leat danne máŋga siva manin dakkár oktavuođaid berre movttiidahttit nannet.

- Guovddášdásis bidjet prošeaktaruđaid nannet sámi girkoeallima riikkarájiid badjel báikkálaš ja guovllu dásis.

Barentsguovllu kristtalaš girkuid ovttasbargoráđđi (Samarbeidsrådet for kristne kirker i Barentsregionen (SKKB) ásahuvvui jagis 1996 fuolahit Barentsguovllu kristtalaš girkuid dárbbuide ságastallat ja ovttasdoaibmat maŋŋil go ruovdeloavdda gáhčai. Sihke lutherlaš ja ortodoksa girkut leat mieldelahtut, ja iešguđesge dan 9 bismagottis Norggas, Ruotas, Suomas ja Ruoššas lea ovddasteaddji ráđis. Oassi SKKB vuoruhansurggiid gaskkas leat álgoálbmotgažaldagat. Eanaslohku ruošša sámiin gullet ruoššaortodoksa girkui ja dat lea addán SKKB:i ávkkálaš vuođu fuolahit ekumenalaš oktavuođaid ruošša-ortodoksa girkuin dakkár ovttasbarggus.

- Ávžžuhit SKKB fievrredit viidáseappot ja ovddidit iežaset álgoálbmotbargguid Barentsguovllus, erenoamážit sámiid ektui.

5.15. Álgoálbmotbargu

Sámit leat oassi máilmmiviidosaš girkus. Sámi girkoeallimii lea mávssolaš oasálastit mannolagain mat sáhttet nannet sámi girkoeallima bargguid álgoálbmotgeahččanguovllus. Sámi girkoráđi bargguid bokte lea oktavuohta eará álgoálbmogiiguin addán mávssolaš impulssaid sámi teologiija- ja kristtalašvuođaipmárdussii. Dat lea fas addán mávssolaš veahki sámi ipmilbálvalus- ja liturgiijabargguide. Norgga girku bargguin álgoálbmot áššiiguin lea sihke riikkaidgaskasaš ja našovnnalaš dimenšuvdna, ja guoská sihke girkolaš áššiide ja álgoálbmogiid vuoigatvuohtadiliide oppalaččat.

- Sámi girkoráđđi oažžu virgeresurssa dán suorggis (gč. evttohuvvon virggi čuokkis 5.4.5).

5.15.1. Doarjja álgoálbmotvuoigatvuođaide

Álgoálbmotvuoigatvuođaid bargguin ferte fuolahit oktavuođa našovnnalaš ja globála arena gaskkas. Norga lea guhká dahkan buori barggu álgoálbmotvuoigatvuođaiguin riikkaidgaskasaččat. Dan maid norgga eiseválddit dahket iežaset álgoálbmoga ektui, muitala eará riikkaide movt álgoálbmogiid vuoigatvuođaid galgá doahttalit. Sámi vuoigatvuohtabargguin Norggas lea danin eahpenjuolggo mearkkašupmi álgoálbmotáššiide globála dásis.

Finnmárkkulága bargguin dagai Girkočoahkkin 2003 čielga mearrádusa (GČ 11/03). Girku lei oidnosis áššis mii lei erenoamáš dehálaš vuoigatvuohtadillái Finnmárkkus. Ášši bidjá seammás čanastagaid daid sámi vuoigatvuohtamannolagaide mat dál leat jođus Romssas Hedmárkui *(Den nye sameretten)*, ja mearrasámiid vuoigatvuođaid ektui vuotna- ja riddoguolásteapmái (Riddoguolástanlávdegotti evttohus). Girku doallá sávvamis seamma čielga oainnu daidda mannolagaide boahtteáiggis. Oktavuohta eará álgoálbmogiiguin addá duostilvuođa loktet profehtalaš jiena váttis áššiin main lea stuora mearkkašupmi sámi álbmogii ja boahttevaš buolvvaide (gč. čuoggá 5.10).

5.15.2. Riikkaidgaskasaš / ekumenalaš álgoálbmotbargu

Daid maŋemus logijagiid lea leamaš sámi ovddasteapmi iešguđetlágan riikkaidgaskasaš girkolaš forain, omd. sáttagottiid bokte Eurohpalaš girkuid konferánssa (Konferansen av Europeiske kirker (KEK), Girkuid máilmmiráđi (GM) ja Lutherlaš máilmmilihtu (LML) generálčoahkkimiidda. Dain čoahkkimiin oahppá olu ja dat leat fierpmádathuksejeaddji arenat. Dakkár foraid bokte leat máŋgga háve ožžon doaimmaid vuollejoavkkuin mat barget erenoamážit álgoálbmotgažaldagaiguin, ja leat addán máŋga dehálaš impulssa sámi girkoeallin bargguide.

- Fievrredit viidáseappot dan geavada ahte sihkkarastit sámi ovddasteami Norgga girku sáttagottiin guovddáš riikkaidgaskasaš / ekumenalaš forain.

Oppalaččat lea Girkuid máilmmiráđi álgoálbmotprográmma dehálaš ovttasbargoguoibmi, ja Lutherlaš máilmmilihttu lea dahkan guovddáš mearrádusaid nannet iežaset álgoálbmotbarggu. Dan ovttasbarggu ávžžuhit ovddidit viidáseappot, ja Norgga girku bere árvvoštallat várret jahkásaš doarjagis oasi GM ja LML organisašuvnnaid álgoálbmotbargguide. Dasa leat máŋga vuođuštuša. Vuosttažettiin lea ovttasbargu girkolaš álgoálbmotbargguid guovddáš oasálastiiguin addán dehálaš impulssaid sámi girkoeallimii siskkáldasat. Nuppádassii lea sámi oasálastimis leamaš mearkkašupmi GM ja LML riikkaidgaskasaš álgoálbmotbargguin. Loahpas berre Norgga girku atnit sierra ovddasvástádusa bargat globála dásis dán arenas. Oppalaččat gullet álgoálbmogat máilmmi geafimus ja eanemus marginaliserejuvvon álbmogiidda ja sin girkuin leat dávjá unnán resurssat. Eai gallis dain riikkain gos álgoálbmogat ásset, hálddaš dakkár posišuvnna go Norggas lea veahkehit girkolaš riikkaidgaskasaš álgoálbmotbargguid. Dat deatta ja veahkki maid Norgga girku bealis dahke lei mearrideaddjin ođđasisásahit GM álgoálbmotprográmma jagis 2008, ja sihke Girkuidgaskasaš ráđđi ja Sámi girkoráđđi lea addán ekonomalaš doarjaga GM álgoálbmotprográmmii daid maŋemus jagiid.

- Norgga girku jahkásaš ekonomalaš doarjja GM:i ja LML:i várrejuvvo álgoálbmotbargguide dain organisašuvnnain.

5.15.3 Riikkaidgaskasaš diakoniija ja mišuvdna (doarjja)

Ovttasbargu Girku Heahtevehkiin:
Sámi girkoráđis lea ovddasteaddji Girku Heahteveahki (GH) áirrasgottis ja das lea maid, bargoaddiid bealis, leamaš ovttasbargu GH:in álgoálbmotsuorggis. Dat lea erenoamážit leamaš guovlluin lulágeahčen Afrihká (sanálbmot) ja sirkumpolára guovllus / Ruoššas.

GH lea bidjan olu návccaid ja bargan guhká sanálbmoga ektui (ovdalis gohčoduvvon "miesttaolmmožin") mii lea álgoálbmot Kalahari-guovllus lulágeahčen Afrihká. GH doarjaga bokte vuittii sanálbmot earret eará diggeášši Central Kalahari Game Reserve jagis 2006. Jagis 2005 ásahuvvui oktavuohta Sámi girkoráđi ja Kuru Development Trust (dál Kuru Family of Organizations), Botswana, gaskkas. Dan jagi gallededje sanálbmoga ovddasteaddjit Romssa ja Kárášjoga. Jagis 1997 lei sámi diakoniijastudeanta hárjehallamis Kurus. Jagis 1998 lei San mielde GM álgoálbmotkonferánssas Kárášjogas gos lei sáhka eananvuoigatvuođaid birra. GH ordnii guovtti San-nurrii vejolašvuođa oasálastit Sámi girkobeivviin jagis 2004, ja soai gulaiga D`kar reformerejuvvon girkui, mii earret eará doalai seminára álgoálbmogiid dili birra Botswanas. Seamma jagi veahkehii GH sanálbmoga dánsunjoavkku Naro Giraffe Group galledit Kárášjoga searvegotti ja sámi festivála Riddu Riđđu. Čakčat jagis 2004 ruhtadii ja organiserii GH mátkki sámi sáttagoddái fitnat sanálbmoga luhtte Botswanas. Sáttatgoddi beasai bures oahpásnuvvat sanálbmoga dillái, ja Sanálbmoga eananguovlluid geavaheami kártenbargguid birra. Dat mii dalle lei sierraládje guovddážis, lei diggeášši Central Kalahari Game Reserve ja sanálbmoga vuoigatvuohta joatkit dan guovllus ássat. Sanálbmot vuittii diggeášši jagis 2006. Girku Heahteveahki doarjja lonohallanbargguide lea leamaš mávssolaš. Sámi girkoeallin ii leat čuovvolan daid oktavuođaid daid maŋemus jagiid.

Sámi girkoráđđi ovddidii jagis 2006 (SGR 30/06) jearaldaga Girku Heahteveahkkái (GH) dan birra ahte sáhttágo GH boahtteáiggis fátmmastit sirkumpolára guovlluid/Ruošša iežaset álgoálbmotbargguide. Daid guovlluid álgoálbmogiin leat stuora hástalusat sihke sosiálalaččat ja kultuvrra, birrasa ja vuoigatvuođaid ektui, ja Sámi girkoráđđi ovdanbuvttii dárbbu vuoruhit diakoniija. SGR čujuhii maid ahte GH bargu dan suorggis dagašii eanet sámigirkolaš fátmmasteami GH bargguin. Dan duogáža vuođul bivddii Sámi girkoráđđi GH ráhkadit bajilgova álgoálbmogiid dili birra sirkumpolára guovllus, ja geatnegahtii iežas čielggadit vuođu dakkár ovttasbargui Girku Heahtevehkiin. Muhtin ovdabarggus 2009 čavčča, mas NUPI lea leamaš mielde, kártii GH guovlluid Sibiras ja jurdda lei álggahit veahkkebargguid álgoálbmogiid ektui Ruoššas. Leat identifiseren áigeguovdilis álgoálbmotbirrasiid, vejolaš ruošša ovttasbargoguimmiid, ja guovddáš hástalusaid ja gažaldagaid dakkár bargguid oktavuođas. Maŋŋil go raportta leat siskkáldasat meannudan, áigu GH gulaskuddat SGR:in movt áššiin galgá bargat viidáseappot.

- Sámi girkoráđđi ovddida viidáseappot ságastallama ja ovttasbarggu Girku Heahtevehkiin veahkke- ja ovddidanbargguid birra mat gusket álgoálbmogiidda. Hálddahuslaš oktavuođačoahkkimat dollojit unnimus 1 jagis. Konkrehta veahkke- ja ovddidanprošeavttaid oktavuođas berre gulahallama álggos gáržžidit dasa ahte čuovvolit álgoálbmotdoaibmabijuid lulágeahčen Afrihká ja Davvi-Ruošša. Dasto berre digaštallat oktasaš strategiijaid álgoálbmotprofileremis Girku Heahteveahki diehtojuohkinbargguin siskkáldasat Norgga girkus, ovdamearkkadihte fástoákšuvnna oktavuođas, ja vejolašvuođa nannet sámigirkolaš fátmmasteami Girku Heahteveahki bargguin.

- Ávžžuhit Girku Heahteveahki čalmmustuhttit álgoálbmogiid čielgasit iežaset bargguin viidáseappot.

Mišuvdnašiehtadusat (SMM):
Norgga girku mihttu lea ahte buot riikka searvegottit dahket mišuvdnašiehtadusa (mišuvdnaprošeavtta/ustitvuođasearvegotti) Samarbeidsrådet for Menighet og Misjon (SMM) olis. (Eanet dan birra, geahča *Du verden! Veiledningshefte for vennskapssamarbeid i menigheter* ja SMM resursasiiddu www.menighetogmisjon.no). Earret GH fástoákšuvnna leat mišuvdnašiehtadusat jáhkkimis dat eanemus strategalaš arenat maid bokte báikkálaš searvegottit sáhttet oasálastit álgoálbmotbargguin.

Buot searvegottit Sis-Finnmárkku proavássuohkanis leat dahkan mišuvdnaprošeavttaid mat gusket Canjar-indiánaide Ecuadoras (Normisjon). Prošeavtta váldoulbmil lea doarjut dan áidna vuođđoskuvlla Ecuadoras gos oahpahit indiánaide iežaset giela, kultuvrra ja historjjá. Prošeakta leat válljejuvvon dannego dat dovdo oahpisin daid vásihusaide mat sámiin leat sámegiela ja kultuvrra duolbmama ektui skuvllas ja stuoraservodagas. Mišuvdnašiehtadusa álgoálbmotprofiila lea addán mišuvdnaprošektii báikkálaš appellašuvnna ja boktán báikkálaš álgaga, ovdamearkkadihte lonohallamiid gaskal Sis-Finnmárkku proavássuohkana searvegottiid ja indiánaid geat gullet dan skuvlii Ecuadoras.

Norgga girku barggus nugohčoduvvon searvegotti ustitvuođaovttasbargguin (mišuvdnaprošeakta/ustitvuođasearvegoddi) lea maid bismagottiide sadji álggahit dakkár ustitvuođaovttasbarggu. Golmma davimus bismagottis livččii ovdamearkkadihte vejolaš árvvoštallat ahte sáhtášiigo dihto oktiiheiveheapmi dahkat synergiijaid báikkálaš ja guovllu álgoálbmot prošeavttaid gaskkas mearriduvvon guovlluin.

- SMM guovddáš dásis ja mišuvdnarádđeaddit Davvi-Hálogalándda, Lulli-Hálogalándda ja Nidarosa bismasgottiin berrejit ovttasbargat Sámi girkorádiin lasihit álgoálbmot guoskivaš mišuvdnašiehtadusaid Norgga girkus oppalaččat ja sámi girkoeallimis erenoamážit.

5.16 Stáhta-girku ođastus

Buot politihkalaš bellodagat Stuoradikkis šiehtadedje cuoŋománu 10. beaivvi 2008 rievdadit vuođđoláhkamearriduvvon oktavuođaid stáhta ja Norgga girku gaskkas (nugohčoduvvon stáhta-girku soabadus). Dat politihkalaš šiehtadus mearkkaša ahte stáhta ja Norgga girku oktavuođat rivdet. Dakkár rievdama oktavuođas ferte čielggadit sihke stáhta ja Norgga girku boahtteáiggi geatnegasvuođaid sámi girkoeallima ektui. Dat guoská Norgga girku ođđa girkolága ja ođđa girkoortnega hábmemii/ráhkadeapmái.

Prinsihpalaš vuođđojurddašeami oktavuođas dasa mii guoská *stáhta* boahttevaš ovddasvástádusas sámi girkoeallima ovddas lea dehálaš earuhit gaskal ”stáhta-girku-oktavuođa” ja ”stáhta-sámiálbmoga-oktavuođa” (gč VL § 110a). Goappešat oktavuođat gusket sámi girkoeallimii, muhto dain leat guovttelágan vuođuštusa. Vaikko Norgga stáhtus stáhtagirkun rievdá, de ii mearkkaš dat ahte stáhta ii šat galgga atnit ovddasvástádusa sámi girkoeallimis. Lea govttolaš atnit sámi girkoeallima *oassin dan sámi álbmoga kultuvrras ja servodateallimis* mii Vuođđolága § 110 mielde gullá stáhta ovddasvástádussii láhčit vai dat sihkkarastojuvvo ja ovddiduvvo (gč čuoggá 4.3.1). Go *Sámi girkoeallima strategalaš plána* deattuha stáhta ovddasvástádusa sámi girkoeallima ovddas, de ii leat dat vuostá rievdadit

stáhta-girku oktavuođaid, muhto doalaha dan ahte 110a paragráfas ain galgá leat relevánsa sámi girkoeallimii maiddái maŋŋil go Norgga girku lea heaittihuvvon stáhtagirkun. Seammás lea govttolaš eaktudit ahte Norgga girku oažžu čielgaset ieŠheanalas ovddasvástádusa sámi girkoeallimii maŋŋil go stáhta ja girku oktavuohta rievdá, ja ahte dan bidjet vuođđun stáhta-girkoođastusbargguin.

5.16.1 Girkočoahkkima čanastagat boahttevaš girkoláhkii ja girkoortnegii

GČ-áššis 8/07 *Vuođđoláhkiivuođđudeapmi, girkoláhka ja Norgga girku girkoortnet* leat bidjan eavttuid ja bajitdási čanastagaid boahttevaš girkoláhkii ja girkoortnegii. Dan mearrádusas lea čielgasit daddjojuvvon sámi girkoeallima fuolaheami birra maiddái maŋŋil go stáhta ja girku oktavuođaid leat rievdadan.

Dan čuoggás mas lea sáhka girkolága ja girkoortnega birra, dadjet ahte ”Girkus lea sierra ovddasvástádus fuolahit sámi girkoeallima dárbbašlaš ja ovttaárvosaš oassin Norgga girkus. Dan vuođuštit sámiid nanu historjjálaš gullevašvuođas Norgga girkui, ja danne go sámiin lea álgoálbmot stáhtus Norggas.”

Stáhtalaš ja sis-girkolaš oktavuođaid gaskka reguleremis doalahit dan ahte ”Norgga girku sierra ovdasvástádus sámi girkoeallima ovddas ferte geahččat Vuođđolága § 110a ektui.” ja ahte ”Norgga girkus lea ain geatnegasvuohta čuovvut sámelága giellanjuolggadusaid ja oažžut dasa dan stáhtalaš ruhtadeami mii dan geatnegasvuođa čuovvu.”

Viidáseappot čujuhit ahte ”Álgoálbmotdimenšuvnna galgá fuolahit sihke rámmalágas ja girkoortnegis.”

- Girkočoahkkima čanastagaid sámi girkoeallima fuolaheamis (GČ 8/07) galget čuovvut ođđa girkolága ja girkoortnega bargguin viidáseappot. Lea dárbu čielggadit sihke stáhta ja Norgga girku boahttevaš geatnegasvuođaid sámi girkoeallima ektui Vuođđolága § 110a, sámelága ja riikkaidgaskasaš álgoálbmotrievtti čuovggas.

5.16.2 Stáhta ovddasvástádus fievrredit politihka mii aktiivvalaččat doarju sámi oskku ja eallinoainnu

ON julggaštusa kapihtal 12 álgoálbmogiid vuoigatvuođaid birra praktiseret ja fievrredit viidáseappot iežaset vuoiŋŋalaš ja oskkoldat árbevieruid, dábiid ja meanuid: ”Indigenous peoples have the right to manifest, practice, develop and teach their spiritual and religions traditions, customs and ceremonies […].”Lea govttolaš jáhkkit ahte dat riektesuodjalus maid fátmmasta sámiid kristtalašvuođaárbevieruid.

Kristtalašvuohta lea guhká leamaš sámiid oskkoldat, ja stuora oassi sámiin Norggas gullet Norgga girkui. Sámit leat máŋggaid buolvvaid badjel oasálastán girku allabasiin, meanuin ja oskkueallimis oktan eará sámi kultuvraovdanbuktimiiguin ja árbevieruiguin. Dat lea addán sierra sámi kristtalašvuođaárbevieruid ja sierra sámi geahččanguovlluid kristtalaš oskkus ja eallimis. Jus Norgga girku ii ane sámi girkoeallimis fuola, de sáhttá dat njeaidit mávssolaš árbevieruid ja kultuvrasuorggi sámi álbmogis, sihke oskkoldaga ja eará árbevieruid dáfus.

Ovddasvástádus addit sámi kristtalašvuođaárbevieruide saji ja ovdánanvejolašvuođaid ii sáhte bidjat dušše Norgga girku ovddasvástádussan, muhto oaidnit dan stáhta ollisvuođa ovddasvástádussan (VL § 110a), mas *sámepolitihka mii aktiivvalaččat doarju* ja *oskku- ja eallinoaidnopolitihka mii aktiivvalaš doarju* ferte geahččat oktilasat. Dat čájeha ahte eiseválddit fertejit fievrredit politihka mii aktiivvalaš doarju sámi oskku- ja eallinoainnu.

Sámi girkoeallima strategalaš plána bidjá vuođđun dan ahte nugohčoduvvon stáhta-girku soabadus ii mielddisbuvtte vuđolaš rievdadusaid dain geatnegasvuođain mat stáhtas ja Norgga girkus leat sámi girkoeallima ovddas dál. Vaikko stáhta konfešunealla čanastat (ortnet evangelalaš-lutherlaš stáhtain) heaittihuvvo ge ja Norgga girku oažžu stuorát iešheanalasvuođa, de bissu Norgga girku Norgga álbmotgirkun ja stáhtas galgá leat čielga ovddasvástádus fievrredit dakkár politihka mii aktiivvalaččat doarju oskku ja eallinoainnu. Norgga girku joatká danne ain atnit iežas girkun mas lea sierra vuođđudus vuođđoláhkii. Stáhta prinsihpalaš ovddasvástádus fuolahit aktiivvalaš oskku- ja eallinoaidnopolitihka doalahuvvo gaskal aktiivvalaš doarju sámepolitihka ja aktiivvalaš doarju oskkoldatpolitihka maiddái maŋŋil go stáhta ja girku oktavuođat leat rievdan.

5.16.3 Sámelága giellanjuolggadusat

Lea dárbu čielggadit ahte váikkuha go sámeláhka Norgga girku geatnegasvuođaide maŋŋil go oktavuođat stáhta ja girku gaskkas leat rievdan. Lassin dasa ahte fievrredit dálá geatnegasvuođaid viidáseappot, de berre sámelága giellanjuolggadusaid geahčadit sámegiela geavaheami girku *oktasašmeanuid* (ipmilbálvalusat ja girkolaš meanut) oktavuođas.

Lea čielggas ahte láhkaaddi ii leat vuhtiiváldán doarvái girkolaš bálvalusaid sierraláganvuođa dallego sámelága giellanjuolggadusaid hábmejedje. Sámelága álgobargguin deattuhit ahte sierra mearrádus vuoigatvuođa birra oažžut oktagaslaš girkobálvalusaid sámegillii (§ 3-6) addá dušše vuoigatvuođa oažžut oktagaslaš girkobálvalusaid sámegillii eaŋkilmeanuid oktavuođas, iige searvegotti oktasaš meanuin. Muhto girkolaš bálvalusaid oktagaslaš bálvalusaddima iešláhki lea earálágan go dat mii eanas almmolaš ásahusain lea, dannego girku oktasaš meanut gullet searvegotti searvevuhtii. Go sámeláhka eaktuda ahte vuoigatvuohta oažžut bálvalusaid gásttašeapmái ja eahkedismállásiidda lea ahte dakkár girkolaš bálvalus dahkkojuvvo sierra lanjas, de lea dat oktasašmeanuid iešvuođa vuostá.

Danin sáhttá jearrat ahte iigo sámelága giellanjuolggadusaid sátnádeapmi dan čuoggás leat váilevaš go láhkaovdabargguin leat geažuhan ahte sámegielagiin ii leat seamma vuoigatvuohta oasálastit girku oktasaš meanuin iežaset gillii. Sámi girkoráđđi lea dan duogáža vuođul bivdán nannet sámelága giellanjuolggadusaid norgga stáhta geatnegasvuođaid ektui sámiide álgoálbmogin nugo dat ovdanbohtet Vuođđolágas § 110a ja álbmotrievttálaš mearrádusain (SGR 26/09).

- Sámelága giellanjuolggadusaid girkolaš beliid berre erenoamážit geahčadit sámegiela geavaheami girku oktasaš meanuid (ipmilbálvalusat ja girkolaš meanut) oktavuođas ja fievrredit sámelága geatnegasvuođaid viidáseappot go stáhta ja girku oktavuođat rivdet.

5.17 Sámi girkodemokratiija (demokratiijaođastus)

Sámi girkoráđđi bivddii (SGR áššI 39/08) demokratiijaođastusa olis bidjat bargojoavkku čielggadit govdodaga áššiin mat gusket Norgga girku sámi-girkolaš demokratiijai. Dan

duogáža vuođul bivddii Girkočoahkkin ásahit bargojoavkku mii galggai buktit evttohusa ođđa ortnegiidda sámi girkoeallin áirasiid válljemis bismagodderáđiide ja Girkočoahkkimii ovdal 2011 válggaid (GČ 11/08). Girkoráđđi álggahii bargojoavkku čakčat jagis 2009, ja bargojoavkku evttohus lei vuođđun Sámi girkoráđi ja Girkoráđi meannudeamis áššis jagis 2010 (SGR 16/10, GR 26/10, SGR 30/10, GR 39/10). Prinsihpalaš ságastallan Norgga girku sámi-girkolaš demokratiija (gč. vuolábealde) vuođu birra lei bargojoavku vuolggasadji go dat ovddidii iežas evttohusaid.

Prinsihpalaš vuođđu sámi-girkolaš demokratiijai

Norgga girku sámi girkoeallima bargguid leat vuođušan dan dili ektui mii sámiin lea čearddalaš unnitlohkun ja álgoálbmogin Norggas. Vuođđoláhka § 110a cealká ahte ”Stáhtas eiseváldin lea geatnegasvuohta láhčit dilálašvuođaid nu ahte sámi álbmot sáhttá sihkkarastit ja ovdánahttit gielas, kultuvrras ja servodateallimis.” Dat mearrádus speadjalastá riikkaidgaskasaš álbmotrievtti mii addá álgoálbmogiidda sierra unnitlogusuodjalusa ja kollektiivvalaš rievtti mielde- ja iešmearrideapmái áššiin mat gusket sidjiide alcceseaset. Dat guoská maid girkodemokratiija bargguid nannemii.

Dokumeantta *Styrket demokrati i Den norske kirke* (čuokkis 3.1) golbma dimenšuvnna nannet demokratiija Norgga girkus leat: (1) demokráhtalaš kultuvra, (2) báhppasuohkanat vuđolaš organisatovralaš ovttadahkan ja (3) eaŋkilmieldelahtuid sadji ja váikkuhanfápmu. Dat galget maid sámigirkolaš demokratiija nannenbarggu vuođđun, muhto dasa berre lasihit njealját dimenšuvnna mii sáhttá unnitlogupolitihkalaš beliid fuolahit: (4) sámi álbmoga riekti mielde- ja iešmearrideapmái.

Sámi *ovddasteapmi* iešguđet girkolaš orgánain nugo ovdamearkkadihte bismagodderáđiin ja Girkočoahkkimis lea das sámi *mieldemearrideami* ovdanbuktin girkodemokratiijas. Sierra sámi-girkolaš orgánaid ásaheami bokte, nugo ovdamearkkadihte Sámi girkoráđđi ja Saemien Åålmegeraerie (sámi searvegodderáđđi lullisámi guovllus), rahpá baicce dihto mearriduvvon rámmaid siskkobealde vejolašvuođa oažžut muhtinlágan sámi *iešmearrideami* girkus. Mieldemearrideapmi addá sámiide vejolašvuođa váikkuhit mearrádusmannolagaid girkus, ja iešmearrideapmi fas saji hábmet iežaset girkoeallima.

Go girkodemokratiijas galgá nannet sámi dimenšuvnna, de ferte árvvoštallat 3 vuosttaža ja dan bajábeale namuhuvvon 4. dimenšuvnna gaskkas. Lea ovdamearkkadihte nu ahte eanas sámi ássanguovlluin leat sámit unnitlogus báikkálaččat. Vaikko báhppasuohkana sáhttá geográfalaččat atnit sámi báhppasuohkanin, de ii leat dábálaš ahte searvegotti ovddasteaddji orgána (searvegodderáđđi) ovddasta sámi mielde- dahje iešmearrideami girkodemokratiijas. Demokráhtalaš struktuvra, báhppasuohkan vuođolaš organisatovrralaš ovttadahkan ja eaŋkilmieldelahtuid sadji ja váikkuhanfápmu ii leat nappo doarvái sihkkarastit sámi mielde- ja iešmearrideami girkus. Dasa ferte ásahit sierra unnitlogupolitihkalaš doahttalusaid.

Sámi girkoeallima strategalaš plána evttohus bidjá “fátmmasteami” vuođđun vuođolaš unnitlogupolitihkalaš prinsihppan Norgga girku barggus sámi girkoeallimiin (gč čuoggá 4.5). Dat mearkkaša ahte sámiide addojuvvo riekti oasálastit Norgga girku oktasaš eallimis almmá guođikeahttá iežaset iešvuođa ja earáláganvuođa. Dan lea vejolaš sihkkarastit go unnilohkui sihkkarastá duohta vejolašvuođa oasálastit eanetlogugirku demokráhtalaš struktuvrrain, seammás go sámi girkoeallimii sihkkarastojuvvojit iežaset mearridanarenat hábmet iežaset girkoeallima Norgga girku rámma siskkobealde.

Bargojoavkku árvvoštallamat viidáseappot

Dan prinsihpalaš vuolggasajis álggii bargojoavku geahčadit válgaortnegiid mat addet stuorát sámigirkolaš demokráhtalaš legitimitehta sámi áirasiid válgii Sámi girkoráđđái ja golbma davimus bismagodderáđiide.

Sámi girkoráđi ektui čájeha dálá válgaortnet ahte dat lea Girkočoahkkima orgána, muhto unnán ahte dat maid lea Norgga girku sámiid ovddasteaddji orgána (dat ovdanboahtá ráđi čoahkádusas, muhto ii válggas).

Sámiid ovddasteddjiid válljemis golmma davimus bismagodderáđiide leat sámit ieža geat válljejit, muhto dalle 10, 10 ja 5 sámi elektoraid / válgaolbmáid bokte juohke bismagottis. Dat ortnet lea unnán dohkálaš, ja bargojoavkku árvvoštallama mielde ii leat elektorortnet demokráhtalaš.

Bargojoavku geahčadii danne vejolašvuođa (1) ovttastahttit sámi ovddasteami golbma davimus bismagodderáđiin dan bokte ahte dat golbma bismagodderáđit ovddastuvvojit Sámi girkoráđis (namalassii ahte bismagodderáđiid sámi áirasat automáhtalaččat leat Sámi girkoráđi mieldelahtut). Dasalassin geahčadii bargojoavku vejolašvuođa (2) nannet daid áirasiid duohta sámi demokráhtalaš válgga bokte ja molsut elektorvuogádaga dakkár geahččalanortnegiiguin mat earret eará eaktudit ásahit sierra sámi jienastuslogu.

<u>Eahpádusat čearddalaš jienastuslogu hárrái – ja sámi girkočoahkkima árvvoštallan</u>
Sámi girkoráđđi oaččui njálmmálaš čilgehusa Sámedikkis čakčamánus 2010 dan birra ahte čearddalaš jienastuslogu ásaheamis leat máŋga váttis beali. Vuosttažettiin leat garra njuolggadusat Sámedikki jienastuslogu geavaheamis eará ulbmiliidda go dasa man dihte dan leat ásahan. Nuppádassii ferte Norgga girku árvideamis ohcat diehtobearráigeahčus lobi ásahit čearddalaččat vuođđuduvvon jienastuslogu. Goalmmát jearaldat lei ahte leatgo Norgga girku bealis jurddašan vuđoleappot dan ahte čearddalaš vuođđuduvvon jienastuslohku sáhttá mielddisbuktit riidduid báikkálaččat / guovllus.

Sámi girkoráđđi bivddii áššis 30/10 joatkit dálá válgaortnegiin maiddái jagis 2012 válggain, ja dat lei earret eará dannego eai lean doarvái čielggadan juridihkalaš ja praktihkalaš implikašuvnnaid čearddalaš vuođđuduvvon jienastuslogu ásaheamis. Danne ii dahkan Girkočoahkkin rievdadusaid Sámi girkoráđi ja golbma davimus bismagottiid sámi áirasiid válgaortnegis GČ áššis 11/10.

Eahpádus ásahit čearddalaččat vuođđuduvvon jienastuslogu lei duogážin dasa go Sámi girkoráđđi seamma áššis bivddii čielggadit vejolašvuođaid ásahit sámi girkočoahkkima:

> Sámi girkoráđđi bivdá čielggadit sámi girkočoahkkima ásaheami. Sámi girkočoahkkimii addojuvvo dat rolla ahte válljet / ovddidit Sámi girkoráđđái, bismagodderáđiide ja Girkočoahkkimii sápmelaš áirasiid evttohassan. Dat sáhttá sihkkarastit stuorát sámi legitimitehta dain áirasiin geat válljejuvvojit daid sierranas ráđiide. (SGR 30/10, čuokkis 3).

Girkoráđi bargojoavku ságastalai vehá vejolašvuođa birra ásahit sámi girkočoahkkima mii oažžu rolla Sámi girkoráđi mearrádusa mielde. Dan birra ii leat bargojoavku dattege dadjan maide iežas loahppaárvalusas, go joavkku árvvoštallama mielde ii gullan dat dan mandáhttii maid Girkočoahkkin (GČ 11/08) lei addán. Sámi girkoráđi mearrádus dahká dan fas áigeguovdilin.

Go galgá ásahit válgaortnega mas buorebut oaidná áigumuša Sámi girkoráđiin *sámiid ovddasteaddji orgánan* Norgga girkus, de sáhtášii ovdamearkkadihte jurddašit modealla mas Girkočoahkkin formálalačča vállje áirasiid Sámi girkoráđđái, muhto ahte dat dahká dan maŋŋil go lea jienasteami bokte ožžon čielga rávvagiid dakkár orgánas mas lea sámigirkolaš legitimitehta. Dat sáhtášii leat *Sámi girkočoahkkin* mii čoahkkana válgamannolaga oktavuođas, ja mii earret eará galgá addit čielga rávvaga Sámi girkoráđi válgii.

Sámi girkočoahkkima čoahkádusa sáhttá ovdamearkkadihte dahkat dan bokte ahte bovde čuovvovaš orgánaid searvat ovddastit:

- 1 sámi áirasa sámi searvegottis lullisámi guovllus
- 1 sámi áirasa juohke báhppasuohkanii sámegiela hálddašanguovllus (oktiibuot 13)
- 1 sámi áirasa juohke proavássuohkanis sámi ássanguovllus (oktiibuot 30 proavássuohkana: DH: 9, LH: 7, Nid: 13, Ham: 1)
- 5 sámi áirasa Lulli-Norggas
- 1 sámi bismagodderáđđeovddasteaddji Nidarosas, L-H ja D-H (oktiibuot 3)
- Sámi girkoráđđi (oktiibuot 7)

Jus buohkat sáddejit áirasa, de leat oktiibuot sullii 59 oasálasti. Áirasat daid iešguđet guovlluin sáhttet ovddidit kandidáhta lullisámi, julevsámi ja davvisámi ovddasteddjiide ráđis, ja sámi ovddasteaddji Lulli-Norggas, ja dievasčoahkkin sáhttá ovddidit jođiheaddjekandidáhta Sámi girkoráđđái.

Sámi girkočoahkkima sáhttá viidáseappot jurddašit ovdánahttit arenan ságastallat dehálaš fáttáid, gažaldagaid ja válljemiid birra sámi girkoeallimis ja ovddidit ovttasdoaibmama ja ságastallamiid gaskal báikkálaš, guovllu ja guovddáš dási sámi girkoeallimis, ja gaskal iešguđet guovlluid sámi girkoeallimis. Okta modealla lea ahte dakkár čoahkkin doaibmá muhtinlágan áirrasgoddin sámi girkoeallimii Norgga girkus.

- Lea dárbu bargat viidáseappot nannet legitimitehta sámigirkolaš demokratiijas. Berre čielggadit vejolašvuođa ásahit sámi girkočoahkkima mas leat dihto rollat Sámi girkoráđi válggain.

5.18 Vuordámušat bargiid- ja bargoaddiorganisašuvnnaide

Girkolaš oktavuođas lea dárbu eanet bargiid- ja bargoaddiorganisašuvnnaide ja daid berre danne váldit mielde sámi girkoeallima ollislaš strategiijas. Girkolaš bargoaddi- ja beroštusorganisašuvdna (KA), mii lea oktasašráđiid ja searvegodderáđiid bargoaddiorganisašuvdna, berre fuolahit sámi gelbbolašvuođadárbbuid iežas oahpahan- ja lasseoahpahusdoaimmain ja sin ráđđeaddibálvalusas oktasašráđiide ja searvegodderáđiide. Dat seamma guoská Norgga girku iešguđetlágan bálvalusjoavkkuid fágaorganisašuvnnaide. Dan oktavuođas leat Presteforeningen, Teologene, Kateketforeningen, Det norske diakonforbund, Musikernes fellesorganisasjon, Fagforbundet ja Delta eanemus áigeguovdilat.

- Bivdit Girkolaš bargiid- ja bargoaddiorganisašuvnnaid fuolahit sámigirkolaš gelbbolašvuođa iežaset doaimmain.

5.19. Ovttasbargu leastadiánalaš čoakkalmasaiguin ja kristtalaš organisašuvnnaiguin

Sámi girkoeallimis lea mávssolaš oasálastit mat eai leat mielde dan Norgga girku sámi girkoeallima áigeguovdilis bargosurggiid geahčadeamis mii lea 5. kapihttalis. Dat guoská sihke leastadiánariid čoakkalmasaide ja ektodáhtolaš kristtalaš organisašuvnnaide. Leat eanet kristtalaš organisašuvnnat go dat maid dás vuolábealde leat namuhan mat leat áigeguovdilis ovttasbargoguoimmit sámi girkoeallima nannemis (gč ovdamearkkadihte čuoggá 5.15). Norgga girkui lea dehálaš fátmmastit oppalaš vuođu alde dakkár rastideaddji struktuvrraid iežas sámi girkoeallima ovddidan bargguin.

Máŋgga sajis leat leastadiánariid čoakkalmasat mávssolaččat báikkálaš sámi girkoeallimis. *Sámi girkoeallima strategalaš plána* bidjá vuođđun dan ahte leastadiánalaš lihkadus lea dehálaš sámi girkoeallimii ja riggodat Norgga girkui oppalaččat. Lea dárbu doalahit buriid ovttasbargooktavuođaid leastadiánariid čoakkalmasaiguin, dat lea girkoeallimis dehálaš oassi ja doarjja.

Norgga Sámemišuvdna definere Norgga girku searvegottiid lunddolaš oktavuohtan iežaset evangelialaš ja diakonála bargguid hárrái sámi ássanguovllus. Organisašuvnna jođihangoddi lea dattege dovddahan vuorrástuvvama dan teologalaš ovdaneami ektui mii norgga almmolaš girkus lea, erenoamážit homofiliijadigaštallamis. Buvttadit sámegiel kristtalaš veahkkeneavvuid mánáide lea dakkár suorgi mainna sáhtášii Sámi girkoráđiin ovttasbargat. Dasalassin lea vejolaš gaskkustit biibbalteavsttaid, liturgiijaid, sálmmaid ja nu ain Sámemišuvnna lagasradio Radio DSF bokte Kárášjogas, mii lea guovttegielat lagasradio maid sáhttá gullat miehtá Sis-Finnmárkku proavássuohkana. Sámemišuvdna namuha maid dárbbu gaskkustit biibbalteavsttaid gielddasámegillii ruošša sámiide.

Sotnabeaiskuvla lea muhtin guovlluin leamaš guhká mávssolaš sámi girkoeallimis ja Norgga Sotnabeaiskuvlalihttu guovddáš dásis lea sámi girkoeallimii áigeguovdilis ovttasbargoguoibmi. Lea lunddolaš geahččat lagabui ahte sáhtášii go dan ovttasbarggu nannet boahtteáiggis sámi oskkuoahpahusa ektui.

6 DOAIBMAPLÁNA

Dát kapihtal čoahkkáigeassá ođđa vuoruhuvvon virggiid ja doaibmaguovlluid 5. kapihttala rájes ja áigodahttá daid 5-jagi doaibmaplánii (2012-2016). Doaibmaplána oainnusmahttá dušše virggiid ja doaibmabijuid maid bokte šaddet ođđa dárbbut. Doaibmačuoggáid 5. kapihttalis galgá dattege ipmirdit oaivvadussan Norgga girku bargguide sámi girkoeallimiin 2012-2016 doaibmaplánaáigodagas.

Ođđa vuoruhuvvon virggiid ja doaibmasurggiid álggaheapmi 2012-2016

Doaibmabidju	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
Ođđa fásta virggit					
100 % lullisámi giellamieldebargi	50 %	50 %			
100 % julevsámi giellamieldebargi	50 %	50 %			
25 % davvisámi girkodulka, Porsáŋgu		25 %			
25 % davvisámi girkodulka, Loabát		25 %			
100 % ráđđeaddi (nuorat), SGR	100 %				
100 % sámi báhppavirgi, Lulli-Norga			100 %		
100 % ráđđeaddi (diakoniija/kultuvra/álgoálbmot), SGR			100 %		
100 % diakona, julevsámi guovlu				100 %	
100 % diakona, ovtta searvegoddái SF proavássuohkanii				100 %	
50 % viiddidit beaivválaš jođiheaddji virgesturrodaga, Lullisámi searvegoddi				50 %	
Ođđa vuoruheamit					
Jahkásaš sámi girkoeallin fágakonferánssat	X				
Sámi nuoraidbargu		X			
Doaibmabijut diakoniija, kultuvrra ja álgoálbmot surggiin			X		
Ipmilbálvalusođastus	X				
Sámi girkoráđi fárreheapmi	X				
Doaibmabijut maid golut eai leat rehkenastojuvvon ja maid ferte duohtandahkat ovttas eará áigeguovdilis oahpahusásahusaiguin/departementtain/ organisašuvnnaiguin					
Oahppodoaibmabijut sámegielas ja kultuvrras		X			
Gelbbolašvuođahuksenprošeakta			X		
Girkohistorjaprošeakta			X		
Rekrutterenprošeakta		X			
Biibbaljorgaleapmi	X				

Áigodahttin ja vuoruheapmi

Vuolábealde čuovvo vuođuštus sierra virggiid ja doaibmabidjosurggiid álggahemiide ja vuoruhemiide.

Evttohuvvon *sámi giellamieldebargit/girkodulka-virggit* adnojit girkui áibbas dárbbašlažžan go galgá sámelága giellanjuolggadusaid doahttalit. Dat guoská erenoamážit lullisámi- ja julevsámi giellavirggiide, main dál eai leat iežaset virgeresurssat Norgga girkus. Buot virggit álggahuvvojit jagiin 2012/2013.

Leat evttohan *Sámi nuoraidráđđeaddi* riikkadásis vai sáhttá gokčat dan stuora dárbbu mii lea nannet sámi nuoraidbarggu Norgga girkus. Dat lea maid dehálaš rekrutterengeahččanguovllus. Ráđđeaddi galgá hukset sámi arenaid ja fierpmádagaid sámi nuoraide buot giellaguovlluin. Nuorat leat vuoruhansuorgi Sámi girkobeivviin jagis 2013, mii lea strategalaš arena loktet bargguid nuoraidsuorggis. Dan virggi berre juo ásahit jagis 2012 vai olle ráhkadit fierpmádaga, oažžut olbmuid oasálastit ja searvat plánemiidda.

Oslo bismagodderáđđi lea juo máŋga jagi ovddidan dárbbu oažžut *Sámi báhppavirggi Osloi/Lulli-Norgii.* Dál sáhttá leat vejolaš rekrutteret olbmuid virgái jagis 2014.

Diakoniija ja kultuvra leat vuoruhansuorggit Norgga girkus, muhto sámi girkoeallimis leat unnán resurssat movttiidahttit našovnnalaš fágaovdáneapmái ja báikkálaš mannolagaide dan suorggis. Sámi girkoeallimii lea releványta oaidnit oktavuođa gaskal diakoniija-, kultuvra- ja álgoálbmotsurggiid, ja ođđa ráđđeaddevirgi dan suorggis sáhttá addit váikkuhusaid sámi girkoeallimii ollislaččat. Evttohuvvon *ráđđeaddi diakoniija/kultuvrra/álgoálbmot suorggis* álggahuvvo easka jagis 2014 dannego lea eanet hoahppu oažžut bajábeale namuhuvvon virggiid.

Norgga girkus leat bargamin nannet diakoniija ođđa diakoniijavirggiiguin daid lagamus jagiid. Dan oktavuođas lea lunddolaš ahte maiddái sámi girkoeallin oažžu ođđa resurssaid. Evttohit guokte ođđa diakoniijavirggi báikkálaš sámi girkoeallimii jagis 2015.

Lea dárbu nannet doaimma Saemien Åålmege – Sámi searvegottis lullisámi guovllus (SÅ). Dan evttohit dahkat dan bokte ahte beaivválaš jođiheaddjevirgi viiddiduvvo 50 proseanttas 100 prosentii. Dat mearkkaša ahte SÅ eaktuduvvo jotkojuvvot maŋŋil go geahččalanáigodat nohká jagis 2012.

Sámi girkoráđđi dárbbaša oažžut lassi doaibmaruđaid, vai earret eará sáhttá lágidit jahkásaš sámi girkoeallin fágakonferánssa mii fátmmasta viidábut go dušše oskkuoahpahusa.

Doaibmaruđaid nuoraid ja diakoniija/kultuvra/álgoálbmot surggiin ferte geahččat oktilasat ráđđeaddivirgiiguin maid leat dan váste ásahan. Ruđaide lea dárbu vai lea vejolaš ásahit arenaid sámi girkoeallimii báikkálaš ja guovllu dásis virggiid rámmain.

Ipmilbálvalusođastus bidjá čanastagaid sámi girkoeallima liturgiijabargguide viidáseappot. Norgga girku ođđa teakstagirjji sisafievrredeami oktavuođas nanne dasalassin Girkočoahkkima mearrádus dárbbu nannet sámi biibbaljorgalanbargguid ovdáneami lullisámegillii, julevsámegillii ja davvisámegillii. Ipmilbálvalusođastus berre leat vuoruhansuorgi sámi girkoeallimis doaibmaplánaáigodagas.

Girkoráđđi mearridii jagis 2008 *fárrehit Sámi girkoráđi* Romsii jagis 2010. Lagasvuohta sámi ássanguovlluide ja sámiguoskivaš gelbbolašvuođabirrasiidda lei mearrádusa vuođuštus. Ruhtadandárbu lea departementii ovddiduvvon ja vuordimis oažžut ruhtadeami stáhtabušeahta bokte. Jagi 2011 stáhtabušeahtas čállá departementa ahte Sámi girkoráđi fárrema ferte árvvoštallat Sámi girkoeallima strategalaš plána meannudeami oktavuođas Girkočoahkkimis 2011. Sámi girkoráđi fárrema ja dasa ođđa virggiid álggaheami ferte geahččat oktilasat.

Girkoráđđi ii leat rehkenastán goluid doaibmabijuide/prošeavttaide mat gullet *sámi giela ja kultuvrra oahpahussii, gelbbolašvuođahuksemii, girkohistorjaprošektii, rekrutteremii ja biibbaljorgaleapmái*, go daid ferte duohtandahkat ovttas áigeguovdilis ásahusaiguin ja departmenttain. Dan eaktudit čuovvolit hálddahuslačča t maŋŋil go doaibmaplána leat mearridan, ja ahte de ráhkadit prošeaktaplánaid mas prošeaktaorganiseren, prošeaktabušeahtta ja – ruhtadeamit iešguđet prošeavttain bohtet ovdan. Áigeguovdilis ovttasbargoguoimmit ruhtadeamis ja/dahje čađaheamis leat:

Ođasmahttin-, hálddahus- ja girkodepartemeanta
Máhttodepartemeanta
Sámediggi
Girkolaš oahpahusguovddáš Davvin (GOD)
Institutt for historie og religionsvitenskap (IHR), Romssa universitehta
Sámi allaskuvla (SÁ)
Menighetsfakultetet (MF)
Teologisk fakultet, Oslo Universitehta
Norgga biibbalsearvi

Sámi girkobeaivvit Muoffies jagis 2013 eai leat doaibmaplánas mielde, muhto dat lea dattege dehálaš doaibmabidju doaibmaplánaáigodagas. Doaibmabiju eaktu lea prošeaktaorganiseren, prošeaktabušeahtta ja prošeaktaruhtadeapmi ja dat čatná arvat hálddahuslaš ja ekonomalaš resurssaid Sámi girkoráđis 2012-2013 jagiid.

MIELDDUS 1

Sámegiella Norgga girkus: Áigeguovdilis giellamearrádusaid dulkon

Vuolábealde leat dat sámelága giellamearrádusat mat erenoamážit geatnegahttet Norgga girku fuolahit sámegiela. Dasto dulkojuvvo daid mearrádusaid geavaheapmi iešguđet doaibmasurggiin báikkálaččat, guovlluin ja riikkadásis Norgga girkus.

Áigeguovdilis giellamearrádusat sámelágas

§ 1-5. Sámegiella
Sámegiella ja dárogiella leat ovttaárvosaš gielat. Dat galget leat dássálagaid 3. kapihttala mearrádusaiguin.

§ 3-2. *Láhkaásahusaid jorgaleapmi. Dieđáhusat ja skovit*
Lágat ja láhkaásahusat maidda oppa dahje oasis sámi álbmogis lea erenoamáš beroštupmi, galget jorgaluvvot sámegillii.

Dieđáhusat almmolaš orgánain mat galget olles dahje osiide álbmogis hálddašanguovllus, galget leat sihke sámegillii ja dárogillii.

Skovit maid galgá atnit báikkalaš dahje guovllu almmolaš orgánaide hálddašanguovllus galget leat sihke sámegillii ja dárogillii. Gonagas addá dárkilit njuolggadusaid dán mearrádusa fápmuibidjamis.

§ 3-3. *Vuoigatvuohta oažžut vástádusa sámegillii.*
Sus gii sámegillii váldá oktavuođa báikkálaš almmolaš orgánain mii lea hálddašanguovllus, lea vuoigatvuohta oažžut vástádusa sámegillii. Dát ii dattetge gusto go njálmmálaččat váldojuvvo oktavuohta virgeolbmuin guhte lea doaibmamin eará sajis go orgána kantovrras.

Sus gii čálalaččat váldá oktavuođa guovllu almmolaš orgánain mii lea hálddašan-guovllus, lea vuoigatvuohta oažžut vástádusa čálalaččat sámegillii. Gonagas sáhttá erenoamáš dáhpáhusain čoavdit dihto guovllu almmolaš orgánaid dán gáibádusas.

§ 3-6. *Ovttaskas olbmui girkobálvalusa.*
Juohkehaččas lea vuoigatvuohta sámegillii oažžut oktagaslaš girkobálvalusaid Norgga girku searvegottiin hálddašanguovllus.

§ 3-7. *Vuoigatvuohta oahppovirgelohpái*
Sis guđet barget báikkálaš dahje guovllu almmolaš orgánas mii lea hálddašanguovllus, lea vuoigatvuohta oažžut bálkáhuvvon virgelobi háhkan dihtii alcceseaset sámegielmáhtu go orgána dárbbaša dakkár máhtu. Lea vejolaš mearridit ahte vuoigatvuohta geatnegahttá bargi

joatkit orgánas bargat dihto áiggi maŋŋá oahpu. Gonagas mearrida dárkileabbo njuolggadusaid dáid mearrádusaid čađaheami birra.

Gonagaslaš res. guovvamánu 24. beaivvi 1848 rievdadusaiguin ja dasa gullevaš čállosiin

Sámelága giellanjuolggadusaid mearridettiin jagis 1990 lei sámegiela geavaheapmi ipmilbálvalusain ja girkolaš meanuin máŋgga báhppasuohkaniin davvisámi váldoguovlluin (Guovdageaidnu, Kárášjohka, Porsáŋgu, Deatnu, Unjárga ja Davvesiida) vuoigatvuođavuođđuduvvon gonagaslaš res. bokte guovvamánu 24. beaivvi jagis 1848 (ja rievdadusaiguin maŋŋil) ja dasa gullevaš departemeantalaš čállosiin čakčamánu 16. beaivvi 1872. Gonagaslaš resolušuvdna vuoigatvuođavuođđudii geatnegasvuođa báhpaide oahppat sámegiela dihto báhppasuohkaniin, ja čakčamánu 16. beaivvi 1872 čálus ovdanbuktá dárkileappot sámegiela geavaheami ipmilbálvalusain ja girkolaš meanuin dain báhppasuohkaniin. Dat departemeantta čálus lea ipmirduvvon geavadin mii gulai gonagaslaš resolušuvdnii. Dat gonagaslaš resolušuvdna ii leat heaittihuvvon.

Báhpaid bargoaddiovddasvástideaddjit leat dál bismagodderáđit, ja danne lea bismagodderáđiid duohken mearridit movt galgá doahttalit dan gonagaslaš res. mii bođii guovvamánu 24. beaivvi 1848. Departemeanta eaktuda dattege ahte dat guhkes áiggi geavat mii daid mearrádusaid bokte lea ásahuvvon galgá fievrreduvvot viidáseappot, ja ahte ovddasvástádus dan fuolahit gullá dál Norgga girku iežas orgánaide.

Dat geavat maid dat mearrádusat leat ásahan sámegiela geavaheamis searvegotti oktasašmeanuid oktavuođas geatnegahttet nappo ain Norgga girku atnit fuola sámegielas. Dan berre dál geavahit buot searvegottiid ektui sámegiela hálddašanguovllus.

Giellamearrádusaid geavaheapmi Norgga girkus

Báikkálaš dásis:

Searvegodde- ja báhppakantuvrra hálddašeapmi

Searvegodde- ja báhppakantuvrrain sámegiela hálddašanguovllus lea geatnegasvuohta addit *vástádusa sámegillii čálalaččat dahje njálmmálaččat* lága § 3-3 mielde, leaš dál dat ovddiduvvon čálalaččat dahje njálmmálaččat. Dat eaktuda sámi giellagelbbolašvuođa searvegodde- ja báhppakantuvrras. Dat ii mearkkaš ahte buohkain kantuvrras galgá dakkár sámi giellagelbbolašvuohta, muhto ahte orgánas lea dakkár gelbbolašvuohta maid searvegodde-/oktasašráđđi ja báhppakantuvra dárbbaša giellanjuolggadusaid mielde.

Sámelága § 3-2 mielde geatnegahttá searvegodde- ja báhppakantuvrraid háhkat *áigeguovdilis lágaid ja njuolggadusaid, dieđáhusaid ja skoviid* sámegillii (muhto geatnegasvuohta daid jorgalit gullá guovddášgirkolaš ja departemeantta dássái). Áigeguovdilis dieđáhusat sámegillii leat ipmilbálvalusalmmuhusat, searvegoddebláđit, diehtojuohkinčállosat mat gullet iešguđet doaibmabijuide jnv.

Searvegodderáđđečoahkkimat

Vuoigatvuohta váldit oktavuođa almmolaš orgánain sámegillii guoská maid § 3-3 mielde searvegodderáđi mieldelahtuide. Jus searvegodderáđđemieldelahttu háliida hupmat sámegillii searvegodderáđđečoahkkimiin, de lea searvegodderáđis geatnegasvuohta láhčit sámi-dáru dulkonbálvalusa.

Searvegoddečoahkkimat
Vuoigatvuohta váldit njálmmálaš oktavuođa báikkálaš almmolaš orgánain guoská maid § 3-3 mielde searvegoddečoahkkimiin. Dan dárbbu lea váttis ovddalgihtii diehtit, ja danin berre láhčit vejolašvuođaid geavahit sámegiela.

Báhppabálvalus oktan sámi girkodulkkaiguin
Sámelága § 3-6 addá vuoigatvuođa oažžut oktagaslaš girkobálvalusaid hálddašanguovllus. Lága ovdabargguin leat čielgasit jurddašan báhppabálvalusa birra, muhto mearrádusa eai leat dattege ráddjen gullat dušše báhppabálvalussii. Mearrádusa lea vejolaš dulkot dan váldoulbmila ektui ahte sámit galget oažžut oktagaslaš bálvalusa iežaset gillii, ja olu dain girkolaš bálvalusain maid mearrádus fátmmasta, gusket maid diakona bálvalussuorgái (eanet diakonabálvalusa birra vuolábealde).

Lága ovdabargguin áiddostahttet ahte oktagaslaš girkolaš bálvalusat leat oktagaslaš sieluovddasmoraš, ja gásttašeapmi, vihaheapmi ja eahkedaččat/eahkedismállásat eará sajis go searvegotti oktasaš čoakkalmasas. Sámelága giellamearrádusat eai mudde nappo sámegiela geavaheami ipmilbálvalusas. Lága ovdabarggut dadjet ahte mearrádusaid § 3-6 ii gula sadjásaččaide, muhto galgá fuolahuvvot eará sámegielat báhpas hálddašanguovllus.

Mearrádussii gullá vuoigatvuohta oažžut eahkedaččaid sámegillii, ja dat mearkkaša ahte láhka gáibida *liige* giellagelbbolašvuođa hálddašanguovllu báhppabálvalusas.

Sámi girkodulkabálvalus lea mearriduvvon oassi báhppabálvalusas, muhto Davvi-Hálogalándda bismagottis leat dan dušše dihto searvegottiin ásahan. Girkodulkabálvalus ii váldde báhpain eret ovddasvástádusa oahppat ja geavahit sámegiela, muhto sihkkarastá ahte guovttegielat bálvalus fuolahuvvo heivvolaš vugiin, ja ahte báhppabálvalusa giellagelbbolašvuohta lea eatnigiela dásis ja releváhta kultuvragelbbolašvuohta. Fálaldat geavahit girkodulkka sieluovddasmorraša oktavuođas veadjá gal deavdit lága gáibádusaid, muhto dat lea heajos čoavddus girku bealis.

Searvegotti oktasaš ipmilbálvalusealLin ja girkolaš meanut
Sámelága § 3-6 ii mudde sámegiela geavaheami ipmilbálvalusealLimis ja girkolaš meanuin searvegotti oktasaš lanjas. Unnimusmeari njuolggadussan lea almmatge govttolaš buohtastahttit sámelága giellanjuolggadusaid geavaheami dainna geavadiin maid dat boarraset girkolaš mearrádusat ásahedje sámegiela fuolaheapmái girkolanjas (gč. bajábealde). Dan duogáža vuođul ii berre lohkat § 3-6 negatiivvalaš ráddjemin, muhto baicce ipmirdit dan liige doarjjan dan geavadii maid leat ásahan fuolahit sámegiela ipmilbálvalusain ja girkolaš meanuin.

Hávdádeapmi lea lagamuččaid váste, ja lea govttolaš doallat dan sámegillii go son gii hávdádanlága mielde ordne ipmilbálvalusa, háliida dan dahkat.

Dál muddejit girku iežas orgánat akto sámegiela geavaheami ipmilbálvalusealLimis. Dan leat muhtin muddui juo dahkan mearriduvvon ipmilbálvalusásahusaid bokte máŋgga searvegottis davvisámi guovllus. Ipmilbálvalusođastusa sisafievrredeamis berre bidjat čanastagaid mat

sihkkarastet govttolaččat fuolahit sámegiela ipmilbálvaluseallimis ja girkolaš meanuin sámegiela hálddašanguovllus. Bismmas ja bismagodderáđis lea liige ovddasvástádus ásahit ortnegiid mat daid sihkkarastet. Searvegodderáđđi/oktasašráđđi hálddašanguovllus galgá, ovttas báhppabálvalusain, veahkehit dan dahkat. Dat mearkkaša ahte oktasašráđđi maid galgá fuolahit ahte sis leat liturgiijagirjjit, sálbmagirjjit jnv. sámegillii.

Oskkuoahpahus, diakoniija ja girkomusihkka
Sámelága § 3-6 geatnegahttá fuolahit sámegiela earret eará eahkedaččaid ja oktagaslaš sieluovddasmorraša oktavuođain. Dat lea maid oassi *diakoniijabálvalusas*. Danne lea govttolaš ahte dat mearrádus fátmmasta fásta virgáduvvon diakona su bálvalusas. § 3-6 mielde ii leat vástevaš gáibádus fuolahit sámegiela *Oskkuoahpahusas ja girkomusihkas*. Giellanjuolggadusat leat mearriduvvon unnimusmeari njuolggadussan, muhto lea dattege govttolaš eaktudit ahte sámeláhka bidjá čanastagaid sámegiela fuolaheapmái maiddái dain doaibmasurggiide.

Ipmil addá – mii juogadit. Norgga girku oskkuoahpahusplána dadjá ahte sámi mánáin ja nuorain lea vuoigatvuohta oažžut oahpahusa ja oahpponeavvuid sin iežaset gillii, beroškeahttá gos riikkas sii orožet. Sániin ”beroškeahttá gos riikkas sii orožet” lea viidát mearkkašupmi go dat maid sámelága giellanjuolggadusat gokčet. Dás lea sáhka dan vuoigatvuođas maid Norgga girku ieš bidjá dan suorgái.

Searvegotti girkomusihkkalaš barggus lea gielas viehka stuora dimenšuvdna, ja sámelága giellanjuolggadusain leat gaskkalaš čanastagat maiddái dan suorggis. Dat ovdanbohtet liturgiijaid, sálbmalávluma, koarabarggu ja dan sullásaš bargguid bokte. Organisttat/kantorat leat dehálaččat sámegiela geavaheami láhčimis searvegottis, ovdamearkkadihte báikkálaš sámi lávlunárbevieru geavaheamis. Dan suorggis lea danin dárbu gelbbolašvuhtii vai organisttat/kantorat sáhttet láhčit nu ahte lea vejolaš geavahit sámegiela searvegottis ja aktiivvalaččat dan barggu láidestit.

Oktasašráđi hálddašan- ja bargoaddiovddasvástádus:
Oktasašráđi geatnegasvuohta bargoaddin lea fuolahit ahte orgánas lea dat sámegielgelbbolašvuohta maid dárbbaša go galgá doahttalit sámelága giellanjuolggadusaid (dat guoská maid girkogárdehálddašeapmái). Dan ferte vuhtiiváldit go virggiid almmuhit. Dasalassin lea báikkálaš bargiin vuoigatvuohta ohcat bálkáhuvvon virgelobi háhkat alcceseaset sámegielmáhtu jus orgánas lea dárbu dakkár máhttui. Dat ii lea oppalaš vuoigatvuohta mii gullá buot orgána bargiide, muhto vuoigatvuohta maid galgá árvvoštallat orgána dárbbus nannet sámegielmáhtu. Oktasašráđis lea vejolašvuohta geatnegahttit bargi joatkit orgánas bargat dihto áiggi jus galgá oažžut virgelobi lohkat sámegiela.

Oktasašráđi bušeahtta- ja strategiijabargu
Sámelága giellanjuolggadusaid mielde lea oktasašráđiin ovddasvástádus bidjat bušeahtaide ja plánaide doaibmabijuid mat doahttalit sámelága giellanjuolggadusaid, ja ovddasvástádus fuolahit báhppasuohkaniid beroštusaid dan suorggis suohkaniin čoahkkimastimiin (gč. girkolága §§ 14 ja 15). Dat mearkkaša ahte guovttegielatrđaid dárbbu ferte oainnusmahttit bušeahttadigaštallamiin suohkaniin.

Guovllu dásis: bismagodderáđđi, bisma ja proavás

Hálddašeapmi

Erohussan searvegoddedásis, de leat bismagodderáđđi, bisma ja proavás guovllu orgánat lága § 3-3 mielde, ja sis lea geatnegasvuohta vástidit sámegillii *čálalaččat* go oktage fal váldá oktavuođa sámegillii čálalaččat. Dat eaktuda ahte dain orgánain lea dohkálaš giellagelbbolašvuohta olámuttos.

Earret dan ahte vástidit čálalaččat sámegillii sidjiide geat leat váldán oktavuođa, galget bismagoddekantuvrrat sámelága § 3-2 mielde maid fuolahit ahte sis leat *áigeguovdilis lágat, njuolggadusat ja skovit* sámegillii, ja ahte sáhttet bálvalit báhpaid ja searvegottiid dainna. *Dieđáhusat* mat erenoamážit gusket oppa sámi álbmogii dahje sámi álbmoga osiide sámegiela hálddašanguovllus galget dasalassin lága mielde leat sihke sámegillii ja dárogillii seamma mearrádusa mielde.

Bismagoddekantuvrrat bálvalus- ja fágaorgánan
Báikkálaš girkus hálddašanguovllus leat giellalága §§ 3-2, 3-3 ja 3-6 mielde čielga geatnegasvuođat geavahit sámegiela, sihke báhppabálvalusas ja searvegodderáđi ja oktasašráđi doaimmain (gč. bajábealde). Dat bidjá čanastagaid daid bálvalusaide maid bismagoddekantuvrra bargit galget addit fága- ja bálvalusorgánan, erenoamážit báhppabálvalussii, muhto maiddái searvegottiide. Dat eaktuda bismagoddekantuvrra bargiin *gelbbolašvuođa ja kapasitehta* dan fuolahit. Bagadallanbarggut mat gusket sámi liturgiijaide ja sálbmagirjjiide ja bismagotti sámi girkoeallimii, sámegiela oahpaheapmái, áigeguovdilis lágaide, departemeanttaid čanastagaide ja girkolaš mearrádusaide dan suorggis, ja iešguđetlágan lávdegottiid ja fágačoahkkimiid oktiiheiveheapmi, doaibmaibijut gelbbolašvuođaloktema ektui leat ovdamearkkadihte barggut mat gullet dasa.

Bismagoddeáđi bargoaddiovddasvástádus:

bismagodderáđi bargiid ektui
Bismagodderáđis lea bismagoddekantuvrra bargiid bargoaddin geatnegasvuohta gozihit ahte bisma ja bismagodderáđđi orgánain lea dárbbašlaš gelbbolašvuohta deavdit sámelága §§ 3-2, 3-3 ja 3-6 gáibádusaid. Dan ferte vuhtiiváldit *almmuhusteavsttaid* hábmemis ja *virgádemiin*. Bismagodderáđđi lea dasalassin § 3-7 mielde geatnegahttojuvvon addit bálkáhuvvon *virgelobi* lohkat sámegiela jus dakkár ohcamuš boahtá, ja orgánas lea dasa dárbu.

báhpaid ja girkodulkkaid ektui
Sámelága § 3-6 bidjá liige geatnegasvuođa báhppabálvalussii hálddašanguovllus. Lága mielde lea bismagodderáđđi bargoaddin geatnegahttojuvvon:

- gáibidit vuođđogelbbolašvuođa sámegielas/geatnegasvuođa oahppat sámegiela go *almmuhit báhppavirggiid* hálddašanguovllus.
- láhčit *kvalitehtasihkkarastojuvvon oahppofálaldaga* áiddovirgáduvvon báhpaide hálddašanguovllus ja addit dasa *virgelobiid*.
- láhčit *kvalitehtasihkkarastojuvvon oahppofálaldaga* nannet sámi girkodulkabálvalusa, ja addit dasa *virgelobiid*.
- láhčit doarvái *fágalaš čuovvoleami* sámegielat báhppabálvalusas ja sámi girkodulkabálvalusas.

Dat geavat maid leat ásahan gonagaslaš res. bokte guovvamánu 1848 ja rievdademiiguin maŋŋil, geatnegahttá erenoamážit bismagodderáđi ja bismma árvvoštallat dárbbu doallat ipmilbálvalusaid ja girkolaš meanuid sámegillii ja guđeládje dan sáhttá iešguđege searvegottis

buoremusat čađahit. Doppe gos lea erenoamáš dárbu, lea bismagodderáđis seamma geatnegasvuohta sámelága § 3-6 mielde, nugo dás bajábealde lea namuhuvvon.

Bismma bearráigeahčču
Bismma bearráigeahču doibmii gullá ovddasvástádus gozihit ahte hálddašanguovllus leat doarvái sámegielat girkolaš bargit sámelága mearrádusaid mielde, ja ahte lea dahkan dárbbašlaš mearrádusaid sámegiela geavaheami hárrái ipmilbálvalusealimis.

Bismagodderáđi bušeahtta- ja plánabargu
Bismagodderáđis lea ovddasvástádus bidjat doaibmabijuid bušeahtaide ja plánaide mat doahttalit sámelága giellanjuolggadusaid.

Guovddáš dásis:

Hálddašeapmi
Erohus guovllugirkolaš dásis ja guovddášgirkolaš dásis lea ahte guovddášgirkolaš dásis ii leat § 3-3 mielde formálalaččat geatnegasvuohta vástidit sámegillii *čálalaččat* go olbmot váldet oktavuođa sámegillii čálalaččat. *St.dieđ. nr 28 (2007-2008) Sámepolitihkka* mielde lea dat dattege stáhtalaš orgánaid buori hálddašanvieru vuostá ahte ii dan dahkat (s 72).

Sámelága § 3-2 mii lea lágaid ja njuolggadusaid, dieđáhusaid ja skoviid birra guoská Norgga girku guovddášgirkolaš dássái. Berre leat guovddášgirkolaš bargu kártet makkár lágaid, njuolggadusaid, dieđáhusaid ja skoviid dat njuolggadus fátmmasta, ja bivdit daid jorgalit. Dan ruhtada OHD. Sihke Girkoráđđi ja Sámi girkoráđđi galget § 3-2 mielde fuolahit ahte iežaset dieđáhusat sámi girkoeallimii leat sámegillii. Sámi girkoráđđi kárte makkár girkolaš skoviid berre jorgalit. Girkoráđđi ruhtada daid jorgaleami.

Sámelága § 3-6 mielde, mii lea vuoigatvuođa birra oažžut oktagaslaš girkobálvalusaid sámegillii, ja maiddái dan ásahuvvon girkolaš geavadis mii čuovvu gonagaslaš res. guovvamánu 28. beaivvi 1848 ja rievdadusaiguin maŋŋil, lea guovddášgirkolaš dásis ovddasvástádus ruhtadit sámegieloahpahusa báhpaide ja oahphusfálaldaga girkodulkkaide. Dan ferte Girkoráđđi čuovvolit ráđđálagaid OHG:in. Vuoigatvuohta girkolaš bálvalusaide sámegillii ja sámegiela geavaheapmi ipmilbálvalusealimis eaktuda dasalassin ahte biibbalteavsttat, liturgiijat ja sálmmat leat sámegillii. Sámi liturgiija- ja sálbmabargu lea guovddášgirkolaš ovddasvástádus, ja Girkoráđđi galgá bargat dan ovdii ahte sámi biibbaljorgaleapmái sihkkarastojuvvojit dárbbašlaš rámmaeavttut.

Bistevaš ja ovttaárvosaš
– sámi girkoeallin Norgga girkus

Foto: Leif Petter Grønmo

ISBN 978-82-7545-107-9